

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДОВГАНЮК ЕЛЛА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 811. 111-112:81'371

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУ *КРАСА*
В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ XIV – XXI СТОЛІТЬ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Е.В. Довганюк

Науковий керівник Шевченко Ірина Семенівна, професор, доктор філологічних наук

Харків – 2017

АНОТАЦІЯ

Довганюк Е.В. Еволюція концепту КРАСА в англomовному дискурсі XIV – XXI століть. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 «Германські мови». – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна МОН України, Харків, 2017.

У дисертації реконструйовано універсальний телеономний ознаковий концепт естетики КРАСА, вербалізований лексичними засобами англійської мови, визначено його зміст, структуру, напрям і тип історичних трансформацій у дискурсі XIV – XXI століть.

Об'єктом аналізу є концепт КРАСА (людини), а предметом – концептуальні ознаки КРАСИ, репрезентовані лексичними засобами англійської мови, та їх діахронічне варіювання в британському художньому дискурсі.

Важлива роль КРАСИ як однієї з естетичних цінностей англійської лінгвокультурної спільноти, з одного боку, та використання для аналізу концепту апарату новітньої когнітивно-дискурсивної парадигми в її діахронічному аспекті, з іншого, засвідчують актуальність такої розвідки.

Матеріалом дослідження є 65 лексем – прямих номінацій концепту КРАСА та переносні найменування, відібрані з тезаурусів англійської мови та електронних корпусів даних художнього дискурсу Великої Британії (Corpus of Middle English Prose and Verse, Google Books Corpora, British National Corpus).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше виопрацьовано концептуальні характеристики КРАСИ та тенденції діахронічного варіювання концепту в англійському дискурсі XIV – XXI століть. Зокрема: розкрито архетипні засади КРАСИ, визначено місце концепту в англomовній картині світу та таксономічній категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ

ЦІННОСТІ, відстежено динаміку засобів номінації концепту КРАСА в окремі історичні періоди та структуровано його номінативне поле, змодельовано фрейм концепту КРАСА з урахуванням типу зв'язків між слотами, виявлено поняттєво-образно-ціннісні характеристики концепту КРАСА в дискурсі та діапазон концептуальних метафор уключно, виокремлено його інваріантні та діяхронічно варіативні ознаки в окремі періоди та загальний напрям еволюції, а також деталізовано алгоритм аналізу лінгвокультурного концепту в діяхронії.

Отримані результати можуть бути використані в курсах лексикології англійської мови (розділи «Лексична семантика»), загального мовознавства («Мова й мислення»), у спецкурсах із когнітивної лінгвістики, у теорії й практиці лексикографії, у подальших наукових дослідженнях студентів і аспірантів.

У першому розділі «Принципи аналізу концепту КРАСА в діяхронії» критично узагальнено підходи до вивчення концепту КРАСА в лінгвістиці та в суміжних науках, принципи когнітивно-дискурсивного вивчення концептів у діяхронії, розроблено методику та алгоритм аналізу концепту КРАСА.

Концептуальні ознаки КРАСИ, винайдені в гуманітарних науках, засвідчують його синкретичну духовно-матеріальну природу, що сходить до античних ідей калокагатії. КРАСА належить до тріади вищих універсальних цінностей ІСТИНА – ДОБРО – КРАСА та входить до смислового ядра ціннісної системи англомовного соціуму. Концепт КРАСА акумулює знання про властивості світу за здебільш естетичними ознаками, виконує функції означення, а отже належить до концептів ознакового типу.

КРАСА – концепт естетики, що зазнає історичного варіювання відповідно до змін естетичних норм згідно з трьома окремими періодами, визнаними в історії естетики: передвідродження та Відродження (XIV – XVI ст.), епоха класицизму (XVII – XIX ст.) і наш час (XX – XXI ст.).

У другому розділі «Концептуальні ознаки концепту КРАСА: історичний інваріант» виявлено етимологічні й передконцептуальні характеристики

концепту КРАСА, його аксіологічні й категоріальні ознаки. Здійснено семантичний і концептуальний аналіз первинних номінацій КРАСИ і встановлено ім'я концепту – *beautiful* (adj.), змодельовано ЛСП «Beautiful», описано концептуальні метафори й метонімії як способи актуалізації концепту в дискурсі.

Етимологічний шар концепту КРАСА включає значення: «чемність», «зовнішність», «привабливість» і мотивоване ним «спокусливість». Внутрішня форма найменувань КРАСИ – «*естетична позитивна оцінка*» передбачає синкретичність етичної і естетичної оцінки КРАСИ.

Ім'ям концепту є лексема *beautiful* (adj.), яка серед однокорінних лексем інших частин мови має найбільшу повноту значень і домінує за частотністю у дискурсі. Семантичний простір номінацій концепту структурований ЛСП «Beautiful» з домінантою *beautiful* (adj.) і трьома радіально-ланцюжковими мікрополями – «Pleasant», «Attractive», «Perfect» з розширеннями до кожного, що охоплюють відповідні синонімічні ряди. Серед них у прямий спосіб до КРАСИ апелюють лише значення, профільовані у домені ЛЮДИНА, субдоменах ВНУТРІШНЄ / ЗОВНІШНЄ (ЛЮДИНИ).

Історичний інваріант фрейму КРАСА – це єдність двох слотів PLEASANT і ATTRACTIVE та їх розширень, поєднаних за схемами специфікації і каузації.

Образно-ціннісний складник концепту КРАСА актуалізовано в художньому дискурсі здебільш засобами концептуальної метафори. Інваріантний набір корелятивів, мапованих на референт КРАСА (метафоричний діапазон концепту), охоплює концепти з доменів ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ та ЛЮДИНА; вони утворюють концептуальні метафори структурного та онтологічного типів. Орієнтаційний тип метафор представлений КРАСА є ЗВЕРХУ / ВСЕРЕДИНИ.

У третьому розділі «Історичні трансформації концепту КРАСА в мовній картині світу та дискурсі XIV – XXI століть» описано варіювання поняттєво-

ціннісного й образно-ціннісного складників концепту, визначено загальний вектор його розвитку, який охоплює всі провідні складники концепту та відповідає еволюційному типу кладогенезу – поступовому розгалуженню.

У XIV – XXI ст. простежується поступовий зсув домінування моральної КРАСИ на користь чуттєвої, тілесної. У структурі концепту превалюють семантичні ознаки, профільовані у субдоміні ВНУТРІШНЄ домену ЛЮДИНА, а його номінативна щільність є низькою порівняно з іншими епохами.

У сучасній англійській лінгвокультурі варіативні характеристики концепту КРАСА профільовано переважно у субдоміні ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА. Відповідно до домінування матеріальних цінностей над традиційними етичними ознаки КРАСИ витлумачуються через секс і гламур, розширюється набір лексем мікрополя «Perfect».

Діапазон концептуальних метафор КРАСИ зазнає історичного варіювання: так, у період Відродження діахронічно змінними корелятами є СКРОМНІСТЬ, ВІРА і ДИВО; у дискурсі класицизму система концептуальних метафор є найбільш розгалуженою, частотність вторинних номінацій КРАСИ найвища порівняно з усіма іншими періодами, з'являються структурні метафори з негативною оцінністю. У наш час до корелятів у діапазоні концептуальних метафор КРАСИ додаються ЗДОРОВ'Я та ГЛАМУР і СЕКС, що проєктуються на референтний концепт КРАСА, утворюючи метафори КРАСА є ЗДОРОВ'Я; КРАСА є СЕКСУАЛЬНІСТЬ.

До загальних тенденцій історичного варіювання ознакового концепту КРАСА належать аксіологічні трансформації: його сучасна оцінність є переважно утилітарна й матеріальна, в той час як в дискурсі XIV-XVI століть домінує духовне сприйняття КРАСИ як блага, а у XVII-XIX століттях – її світське раціоналістичне розуміння.

Результати дослідження є внеском у діахронічну когнітивну семантику (виявлення значень лексеми – імені концепту і структурування його ЛСП), лінгвокогнітивістику (визначення змісту й структури концепту КРАСА), теорію

концептуальної метафори (трансформації набору метафоричних корелятивів різного ступеню схематизації), історичну лінгвокогнітивістику (визначення діахронічного інваріанта і варіантів концепту). Перспективою роботи є дослідження діахронічного і міжкультурного варіювання концептів, що сприятиме розбудові історичного та компаративного напрямів лінгвокогнітивних студій.

Ключові слова: діахронічна когнітивна семантика, еволюція, кладогенез, концепт КРАСА, лінгвокультурний концепт, метафорична репрезентація, фреймова структура.

ABSTRACT

Dovhaniuk E.V. The evolution of the concept BEAUTY in the English discourse of the 14th-21st centuries. – Dissertation. Manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.04 «Germanic Languages». – V.N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2017.

This dissertation reconstructs the universal teleonomic aesthetical attributive concept BEAUTY, lexicalized in the English language, defines its contents, structure and vectors of historical transformations in discourse in the 14th -21st centuries discourse.

The object of analysis is the concept BEAUTY and its subject matter is the conceptual properties of the English concept BEAUTY and their diachronic variation in the British literary discourse.

An important role of BEAUTY as one of aesthetic values in the English linguocultural community as well as the use of the apparatus of a new cognitive-discursive paradigm for its diachronic study, on the other, indicate the relevance of this research.

The data are taken from the Corpus of Middle English Prose and Verse, Google Books Corpora, British National Corpus. The study focuses on the use of 65 lexemes directly nominating (HUMAN) BEAUTY extracted from English thesauruses.

The scientific novelty of the research lies in the fact that it has first revealed the conceptual characteristics of BEAUTY and vectors of its diachronic variation in the English discourse of the 14th-21st centuries. In particular, it has disclosed archetypal grounds of BEAUTY, defined the place of the concept in the English-speaking worldview and in conceptual category HIGHER UNIVERSAL VALUES, tracked down the dynamics of means of the concept nomination in various historical periods and structured its nominative field, modeled the frame of BEAUTY taking into consideration the type of connection between slots, revealed syncretic notional-image-axiological characteristics of BEAUTY including the range of its conceptual metaphors in discourse, singled out invariant and diachronically variable conceptual characteristics of BEAUTY in three periods in the history of aesthetics and the overall vector of the concept evolution, clarified the algorithm for the diachronic analysis of a linguocultural concept.

The results obtained can be used in lectures on the English Lexicology (theme «Lexical Semantics»), General Linguistics («Language and Thought»), in courses on cognitive linguistics, in lexicography, in further graduate and postgraduate students' research.

The first chapter «Principles of diachronic analysis of the concept BEAUTY» critically generalizes existing approaches to the study of the concept BEAUTY in linguistics and related humanities; points out the principles for diachronic cognitive-discursive concept studies, works out the methodology and algorithm of diachronic cognitive semantic analysis.

Conceptual properties of BEAUTY found in the humanities prove its syncretic spiritual-and-material nature which dates back to the antique ideas of kalokagathia. BEAUTY belongs to the triad of higher universal values TRUTH – GOOD – BEAUTY and the core of the value system of the English-speaking society. The

concept BEAUTY accumulates the knowledge about the world properties mostly according to its aesthetic parameters. It functions as an attribute and therefore belongs to the attributive concept type.

Being a concept of aesthetics BEAUTY undergoes historical variation according to the shift of aesthetic norms. The present study distinguishes its historical transformations along the three periods: the Proto-Renaissance and the Renaissance (14th-16th centuries), the period of Classicism (17th-19th centuries) and the present period (20th-21st centuries).

The second chapter «Conceptual characteristics of BEAUTY: historical invariant» reveals the etymological and pre-conceptual properties of the concept BEAUTY as well as its axiological and categorical features. The cognitive semantic analysis of lexemes nominating BEAUTY helped to establish the name of the concept *beautiful* (adj.), to model a lexico-semantic field "Beautiful" which structures the semantic space of the concept nominations at the level of words and paremias. The thesis describes cognitive metaphors and metonyms of BEAUTY in discourse.

The etymological base of the concept BEAUTY includes such meanings as «appearance», «attractiveness» and «temptation» motivated by them. The internal form of the nominations of BEAUTY «*aesthetic positive evaluation*» implies its syncretic ethical-and-aesthetic assessment.

The name of the concept proves to be *beautiful* (adj.) which encompasses the broadest set of meanings as compared to derivatives of other parts of speech and prevails in frequency in discourse. The semantic space of the concept nominations is structured by the lexical-semantic field «Beautiful» with the nucleus *beautiful* (adj.) and three radial-chain microfields «Pleasant», «Attractive», «Perfect» and their extensions, formed by corresponding synonyms. BEAUTY is directly appealed only by the elements of the field whose meanings are profiled within the sub-domains INNER / OUTER of the domain HUMAN BEING.

The historically invariant frame structure of the concept BEAUTY proves to be the unity of the two slots corresponding to the microfields PLEASANT and

ATTRACTIVE with extension mainly united by the cognitive schemes of specification and causation.

The image-and-axiological component of the concept BEAUTY, actualized in literary discourse mostly by conceptual metaphors, is the result of cross-mapping of the elements of source and target domains. In conceptual metaphors of structural and ontological types, a historically invariant set of source concepts mapped on the target BEAUTY (its «metaphorical range») belongs to domains PHYSICAL OBJECT and HUMAN BEING. The conceptual metaphor BEAUTY is UP / INSIDE forms the orientational type of metaphors.

The third chapter «Historical transformations of the concept BEAUTY in the British linguistic worldview and the 14th-21st centuries discourse» describes the successive transformations of BEAUTY, in particular, the variation of the notional and image-and-axiological components of the concept, and determines the evolutionary vector of BEAUTY.

The historical variation of the concept BEAUTY together with the change in values in the British worldview is manifested through all key parameters of the concept: notional, image, axiological. This variation corresponds to the evolutionary type of «cladogenesis» – gradual diachronic branching.

In the 14th-21st centuries, there is a gradual shift from mainly moral to sensual and corporal BEAUTY. The concept frame is dominated by semantic properties profiled within the domain HUMAN BEING, subdomain INNER, the concept's nominal density is the lowest as compared to other periods.

In modern English linguoculture, historically variable characteristics of the concept BEAUTY are mostly profiled within the subdomain EXTERNAL, domain HUMAN BEING. According to the dominance of utilitarian values over the traditional ethical ones BEAUTY is mostly interpreted through sex and glamor; the set of lexemes in the microfield «Perfect» is expanding.

The range of metaphors of BEAUTY historically varies. In the Renaissance, it is mainly characterized by source frames MODESTY, FAITH, and WONDER. In the

discourse of Classicism, the system of conceptual metaphors of BEAUTY is the most widely branched and the highest in frequency; structural metaphors with negative evaluation first appear. Nowadays, HEALTH, GLAMOR, and SEX are added to the target domain of metaphors of BEAUTY forming conceptual metaphors BEAUTY IS HEALTH; BEAUTY IS SEXUALITY.

The general tendencies in historical variation of the attributive concept BEAUTY include its axiological transformations: at present its evaluation is predominantly utilitarian and materialistic, while in the discourse of the 14th and 16th centuries, the spiritual perception of BEAUTY as GOOD prevailed, and in the 17th – 19th centuries, its understanding was mainly secular and rationalistic.

The results of this paper contribute to diachronic cognitive semantics (detection of the meanings of the name of the concept and its lexical-semantic field), cognitive linguistics (definition of the contents and structure of the concept BEAUTY), the theory of conceptual metaphor (historical transformation in metaphorical correlates at different levels of conceptual metaphor schematicity), historical cognitive linguistics (definition of the diachronic invariant and variants of the concept). The challenge in the future is to study diachronic and intercultural variation of concepts which will contribute to the development of cognitive historical and comparative trends of linguistic.

Key words: cladogenesis, evolution, cognitive structure, diachronic cognitive semantics, linguocultural concept, metaphorical representation, the concept BEAUTY.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Довганюк Е.В. Етнокультурна специфіка метафоричної об'єктивації концепту ВРОДА (на матеріалі англійської та української/російської мов) / Е.В. Довганюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2014. – № 1103, вип. 78. – С. 35–40.

2. Довганюк Э.В. Концепт BEAUTY/КРАСОТА в англоязычной лингвокультуре: понятийная составляющая / Э.В. Довганюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія – Одеса, 2015. – Вип.14. – С. 139–142.

3. Довганюк Э.В. Концепт КРАСОТА в лингвистических студиях / Э.В. Довганюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2015. – Вип. 81. – С. 236–243.

4. Довганюк Е.В. Історичні трансформації концепту КРАСА, вербалізованого лексичними засобами англійської мови / Е.В. Довганюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2017. – Вип. 85. – С. 81–87.

5. Довганюк Э.В. Предконцептуальные характеристики концепта КРАСОТА в английской картине мира / Э.В. Довганюк // Science and Education a New Dimension. Philology. – Budapest, 2017. – V.33, Issue 123. – P. 24–27.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Довганюк Е.В. Специфіка вербалізації концепту ВРОДА в англійській мові: педагогічний аспект / Е. В. Довганюк // Матеріали IV Міжнародної науково-методичної конференції «Методичні та психолого-педагогічні

проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (23 листопада 2011 р.). – Харків, 2011. – С. 55–56.

7. Довганюк Е.В. Метафоризація естетичного концепту ВРОДА: лінгводидактичний аспект / Е.В. Довганюк // Матеріали VI Міжнародної науково-методичної конференції «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (21 листопада 2013 р.). – Харків, 2013. – С. 52–54.

8. Довганюк Э.В. Концепт BEAUTY в англоязычной лингвокультуре: ценностная составляющая / Э.В. Довганюк // Материалы III Межвузовской конференции «Актуальные проблемы современной лингвистики» (15-16 апреля 2014 г.). – Санкт-Петербург, 2014. – С. 85–87.

9. Довганюк Э.В. Метафора как инструмент формирования лексических навыков студентов при обучении английскому языку (на примере метафорической объективации концепта BEAUTY) / Э.В. Довганюк // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції I Таврійські філологічні читання (27-28 лютого 2015 р.). – Херсон, 2015. – С. 195–196.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ПРИНЦИПИ АНАЛІЗУ КОНЦЕПТУ <i>КРАСА</i> В ДІАХРОНІЇ...	25
1.1. Поняття КРАСА в гуманітарних науках.....	25
1.1.1. КРАСА в теології, мистецтвознавстві, філософії, естетиці, етиці...	25
1.1.2. КРАСА в лінгвістичних студіях.....	30
1.1.3. КРАСА в англомовній картині світу.....	35
1.2. Принципи моделювання концептів у діяхронії.....	42
1.2.1. Лінгвокультурний вектор концептуальних студій у когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики.....	42
1.2.2. Когнітивно-дискурсивний підхід до аналізу концепту КРАСА.....	46
1.2.3. Засоби і способи номінації концепту КРАСА.....	51
1.3. Концепт КРАСА у категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ.....	56
1.4. Методи та алгоритм дослідження концепту КРАСА в діяхронії	64
Висновки до першого розділу.....	80
 РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОЗНАКИ <i>КРАСИ</i>: ІСТОРИЧНИЙ ІНВАРІАНТ	84
2.1. Передконцептуальні ознаки концепту КРАСА в англомовній картині світу...	84
2.1.1. Етимологічний шар концепту КРАСА.....	85
2.1.2. Архетипні засади концепту КРАСА	90
2.2. Поняттєво-ціннісний складник концепту КРАСА в англомовній картині світу.....	94
2.2 1. Ім'я концепту	95
2.2.2. Лексико-семантичне поле «Beautiful»	103
2.3. Аксіологічні ознаки концепту КРАСА.....	108
2.4. Образно-ціннісний складник концепту КРАСА	115

2.5. Фреймова структура концепту КРАСА.....	123
Висновки до другого розділу	129

РОЗДІЛ 3. ІСТОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНЦЕПТУ *КРАСА* В

МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ТА ДИСКУРСІ XIV – XXI століть.....	133
3.1. Концепт КРАСА в дискурсі епохи Відродження.....	133
3.1.1. КРАСА в картині світу Відродження	134
3.1.2. Фреймова структура концепту КРАСА.....	141
3.1.3. Образно-ціннісний складник концепту КРАСА.....	152
3.2. Концепт КРАСА в дискурсі епохи класицизму.....	154
3.2.1. КРАСА в картині світу класицизму	154
3.2.2. Фреймова структура концепту КРАСА.....	158
3.2.3. Образно-ціннісний складник концепту КРАСА.....	167
3.3. Концепт КРАСА в сучасному дискурсі	170
3.3.1. КРАСА в сучасній картині світу	170
3.3.2. Фреймова структура концепту КРАСА.....	175
3.3.3. Образно-ціннісний складник концепту КРАСА.....	182
3.4. Еволюційний тип історичних трансформацій концепту КРАСА.....	184
Висновки до третього розділу.....	191
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	194
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	199
СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ.....	235
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	239
ДОДАТКИ.....	242

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ЛСП – лексико-семантичне поле

КС – картина світу

ККС – концептуальна картина світу

МКС – мовна картина світу

ВСТУП

Дисертацію присвячено лінгвокогнітивному дослідженню концепту КРАСА: його реалізації в англійській мові, актуалізації в художньому дискурсі Великої Британії та еволюції протягом XIV – XXI століть.

Когнітивна лінгвістика вивчає способи отримання, оброблення, зберігання й використання вербалізованих знань [89, с. 61; 252; 265; 340]. Це знання про мову як таку, а також вербалізовані за її допомогою знання про світ [115; 117]. Знання носіїв мови про красу людини концентрує в собі лінгвокультурний концепт КРАСА – один з базових концептів англосмовної картини світу, що належить до світоглядних універсалій. Поняття краси людини (далі – КРАСА) як соціально-культурна цінність, що вивчалась із давніх часів (Арістотель, Платон та ін.), перебуває у полі зору сучасної філософії, психології, соціології [225; 190; 191; 230; 240; 243; 249; 251; 259; 300; 308; 311; 318]. КРАСУ витлумачують через калокагатію у комплексі зовнішньої і внутрішньої досконалості [8; 9], як вищу універсальну цінність поряд з ДОБРОМ та ІСТИНОЮ [10]. Сучасна криза і знецінення культурної традиції стимулюють нагальне переосмислення змісту КРАСИ, ступеню варіативності та напрямів її історичних трансформацій.

У лінгвістиці виявлено окремі концептуальні ознаки КРАСИ в сучасній англійській [136; 171], українській [205], німецькій [124; 166], російській [1; 13; 109; 201; 204], китайській [154] та інших мовах [63]; метафоричні засоби актуалізації концепту [175], деякі його гендерні особливості [104]. Однак проблеми змісту, структури, способів номінації концепту ще вимагають детального виопрацювання, тоді як цивілізаційно важливі питання еволюції концепту КРАСА в англійській мові й дискурсі піднімаються вперше.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що новітню когнітивно-дискурсивну парадигму в її діяхронічному аспекті вперше залучено до встановлення лінгвокогнітивних характеристик концепту КРАСА – однієї з

аксіологічних універсалій у складі вищих цінностей людства. Встановлення синкретичної природи, засобів номінації та дискурсивної актуалізації, структури концепту як історичного інваріанту, з одного боку, та виявлення їх історичних варіантів, з іншого, а також окреслення еволюційного типу їх варіювання в англійській мовній картині світу є нагальною потребою сучасної лінгвістики. Увиразнення проблематики історичного варіювання концепту сприяє розробці засад історичної когнітивної семантики як нового напрямку лінгвокогнітивних студій.

Як **гіпотезу** висуваємо припущення про те, що концепт КРАСА (людини) є універсальним лінгвокультурним концептом, членом таксономічної категорії **ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ**, його синкретична природа полягає у нерозривності поняттєвого–ціннісного–образного складників. Історичне варіювання концепту КРАСА відповідає еволюційному типу кладогенезу: розгалуженню більшості лінгвоконцептуальних параметрів як наслідку історичних трансформацій свідомості носіїв мови та змін аксіологічних установ у картині світу англійців, розвитку англійської мови.

Зв'язок роботи з науковими темами. Проблематика роботи відповідає профілю досліджень, які проводяться на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна в межах наукових тем «Проблеми іноземної філології, перекладознавства та методики в когнітивно-дискурсивній парадигмі» (номер держреєстрації 0109U007962) і «Когнітивно-дискурсивні дослідження мови та перекладу» (номер держреєстрації 0114U004320).

Мета дослідження полягає у визначенні змісту, структури та історичних трансформацій концепту КРАСА, вербалізованого засобами англійської мови й актуалізованого в художньому дискурсі протягом XIV – XXI століть.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

– розкрити передконцептуальну основу (етимологічний шар і архетип) і визначити місце концепту КРАСА в англійській картині світу;

- установити ім'я концепту КРАСА та структурувати його номінативний простір у вигляді відповідного ЛСП;
- змодельовати фреймову структуру концепту КРАСА з урахуванням типу зв'язків між слотами;
- виявити образно-ціннісні характеристики концепту КРАСА в дискурсі, встановивши діапазон концептуальних метафор і типи метонімічних перенесень;
- визначити категоріальні ознаки КРАСИ як члена таксономічної категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ;
- виокремити інваріантні та діяхронічно варіативні концептуальні ознаки КРАСИ в окремі періоди протягом XIV – XXI століть; окреслити напрями їх еволюції.

Об'єктом аналізу є концепт КРАСА (людини), вербалізований засобами англійської мови у дискурсі XIV – XXI століть.

Предмет нашого дослідження – концептуальні ознаки КРАСИ, репрезентованої лексичними засобами мови, та їх діяхронічне варіювання в англomовному дискурсі XIV – XXI століть.

Методи дослідження, зумовлені його метою й матеріалом, включають лексикографічний аналіз корпусів даних (для збору матеріалу дослідження та його кількісної обробки), дефініційний та поняттєвий аналіз (для встановлення поняттєвого змісту КРАСИ), етимологічний аналіз (для виявлення етимологічного шару концепту), метод компонентного аналізу (для з'ясування семного складу лексичних номінацій концепту КРАСА), побудова поля (для структурування номінативного простору концепту у вигляді ЛСП «Beautiful»), метод семантики лінгвальних мереж [92] і фреймове моделювання (для схемного подання структури концепту), моделювання таксономічної категорії (для локалізації місця КРАСИ у категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ), концептуальне перехресне мапування (для визначення метафоричних засобів номінацій концепту), діяхронічне зіставлення характеристик концепту КРАСА в різні

історичні періоди, елементи кількісних підрахунків (для верифікації даних).

Матеріалом дослідження слугують 65 лексем – прямих номінацій концепту КРАСА в англійській мові та дискурсі XIV – XXI століть, відібраних зі словників, тезаурусів англійської мови (OED, OALD та ін.), та його переносні найменування з електронних корпусів даних художнього дискурсу Великої Британії (Corpus of Middle English Prose and Verse, Google Books Corpora, British National Corpus). Усього проаналізовано більше 5500 дискурсивних фрагментів функціонування номінацій концепту у дискурсі XIV – XXI століть.

Методологічною основою дослідження є положення когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики, доведені в науці, зокрема: когнітивної лінгвістики (Л.І. Белехова [16], С. А. Жаботинська [87-92], О. С. Кубрякова [115-118], Р. Ленекер [306; 307], А. П. Мартинюк [353], О. І. Морозова [142; 323], А. М. Приходько [170], Ю. С. Степанов [186; 187], З. Д. Попова, Й. А. Стернін [165]); теорії концептуальної метафори та її рівнів (З. Кьовечеш [301; 302], Дж. Лакофф [122; 303-305]), історичної когнітивної семантики (Є. В. Бондаренко [26-28], О. В. Ваховська [40], Д. Герертс [278-280], Г. В. Поліна [163], І. С. Шевченко [213-217]), теорії номінації (Н. Д. Арутюнова [10], С. М. Єнікєєва [84], М. В. Нікітін [144; 145], О. О. Потебня [168; 169]).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше виопрацьовано когнітивні характеристики концепту КРАСА та тенденції його діяхронічного варіювання в англійському дискурсі XIV – XXI століть. Зокрема: розкрито архетипні засади уявлень про КРАСУ, визначено місце концепту КРАСА в англомовній картині світу та таксономічній категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ, відстежено динаміку засобів номінації концепту КРАСА в окремі історичні періоди та структуровано його номінативне поле, змодельовано фрейм концепту КРАСА з урахуванням типу зв'язків між слотами, виявлено синкретичні поняттєво-образно-ціннісні характеристики концепту КРАСА в дискурсі, виокремлено інваріантні та діяхронічно варіативні концептуальні

ознаки КРАСИ в окремі періоди протягом XIV – XXI століть та загальний напрям і тип еволюції концепту.

У роботі також уточнено набір засобів номінації концепту КРАСА в сучасній англійській мові та алгоритм аналізу когнітивних властивостей лінгвокультурного концепту в діяхронії.

Наукова новизна роботи може бути узагальнена в таких **положеннях, винесених на захист**:

1. Концепт КРАСА є лінгвокультурним телеономним універсальним концептом, що репрезентує одну з вищих універсальних цінностей. За своїми природою, змістом і функцією КРАСА – ознаковий концепт естетики, синкретичне поєднання поняттєвого-образного-ціннісного складників, які умовно виокремлюються лише з евристичними цілями.

2. У таксономічній категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ концепт КРАСА належить до базового рівня субкатегорії ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ, де він профілюється у субдоменах ЗОВНІШНЄ / ВНУТРІШНЄ домену ЛЮДИНА і має часткові перетини з членами інших субкатегорій СВІТОГЛЯДНЕ та ЕТИЧНЕ, зокрема з концептами ІСТИНА, ДОБРО.

3. До концепту КРАСА апелюють номінації, структуровані ЛСП «Beautiful» з мікрополлями «Pleasant», «Attractive», «Perfect», заданими іменем концепту *beautiful* (adj.), його дериватами та синонімами. Кожне з мікрополів побудовано за принципом центр – периферія, мотивовано центральним членом, відрізняється ступенем складності за критерієм наявності / відсутності подальших субкомпонентів. Елементи мікрополів «Pleasant», «Attractive», чії значення профільовані у субдоменах ЗОВНІШНЄ / ВНУТРІШНЄ домену ЛЮДИНА, прямо номінують концепт, а значення «Perfect», профільовані поза доменом ЛЮДИНА, слугують корелятивною сферою для концептуальних метафор КРАСИ.

4. Концепт КРАСА синкретично поєднує позитивні ознаки людини, що належать естетичній, моральній, інтелектуальній, соціальній та іншим сферам

буття людини. Як оператор і водночас результат естетичної оцінки, концепт не є скалярним і на аксіологічній шкалі КРАСИВЕ ↔ НЕКРАСИВЕ належить позитивному полюсу.

5. Історичний інваріант фреймової структури концепту КРАСА упорядкований у вигляді двох слотів ПРИЄМНИЙ / PLEASANT та ПРИВАБЛИВИЙ / ATTRACTIVE з розширеннями, деталізованими за схемами специфікації і каузації.

Історичне варіювання фрейму концепта КРАСА полягає в тому, що в епоху Відродження суттєво зростає кількість розширень його двох сталих слотів; в епоху класицизму він збагачується новим слотом ДОСКОНАЛИЙ / PERFECT та розширеннями відповідно до концептуальних ознак раціональності й гармонійності як трансформованого еталону КРАСИ; а в наш час за умов домінування матеріальних цінностей слот ДОСКОНАЛИЙ / PERFECT отримує найбільшу розгалуженість та найвищу номінативну щільність.

6. Історичний інваріант образно-ціннісного складника концепту КРАСА в художньому дискурсі актуалізують концептуальні метафори структурного й онтологічного типів – результат перехресного мапування референту КРАСА і концептів-корелятивів, що належать доменам ЛЮДИНА, ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, образ-схемі КОНТЕЙНЕР. Орієнтаційні метафори представлені КРАСА є ЗВЕРХУ / ВСЕРЕДИНІ. Метонімічний перенос здійснюється за схемами: ЯКІСТЬ замість НОСІЯ ЯКОСТІ, ЧАСТИНА замість ЦІЛЕ.

Історичні трансформації образно-ціннісного складника концепту КРАСА полягають у тому, що у дискурсі класицизму діапазон концептуальних метафор КРАСИ досягає найбільшої розгалуженості й частотності порівняно з іншими періодами; а в сучасному дискурсі корелятивна сфера метафор КРАСИ поповнюється фреймами ЗДОРОВ'Я, ГЛАМУР, СЕКС, що проектується на референт КРАСА і утворюють метафори КРАСА Є ЗДОРОВ'Я; КРАСА Є ГЛАМУРНІСТЬ; КРАСА Є СЕКСУАЛЬНІСТЬ.

7. Історичне варіювання концепту КРАСА в англомовній картині світу XIV – XXI ст. відповідає еволюційному типу кладогенезу: поступовому розгалуженню і збагаченню за параметрами набору засобів вербалізації концепту, його фреймової структури, діапазону концептуальних метафор, що зумовлено розвитком мислення, мови та культури членів британської лінгвокультурної спільноти.

Теоретична значущість роботи визначається тим, що її результати роблять внесок в історичну когнітивну семантику (виявлення значень лексеми – імені концепту і його ЛСП, профільованих у різних доменах), лінгвокогнітивістику (визначення змісту й структури концепту КРАСА), теорію когнітивної метафори (встановлення метафоричних і метонімічних / метафтонімічних моделей ментальної репрезентації знань), історичну лінгвокогнітивістику (визначення діахронічного інваріанта і тенденцій варіювання концепту).

Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані в лекційних курсах з лексикології англійської мови (розділи «Лексична семантика», «Синонімія», «Полісемія»), загального мовознавства (розділ «Мова і мислення»), у спецкурсах із когнітивної лінгвістики, у теорії й практиці лексикографії, у подальших наукових дослідженнях студентів і аспірантів.

Апробація. Основні положення й висновки дослідження були обговорені на засіданнях кафедри методики та практики викладання іноземної мови та на спеціалізованому лінгвістичному семінарі ХНУ імені В.Н. Каразіна (2017) і представлені на наукових конференціях: IV Міжнародна науково-методична конференція «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (Харків, 2011); VI Міжнародна науково-методична конференція «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (Харків, 2013); Материалы III Межвузовской конференции «Актуальные проблемы современной лингвистики» (Санкт-Петербург, 2014); Міжнародна науково-практична

конференція «І Таврійські філологічні читання» (Херсон, 2015); Міжнародна наукова конференція «Cognitive Linguistics in Wroclaw» (Вроцлав, Польща 2016).

За темою дисертації опубліковано 9 одноосібних робіт, із них 4 статті – у спеціалізованих наукових виданнях України, 1 – за кордоном, а також тези доповідей на чотирьох конференціях (загальним обсягом 3,6 др. арк).

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками, загальних висновків, списку літератури і додатків.

У вступі визначено предмет, мету й завдання дослідження, обґрунтовано актуальність і наукову новизну дисертації, її теоретичну й практичну значущість, схарактеризовано матеріал і методи дослідження, сформульовано положення, винесені на захист.

У першому розділі «Принципи аналізу концепту КРАСА в діяхронії» критично узагальнено підходи до вивчення концепту КРАСА в лінгвістиці та в суміжних науках, принципи когнітивно-дискурсивного вивчення концептів у діяхронії, розроблено методику і алгоритм аналізу концепту КРАСА.

У другому розділі «Концептуальні ознаки концепту КРАСА: історичний інваріант» виявлено етимологічні й передконцептуальні характеристики концепту КРАСА, його аксіологічні й категоріальні ознаки. Здійснено семантичний і концептуальний аналіз первинних номінацій КРАСИ і встановлено ім'я концепту – *beautiful* (adj.), змодельовано ЛСП «Beautiful», яке структурує семантичний простір номінацій концепту на рівні слів і паремій; описано концептуальні метафори й метонімії як способи актуалізації концепту в дискурсі, що уможливлює встановлення історично сталих поняттєво-образно-ціннісних характеристик концепту за даними мови й мовлення XIV – XXI століть.

У третьому розділі «Історичні трансформації концепту КРАСА в мовній картині світу та дискурсі XIV – XXI століть» описано послідовні трансформації концепту КРАСА у мовних картинах світу трьох періодів у межах XIV – XXI

ст., зокрема, варіювання поняттєво-ціннісного й образно-ціннісного складників концепту, та визначено вектор і тип еволюції уявлень про КРАСУ в картині світу англійців XIV – XXI століть.

У загальних висновках підсумовано результати й визначено перспективи майбутніх досліджень.

Бібліографія включає 348 позицій (з них іноземними мовами – 118, довідкової літератури – 44). Список джерел ілюстративного матеріалу включає 23 найменування. У додатках уміщено таблиці й результати кількісної обробки даних. Загальний обсяг дисертації – 259 сторінок / 10,69 др. арк. (обсяг основного тексту 7,63 др. арк.). Робота містить 11 таблиць і 12 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ПРИНЦИПИ АНАЛІЗУ КОНЦЕПТУ *КРАСА* В ДІАХРОНІЇ

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки характеризується докорінною зміною базової наукової парадигми, поворотом до розгляду мовних явищ під антропоцентричним кутом зору [58, с. 5]. Ментальні уявлення про КРАСУ формують картину світу народу, забезпечують баланс і розвиток соціокультурної системи. У нашій роботі розгляд мовної реалізації та дискурсивної актуалізації концепту КРАСА в діяхронії базується на принципах когнітивно-дискурсивної парадигми мовознавчої науки [115-118] та історичної когнітивістики [214; 216; 217; 256; 291; 296; 299], яка трактує еволюцію концепту на тлі еволюції тріади соціум – мислення – мова, що відповідає новітньому еколінгвістичному підходу [323; 310]. У цьому розділі на базі критичного узагальнення тлумачень поняття КРАСА в гуманітарних науках, у тому числі в лінгвістиці, визначаються принципи й методики моделювання лінгвокультурного концепту КРАСА, який зазнає історичного варіювання в мовній картині світу англійців та їхньому художньому дискурсі.

1.1. Поняття КРАСА в гуманітарних науках

КРАСА як складне, багатовимірне явище не лише фізичного, а й емоційно-психічного життя людини є одним із центральних понять у багатьох науках соціально-гуманітарного циклу, зокрема в мистецтвознавстві, історії, релігієзнавстві, філософії, етиці, естетиці, що й зумовлює необхідність звернення до доробку цих наук та його урахування в лінгвістичних студіях КРАСИ.

1.1.1. КРАСА в теології, мистецтвознавстві, філософії, естетиці, етиці.

КРАСА як один зі складників тріади великих цінностей ІСТИНА – ДОБРО –

КРАСА привертає увагу дослідників із давніх часів. **Теологія**, спираючись на центральне для неї поняття ДОБРА, розуміє ІСТИНУ як істинне віровчення, а знання – як віру й відносить КРАСУ передусім до духовного світу [10], до внутрішніх якостей людини, як свідчить звернення апостола Петра:

Your beauty should not come from outward adornment, such as elaborate hairstyles and the wearing of gold jewelry or fine clothes. Rather, it should be that of your inner self, the unfading beauty of a gentle and quiet spirit, which is of great worth in God's sight <...> (Peter 3:3-4).

Під «прекрасним» теологи розуміють об'єкт, що відповідає позаемпіричному осмислюваному канону, у якості якого постулюється персоніфікований Бог у християнсько орієнтованих філософських ученнях. Так, у межах схоластики моделюється уявлення про КРАСУ як про власне Бога: «Бог створює КРАСУ не лише зовні себе, він сам за своєю суттю теж є КРАСА» (виділення наше – Е.Д.) (Ансельм Кентерберійський). Саме Бог у якості КРАСИ як такої є трансцендентним джерелом прекрасного: «КРАСА сама по собі – це те, існування чого є причиною всього прекрасного і створює всяку КРАСУ» (Микола Кузанський). Лише в Богові КРАСА і прекрасне (рівно як і можливість і дійсність, форма і оформленість, сутність і існування) є тотожними (Ареопагітики). Бог – «сама КРАСА», яка «спочатку згортає (implicatio) в себе всі природні красоти, що розгортаються (explicatio) своїми ідеями та видами у всесвіті» (Микола Кузанський) [356, с. 489].

Наукове трактування істиннісної оцінки суджень і теорій зближує ДОБРО з користю і доцільністю (утилітарною оцінкою), а КРАСІ надає геометричності, перетворивши її на правильну схему, виправивши природні вигини [10]. Природничо-науковий аналіз КРАСИ дозволяє виявити важливу властивість цієї естетичної категорії, якої не змогла розкрити традиційна естетика: спостерігаючи перехід об'єкта нашого естетичного сприйняття до більш нестійкого стану, ми відчуваємо посилення КРАСИ. Так, «уміле

виконання спортсменкою складних елементів фігурного катання робить її більш привабливою» [85, с. 166].

Мистецтвознавство, навпаки, висуває КРАСУ в центр, відділяє від утилітарних цінностей і зближує з тим видом майстерності, який є невіддільним від осяяння, тобто прозріння істини. У мистецтві КРАСА подібна до ІСТИНИ в науці [85, с. 170]. Це відношення між змістом і формою, відповідність одного іншому, що допускає доторкання до «невидимих глибин життя і до світів інших» [10].

Поняття КРАСА є одним зі смислових вузлів класичної **філософії**. Воно центрує на собі «як онтологічну, так і гносеоетичну проблематику й трактується як універсалія культури суб'єкт-об'єктного ряду, яка фіксує зміст і семантико-гештальтну основу сенсорно сприйманої довершеності» [354, с. 336]. Специфікою інтерпретації КРАСИ у філософії класичного типу є принципово позаемпіричне її розуміння й віднесення до трансцендентного первня. Основи такого підходу до КРАСИ заклала філософія Платона, у межах якої річ мислилась як прекрасна (досконала) через відповідність своєму ейдетичному образу, ідеї, утілення (об'єктивація) якої, власне, і є метою становлення й буття цього об'єкта [160]. Таким чином, КРАСА артикулюється як така й реалізує своє буття щодо світу ідей як трансцендентного, прекрасне ж мислиться як утілення КРАСИ в конкретних речах.

Класична традиція філософської інтерпретації КРАСИ і класична естетика є тими векторами розвитку європейської культури, котрі можна розглядати як один із найяскравіших виявів еволюційного потенціалу платонівської концепції, якій, на думку Віндельбанда, «судилося стати життєвим принципом майбутніх віків» [42, с. 33]. Заданий Платоном вектор осмислення КРАСИ практично започаткував всю історію класичної філософської парадигми: КРАСУ незмінно розглядали як трансцендентний феномен, а феномен прекрасного внаслідок цього набував характеристики нормативності [356].

У соціальних науках поняття КРАСИ відносять до **естетики** (від гр. αἰσθητικός – чуттєвий) – науки, що вивчає природу всього різноманіття виражальних форм навколишнього світу, їхню будову й модифікацію [355], орієнтовану на виявлення універсалій у чуттєвому сприйнятті виражальних форм реальності і поряд із логікою й етикою складає одну з **філософських наук**.

Естетику вважають найбільш складною, трудомісткою, дискусійною й найменш упорядкованою з усіх гуманітарних дисциплін. Вона постійно балансує на межі матеріального і духовного, раціонального та ірраціонального, вербалізованого і невербалізованого [39, с. 456; 10]. Найвидатніші філософи Давньої Греції класичного й елліністичного періодів, такі, як Сократ, Платон, Арістотель, Ксенофонт, зверталися до естетичного осмислення проблем КРАСИ [160; 8-9;]. Основною особливістю їхніх поглядів є синтетичний підхід до «високого і прекрасного»: до естетичної оцінки постійно приєднуються етична та утилітарна. Зв'язок естетичної оцінки з моральністю й користю природно виникає у світі, в якому людина є і об'єктом, і суб'єктом оцінки. Чисто естетичне, сублімоване почуття виникло разом із мистецтвом, здатним перетворювати потворне на прекрасне, скінченне на нескінченне [10]. «Можна наштовхнути людину на ідею КРАСИ, досконалості, гармонії; але дати відчуття цю ідею неможливо, оскільки повного вираження цієї ідеї не знайдеш у природі – вона лише в голові Рафаеля, Моцарта й інших людей у цьому роді» [148, с. 141].

Одне з важливих понять античних естетичних концепцій позначено терміном «калокагатія», у якому до КРАСИ приєднано хороше – добре – корисне (д.-гр. καλοκαγαθία, від д.-гр. καλὸς καὶ ἀγαθός – «прекрасний, хороший», «красивий і добрий»). У давньогрецькій культурі калокагатія – це гармонічне поєднання фізичних (зовнішніх) і моральних (душевних, внутрішніх) чеснот, досконалість людської особистості як ідеал виховання людини [356]. Арістотель уважав, що мета калокагатії – хорошого й доброго –

полягає в самих цих властивостях, які забезпечують цілісність духовного життя й діяльності людини. Ставлячи акцент на людині-діячеві, Арістотель розмежовував прекрасне й хороше (добре), статичний і динамічний аспекти КРАСИ [8, с. 310; 9].

Етиці притаманне асоціювання людської КРАСИ не так з гармонією, як зі стихійним початком, пристрастями, які змушують людину порушувати заповіді, заборони й закони. З позицій моральної норми КРАСА переосмислюється як спокуса, що «збиває людину зі шляху істини й відволікає від добра». КРАСА є найбільш суперечливим членом тріади вищих цінностей [10, с.14]. Зовнішня КРАСА (fair face) й привабливість суперечить моральності людини (fair soul):

A fair face without a fair soul is like a glass eye that shines and sees nothing.

(J. S. Blackie)

В аксіології людини перевага віддається етичній оцінці: ДОБРО відтісняє зовнішню КРАСУ на другий план. Наголошується домінування внутрішнього (inner) над зовнішнім (outward adornment). Невипадково в біблійних та інших релігійних текстах вельми частотними є слова, що виражають моральну оцінку, закорінену в красі Бога (the branch of the Lord will be beautiful), наприклад *grace, glory, fair*, а також утворювані від них *graceful, glorious* тощо:

Your beauty should not come from outward adornment, such as elaborate hairstyles and the wearing of gold jewelry or fine clothes. Rather, it should be that of your inner self, the unfading beauty of a gentle and quiet spirit, which is of great worth in God's sight (1 Peter 3:3-4);

In that day the Branch of the Lord will be beautiful and glorious, and the fruit of the land will be the pride and glory of the survivors in Israel <...> (Isaiah 4:2)

Наявність у біблійних текстах негативної етичної оцінки засвідчує притаманне християнській етиці упереджене ставлення до зовнішньої жіночої КРАСИ – символу спокуси, наприклад:

Your heart became proud on account of your beauty, and you corrupted your wisdom because of your splendor <...> By your many sins and dishonest trade you have desecrated your sanctuaries (Ezekiel 28:17-18)

Отже, критичне узагальнення трактувань КРАСИ в гуманітарних науках, мистецтвознавстві, теології, акцентує синкретичну духовно-матеріальну природу цього поняття, що належить до вищих духовних цінностей і водночас виступає мірилом оцінки.

1.1.2. КРАСА в лінгвістичних студіях. Проблема КРАСИ і прекрасного неодноразово ставала предметом досліджень у межах різних лінгвістичних шкіл. Ця проблематика є актуальною в сучасних розвідках з когнітивної лінгвістики, яка порушує складні питання взаємозв'язку мови й пізнавальних процесів, способів репрезентації в мові різноманітних типів і форматів знання [21, с. 25]. Проблема КРАСИ, «маючи давню історію в лінгвістиці (див., наприклад, роботи [10; 44-46; 196] та ін.), розкриває цілу низку окремих питань, пов'язаних із природою мовної оцінки, характером оцінної концептуалізації й оцінної категоризації в мові, необхідністю вивчення й систематизації оцінних мовних явищ як інтерпретувального (модусного) способу репрезентації знань про предмети і явища навколишнього світу» [21].

Концепт КРАСА по праву належить до «найважливіших ціннісних орієнтирів і має вплив на людську діяльність, визначає ставлення людини до інших людей і навколишнього світу» [149, с.3]. Однак дотепер у лінгвістиці аналізу піддавалися лише окремі області естетичного мовного простору [10; 146].

Незважаючи на пильну увагу мовознавців до проблематики КРАСИ, у ній продовжують відкриватися нові сторони, виникають питання, пов'язані зі змінюваними тенденціями, поглядами й оцінками людиною навколишнього світу й себе в ньому [149, с.3]. Питання КРАСИ вирішують у плані зіставного аналізу на матеріалі різних мов (Л. М. Босова, О. В. Дудченко, Е.С. Губанова,

М. О. Каратишова, Ю. В. Клинцева, Ю. В. Мещерякова, А. О. Пак, Хуа Лі та ін. [30; 61; 83; 104; 109; 136; 154; 204]), шляхом виявлення гендерної специфіки [104], а також у поодиноких спробах діахронічного дослідження концепту КРАСА [83].

У науковій літературі останніх років переважають зіставні дослідження концепту КРАСА на матеріалі різних мов. Так, у ході вивчення концепту КРАСА на матеріалі українських, англійських і російських прислів'їв та афоризмів виявлено, що цей концепт є відображенням культури етносу й однією з основних одиниць мовної свідомості [7; 63; 93 та ін.]. Спільні уявлення про КРАСУ в англійській, українській і російській пареміології зводяться до протиставлення внутрішньої і зовнішньої КРАСИ, універсальним у цих лінгвокультурах є визнання краси вищою духовною цінністю [93; 195].

Щодо мовних засобів номінації концепту, на основі порівняння системних значень і смислових полів прикметників, значення яких містять ознаку «красивий» в англійській і російській мовах, М. С. Босова встановила, що для вираження ознаки «красивий» найбільш уживаними є прикметники, які належать до ядерних шарів семантичного поля «Beautiful» [30, с. 44].

Аналіз сталих образних засобів репрезентації концепту КРАСА в англійській мові в порівнянні з татарською і російською дозволив Г. А. Садрієвій виявити спільне та специфічне в їхньому національно зумовленому вживанні, а також виділити ціннісні домінанти, пов'язані з інтерпретацією концепту КРАСА представниками трьох етнокультурних спільнот й показати, що КРАСА як поняття є універсальним для англійської, російської і татарської мовної свідомості за сукупністю ядерних ознак концепту, у той час, як його мовні інтерпретації є різними в порівнюваних мовах, оскільки конотативні ознаки, виокремлені конкретною мовною свідомістю, суто своєрідні й базуються на ментальних образах, властивих лише певному лінгвокультурному соціуму [172].

Аналіз концепту КРАСА дозволяє не тільки виявити систему символів і еталонів національної культури, а й визначити універсальне й специфічне в окремих мовах [63; 154]. Зокрема, порівняльний експериментальний аналіз стереотипних асоціацій та образів КРАСИ в різних лінгвокультурах (французькій, кабардиночеркеській [63], китайській, російській [154, с. 22]) показав, що «найважливіші специфічні відмінності в стереотипах КРАСИ стосуються високої оцінки внутрішніх якостей представників своєї культури, зв'язування природи і людини, акцентування КРАСИ в пізнавальному процесі» [154, с.23].

Об'єктивацію концепту КРАСА розглянуто на лексичному рівні, унаслідок чого стало можливим вивчення семантики слів, що входять у лексико-семантичні поля й утворюють синонімічні ряди досліджуваного концепту [124, с. 17; 326; 342]. Так, описано засоби репрезентації концепту КРАСА в німецькій порівняно з російською мовах та виявлено, що в обох мовах лексико-семантичне поле КРАСИ як «явище» репрезентовано мікрополем «зовнішня краса людини», а конкретніше – «краса жінки», пов'язаним із семантичним полем «дії», що ведуть до створення фізичної КРАСИ.

Конститутивні ознаки концепту КРАСА, його окремі загальні й специфічні характеристики в англійській і російській лінгвокультурах виявила Ю. В. Мещерякова на матеріалі лексичної, фразеологічної і пареміологічної підсистем у художньому, масово-інформаційному та розмовному типах дискурсу. Лінгвокультурний концепт КРАСА трактується як «складне ментальне утворення, його образно-перцептивний складник є сукупністю прототипних образів красивої / некрасивої зовнішності, його поняттєвий складник є естетичною оцінкою – раціонально відрефлектованим та емоційно переживаним чуттєвим сприйняттям світу, його ціннісний складник зводиться до визнання КРАСИ одним із найвищих смисложиттєвих орієнтирів і системи пріоритетів поведінки, що звідси випливає» [135, с. 23].

На матеріалі прислів'їв і приказок у текстах художньої літератури виявлено лінгвокультурний потенціал, особливості й різноманіття інтерпретацій гіперконцепту КРАСА як «однієї з найважливіших етичних і естетичних категорій в англійській і російській мовах, а також доведено, що лексичні, фразеологічні і паремічні одиниці мови перебувають у дистрибутивних відношеннях, котрі репрезентують «свої» ділянки культурних концептів, задаючи їм різну концептуальну та смислову глибину, що напряду залежить від значущості відповідного поняття чи явища в житті етносу» [109, с. 19].

У концептуального поля «краса» виявлено багато спільного як для англійської, так і для інших мов, що підтверджено висновками Ю. С. Бокової. Механізми метафоризації концепту КРАСА теж здебільш ідентичні для комунікантів англословної і російської лінгвокультур, а певні метафоричні моделі, засновані на виділенні істотних характеристик вербалізації концепту КРАСА, відрізняються в окремих лінгвокультурах, що пояснюється відмінністю уявлень про дійсність, закладених в метафоричному перенесенні та реалізованих в конкретних формах різних мов [20, с.21].

Комплексний аналіз вербальної репрезентації концепту BEAUTY в чоловічому і жіночому дискурсі, проведений М. О. Каратишовою, виявив спільні й контрастивні характеристики структури й змістового наповнення концепту BEAUTY в свідомості англословних чоловіків і жінок. Зокрема, змодельовано дискурсивну поведінку чоловіків і жінок у межах оцінної комунікації, під час якої вербалізується цей концепт, а також виявлено загальні гендерно марковані закономірності компліментарної мовленнєвої поведінки статей [104].

Результати дослідження гендерної специфіки концептуалізації КРАСИ в західноєвропейській культурі дозволяють дослідникам дійти висновків про те, що вона ґрунтується на культурній дихотомії «чоловіче = хороше (краще)» vs «жіноче = погане (гірше)», котра імпліцитно визначає формування оцінних

смислів під час оцінювання багатьох соціальних процесів і явищ [179, с. 198]. Ця гендерна специфіка відбивається у способах метафоричної репрезентації «абстрактного вербально вираженого концепту BEAUTY» [там само].

Із застосуванням когнітивного підходу в діяхронії здійснено перші спроби реконструювати концептосферу КРАСА англосаксонської поетичної картини світу. Показано, що «естетика в англосаксонській картині світу не є цінністю сама по собі, але присутня як значуща характеристика значної кількості об'єктів; КРАСА в релігійній картині світу є об'єктом-посередником, засобом опанування світу, <...> інструментом пізнання» [83, с. 22].

У плані діяхронії описано концептуальні складники BEAUTIFUL як естетичної категорії в художніх текстах англійської літературної казки та визначено специфіку мовної категоризації концепту BEAUTIFUL. Доведено, що казка є жанром, що об'єктивує концепт BEAUTIFUL у найбільш концентрованому вигляді. Проаналізувавши спільне й відмінне у формуванні когнітивної структури концепту BEAUTIFUL у діяхронічному й синхронічному аспектах, Н.Д. Садовська дійшла висновку, що семантична щільність ознак зменшується у творах XX століття в порівнянні з казками XIX століття. Домінантною сферою об'єктивації концепту BEAUTIFUL виявилась «антропологічна», тому в англійській мові «прекрасне» для носіїв мови окреслює передусім реалію з антропологічними характеристиками» [171, с. 19].

В американському мовному й культурному просторі концепт КРАСА виявляє історичну зміну свого обсягу у зв'язку зі зрушеннями у системі національних цінностей у бік матеріалізму й утилітаризму. Виділення інваріантної семантичної ознаки «науковість», що вказує на приналежність концепту КРАСА до поняттєвого поля «наука», стало підтвердженням тенденції розвитку американського суспільства в бік прагматизму й матеріалізму [17, с. 21].

У зіставному й діяхронічному аспекті аналіз статистичних даних домінування в англійській і російській мовах лексики з певними семантичними

особливостями (мовних засобів позначення КРАСИ людей (чоловіків, жінок, дітей) і навколишнього світу (природи, творів мистецтва, різного роду артефактів)), проведений І.О. Окуневою, розкрив зміни поглядів британців на характер КРАСИ з 1790 року до сьогодні. Виявлена динаміка розвитку лінгвокогнітивного концепту КРАСА фіксує тенденцію до спаду уваги до КРАСИ наприкінці ХХ ст. у британській картині світу [149, с. 21].

Незважаючи на виявлену значущість КРАСИ в картині світу носіїв англійської мови, ще велика кількість властивостей і механізмів актуалізації розглядуваного концепту вимагають вивчення й уточнення. На сьогодні відсутні спеціальні роботи, у яких би розглядався весь комплекс англomовних засобів вираження концепту КРАСА як універсального лінгвокультурного концепту в діахронічному аспекті з урахуванням розуміння його трактування як складного ментального утворення, однієї з найвищих духовних цінностей, чому й присвячено наше дослідження.

1.1.3. КРАСА в англomовній картині світу. Будь-яка мова відображає властиву їй картину світу, що являє собою сукупність знань людини про світ і про власне місце в цьому світі. Знання розуміють як інформацію про навколишній світ і саму людину [355]. За О.С. Кубряковою, знання «зумовлює розумну поведінку людини, а вивчення процесів концептуалізації та категоризації світу вважали підпорядкованим вирішенню загальних проблем отримання знань й узагальнення підсумків будь-якої пізнавальної діяльності людини» [116, с. 89]. Накопичені досвід і знання закріплюються в системі мовних значень, і людина не придумує значення слів, а засвоює вже готову, історично усталену систему значень, а разом з тим – і певну класифікаційну систему, подану в мові [150, с. 36]. «Мова – факт культури, вона складова частина культури, яку ми успадковуємо <...>, культура народу вербалізується в мові, саме мова акумулює ключові концепти культури, транслуючи їх у знаковому втіленні – словах» відзначає В.А. Маслова [131, с. 53]. Суспільно-

історичний досвід формує у свідомості носіїв певної мови картину світу, відмінну від картин світу інших народів, надає дійсності специфічного забарвлення. Таким чином, у картині світу відображені «головні компоненти людської свідомості – пізнавальний, моральний, естетичний, яким відповідають сфери: наука, мораль і право, мистецтво» [59, с. 396].

Як результат реалізації когнітивних процесів категоризації і концептуалізації (класифікування й сортування), у суспільній (а також груповій та індивідуальній) свідомості формується упорядкована сукупність знань про дійсність, яку називають *концептуальною картиною світу* (далі – ККС) [27; 163, с.15]. Під концептуальною картиною світу в лінгвістиці розуміють:

- 1) сукупність знань про світ, яка набувається під час діяльності людини;
- 2) способи і механізми інтерпретації нових знань [27; 33; 167].

За Є.В. Бондаренко, «концептуальна картина світу – система концептів у свідомості людей, яка, з одного боку, конструє у вигляді структурованого знання глобальний динамічний образ світу та результати внутрішнього рефлексивного досвіду людини і, з іншого, може бути реалізована у вербальних формах» [27, с. 25].

Для діахронічного аналізу концепту КРАСА важливе твердження Р. Павільоніса про ККС як «безперервно конструйовану систему інформації (поглядів і знань), якою володіє особа про дійсний і можливий світ» [152, с. 280], що завбачає історичну трансформованість ККС.

Іншими словами, ККС являє собою повну базу знань про світ (донаукових і наукових), накопичену за всю історію існування народу, який розмовляє мовою, <...>, вона не збігається з мовною картиною світу і є складною за своєю будовою; її прикметною ознакою є багаторівневість. Якщо в мові існують процеси архаїзації і десемантизації, то в концептуальній картині світу акумулюється все, що коли-небудь було пізнано, названо й опановано [159, с. 126].

У роботах сучасних учених (Г. А. Брутян, Г. В. Колшанський, Ю. М. Караулов, Р. Й. Павільоніс, В. І. Постовалова, Б. О. Серебренніков, В. М. Телія та ін. [33; 110; 105; 152; 167; 178; 196]) розрізняються поняття концептуальної та мовної картини світу (далі – МКС). У нашій роботі під ККС розуміємо «відображення світу у свідомості, уявлення людини про світ, інформацію про середовище й людину», у той час, як інформацію, опрацьовану й зафіксовану в мові, розуміємо як МКС [178, с. 107; 87, с. 4-6; 59, с. 397].

Складником картини світу вважається концепт, оскільки він реалізується в мові й містить мовні й культурні знання, уявлення, оцінки реального світу. У концепті поєднуються найрізноманітніші форми відображення дійсності, як раціональні, так і чуттєві. За визначенням С.Г. Воркачова, «будь-який концепт – це елемент певної концептуальної системи носія свідомості як інформації про дійсність або можливий стан речей у світі і як такий пов’язаний з усім загалом інших, дійсних чи можливих, систем думок, що розкривають погляди на світ» [48, с.16].

Концепт відображає ціннісні характеристики знань про окремі фрагменти світу, при цьому у ньому «містяться ознаки, функціонально значущі для відповідної культури» [159, с. 127]. Як зазначає А.М. Приходько, принциповим методологічним положенням когнітивної лінгвістики є визнання, що в одній лінгвокультурі є тільки одна картина світу [170, с.172]. Відмінна за етнокультурними ознаками «національна ментальність формується конкретними чинниками матеріального середовища побутування етносу» [20]. Відповідно, уявлення про КРАСУ є етнокультурно забарвленим в кожній окремій МКС.

Отже, виявлена в гуманітарних студіях залежність витлумачення КРАСИ від культури, суспільства, його моралі, стилю епохи тощо [80] свідчить, що КРАСА – концепт культури, тобто «те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини» [187, с. 40].

Ідея КРАСИ невід’ємна від **цінності**, що є «категорією естетичного відображення світу» [36, с. 26], сутнісною характеристикою картини світу. Людина як «вершина творіння» перебуває в центрі світобудови, і їй властиво оцінювати себе й себе подібних, а також навколишній світ із різних аксіологічних позицій. Як наголошує О.І. Морозова, «сприйняття краси є суб’єктивним і залежить від спостерігача» [323, с. 55]. Таким чином, в основі факту оцінювання – принцип антропометричності, тобто зіставлення сутностей «відповідно до власне людського масштабу знань та уявлень, а разом з тим – і до системи національно-культурних цінностей і стереотипів» [196, с. 40].

Процес оцінювання є для людини одним зі способів пізнання навколишнього світу: «практично всі об’єкти (як ті, що належать до позамовної реальності, так й інтралінгвальні) можуть стати об’єктами оцінки, що надає цій категорії високий лінгвокогнітивний статус» [138, с. 123]. КРАСА, будучи «поняттям багатостороннім і змінним, зумовлена суб’єктивним характером сприйняття й оцінки її людиною» [212, с. 163]. Так, англійські прислів’я й приказки засвідчують суб’єктивний характер сприйняття КРАСИ: *Beauty is in the eye of the beholder*; *Beauty lies in lover's eyes*.

Уявлення людей про те, що для них важливо, істотно розкривається в поняттях «цінність», «благо», «добро», «щастя» та ін. [273; 316]. Близькість цих понять зумовлена тим, що вони пов’язані з потребами, інтересами людей, їхніми бажаннями, цілеспрямованою діяльністю заради задоволення своїх потреб, реалізації інтересів. Найбільш загальним поняттям є цінність. **Цінність** – це істотне, значуще для людини (соціокультурного суспільства) у предметному або ідеальному світі для задоволення потреб людей [3; 218; 316]. Як елемент культури, цінність є своєрідним соціальним механізмом, який відтворює, зберігає, захищає, розвиває і передає все те корисне, що накопичилося в суспільстві, охоплює не завжди чітко усвідомлені, але стійкі уявлення про добро і зло, красиве і спотворене, справедливе або несправедливе.

Перш за все, говорячи про розмежування понять оцінки і цінності, виходимо з того, що це «центральні, але різні аксіологічні поняття в картині світу, що потребує уточнення їхніх визначень» [95, с. 47]. Цінність втілюється в оцінці [там само], а «параметри ціннісно-прагматичної орієнтації, категорії суб'єктивної оцінки речей і подій не настільки численні й побудовані зазвичай як двочленні і тричленні протиставлення» [145, с. 20]. Оцінні значення мовних структур зводяться, як правило, до двох основних протилежних ознак: «добре» – «погано» [55, с. 98; 188, с. 100].

Поняття духовної цінності не випадково є ключовим у сучасних культурологічному й лінгвокультурологічному підходах до концепту: «суспільні уявлення про добро і зло, прекрасне і потворне, справедливість, сенс історії та призначення людини тощо, що саме по собі достатньою мірою симптоматично, оскільки проблема цінностей, як правило, завжди виникала в епохи знецінення культурної традиції й дискредитації ідеологічних засад суспільства, і саме криза афінської демократії змусила Сократа вперше поставити питання: «що є благо?» [108, с. 13]. Отже, звернення до культурних концептів і пошуки ціннісних домінант певною мірою є «дотриманням апостольського заклику ревнувати про дари духовні» [108, с. 13]. Як зазначає Ю.С. Степанов, «прямим наслідком ціннісного характеру цих ментальних одиниць є переживання – вони не лише мисляться, а й емоційно переживаються, будучи предметом симпатій і антипатій» [187, с. 41].

Іншим наслідком аксіологічного забарвлення культурних концептів є «семіотична щільність – представленість у плані вираження цілою низкою мовних синонімів (слів і словосполук), тематичних рядів і полів, прислів'їв, приказок, фольклорних і літературних сюжетів і синонімізованих символів (творів мистецтва, ритуалів, поведінкових стереотипів, предметів матеріальної культури)» [108, с. 14], що пояснюється їхньою значущістю в житті людини.

Будучи частиною культури, формування естетичних смислів має історичний характер. Національно-культурні цінності і стереотипи змінюються

з часом і в різних культурах (порівняймо ідеал краси жінки епохи Відродження і сучасні канони), проте непорушними залишаються самі поняття міри й норми, що формують ці уявлення. Оцінний стереотип історичний, й у своєму відношенні до оцінної шкали є основним елементом, на який спирається система абсолютних оцінок [45, с. 56].

У філософському плані міра є «просте співвідношення певної кількості з собою, його власна визначеність у самому собі; таким чином певна кількість якісна» [55, с. 387]. Інакше кажучи, порушення міри спричиняє зрушення в якості, позитивній або негативній.

Міра є показником **норми**. О. М. Вольф відзначає, що всі оцінні смисли зорієнтовані на норму, яка «передбачає рівновагу ознак, що перебувають на шкалі, і співвідноситься зі стереотипними уявленнями про середню кількість ознаки, якою повинен володіти певний об'єкт» [45, с. 55]. Таким чином, коли говорять про норму, мають на увазі ознаки стереотипу і його положення на оцінній шкалі; норма відображає ознакові характеристики стереотипу [там само, с. 54]. Будучи соціально-культурним, стереотип КРАСИ змінюється від епохи до епохи разом з естетичною нормою.

КРАСА посідає важливе місце в класифікації частковооцінних значень, в основі яких лежить взаємодія суб'єкта оцінки з її об'єктом; як зазначає В.О. Самохіна, «особливістю оцінки є те, що в ній присутній суб'єктивний фактор, що взаємодіє з об'єктивним» [174, с. 7]. Це три групи, де перша – це **сенсорні оцінки**, що діляться на: 1) сенсорно-смакові, або гедоністичні, оцінки – те, що подобається: *приємний, смачний, привабливий*; 2) психологічні, серед яких розрізняються: а) інтелектуальні оцінки: *цікавий, захопливий*; б) емоційні: *радісний, бажаний,приємний* [46, с. 27]. Друга група – це **сублімовані**, або **абсолютні**, оцінки: 1) естетичні оцінки, засновані на синтезі сенсорних і психологічних: *красивий, прекрасний*; 2) етичні оцінки, які передбачають норми: *моральний, добрий, порочний*. І, нарешті, третя група – **раціоналістичні** оцінки, пов'язані з практичною діяльністю людини: 1) утилітарні: *корисний*,

шкідливий; 2) нормативні: *правильний, нормальний*; 3) теологічні: *ефективний, вдалиий, негідний*.

КРАСА відноситься як до гедоністичних оцінок (*pleasing – приємний, attractive – привабливий, beautiful manners – приємні манери, beautiful voice – приємний голос*), зачіпаючи емоційність і раціоналістичність (*lovely weather – прекрасна / чудова погода*), так і до сублімованих оцінок (*beautiful, sublime*).

Отже, КРАСА посідає особливе місце в житті людини і входить до смислового ядра ціннісної системи західного соціуму [261; 288; 322].

Для дослідження змістового простору концепту КРАСА і його місця у картини світу англійців ми звернулися до відомостей історичних і сучасних словників і тезаурусів англійської мови [HTOED, MWD, NEDHP, OED та ін.]. Виходячи з дефініцій лексеми *beauty* (n) та її похідних [361; 365 та ін.], їх значення входять до трьох основних сегментів англійської картини світу СУСПІЛЬСТВО, МИСЛЕННЯ, НАВКОЛИШНІЙ СВІТ, де витлумачуються на фоні відповідних доменів:

- СУСПІЛЬСТВО (the Society) → у домені ЛЮДИНА («a woman who is very beautiful», «a quality that things, places, or people have that makes them very attractive to look at») [370];
- МИСЛЕННЯ (the Mind) → у домені ВЛАСТИВІСТЬ / ЯКІСТЬ («a quality that something such as thing, poem, song, emotion has which gives you pleasure or joy») [370];
- НАВКОЛИШНІЙ СВІТ / ПРИРОДА (the World) → у доменах ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ / ПРЕДМЕТ («a good example of something or an object that is particularly good, large, or impressive one of its type») [370].

Отже, КРАСА разом з ДОБРОМ та ІСТИНОЮ визначає найвищі цінності людства. На основі узагальнення різноманітних філософських концепцій можна стверджувати, що зміст універсалії КРАСА характеризується взаємозв'язком у межах картини світу з такими концептами, як ЛЮДИНА, що є «ключовим для

будь-якої культури» [205, с. 8], МИСЛЕННЯ, НАВКОЛИШНІЙ СВІТ / ПРИРОДА, а також уточнюється на фоні опозиційних зв'язків з концептом ПОТВОРНЕ. Такий взаємозв'язок зумовлений «антропоцентричним тлумаченням сутності КРАСИ, існування якої пов'язано з особливостями світовідчуття людини, з її здатністю бачити властивості КРАСИ в об'єктах дійсності» [205, с. 8]. Тож КРАСА синтезує відповідне поняття, образ, що стоїть за ним, та його цінність для певної культури.

У цілому, будучи одним із ключових та універсальних концептів культури, концепт естетики КРАСА має національно та історично специфічні концептуальні ознаки англійської лінгвокультури, що зумовлює застосування лінгвокультурного підходу до вивчення еволюції уявлень про КРАСУ, лексично втілених в англійській мові та дискурсі.

1.2. Принципи моделювання концептів у діяхронії

Діахронічні дослідження в концептології – свідчення зрілості науки, досягнення такого рівня розвитку, коли кількість накопичених даних стає достатнім для якісного «стрибка» [217]. Історичний аналіз репрезентацій концептів дозволяє встановити системні зв'язки в діяхронії, що є базовим, вихідним прийомом у дослідженні еволюції ККС і її елементарних одиниць – концептів.

1.2.1. Лінгвокультурний вектор концептуальних студій у когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Лінгвокультурний підхід у концептології витікає з визнання концепту базовою одиницею культури [100; 170; 214]. Лінгвокультурний концепт – умовна ментальна одиниця, використовувана для комплексного вивчення мови, свідомості й культури [100, с. 76]. Лінгвокультурний концепт відрізняється від концептів інших типів своєю закоріненою в культурі ментальною природою, а також акцентуацією

ціннісного елементу. Центром такого концепту завжди є цінність, оскільки концепт слугує дослідженню культури, а в основі культури лежить саме ціннісний принцип [там само, с.77; 275]. Наголошуючи співвідношення понять «концепт» і «цінність», формування концепту визначають як процес редукції результатів досвідченого пізнання дійсності до меж людської пам'яті і співвіднесення їх з раніше засвоєними культурно-ціннісними домінантами релігії, ідеології, мистецтва і т. ін. [184, с. 10].

Лінгвокультурні концепти – світоглядні й аксіологічні універсалії – належать певній етнічній культурі (див., наприклад, [48, с.35-36; 185]) та історичному періоду. За визначенням Ю.С. Степанова, концепт – це наче «згусток культури у свідомості людини» і водночас те, за допомогою чого людина «сама входить у культуру», а в деяких випадках і впливає на неї [187, с. 40]. Аналізуючи різновид лінгвокультурних концептів – естетичні концепти, ми дотримуємось етнокультурно зумовленого погляду на мовне втілення уявлень про КРАСУ.

Для глибшої інтерпретації образно-символічної наповненості поняття КРАСА в англійському мовному просторі передусім розглянемо значення терміна «поняття». Під поняттям ми розуміємо: 1) логічно оформлену думку про загальні істотні властивості, зв'язки і відношення предметів або явищ об'єктивної дійсності; 2) уявлення про що-небудь, обізнаність у чому-небудь, знання, розуміння чого-небудь; 3) *розм.* думку про кого-небудь, що-небудь // оцінку кого-небудь, чого-небудь; 4) *перен. розм.-зниж.* розуміння, розум, розсудок [351].

Нерідко термін «поняття» синонімізується з терміном «концепт», оскільки вони близькі за словниковим значенням. Так, англійське слово *concept* перекладається українською як: 1) ідея, концепція, поняття; задум; 2) загальне уявлення; 3) принцип; 4) концепт. У словнику Longman Dictionary of Contemporary English наведено таке визначення концепту: *an idea of how something is, or how something should be done* (уявлення індивіда про що-небудь)

[370, с. 279]. У цьому випадку концепт розуміється як «ідея того, що вже зроблено або має бути зроблено». Згідно з думкою Ю. С. Степанова [187], за своєю внутрішньою формою слова «концепт» і «поняття» однакові: концепт є калькою з латинського *conceptus* «поняття». Поняття і концепт корелюють між собою: в основі будь-якого концепту лежить поняття – феномен логічного, а тому й наднаціонального порядку [170, с. 21]. Поняття є національно-логічним феноменом, а концепт – асоціативним, і як такий він відображає специфіку етнокультурного осягнення певного фрагменту світу [там само, с. 22].

Якщо поняття – це певна система знань [43, с. 159], то під концептом можна розуміти «спосіб семантичної репрезентації, принцип організації цієї системи» [48, с.35-36].

Автори робіт лінгвокультурологічної спрямованості згодні в тому, що характерною рисою концепту є його етнокультурна маркованість, відмінності ж у визначеннях витікають із тих семантичних характеристик цього ментального утворення, які пояснюють його національно-культурну специфіку, а через неї – менталітет етносу [48, с.133; 57]. Ім'я такого концепту «відправляє експерієнцера до концептів-універсалій духовної культури, утворених шляхом гіпостазування предикатів – властивостей і відношень (щастя, краса, свобода тощо)» [49, с. 36]. У ракурсі лінгвокультурології КРАСУ можна витлумачувати як те, що сприймається зорово й несе в собі культурно-відмічений оцінний компонент. Це дозволяє зробити висновок про лінгвокультурний статус концепту КРАСА як результат концептуалізації відповідного поняття.

У змісті концепту як «багатовимірного ідеалізованого формоутворення» [130, с. 1] виділяють передусім поняттєвий, образний, ціннісний складники [99; 100]. Питання співвідношення та значущості цих складників і їхньої ролі у структурі концепту залишається дискусійним. На думку окремих науковців, визначальним серед них є поняттєвий складник – «раціональна частина концепту, тобто той зміст, який включає лише істотні характеристики об'єкта й раціонально мислиться, а не переживається» [102, с. 153]. Другим за

значущістю вважають образний складник, що опредмечує в мовній свідомості когнітивні метафори, через які осягаються абстрактні сутності [48, с 57; 274; 276; 298].

У нашій роботі, слідом за І.С. Шевченко, ми виходимо з принципової багатовимірності лінгвокультурного концепту, у якому, «як у кубі, названі складники взаємно перетинаються, забезпечуючи можливість подальшої деталізації кожного з них» [213, с. 16]. Відповідно, за критерієм їхньої конфігурації існують концепти з «відносно обособленими складниками, концепти бінарного устрою та синкретичні концепти» [там само]. До першого типу І.С. Шевченко відносить концепти, три складники яких піддаються виокремленню (наприклад, ВЛАДА, ВИБОРИ); до другого типу – більшість концептів етики, яким притаманна нерозривність поняттєвого та ціннісного складників, засвідчена наявністю оцінних сем в іменах концептів типу ГРІХ, ДОБРО; до третього синкретичного типу – «концепти, чії поняттєвий, образний, ціннісний складники нерозривно пов'язані» [215, с. 250]. За І.С. Шевченко, це «більшість концептів естетики (КРАСА / BEAUTY тощо), **синкретичність** яких засвідчує компонентний аналіз імені концепту (тут – лексеми *beautiful*), що містить семи відповідного значення, його етичної цінності та перцептивного образу» [там само]. Для аналізу синкретичного концепту дослідниця умовно розділяє окремі складники, що залишаються нероздільними за природою.

КРАСУ відносять до **телеономних** концептів – вищих духовних цінностей, що утворюють і втілюють для людини моральний ідеал, прагнення до якого створює моральну виправданість її життя. Це і ЩАСТЯ як «спонукальний мотив будь-яких учинків будь-якої людини, навіть тієї, котра збирається повіситися» [155, с. 180], і ЛЮБОВ, і КРАСА, що «вимагає жертв і врятує світ» [49], а також ІСТИНА, СВОБОДА, СПРАВДЕЛИВІСТЬ і ВІРА тощо. Як лінгвокультурна одиниця КРАСА втілює естетичну цінність, тож її типологічною особливістю справедливо вважати приналежність до

універсальних (загальнолюдських) концептів, що також підтверджують висновки С. Г. Воркачева [47] та А. М. Приходька [170].

Підсумовуючи, зазначимо, що концепт КРАСА є лінгвокультурним телеономним універсальним концептом, що репрезентує одну з найвищих універсальних цінностей. За структурою це синкретичне поєднання поняттєвого—образного—ціннісного складників, тож їх умовне розділення для подальшого аналізу в нашій роботі є лише евристичним прийомом.

1.2.2. Когнітивно-дискурсивний підхід до аналізу концепту КРАСА.

Важливість когнітивно-дискурсивної наукової парадигми серед попередніх лінгвістичних парадигм пояснюється новою орієнтацією на складність мови як об'єкта когнітивної лінгвістики, на вихід у нові сфери, які вона репрезентує – ментальні репрезентації, структури свідомості [24; 162, с. 58]. Діяльнісний стиль мислення періоду постмодерну дозволяє витрактувувати «мову-дискурс як середовище формування розумових об'єктів» [353, с. 121]. Зокрема, «естетичний досвід, що розуміється як ментальний феномен», сучасна нейроестетика, як наголошує О.І. Морозова, тлумачить як результат діяльності мозку (neural processes) [323, с. 56].

Розглядувана серед інших видів когнітивної діяльності як когнітивний феномен, мова є також феноменом семіотичним, тобто системою знаків, які відіграють роль у репрезентуванні (кодуванні) й у трансформуванні інформації [115, с. 52]. З погляду методології когнітивно-дискурсивний підхід передбачає аналіз лексико-семантичних засобів мовної репрезенттації концепту та способів його дискурсивної актуалізації з урахуванням лінгвокультурної специфіки уявлень англійців про КРАСУ. У методологічному плані обраний підхід «зумовлює, по-перше, інтегрування лексико-семантичних і дискурсивних даних і, по-друге, залучення лінгвокультурної перспективи» [40, с. 38], зокрема, урахування трансцендентальної природи й національно-культурної специфіки лінгвокультурного концепту КРАСА.

Слідом за В. І. Карасиком, ми розуміємо лінгвокультурні концепти як колективні змістові ментальні утворення, що фіксують своєрідність відповідної культури [103, с. 33], а отже утілюють її провідні ознаки. КРАСА має ознакову когнітивну природу. Ознакові концепти відіграють важливу роль у формуванні культурно значущих образних стереотипів мовної свідомості особистості. Вони активно й регулярно стають підґрунтям образного (метафоричного) моделювання різноманітних непередметних сфер навколишнього світу: сфер емоцій, ментальної діяльності, соціального життя, абстрактних категорій [228, с. 38]. Ознака – це певний інформаційний результат пізнавального процесу, його підсумок, що відкладається в людській культурі [313] й створює орієнтовну основу оцінок і поведінки людей, це «зафіксована інформація, яка з різним ступенем достовірності та об'єктивності відображає у свідомості людини властивості й закономірності предметів і явищ навколишнього світу, що досліджуються» [162, с. 58].

Концепт КРАСА, що відображає знання про властивості зовнішнього світу за його здебільш естетичними ознаками, належить до ознакового типу, бо відіграє, за М.В. Нікітіним, основну функцію – слугувати описові певної сутності, ознакою якої він є [144, с. 55] у конкретній лінгвокультурі певної епохи. Відповідно, концепт КРАСА зазнає історичного варіювання разом із трансформацією цієї лінгвокультури.

Згідно настанов історичної когнітивної семантики (у вітчизняних студіях – історичної лінгвокогнітивістики), що є новим напрямом когнітивних досліджень [216; 262; 279-280], кінцевою метою аналізу є визначення тенденцій і векторів еволюції концептів, що досягається послідовністю окремих процедур – «встановлення змістової й структурної організації аналізованого концепту в певний період часу» [119, с. 27] та їх діахронічного співставлення.

Історична когнітивна семантика загалом не має можливості отримати безпосередній доступ до мовної системи та свідомості мовців віддалених історичних епох [192, с. 46], тож дослідник реконструює необхідну сукупність

знань про концептуальні ознаки концептів на базі доступних текстів, що фіксують сукупність етнолінгвістичних чинників, притаманних дискурсам віддалених історичних періодів.

Під час реконструкції далеких від сучасності концептів доцільно звертатися до популярних у той час жанрів. Погоджуючись із Г. А. Брутяном, відзначимо, що літературні тексти «містять значну за обсягом інформацію про менталітет суспільства та його окремих представників» [33, с. 108]. Так, для реконструкції концепту КРАСА велику цінність мають пам'ятки англійської середньовічної літератури, куртуазні романи. У літературі певної епохи закріплений суспільно-історичний досвід: народні традиції, норми, цінності, уявлення, звичаї і ритуали, що мають символічну природу і визначають специфіку певної лінгвокультури. Це робить художній дискурс правомірним об'єктом історично-когнітивних студій.

Дискурс є багатовимірним об'єктом міждисциплінарного вивчення. За Т.А. ван Дейком, дискурс – це «мовний потік, мова в її постійному русі, що вбирає в себе все різноманіття історичної епохи, індивідуальних і соціальних особливостей як комуніканта, так і комунікативної ситуації, в якій відбувається спілкування. У дискурсі відбивається менталітет і культура як національна, загальна, так і індивідуальна» [68; 101; 257; 258]. Дискурс являє собою «систему когнітивних і комунікативних складників, де перші переважно визначають його зміст, а другі – його форму, структуру, стратегії» [150, с. 32]. Когнітивна лінгвістика значною мірою збагатила аналіз дискурсу завдяки її активному зверненню до ментальної сфери мовної особистості. Тому, «дискурс для когнітивістів – передусім сукупність мисленнєвих операцій з оброблення мовних даних й екстралінгвальної ситуації під час породження мовлення» [137, с. 189]. У надрах когнітивної лінгвістики «зародилося й уявлення про дискурс не лише як про динамічний процес, але і як про одиницю аналізу» [186, с. 188].

У когнітивно-дискурсивних студіях під дискурсом традиційно прийнято розуміти «ситуативно обумовлену інтерсуб'єктну мовленнєво-розумову

діяльність, спрямовану на взаємну орієнтацію у життєвому просторі на основі надання мовній формі семіотичної значущості» [353, с. 11]. Дискурс – це комунікативна подія, «сплав» мовної форми, знань і комунікативно-прагматичної ситуації, який являє собою своєрідну ціннісно-смыслову єдність і постає як лінгвокультурне утворення [там само].

Хоча, за В. Є. Чернявською, «дослідження дискурсу як особливої категорії склалося в різних національних школах, що існують і розвиваються незалежно» [206, с. 8], більшість науковців погоджуються, що дискурс являє собою складне й багатовимірне лінгвістичне явище. У нашій роботі ми розуміємо дискурс як «інтегральний феномен, мисленнєво-комунікативну діяльність, яка виступає як сукупність процесу й результату і включає екстралінгвістичний і власне лінгвістичний аспекти»: в останньому, окрім тексту, виділяють пресупозицію й контекст (прагматичний, соціальний, когнітивний), що визначає вибір мовних засобів [142, с. 37].

Дискурс як «центральний момент людського життя в мові», і як його «мовне існування» охоплює всі сфери людської діяльності. «Усякий акт уживання мови – чи то твір високої цінності або побіжна репліка в діалозі – являє собою частину людського досвіду, що безперервно рухається <...>, вбирає в себе й відображає в собі унікальний збіг обставин, за яких і для яких його було створено» [54, с. 10; 128].

Беручи до уваги різноманітні підходи до визначення дискурсу [див. 241; 285; 334; 346], під **«художнім дискурсом»** ми розуміємо «соціокультурну взаємодію між письменником і читачем, яка включає у свою сферу культурні, естетичні, соціальні цінності, особисті знання, знання про світ і відношення до дійсності, систему переконань, уявлень, вірувань, почуттів і являє собою спробу змінити «духовний простір» людини й викликати в неї певну емоційну реакцію» [173, с. 6]. Для нашого аналізу КРАСИ важливо, що «художній дискурс несе на собі відбиток культури певного етапу в історії суспільства» [там само, с. 1], а отже дозволяє адекватно реконструювати картину світу

певної епохи.

Для зіставлення актуалізації концепту КРАСА в дискурсах XIV – XXI століть важливо відзначити «історичність дискурсивного мислення, оскільки його реалізація відбувається під впливом не лише жанрових сценаріїв, але також МКС, у межах якої в індивіда формується певний тип сприйняття й відтворення дійсності» [150, с. 33]. За визначенням О. С. Кубрякової, «дискурс завжди є продуктом певного часу, тобто весь стиль проведення дискурсивної діяльності, усі її особливості визначаються передусім станом суспільства й тими соціальними ролями, які в цьому суспільстві може мати людина» [117, с. 526].

Історичний складник дискурсу розкривається як поступове «конструювання світу», що відбувається в мові безперервно і виражається як у процесі категоризації сутностей / ознак, що беруть участь в описуваному об'єкті або ситуації, так і у виборі тієї перспективи або точки відліку, щодо якої характеризується цей об'єкт [там само, с. 522]. Для КРАСИ це засвідчує динаміка її трактувань як переважно релігійної, духовної або фізичної сутності в історії філософської думки. Разом з тим, наголошує Т.А. ван Дейк, «соціальні ситуації не мають безпосереднього впливу на мову та дискурс, цей вплив «можливий лише через мовні ментальні моделі» [258, с. 22]. Тож у нашій роботі виходимо з опосередкованого зв'язку історичної динаміки суспільства / культури – мислення – мови, що відповідає новітнім принципам еколінгвістики (пор: вербальний дискурс є засобом мислення, формування суспільства, культури і водночас їх продуктом [310, с. 145]).

Таким чином, у нашій роботі ми розглядаємо дискурс як складне ментально-комунікативне явище, до складу якого входить не лише соціальний контекст, що дає уявлення про учасників комунікації та їхні характеристики, але і як процеси конструювання значень у ході спілкування. Матеріал художнього дискурсу демонструє, що семантичні характеристики концепту КРАСА історично варіюються під впливом розвитку культури, мови і соціуму,

у той же час вказуючи на необхідність співвіднесення концепту КРАСА з конкретною епохою й визначаючи логіку аналізу цього концепту: опис його змісту за окремими історичними періодами й узагальнення його динаміки з XIV по XXI століття.

1.2.3. Засоби і способи номінації концепту КРАСА. За О. С. Кубряковою, саме мова й «усі операції зі знаками (як наслідок володіння людиною такою семіотичною системою, як мова) дозволяють людині вийти за область і межі безпосередньо спостережуваного й мислити за рахунок мовних визначень, формуючи уявні світи і гіпотетичні ментальні простори, і в цьому сенсі будувати найрізноманітніші конструкції» [118, с. 22].

Дослідження семантики мовних одиниць, що об'єктивують концепт, є «єдиним засобом доступу до змісту ментального простору індивіда, а точніше його вербалізованої частини» [4, с. 12]. Якщо виходити з того, що «лінгвокультурний концепт являє собою певну абстракцію», яка узагальнює значення низки своїх мовних реалізацій, то конкретна форма цього концепту буде «задаватися інтервалом абстракції, у межах якого він якісно визначений, тобто об'ємом лексико-семантичної парадигми, що формується одиницями, які передають цей концепт у мові або в мовах» [48, с. 30].

Найбільш універсальним способом «доступу» до концепту є слово. Ословлення концепту дозволяє з філософського погляду визначити КРАСУ як одну з універсальних форм буття матеріального світу у свідомості людини [290; 338]. КРАСА в загальному розумінні розкриває естетичний сенс явищ, їхні зовнішні і внутрішні якості, що породжують у людській свідомості задоволення, насолоду й моральну вдоволеність [166, с.27]. У когнітивній лінгвістиці саме лексичні засоби втілення надають найбільш наочної можливості витлумачення КРАСИ.

Як відзначає А.М. Приходько та інші, лінгвокультурний концепт — «умовна ментальна одиниця, спрямована на комплексне вивчення мови,

свідомості і культури» [183, с. 11], що має властивість «поліапелюваності» [170], тобто велику кількість апеляцій до одного й того ж самого концепту – одиниць мови і мовлення, за допомогою яких цей концепт активується у свідомості свого носія [100, с. 78].

Концепти активуються у свідомості носіїв шляхом асоціацій, тобто за схемою «стимул → реакція». Відповідно, існує безліч засобів мовної апеляції до будь-якого лінгвокультурного концепту («входів у концепт»), що дає можливість апелювати за допомогою мовних одиниць різних рівнів: лексем, фразеологізмів, вільних словосполук, речень [183], утворюючи «номінативний простір» концепту (або «номінативне поле – сукупність мовних засобів, які репрезентують концепт» [165]).

Віднесення термінів «первинна номінація» до слів і словосполук, а «вторинна номінація» – до речень закорінене у зіставленні слів у системі мови і речень як одиниць мовлення [41, с. 63]. Зокрема, одним зі способів мовного «проникнення» в концепт можуть слугувати оцінні номінації, за допомогою яких цей концепт об'єктивується в мові [134, с. 206]. Застосування аксіологічного підходу до аналізу мовних одиниць дозволяє «глибше заглянути в закриту для безпосереднього спостереження систему ціннісних відносин народу або етносу, експлікувати наявні у свідомості ціннісні домінанти, визначити їхню частотність, групування й сполучуваність і співвіднести отримані дані з погляду універсальності й унікальності» [там само].

Виходячи з цього, у нашій роботі аналіз вербальної репрезентації лінгвокультурного концепту КРАСА здійснюється шляхом розгляду засобів первинної і вторинної номінації, де його первинні назви (лексема *beauty* та її синоніми) демонструють пряме, а вторинні – переносне значення лексичних одиниць, що його репрезентують. У плані змісту засоби первинної номінації концепту КРАСА характеризуються наявністю у структурі їхніх лексичних значень гіперсеми «те, що викликає естетичну насолоду». Таким чином, виділяємо одну спільну смислову ознаку, притаманну концепту КРАСА, –

характеристику зовнішньої / внутрішньої властивості, що спричиняє певне ставлення до людини або предмета – виявлення ставлення до людини або предмета через оцінку зовнішніх даних з метою впливу на неї, причому людині чи предмету приписується певна кількість характеристик [194, с. 106]. У мовній свідомості індивідів існує уявлення про КРАСУ, яке можна виявити через «семантичний аналіз словникових одиниць, пов'язаних з ім'ям концепту КРАСА: через опис синонімічних, антонімічних, словотвірних та інших зв'язків, за допомогою яких лінгвокультурний концепт «укорінюється» в лексичній системі мови» [там само, с. 105]. На позначення мінімальних, граничних одиниць плану змісту ми використовуємо термін «сема», під яким розуміємо «елементарні відображення в мові різних сторін і властивостей позначуваних предметів і явищ дійсності» [352], щоб виділити диференційні семантичні ознаки *beautiful*: (1) «такий, що володіє красою, естетично приємний», (2) «той, що робить приємність, приємний» [359].

У плані вираження засоби первинної номінації концепту КРАСА представлені основними частинами мови (іменник, прикметник, прислівник, дієслово) і їх поява залежить від історичного періоду (пор.: іменник *beauty* – з 1225-75 рр., прикметник *beautiful* – з 1340 р., прислівник *beautifully* – з 1520-30 рр., дієслово *beautify* – з 1590 р. [382]).

Непрямі засоби номінації включають метафори і метонімії. Ідея про зв'язок метафори і метонімії з парадигматичним і синтагматичним вимірами мови [202, с. 344], розвиток теорії мовної номінації дали поштовх для вивчення метафори і метонімії в когнітивній парадигмі. Лінгвісти-когнітологи визнають, що метафора і метонімія є ефективними засобами концептуалізації елементів КС, а їхня похідна – метафтонімія – належить вже більш складним лінгвокогнітивним структурам [203]. В останні десятиліття інтерес дослідників до цих явищ значно посилюється (див. дослідження А. М. Баранова, Л.І. Белехової, М. М. Болдирєва, С. А. Жаботинської, Ю. М. Караулова, М. В. Нікітіна, В. М. Телії, А. П. Чудінова, L. Goossens, M. Johnson,

Z. Kövecses, G. Lakoff, J. R. Taylor та ін. [16; 21-23; 31; 35; 87-92; 105; 144; 145; 196; 209; 286; 293; 301; 302; 303-305; 336]).

Відповідно до теорії концептуальної метафори, в основі метафоризації лежить процес взаємодії між структурами знань (фреймами і сценаріями) двох концептуальних доменів – царини-джерела (source domain) і царини-цілі (target domain) [303-305]. У результаті односпрямованої метафоричної проєкції (metaphorical mapping) зі царини-джерела до царини-цілі сформовані в результаті досвіду взаємодії людини з навколишнім світом елементи царини-джерела структурують менш зрозумілу концептуальну царину-ціль, що становить сутність когнітивного потенціалу метафори [там само]. Перш за все, як сутності, що взаємодіють у метафорі, розглядаються не тільки окремі поняття, або концепти, а й цілі концептуальні домени. Під концептуальним доменом (conceptual domain) розуміється зв'язана область концептуалізації, відносно якої характеризується семантична одиниця [248; 253; 306; 307].

Спільні ознаки, за якими порівнюють ціль і джерело або референт і корелят, утворюють зону перехресного мапування (cross-mapping) [305, с. 203, с. 245]. У когнітивній лінгвістиці під мапуванням розуміється проєкція певних складників ментального патерна (моделі) на певні ділянки референтної сцени [269-271].

Метафорична модель – це схема зв'язку між понятійним сферами, яка існує і / або складається у свідомості носіїв мови [339] і яку можна описати певною формулою: «X – це Y». Наприклад, ВИБОРЧА КАМΠΑНИЯ – це ПОДОРОЖ [209, с. 177].

Для осмислення одного й того самого референта можуть залучатися кілька корелятів. З. Кьовечеш виділяє діапазон метафори (range of metaphor) – групу з кількох концептуальних корелятів, за допомогою яких осмислюється один певний референт [301, с. 64], і її спектр (scope of metaphor) – групу референтів, що систематично співвідносяться з одним і тим самим концептуальним корелятом [там само, с. 108].

Корелятивні домени, у свою чергу, можуть бути систематизовані відповідно до методичних потреб дослідника [329], що дозволяє нам у своїй роботі не тільки більш детально описати, але й структурувати весь діапазон корелятивів концепту КРАСА згідно з конкретним досвідом людини.

У сучасній когнітивістиці серед концептуальних метафор умовно виділяють три основні типи: структурні (когнітивна топологія царини-джерела є моделлю для осмислення царини-цілі), онтологічні (категоризують абстрактні сутності шляхом окреслення їх меж у просторі або за допомогою персоніфікації) і орієнтаційні (відображають опозиції, у яких зафіксовано наш досвід просторової орієнтації у світі) [304, с. 16–21; 301, с. 37–40].

Вербалізована метонімія базується на взаємодії між двома значеннями, поняттями або предметами, тобто на їхній «суміжності» в екстралінгвістичній сфері. У лінгвістичному сенсі загальний семантичний елемент тут не є необхідним, але при цьому взаємозв'язок образів (референтів) не виключається. Таким чином, роль метонімії можна розглядати як таку, що символізує, характеризує два взаємопов'язаних значення, поняття, предмети [129; 339].

Отже, метафора і метонімія – це лінгвокогнітивні явища, що належать до універсальних гносеологічних механізмів і до області подання знань і досвіду на концептуальному і мовному рівнях. Когнітивний підхід до аналізу метафори і метонімії дозволяє розглянути їхню взаємодію в комплексі як метафтонімічне моделювання, в основі якого лежать принципи концептуальної інтеграції – блендінгу [339].

Л. Гуссенс виділяє три типи утворення метафтонімії: метафора з метонімії, метонімія у середині метафори, метафора у середині метонімії [286], результатом чого є осмислення концептів одночасно через метафору і метонімію.

1.3. Коцепт КРАСА у категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ

Будь-яке знання, отримане людиною, є результатом концептуалізації й категоризації світу [65; 117]. Категоризація – це класифікаційна діяльність, спрямована на об'єднання подібних або тотожних одиниць у більші розряди, категорії [23, с. 28]. Разом з іншими концептами у відповідності до тріади вищих духовних цінностей КРАСА входить до таксономічної категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ, умотивованої класифікаційною ознакою «вища духовна цінність». Як результат історично варіативної естетичної оцінки концепт КРАСА зазнає історичних змін протягом всієї історії культури [312], зберігаючи свою значимість і в наш час.

За допомогою КРАСИ вже з античних часів мислителі різних напрямів пізнання намагалися визначити сукупність таких властивостей об'єкта, що викликають почуття ПРЕКРАСНОГО. І філософи, і художники прагнули таким чином виявити й описати «закони» і «правила» КРАСИ, серед яких найчастіше фігурували *гармонія, пропорція, міра, симетрія, пропорційність, цілісність, досконалість, відповідність, порядок, злагодженість частини і цілого, ритм, єдність, співзвуччя (симфонія), «золотий зріз», і т.д.* [158, с. 128].

Людський критерій ПРЕКРАСНОГО «був центром уваги за часів Сократа, який зв'язав його з доцільністю і корисністю та поставив людину мірою всіх речей» [там само, с. 119] так само, як і Арістотель, який вважав, що ПРЕКРАСНЕ – те, що «цінне саме по собі і заслуговує на схвалення», що свідчить наявність в ньому цінності, воно є бажаним для людини і стає предметом його волі, отже, людина є мірою ПРЕКРАСНОГО [158, с. 120].

Вічна, божественна ідея КРАСИ, згідно Платону, обумовлює існування всіх прекрасних явищ [160], а тому і є сутністю ПРЕКРАСНОГО; саме він вперше спробував визначити КРАСУ (і ПРЕКРАСНЕ) як категорію, тобто **універсальне естетичне поняття** [там само].

Критерії ПРЕКРАСНОГО полягають не лише в пропорційності:

«пропорційне обличчя не завжди є прекрасним» [158, с. 120], так більшого значення набуває не зовнішня, а внутрішня КРАСА. З плином часу, формування нового ідеалу людської КРАСИ в середньовічній естетиці було зумовлене саме принципом переваги духовного над матеріальним.

Для західноєвропейського середньовіччя і Ренесансу трактування КРАСИ виходило з того, що вона є «причиною гармонійності і блиску в усьому сущому» [там само, с. 22]. Середньовічні мислителі визначали КРАСУ, з одного боку, як сяючу Славу Божу, що лише виявляє і висловлює себе в КРАСІ матеріального світу, а з іншого боку – через суб'єкт-об'єктне відношення: як насолоду, викликану певними об'єктивними властивостями речей («пропорція і блиск») [там само]. КРАСА осмислювалась як сійво форми (ідеї) *речі* в її матеріальному втіленні [387].

Критерії ПРЕКРАСНОГО трансформувались з плином часу. Так, філософи епохи Відродження були переконані в об'єктивності ПРЕКРАСНОГО, яке визначається Л. Б. Альберті як «... сувора розміряна *гармонія* всіх частин, що об'єднуються тим, чому вони належать ...» [5, с. 178]. Естетика Відродження певною мірою продовжує античні традиції: прекрасне ототожнюється з *моральним і справедливим*. Зовнішня краса вважається атрибутом ДОБРОЧЕСНОСТІ. Зразком КРАСИ стає *людина*, її тіло. Зокрема, еталоном КРАСИ стає жіноче тіло і всебічно розвинена *людина* – вища міра ПРЕКРАСНОГО [356].

Естетика класицизму ототожнювала ПРЕКРАСНЕ з *витонченим*. Так, для Буало прекрасною була не вся ПРИРОДА, а лише підстрижена і доглянута природа Версальського парку; він визнавав прекрасним тільки *істинне*, «обґрунтувавши принципи доброго смаку» [7, с.112; 34].

За І. Кантом, ПРЕКРАСНЕ – це категорія, яка характеризує *неутилітарне* (незацікавлене, позбавлене користі) відношення суб'єкта до об'єкта і пов'язана з судженням смаку на основі почуття задоволення; тобто, це те, що подобається всім заради себе самого, а не іншого [158, с. 124].

В етичному плані Кант вбачає ПРЕКРАСНЕ символом «морально доброго» [там само], ставлячи КРАСУ природи вище КРАСИ мистецтва. Неутілітарне ставлення до природи свідчить про високі моральні почуття спостерігача. Більш того, прекрасне в природі «має більш високий сенс», ніж в мистецтві, тому що володіє аналогічною функцією – орієнтує душу на трансцендентальну (над-реальну) сферу [158, с. 124].

Саме естетика Канта стає основою для подальших розмірковувань щодо інтерпретації категорії ПРЕКРАСНОГО. Так, Ф. Шиллер відзначає відмінності еталону КРАСИ і її стереотипних повсякденних проявів [219, с. 306]. Еталон КРАСИ полягає в «рівновазі реальності і форми», розуму і чуттєвості, одним словом – в гармонії «чуттєвої залежності» і «моральної свободи». На думку Шиллера, КРАСА є проявом свободи, грою духовно-душевно-чуттєвих сил (здібностей) людини [219, с. 308-309.]. Тож, КРАСА в Ф. Шиллера, а пізніше й в працях інших філософів (Й. Гердер, Г. Гегель, М.Гайдеггер, Г. -Х. Гадамера та ін.), «тракувалася як чуттєвий образ *істини*» [158, с 124-125].

Завдяки Г. Гегелю та його послідовникам «починається процес девальвації (знецінення) ПРЕКРАСНОГО і як категорії естетики, і як феномена художньої практики» [158, с. 125]. У ХІХ столітті на противагу класицистам представники таких художньо-мистецьких напрямків, як романтизм, реалізм, натуралізм, символізм, намагаються висвітлити «зворотний бік» прекрасного, приділяючи багато уваги казково-фантастичному, чарівному, хаотичному, потворному, оминаючи вираження власне прекрасного та створення «витончених мистецтв» [158, с. 125-126]. Так, романтики, «спеціально підкреслюють, що між зовнішнім виглядом і душевними якостями може пролягати провалля» [там само], отже людина, яку зазвичай вважають гарною, може насправді бути огидною та зіпсованою.

Разом з історичними змінами універсальні ознаки ПРЕКРАСНОГО не зникають, але у ХХ ст. «авангардно-модерністські і постмодерністські тенденції в художньо-естетичній культурі поставили під сумнів саму категорію

ПРЕКРАСНОГО в естетиці» [158, с. 127]. В наш час для позначення особливого духовно-матеріального досвіду людини, «який зводиться до специфічної системи неутилітарних взаємних відносин суб'єкта й об'єкта, в результаті чого суб'єкт досягає катарсису – духовного (точніше – душевного) стану очищення від обтяження щоденною життєвою марнотою [там само, с. 127] використовують поняття ЕСТЕТИЧНОГО.

Отже, КРАСА як характеристика естетичного об'єкта є вираженням глибинних сутнісних закономірностей буття, що розкриваються людині в певній візуальній, аудіо або процесуальній формі. КРАСА безпосередньо пов'язана з критеріями ЕСТЕТИЧНОГО / ПРЕКРАСНОГО, а також має зв'язок з іншими вищими цінностями буття, що потребує звернення до її властивостей у межах відповідної категорії.

За А. Маслоу, вищими буттєвими цінностями для особистості, яка самоактуалізується, є: 1. ІСТИНА; 2. ДОБРО; 3. КРАСА; 4. ЦІЛІСНІСТЬ, 4а. ЄДНІСТЬ ПРОТИЛЕЖНОСТЕЙ; 5. ЖИТТЄВІСТЬ; 6. УНІКАЛЬНІСТЬ; 7. ДОСКОНАЛІСТЬ, 7а. НЕОБХІДНІСТЬ; 8. ЗАВЕРШЕНІСТЬ; 9. СПРАВЕДЛИВІСТЬ, 9а. ПОРЯДОК; 10. ПРОСТОТА; 11. БАГАТСТВО; 12. ЛЕГКІСТЬ; 13. ГРА; 14. САМОДОСТАТНІСТЬ [315, с. 59]. Більшість цих цінностей є членами таксономічної категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ. Вони є універсальними в онтологічному сенсі, бо притаманні усьому людству, та водночас етно- й культурно специфічними у функціональному сенсі, бо змінюються залежно від соціуму й культури.

Будь-яке знання, отримане людиною, є результатом концептуалізації й категоризації світу [117]. Категоризація – це класифікаційна діяльність, спрямована на об'єднання подібних або тотожних одиниць у більші розряди, категорії [23, с. 28]. Саме концептуальна схожість об'єктів, яка встановлюється людиною, і є тією універсальною властивістю категорії, яка, з одного боку, відрізняє її від інших форматів знання і водночас забезпечує широке розмаїття категорій у картині світу народу [21, с. 27].

За способом формування будь-яка категорія – це «концептуальне об'єднання об'єктів, тобто об'єднання об'єктів на основі спільного для них концепту» [21, с. 27]. Втім існують кілька способів угруповання членів категорії:

(1) ієрархія або таксономія (родо-видові відношення («car» – член категорії «means of transport»);

(2) уключенність однієї категорії в іншу або партонімія (відношення частина – ціле («wheels» є частиною категорії «car»);

(3) входження до зв'язної області концептуалізації, зокрема, до фреймів або доменів («car» є фреймом у домені «combustion») [328, с. 8].

Таксономічна категорія ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ охоплює моральні, естетичні, світоглядні ціннісні орієнтації особистості. Це зумовлено трьома основними видами духовних цінностей (воля, почуття і розум – ДОБРО, КРАСА, ІСТИНА), органічно взаємопов'язані між собою і неподільні. Як зазначав у своїх роботах Гегель, «розум мертвий без почуття і безсилий без волі» [55, с. 212; 97].

«Триєдність» КРАСИ, ДОБРА та ІСТИНИ є вихідною для відповідних блоків ціннісних орієнтацій особистості [190; 191]. До першого блоку (субкатегорія ПРЕКРАСНЕ, мотивована ознакою «естетичне») входять КРАСА, ГАРМОНІЯ, ДОСКОНАЛІСТЬ, ІДЕАЛ, ВИТОНЧЕНІСТЬ та ін., до другого (ДОБРО) – любов, дружба, гуманність, милосердя, співчуття, великодушність, до третього (ІСТИНА) – пізнання, творчість, раціональність, розумність, справедливість, правдивість [191]. Тож класифікаційна ознака «вища духовна цінність», що поєднує окремі концепти в таксономічну категорію ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ, є етично-естетичним ознаковим кластером, утвореним трьома моделями цінностей: «етична / естетична / розумова цінність». Як суперординатна категорія вона охоплює субкатегорії ЕТИЧНЕ,

ЕСТЕТИЧНЕ, СВІТОГЛЯДНЕ, кожна з яких умотивована відповідною моделлю.

Сказане засвідчує наявність родо-видових ієрархічних відносин між супер- і субординатними рівнями категоризації. Такі ієрархії концептів Г. Радден і Р. Дірвен визнають таксономіями [260; 328, с. 8].

У цілому, наведені категоріальні ознаки уможливлують структурування суперординатної категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ як єдність трьох субординатних категорій ЕТИЧНЕ, ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ, СВІТОГЛЯДНЕ. Ці категорії субординатного рівня розрізняються за параметром об'єкта оцінки і частково перетинаються (зокрема, це засвідчує семантика лексем – номінацій окремих членів категорії: спільні семи лексеми *beautiful* та її синонімів (табл. Б1 дод. Б)). Подекуди етична та естетична оцінки переплітаються: ДОБРО і ІСТИНА мають етичні конотації, КРАСА поряд з ГАРМОНІЄЮ та ВИТОНЧЕНІСТЮ – естетичні [95, с. 52]. Поняття ІСТИНИ і ДОБРА неповні без КРАСИ, а вона в свою чергу виявляється там, де розум наблизився до істини, а воля спрямована на добро, адже «істина і благо з'єднуються родинними зв'язками лише в красі» [55, с. 211].

У свою чергу, окремі субкатегорії мають подальші концептуальні розширення (їх перелік див. [95; 190]):

- субкатегорія **СВІТОГЛЯДНЕ** включає концепти ІСТИНА, ПІЗНАННЯ, ТВОРЧИСТЬ, РАЦІОНАЛЬНІСТЬ, РОЗУМНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ПРАВДИВІСТЬ;

- субкатегорія **ЕТИЧНЕ** – концепти ДОБРО, ЛЮБОВ, ДРУЖБА, ГУМАННІСТЬ, СПІВЧУТТЯ, ВЕЛИКОДУШНІСТЬ, МИЛОСЕРДЯ;

- субкатегорія **ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ**: концепти КРАСА, ГАРМОНІЯ, ДОСКОНАЛІСТЬ, ІДЕАЛ, ВИТОНЧЕНІСТЬ.

Наше розуміння місця КРАСИ у категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ схематично подано на рис. 1.1.

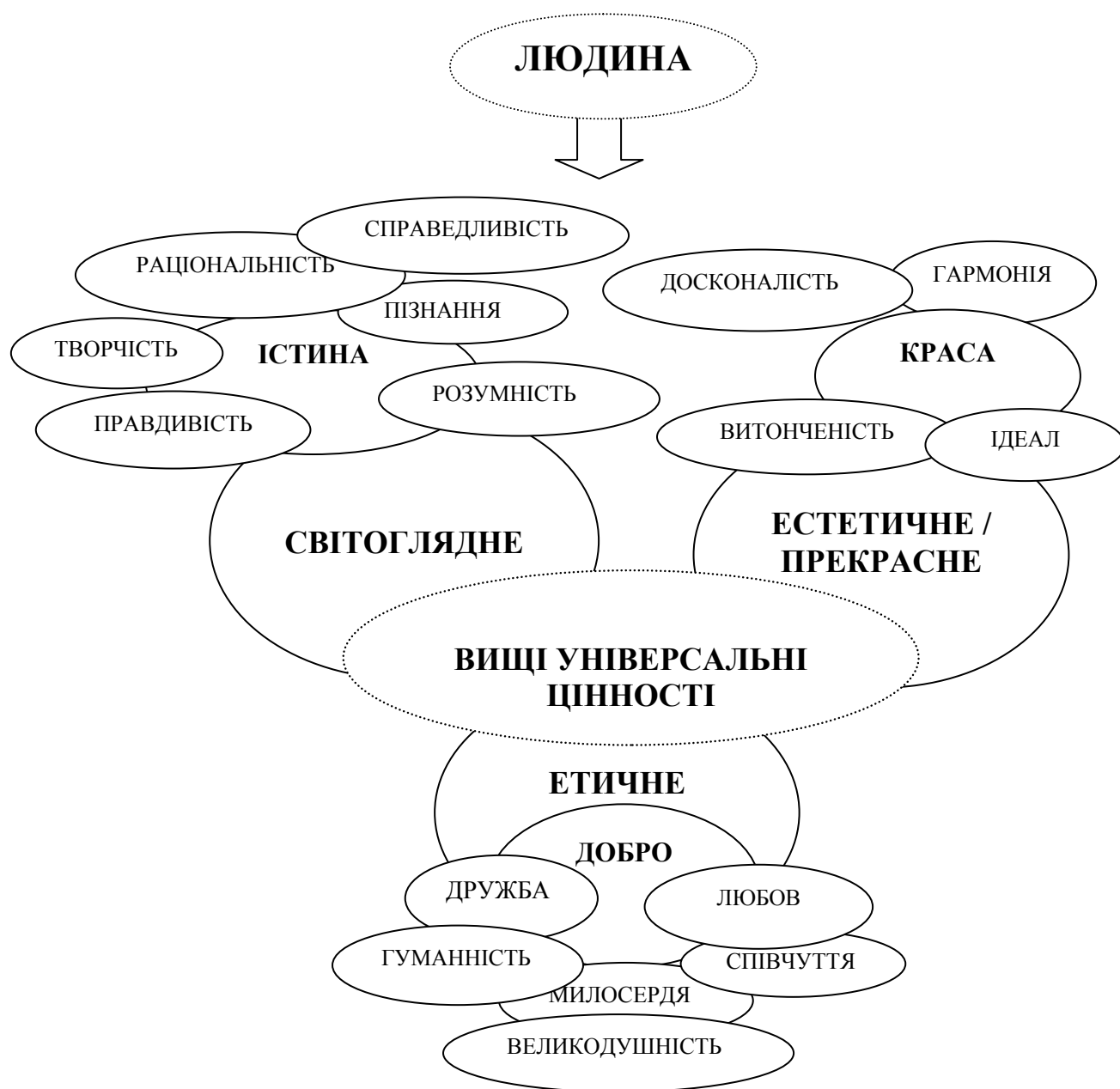

Рис. 1.1 КРАСА у структурі категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ

Як видно з рис. 1.1, аналізований концепт КРАСА – член субкатегорії ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ, яка характеризує явища, що мають вищу естетичну цінність. КРАСА відрізняється від етичних (ДОБРО) та світоглядних (ІСТИНА) цінностей тим, що вона пов’язана з чуттєвою формою сприйняття та апелює до споглядання або уяви [356].

ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ є суспільною цінністю, оскільки воно «виникає у всьому різноманітті проявів життя людини, у всьому діапазоні

людських взаємодій зі світом природи, суспільної історії, культури» [158, с. 130]. Історична варіативність субкатегорії ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ зумовлена її залежністю від естетичної оцінки, яка зазнає діахронічних змін. Варіативність притаманна усім членам категорії суперординатого рівня, адже кожна епоха створює свої норми (еталони), що втілюють культурно-історичні уявлення про ДОСКОНАЛІСТЬ, ГАРМОНІЮ і КРАСУ. Дослідники зазначають, що в різні епохи на перший план виходять ті чи інші члени тріади духовних цінностей: в діахронічному плані з розвитком культури КРАСА, набуваючи етичних конотацій, зближується з ДОБРОМ та ІСТИНОЮ [95, с. 52].

Місце окремого концепту відносно інших членів субкатегорії характеризується за рівнем категоризації. Наявність психологічно найважливішого базового рівня категоризації зумовлена існуванням різнорівневих родо-видових відношень у структурі знань. Концепти, що першими згадаються («come to our mind most readily») у повсякденній практиці, є найбільш виділеними («salient»), належать до середнього або базового рівня [328, с. 9]. Як доводить Дж. Лакофф, «категоризація базового рівня спирається на закорінені у досвіді аспекти психології людини: гештальтне сприйняття, ментальну образність, рухливість, соціальні функції та пам'ять» [Лакофф Огонь, с.59]. У семантичному плані немаркований і найбільш спрощений член субкатегорії, що функціонує у нейтральних контекстах, є «когнітивно більш базовим» [303, с.89].

У дискурсі базові поняття картини світу, представлені у вигляді категоріальних концептів або доменів, отримують середовище об'єктивації, де стає можливим виявлення їх онтології, тобто причин появи, типу, складових, якості, кількості, результату, суб'єкта і об'єкта дії, способів вимірювання і об'єктів порівняння, які проявляються в метафорі, метонімії, метафтонімії [27, с.7; 236; 327]. Зокрема, С.А. Жаботинська визначає домен як більш широкий концепт, на тлі якого ідентифікується інший концепт, більш вузький в

інформаційному плані. Відношення між концептом і доменом аналогічні «фігурі» і «фону» в гештальтпсихології [90, с. 255]. Базові домени утворюють примітивне репрезентаційних поле, необхідне для появи будь-якого специфічного концепту [307, с. 149]; у них немає «фону», бо вони самі служать початковим, найбільш узагальненим (схемним) фоном для розуміння інших концептів [90, с. 256]. Небазові домени становлять концептуальний комплекс різного ступеня складності, що поєднує фонові концепти, необхідні для розуміння цих доменів [там само]. Таким чином, концепт / домен створює потенціал для існування низки більш конкретних концептів, ці концепти, у свою чергу, слугують доменами, у межах яких з'являються інші концепти і т.д. У такий спосіб як результат розвитку нашого ментального досвіду виникають «різні за обсягом і ступенем складності концептуальні ієрархії» [353, с. 22].

Наведені дані свідчать, що серед інших членів субкатегорії ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ саме концепт КРАСА відповідає переліченим критеріям базового рівня категоризації (пор.: за своїми критеріями КРАСА і ПРЕКРАСНЕ іноді розглядаються філософами як еквіваленти, адже вони є «вихідними елементами естетики» [158, с. 118]). Тобто, КРАСА входить як член базового рівня до субкатегорії ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ у складі суперординатної категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ.

Таким чином, у структурі категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ місце концепту КРАСА – у субкатегорії ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ. Інші субкатегорії також опосередковано пов'язані із КРАСОЮ як результат часткових перетинів із членами розширень інших субкатегорій – концептами ІСТИНА та ДОБРО, що підкреслює синкретичність концепту КРАСА.

1.4. Методи та алгоритм дослідження концепту КРАСА в діяхронії

Дослідження ознак і зіставлення фрагментів картин світу в різних мовах, виявлення максимально повного складу мовних засобів, які об'єктивують

досліджуваний концепт, повний опис семантики цих мовних одиниць [343], а також моделювання змісту досліджуваного концепту як глобальної ментальної одиниці в її національній своєрідності належать до найбільш релевантних цілей концептуальних досліджень.

Зміна аксіологічних настанов у суспільстві певної епохи «провокує» семантичні зміни понять, і ці поняття будуть якісно іншими одиницями свідомості. Поняття цінності, яке об'єктивно належить до суспільних аспектів буття людини, формує мотивації і потреби, спрямовує діяльність у «соціально-схвалюване» русло [58, с. 208; 199; 229]. Зміна якісного статусу концепту є індикатором змін у ціннісній системі суспільства [112, с. 318]. Філософське осмислення такої властивості концепту як здатність до мінливості у свідомості, знаходимо в роботах Р. Й. Павіленіса, який стверджує, що взаємодія концептів спричиняє їхні видозміни, а саме зміну як кількісного набору концептів ККС, так і обсягу їхнього змісту [152, с. 102-120]. Концепти як «динамічне явище, залежне від лінгвальних і екстралінгвальних чинників, перетинаються й комбінуються у процесі розумової діяльності людини, у результаті чого також може з'явитися атрибутивно інша одиниця свідомості. Пізнання дійсності за допомогою мови як типу когнітивної діяльності відбувається «в певному просторово-часовому історичному і соціокультурному контекстах» [112, с. 319; 147; 244; 250; 284; 292; 333]. Таким чином, діахронічне вивчення становлення концептоутворювальної лексики, усебічний аналіз історії її розвитку надають можливість пояснити не лише архаїчні особливості функціонування окремих концептосфер етносу, але й тенденції їхнього розвитку та сучасний стан [там само].

Одним з «основних інструментів пізнавального процесу для людини є її мова» [21, с. 25]. Концепт КРАСА як ментальне утворення об'єктивується мовними засобами різних рівнів, його номінативний простір включає в себе такі елементи: (1) лексема *beauty*, її деривати та синоніми (*prettiness, comeliness, fairness, loveliness* тощо); (2) вільні словосполучення (*good looks, beauty spot, devil's*

beauty та ін.); (3) фразеологічні одиниці (*beauty is only skin deep, pretty is as pretty does* тощо); (4) паремії (*a fair day in winter is the mother of a storm; good face is a letter of recommendation*); (5) речення (нефразіологізовані, «вільні»); (6) тексти (притчі, міфи, проповіді тощо). У нашому дослідженні ми ґрунтуємось на пріоритеті слова, за яким «стоїть структура знання або оцінки, явища, переконання і т. ін.» [118, с. 311], тому аналіз фразеологізмів і паремій залучено лише для підкріплення даних щодо історично сталих аксіологічних орієнтирів, пов'язаних з концептом КРАСА в картині світу англіїців.

Запропонований алгоритм аналізу включає кілька етапів і передбачає логічну послідовність виявлення ознак концепту КРАСА за даними лексикографії та його ситуативних значень (метафор, метонімії) за дискурсивними даними. Вивчення концепту КРАСА починається зі встановлення його поняттєвої основи. В. З. Дем'янков уважає, що «концепт – це змістова сторона словесного знака (значення – одне або певний комплекс найближче пов'язаних значень), за якою стоїть поняття (тобто ідея, яка фіксує істотні «пізнавальні / умосяжні» властивості реалій і явищ, а також відносини між ними), що належить розумовій, духовній або життєво важливій матеріальній сфері існування людини, вироблене й закріплене суспільним досвідом народу й має в його житті історичні корені, соціально і суб'єктивно осмислюване і – через щабель такого осмислення – співвідносне з іншими поняттями, найближче з ним пов'язаними або в багатьох випадках йому протиставленими» [70, с. 601; 207]. Поняття, що лежить в основі концепту, має свій власний потенціал, воно здатне диференціюватися: елементарне відображення цієї здатності словники показують як тенденцію до утворення різноманітних словесних відтінків і переносів [там само].

Відповідно до цілей нашої роботи запропонований алгоритм аналізу включає:

(1) виявлення передконцептуальних ознак КРАСИ на базі встановлення етимологічного шару концепту, внутрішньої форми його імені, архетипного підґрунтя уявлень про КРАСУ;

(2) виопрацювання поняттєво-ціннісних ознак концепту шляхом з'ясування імені концепту, його номінативного простору та структурування ЛСП імені концепту;

(3) встановлення аксіологічних ознак концепту та визначення його ролі і місця як компонента категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ;

(4) визначення образно-ціннісних ознак КРАСИ за даними концептуальних метафор і метонімії, що актуалізують цей концепт у дискурсі;

(5) моделювання фреймової структури концепту;

(6) діахронічне співставлення отриманих концептуальних ознак КРАСИ для кожного з історичних періодів, встановлення провідних векторів розвитку концепту та визначення еволюційного типу його трансформацій у XIV – XXI століттях.

Такий алгоритм передбачає послідовне виопрацювання історично інваріантних ознак концепту КРАСА (1 – 5 етапи) та їх послідовне зіставлення за кожним з параметрів з концептуальними ознаками КРАСИ окремих епох – їхніми історичними варіантами.

На першому етапі визначаємо передконцептуальні ознаки концепту КРАСА. Для цього застосовано методи етимологічного вивчення номінацій концепту та встановлення їх внутрішньої форми. Етимологічний аналіз проводиться за даними етимологічних словників й історичних тезаурусів, що розкриває походження слова, його найбільш ранні форми (етимон) й історичні зміни семантики відповідних лексем, таким чином, формуючи передконцептуальні ознаки КРАСИ.

Внутрішня форма має різні тлумачення в роботах різних лінгвістів. Німецький термін «innere Sprachform», уведений В. фон Гумбольдтом, означає «внутрішня форма мови», під якою, відповідно до ідеї гумбольдтіанства,

розуміється «уміщене в структурі мови свідоцтво духу народу» [64; 140, с.1]. Внутрішня форма – це «відбиток того процесу, за допомогою якого мова створила певне слово» [32, с. 47], або «збережений у слові відбиток того руху думки, який мав місце в момент виникнення слова» [105, с. 113]. О. В. Кунін під внутрішньою формою розуміє «мотивувальну образність мовної одиниці, засновану на дериваційних зв'язках її значення зі значенням прототипа» [120, с. 149]. Зазначимо, що образність цей учений тлумачить як здатність мовних одиниць створювати наочно-чуттєві уявлення про предмети і явища дійсності.

Услід за О. О. Потебнею, внутрішню форму трактуємо як «найближче етимологічне значення слова, той спосіб, за допомогою якого виражається зміст» [168, с. 175]. Поняття внутрішньої форми відображає образи та ідеї, що лежать в основі номінації, і задає способи побудови закладених у слові концептів, розкриваючи певні психолінгвістичні реальності [140, с. 2]; вона нерозривно пов'язана з його **етимологією**.

Не менш важливим на цьому етапі є встановлення архетипного підґрунтя уявлень про КРАСУ. При цьому архетип тлумачимо як «чисту спрямованість мислення», базовий рівень ментальності людини, у якому весь досвід природної (докультурної) самоорганізації знятий у вигляді цих самих змістоутворювальних направленостей або передконцептуальних моделей структурування [16, с. 10; 238].

У нашому дослідженні звертаємось не до самих архетипів як феноменів психологічного порядку, а до елементів мови, що їх виражають, – концептів, опредметнених у мовній формі – у слові, імені концепту [96, с. 182]. Архетипи відбиваються в мові у фразеології, порівняннях, метонімії, метафорах, які є унікальними вербальними засобами, що несуть «потужне лінгвістичне, культурне та психологічне навантаження» [там само]. Метафоричні образи забезпечують пізнання об'єкта за допомогою взаємодії чуттєвого і раціонального компонентів мислення [246; 277; 282], тим самим вони організовують зв'язок між трьома основними рівнями психічного відображення

дійсності: сенсорно-перцептивним (чуттєвим), рівнем уявлень (образним) і вербально-логічним (мовленнєвим) рівнем [86, с. 113; 324].

На другому етапі встановлюємо поняттєво-ціннісний складник концепту КРАСА за сумою енциклопедичних знань про його характеристики, отриманих у таких науках, як філософія і теологія, а також за семантикою лексичних одиниць – вербалізаторів концепту, включаючи етимологічні ознаки імені концепту – лексеми *beautiful*. Перші формують естетичний сегмент у картині світу англomовної лінгвокультури, що укорінені в культурі й суспільстві, і, відповідно, трансформуються із плином часу.

На цьому етапі не менш важливою є конкретизація поняттєво-ціннісних ознак концепту, його культурологічного й ціннісного забарвлення шляхом аналізу фразеологізмів, а саме афористичних висловлень, які найбільшою мірою їх відбивають [200, с. 61]. Здатність прислів'їв відтворювати ціннісні пріоритети суспільства дозволяє використовувати їх для опису концепту; за сукупністю концептів, актуалізованих у прислів'ях, можна судити про мовну картину світу того чи іншого етносу [18, с. 6]. Будучи важливим складником культури народу, вони відображають аксіологічне забарвлення картини світу цього народу [12].

Прислів'я і приказки як інтегральні складники національних фразеологічних систем дозволяють судити про національну логіку (логіко-пояттєву концептуалізацію дійсності) і національне світосприйняття (емоційно-оцінну концептуалізацію дійсності) в її ціннісній іпостасі, що розкриваються в цій сфері функціонування природної мови [58, с. 208]. Паремії, відображаючи загальнолюдські пріоритети, одночасно фіксують національно зумовлені ціннісні уявлення людини про світ і своє існування в ньому, роблячи їх аксіологічно значущими мовними величинами, чиє дослідження дозволяє виявити ієрархію цінностей носіїв певної культури й мови [там само].

Кількість проаналізованих нами афористичних одиниць складає 800 цитат і крилатих виразів відомих представників англomовної лінгвокультури

(мислителів, філософів, духовних лідерів, поетів, письменників). Ці вирази датуються різними історичними періодами (це відображено в табл. В1 дод. В) і є невід'ємними складниками фразеологічної спадщини, яка є скарбницею мудрості і культури будь-якого народу і містить невичерпний матеріал про його історію, звичаї, ідеали і надії. Афоризми, які актуалізують концепт КРАСА, дібрано із фразеологічних словників [350; 377; 384] і електронних корпусів художніх текстів [406-415].

Цілям встановлення номінативного поля концепту КРАСА відповідає завдання «виявлення мінімальних одиниць, з яких складається досліджувана форма (його результати фіксуються у термінах диференціальних сем)» і дефініційного аналізу, що здійснюється за традицією на основі лексикографічних видань [116, с. 51]. Тобто на основі компонентного аналізу значення номінацій, що об'єктивують концепт КРАСА, ми моделюємо відповідне ЛСП.

Лексичні значення – це складні утворення, які безпосередньо вплетені в когнітивні системи свідомості [164]. На думку М.В. Нікітіна, лексичне значення являє собою сукупність семантичних ознак, що відносяться до опису названих словом сутностей (денотатів) [145, с.85-92]. Структура лексичного значення визначається, перш за все, предметно-логічними зв'язками, що виходять від його інтенціонального ядра, й імплікаційними ознаками, що охоплюють периферію його змісту [там само, с.109]. Інтенціонал – змістове ядро лексичного значення, імплікаціонал – периферія семантичних ознак, що оточують це ядро [144, с. 60]. Інтенціонал виявляє загальну (інваріантну) конфігурацію ознак, що утворюють основу для виділення класу [106], а екстенціонал «зумовлює область того, що може бути назване даним ім'ям» [145, с. 27].

З'ясування поняттєво-ціннісних ознак концепту КРАСА стає можливим завдяки компонентному аналізу значення його імені, який визначають як «процедуру розщеплення значення на складові частини, виокремлення яких

обумовлено як співвідношенням елементів всередині окремого значення (наявність більш спільних і більш конкретних елементів, тобто ієрархічність організації), так і співвідношенням цього значення зі значеннями інших мовних одиниць (збіг чи нейтралізація елементів верхніх рівнів і збіг диференціюючих ознак нижніх рівнів» [177, с. 287-288]. При використанні компонентного аналізу перш за все «необхідно отримати деталізовані й вичерпні точні описи мовних одиниць, що володіють високою описовою силою для системи мови. Зіставлення цих описів – хоча б в силу системності самої мови – неминуче виявить інтегральні зв'язки його елементів і дозволить отримати досить економну систему опису» [193, с. 12]. Тож компонентний аналіз значення дає змогу, за О.С. Кубряковою, виявити набір мінімальних одиниць, з яких складається досліджувана форма (його результати фіксуються в термінах диференційних сем) [116, с. 51].

У нашій роботі компонентному аналізу піддано лексему *beautiful* – ім'я концепту та лексеми-синоніми, упорядковані відповідно до семантичних параметрів лексем-домінант окремих синонімічних рядів. З отриманих наборів сем виділено архісеми – категоріально-лексичні семи (за термінологією В. Г. Гака). Архісеми допомагають організувати лексичне значення слова й «утворюють вузлові пункти в класифікації слів» [51; 52, с. 371], завдяки чому «словниковий склад може бути представлений поділенням на певні класи, утворені перетином саме категоріальних ознак» [220, с. 20]. Матеріалом для етимологічного та дефініційного аналізу в нашій роботі послуговували англомовні лексикографічні джерела – словники й тезауруси [359-393].

Виявлений семний склад значень лексем-номінацій КРАСИ слугує основою для структурування лексико-семантичного поля (ЛСП) номінацій концепту. Сучасна лінгвістика виділяє три основні підходи до визначення сутності та структури ЛСП: ономасіологічний, семасіологічний і синтаксичний [166, с.26]. Релевантний для нашої роботи ономасіологічний підхід базується на принципі системності мови, який полягає у групуванні лексичних одиниць, що

співвідносяться з одним та самим поняттям і виявляють семантичну і функціональну близькість (спорідненість) одна з одною [223]. Специфіка ЛСП полягає в розмитості, невизначеності його меж, обумовлених онтологічно – надмірністю поля і «незворотністю» членів цієї ієрархічно організованої мікросистеми слів та її ядра [105].

За допомогою ЛСП можна «об'єднувати неоднорідні за семантикою елементи», що дає можливість виділити у його структурі мікрополя, а також ядерні й периферійні конституенти: ядро консолідується навколо домінанти поля, де зосереджені специфічні ознаки певного значення; периферія поля зонована і характеризується неповнотою ознак [200, с. 9; 242]. ЛСП дає можливість «з'ясувати частотність у вживанні лексем, що номінують даний концепт, з одного боку, а з іншого, структура поля дозволить уточнити межі і розташування слів» [166, с.33], які репрезентують концепт КРАСА.

На третьому етапі встановлюємо ціннісні характеристики КРАСИ шляхом виявлення ознакової природи концепту, уточнення його параметрів на оцінній шкалі естетичної оцінки та виявлення його ролі й місця в категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ. При цьому КРАСА постає як оператор оцінки і водночас як її результат. З використанням обґрунтованого О. Вольф поняття оцінної шкали [46, с. 53], визначаємо властивості КРАСИ як оцінного концепту та його місце на шкалі КРАСИВЕ – НЕКРАСИВЕ.

У найбільш узагальненому тлумаченні, яке надає філософія, КРАСА постає членом категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ. Під категоризацією у когнітивній науці розуміють «членування зовнішнього і внутрішнього світу людини відповідно до суттєвих характеристик його функціонування та буття <...>, а також для позначення *результату* класифікаційної (таксономічної) діяльності» [115, с. 42]. Поняттєва категорія визначається Дж. Лакоффом як схемна структура – абстракція, ментальна репрезентація, результат співвіднесеності з реально існуючими категоріями світу. Концептуальна категорія детермінується фізичною, тілесною природою

людини і має ознаки, що є узагальненням цієї природи [303, 480-482]. Класифікатор категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ – поняття позитивної цінності, який служить «ментальною репрезентацією або когнітивним орієнтиром категорії» [23, с. 82]. Наш аналіз доводить, що структурування категорії та її субкатегорій розкриває не лише суть концепту КРАСА (його родо-видову приналежність), але і зв'язки КРАСИ з іншими концептами – членами категорії.

На четвертому етапі встановлюємо образно-ціннісні характеристики концепту КРАСА в дискурсі XIV – XXI ст. Для цього описуємо концепт КРАСА як референт концептуальних метафор і метонімічних перенесень [247]. Услід за положеннями теорії концептуальної метафори З. Кьовечеша, Дж. Лакоффа, М. Джонсона, М. Тернера [302; 303; 339; 293], сутність, що ідентифікується за допомогою метафори, визначаємо як концептуальний референт, або цільовий концепт / домен (the target concept / domain), а сутність, залучену для порівняння, – як концептуальний корелят, або вихідний концепт / домен (the source concept / domain). Спільні ознаки, які виявляються при порівнянні референта й корелята, утворюють зону перехресного мапування (cross-mapping zone) [304, с. 203, 245].

Багаторівнева теорія концептуальної метафори, запропонована З. Кьовечешем, прояснює, що у процес метафоризації одночасно залучено концептуальні структури різних рівнів схематизації: від найбільш до найменш схематизованих; це, відповідно, образ-схема → домен → фрейм → ментальний простір [302, с. 321-347]. Так, корелятами метафори БУДІВЛІ на вищому рівні схематизації є образ-схеми РОЗТАШУВАННЯ (EXTENTION), КОНТЕЙНЕР, ОБ'ЄКТ, ЧАСТИНА-ЦІЛЕ; нижче їм підпорядковано домени ФОРМА (SHAPE), РОЗМІР, КОЛІР, СПОРУДА (CREATION); ще нижче – фрейми (для BUILDING це architect, builders, materials, parts), і нижчий рівень схематизації – конкретний «ментальний простір» MARY BUILDING A HOUSE [302, с. 338]. До прикладу, концептуальну метафору CAREERS ARE BUILDINGS (*Mary is building her career*)

3. Кьовечеш тлумачить як результат перехресного мапування ознак двох ієрархій (чотирьох рівнів референта і чотирьох – корелята) між собою на кожному окремому рівні (по горизонталі):

- найвищий рівень схематизації: образ-схема ОБ'ЄКТ (OBJECT):

ABSTRACT COMPLEX SYSTEMS ARE OBJECTS

- рівень доменів: домен ДІМ:

THE CREATION OF THE SYSTEM IS THE PHYSICAL CREATION OF THE BUILDING

- рівень фрейму: фрейм БУДІВНИЦТВО:

THE CONSTRUCTION OF THE SYSTEM IS BUILDING (as process)

- нижчий рівень схематизації: окремий приклад:

MARY BUILDING A CAREER IS MARY BUILDING A HOUSE [302, с. 338-339].

При цьому, підкреслює З. Кьовечеш, перехресне мапування здійснюється лише на відповідному рівні схематизації референта й корелята: домен кореспондує домену, фрейм – фрейму і т.д. [там само, с. 344].

Провідні типи базових метафор, за Дж. Лакоффом і М. Джонсоном, включають: 1) структурні, коли одне поняття структурно метафорично упорядковується в термінах іншого, концептуалізуючи окремі сфери шляхом перенесення на них структурної організації інших сфер (*«любов / життя з це подорож»*); 2) орієнтаційні, якщо ціла система понять організована за зразком деякої іншої системи, де більшість понять подібного роду пов'язана з просторовою орієнтацією, з базовими просторовими опозиціями *«верх – низ»*, *«всередині – зовні»*, *«правий – лівий»* тощо; 3) онтологічні, які передбачають осмислення досвіду в термінах об'єктів, речовин і субстанцій, що дозволяє виокремлювати певні частини досвіду й трактувати їх як дискретні сутності або речовини якогось єдиного типу (*«інфляція – це сутність, психіка – це крихкий предмет»*) [132].

Згідно з поставленим завданням виявити засоби непрямих номінацій концепту КРАСА, у дослідженні ми зосередились на визначенні діапазону

концептуальних метафор КРАСИ (термін З. Кьовечеша) [301, с. 64]), а саме груп концептуальних корелятивів, за допомогою яких осмислюється референт КРАСА (напр., КРАСА – ЦЕ ДЖЕРЕЛО СВІТЛА: *radiant beauty, sparkling beauty, glowing beauty, blinding beauty* та інші).

Після виокремлення й узагальнення метафоричних моделей за типом їх корелятивного домену визначаємо дискурсивні характеристики концептуальних метафор КРАСИ (напрямки розгортання в дискурсі, продуктивність моделі) і, як результат, встановлюємо метафоричний потенціал корелятивних доменів у певний історичний період. У дискурсі кожного з трьох аналізованих періодів відстежуємо метонімічні моделі номінацій концепту КРАСА, засновані на суміжності різних фрагментів картини світу.

На п'ятому етапі узагальнення результатів семантичного аналізу лексем-номінацій дозволяє змодельовати когнітивну структуру концепту. Фреймове моделювання «завершує завдання опису семантики мовної форми на найбільш абстрактних рівнях її буття» [116, с. 51]. Фреймове моделювання структури концепту КРАСА ураховує отримані дані про його концептуальні ознаки, передконцептуальні характеристики, категоріальні властивості, семантичний простір номінацій і радіально-ланцюжкову будову ЛСП «Beautiful» та дозволяє змодельовати фреймову структуру концепту в складі окремих слотів із їх подальшими розширеннями.

Виходячи із трактування когнітивною лінгвістикою співвідношення мови й мислення, процесів пізнання, когнітивних здатностей окремих мовців [107, с. 102; 341] у нашому дослідженні фрейми витлумачуємо як модульні конструкти у свідомості людини [235; 272; 320]. Услід за Т. А. ван Дейком, під фреймами розуміємо «не фрагменти знань, що довільно виділяються, а одиниці, організовані навколо певного концепту» [257, с. 112]. Під фреймом мають на увазі «одиницю знань, яка організована навколо деякого поняття, але, на відміну від асоціацій, містить дані про істотне, типове і можливе для цього поняття, структуру даних для презентації стереотипної ситуації» [69, с. 18]. За

визначенням О. Л. Бессонової, «лексична дефініція відповідає фрейму», а лексико-семантичні варіанти значення «можуть бути репрезентовані у вигляді слотів» [15, с. 42]. Слот має ім'я і заповнюється інформацією про значення, що містяться в номінативних одиницях [200, с. 63].

У результаті цього етапу дослідження ми отримуємо схему концепту КРАСА, яка зображує зв'язки окремих слотів, заданих лексемами, що об'єднані гіперсемами відповідно до мікрополів ЛСП «Beautiful», і їх розширень (окремих сем у складі гіперсем, ословлених синонімічними рядами), об'єднаних схемами каузації або специфікації.

На шостому етапі виявляємо концептуальні ознаки КРАСИ для кожного з трьох досліджуваних періодів і проводимо діахронічне зіставлення раніше отриманих історично стабільних даних про концепт КРАСА в XIV – XXI століттях з його історичними варіантами. Для визначення історичного варіювання зіставляються характеристики його поняттєво-ціннісного та образно-ціннісного складників, а «ступінь їхньої диференціації визначається методом лінгвостатистики за формулою істотної розбіжності відсоткових показників» [156, с. 82–84] « $Sed \% = \sqrt{PQ(1+1)}$, де n_1 – обсяг першої вибірки, на основі якої рахувались відсотки. У нашому випадку $n_1 = 1700$, $n_2 = 1950$, $n_3 = 1850$. Символ P означає середній для трьох вибірок відсотковий показник, який вираховуємо за формулою: $P = p_1n_1 + p_2n_2 + p_3n_3$. $Q = 100\% - p$ » і встановлюються діахронічні константи та діахронічні змінні.

Методика діахронічного дослідження концепту, виопрацьована в роботах І.С. Шевченко, Є.В. Бондаренко та ін. [26; 40; 163; 200; 214], «вимагає релевантного матеріалу різних історичних періодів для виявлення історично стійких компонентів і тенденцій їхнього варіювання» [200, с. 66].

Наша вибірка дискурсивних фрагментів починається з XIV століття, що зумовлено перебігом літературного процесу та історією імені концепта в англійській мові. Як свідчать лексикографічні джерела [382; 364], лексема

beauty вперше зареєстрована в кінці XIII століття, включаючи його першу письмову фіксацію спочатку у творах Джона Ардерна [231; 263; 314; 330; 395], яка надалі розвивалася в релігійних текстах і драмах.

Історичні трансформації вербалізованого концепту КРАСА вивчаються нами згідно з трьома окремими періодами в історії англійської естетики, що демонструють відмінності в змісті уявлень про КРАСУ [38; 56; 126; 127; 158]: це пізнє Середньовіччя та Відродження (XIV – XVI ст.), епоха класицизму (XVII – XIX ст.) і сучасний період (XX – XXI ст.).

В естетичних концепціях передвідродження й Відродження (XIV – XVI ст.) є поступовий відхід від панівної ідеї божественного походження КРАСИ, уявлення про КРАСУ як про умоглядну, моральну гармонію, метафізичне «сяйво» [226, с. 7], у той час як чуттєва КРАСА вважалася гріховною. У період пізнього Середньовіччя з'являються окремі згадки про КРАСУ відносно людини у фрагментах художнього дискурсу у творах Дж. Чоссера та ін., хоча і до цього КРАСУ як найвищу духовну цінність не раз згадували в релігійних текстах, хроніках і т. ін. Наведемо приклад:

Charm is deceitful and beauty is vain, but a woman who fears the Lord, she shall be praised <...> (Proverbs 13:30);

For thilke peyne and thilke hoote fir

In which thou whilom brendest for desir,

Whan that thou usedest the beautee

Of faire, yonge, fresshe Venus free,

And haddest hire in armes at thy wille --

Although thee ones on a tyme mysfille (J. Chaucer).

Тож художні твори XIV століття дають перше уявлення про нове гуманістичне витлумачення краси епохи відродження [297]. Відмінною рисою гуманістів епохи Відродження (Леонардо да Вінчі, В. Шекспір) є ствердження природності КРАСИ. Особливого значення набуло розуміння КРАСИ людини,

яку розглядали як вище творіння природи. Епоха Відродження породила різноманітні оцінки в інтерпретації КРАСИ, заснованої на культі людської унікальності. У нашій роботі в аналізі вербалізації концепту КРАСА XIV-XVI століть виходимо переважно з її гуманістичних концептуальних ознак в картині світу періоду Відродження і залучаємо дані лише художніх текстів пізнього Середньовіччя на відміну від зразків релігійного та інших типів інституціонального дискурсу XIV ст. , які актуалізували домінуючу в той час теологічну картину світу.

Естетика класицизму (XVII – XIX ст.) поступово повертається до еталонів античності, з'являється прагнення до гармонії і суворості. КРАСА стає невід'ємно пов'язаною з тілом. Життя змальовується у творах мистецтва облагородженим, прекрасним, але естетична насолода не самоціль. Класицисти розуміють її як найсильніший засіб впливу на людину, шлях до вдосконалення людської натури, виховання моралі, а, значить, найважливіша функція мистецтва – сприяти покращенню суспільства [98]. Найвищим витвіром мистецтва класицизм проголосив КРАСУ, яку ототожнювали з добром і державною доречністю [34]. Наші приклади дібрано з різних жанрів художнього дискурсу, серед яких – драматургічні, а саме трагедія і комедія (У.Уичерлі, У. Конгрів та ін).

Очевидним є той факт, що уявлення про КРАСУ змінюються не лише залежно від історичної епохи; різні естетичні ідеали можуть існувати і в середині однієї епохи, і навіть в середині однієї країни [226, с. 361]. Так, одночасно із зародженням і розвитком естетичного ідеалу декадансу процвітає ідея КРАСИ, яку прийнято вважати вікторіанською. «Еру буржуазії» історики визначають як період між революційними рухами 1848 року й економічною кризою кінця століття. У цей проміжок часу клас буржуазії в усій повноті стверджує свої цінності у сфері торгівлі, колоніальних завоювань, а також у повсякденному житті: буржуазними, або, враховуючи панівне значення

англійської буржуазії, вікторіанськими, стають моральні підвалини, естетичні та архітектурні канони, здоровий глузд, манера одягатися, поводити себе в суспільстві, меблювати будинок [226, с. 361].

На стику XIX – XX століть поширилися суб'єктивно-ідеалістичні погляди, згідно з якими людина у процесі естетичного сприйняття ніби одухотворює нейтральний світ і змушує його випромінювати КРАСУ [7, с. 113]. Початок століття ознаменувався епохою занепаду. КРАСУ зводили в культ, вважалося, що лише індивід вносить КРАСУ в природу, яка сама по собі лежить «по той бік прекрасного» [109]. XIX століття «подарувало літературі новий жанр – історичний роман» [157, с. 500], який до кінця XIX століття <...> значно розширив межі своїх художніх можливостей. На історичному матеріалі розглядаються «найважливіші для свого часу проблеми, порушуються актуальні питання» [там само], у тому числі й питання прекрасного. КРАСА як універсальний концепт не раз відбивалася в літературі цього періоду в таких різновидах жанру, як соціально-історичний роман (В. Скотт, В. Теккереї та ін.) і релігійно-історичний роман (Д. Г. Ньюмен, Н. Уайзмен та ін.).

У сучасній західноєвропейській естетиці (XX – XXI ст.) концепт КРАСА тлумачиться як інтегральне універсальне поняття. Так, в англійській літературі XX століття з'являється жанр інтелектуального роману (О. Гакслі, В. Голдінг, К. Вілсон, А. Мердок, Дж. Фаулз), здійснюючи потужний вплив на жанр історичного роману, у якому актуалізуються проблеми загального, «надісторичного», у тому числі КРАСИ, як того, що не протиставляє, а пов'язує людей різних епох [141; 157].

Таким чином, системне вивчення концептів і їх вербалізаторів у динаміці надає нам «об'єктивний і глибокий матеріал для аналізу функціонування аналогічних одиниць у синхронії, що дозволяє «побачити» парадигматику, синтагматику та ієрархію мовних одиниць як логічне продовження історії, як статичну точку концентрації динаміки багатовікових знань, дає нам можливість

повторення руху часу назад, відчуття його історичної оборотності» [112, с. 320].

Проблематика розвідок діахронічного варіювання зумовлює обрання певної точки відліку подальшого виявлення розбіжностей. За таку точку слугує інваріант – концептуальні ознаки КРАСИ, незмінні протягом XIV – XXI століть. Це зумовлює логіку викладання матеріалу дослідження в роботі – від інваріантних характеристик концепту (розділ 2) до його діахронічних варіантів та їх сумарного співставлення (розділ 3).

Висновки до першого розділу

1. Концептуальні ознаки КРАСИ, винайдені в гуманітарних науках, мистецтвознавстві, теології, засвідчують синкретичну духовно-матеріальну природу цього поняття, що належить до вищих духовних цінностей і водночас виступає мірилом оцінки. КРАСА (провідна концептуальна ознака «позитивна естетична оцінка» – якість, протилежна потворності та огидності) належить до тріади вищих універсальних цінностей ІСТИНА – ДОБРО – КРАСА та входить до смислового ядра ціннісної системи англomовного соціуму. У картині світу англійців КРАСА сягає витоками античних уявлень про прекрасне й доповнюється християнськими якостями божественності й духовної чистоти.

2. Концепт КРАСА є лінгвокультурним телеономним універсальним концептом естетики, що репрезентує одну з вищих універсальних цінностей. Це зумовлює синкретичність поняттєвого–ціннісного–образного складників концепту КРАСА, які умовно виокремлюються лише з метою аналізу концепту.

3. Провідні значення змістового простору концепту КРАСА належать до трьох основних сегментів англійської картини світу – СУСПІЛЬСТВО, МИСЛЕННЯ, НАВКОЛИШНІЙ СВІТ, і витлумачуються у кожному з них на фоні доменів ЛЮДИНА, ЯКІСТЬ, ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ відповідно.

4. Концепт КРАСА акумулює знання лінгвокультурної спільноти про властивості зовнішнього світу за здебільш естетичними ознаками, виконує функції означення, а отже належить до концептів ознакового типу.

5. Лінгвокультурний концепт КРАСА як ментальне утворення об'єктивується засобами номінації різних рівнів, його номінативний простір включає в себе як окремі лексеми, так і словосполуки (вільні і фразеологізовані – прислів'я та афористичні висловлення). До фразеологічних засобів актуалізації КРАСИ належать паремії, що акцентують протиставлення та поєднання зовнішньої та внутрішньої КРАСИ людини.

Вербальна репрезентація лінгвокультурного концепту КРАСА здійснюється за допомогою засобів первинної і вторинної номінації. Його первинні назви (лексема *beauty*, її похідні та їх синоніми) демонструють пряме, а вторинні номінації, в основі значення яких лежать концептуальні метафори – переносне значення.

6. Концепт КРАСА належить до таксономічної категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ – суперординатної категорії, яка поєднує усі провідні значення категорій субординатного рівня ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ, ЕТИЧНЕ, СВІТОГЛЯДНЕ, що знаходяться з нею у родо-видових відношеннях. КРАСА належить до базового рівня субкатегорії ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ і частково перетинається з членами інших субкатегорій відповідно своєї синкретичної матеріально-духовної природи.

7. Концепт естетики КРАСА актуалізується у дискурсі відповідно до естетичних норм епохи, а отже, зазнає історичного варіювання. Він відзначається історичною мінливістю та задається соціокультурними параметрами мовної спільноти.

8. Згідно настанов діахронічної концептології, кінцева мета – визначення тенденцій і векторів еволюції концептів – досягається послідовністю процедур встановлення змістової й структурної організації концептів в окремі історичні

періоди та їх діяхронічного співставлення, що дозволяє виявити історичні сталі та історичні змінні концепту.

9. Історичні трансформації концепту КРАСА ми вивчаємо у межах трьох окремих періодів, визнаних в історії європейської естетики, які демонструють відмінності у змісті й функціонуванні естетичних норм: це передвідродження та Відродження (XIV – XVI ст.), епоха класицизму (XVII – XIX ст.) і наш час (XX – XXI ст.).

10. Історичне варіювання концепту КРАСА аналізується переважно за художнім дискурсом, який містить відбиток культури певної епохи. Дискурс – складне мисленнєво-комунікативне явище, процес і результат конструювання значень у ході спілкування. Матеріал художнього дискурсу визнаємо релевантним для реконструювання картини світу певного періоду і вірогідним для відстеження історичного варіювання характеристик концепту КРАСА під впливом розвитку культури, мови і соціуму.

11. Комплексна методика дослідження концепту КРАСА включає шість послідовних етапів:

- виявлення передконцептуальних ознак КРАСИ на базі встановлення етимологічного шару концепту, внутрішньої форми його імені, архетипного підґрунтя уявлень про КРАСУ;
- установлення поняттєво-ціннісних ознак концепту шляхом з'ясування імені концепту, його номінативного простору та структурування ЛСП імені концепту;
- визначення аксіологічних ознак концепту та визначення його ролі і місця як компонента категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ;
- встановлення образно-ціннісних ознак КРАСИ за даними концептуальних метафор і метонімії, що актуалізують концепт у дискурсі;
- моделювання фреймової структури концепту;

- діяхронічне співставлення отриманих даних для кожного з історичних періодів і реконструкція провідних векторів розвитку концепту, а також визначення еволюційного типу його трансформацій у XIV – XXI столітті.

Такий алгоритм передбачає встановлення історично інваріантних концептуальних ознак концепту КРАСА (1 – 5 етапи) та їх послідовне зіставлення за кожним з параметрів з концептуальними ознаками КРАСИ окремих епох – їхніми історичними варіантами (6-й етап).

Основні положення цього розділу відображені у таких публікаціях автора: [73; 75; 77; 78].

РОЗДІЛ 2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОЗНАКИ *КРАСИ*: ІСТОРИЧНИЙ ІНВАРІАНТ

Діахронічний аналіз концептів дозволяє виявити системні зв'язки в їх історичному розвитку, що є «основоположним, вихідним методологічним прийомом у дослідженні динаміки ККС і її елементарних одиниць – концептів» [27; 112, с. 316] зокрема, визначити їх історично сталі й змінні концептуальні ознаки. У цьому розділі вважаємо за доцільне встановити історичний інваріант уявлень про КРАСУ, вербально втілених засобами англійської мови, який слугуватиме відправною точкою для розгляду трансформацій концепту протягом трьох історичних періодів: Відродження, класицизму і сучасності у третьому розділі роботи. Це зумовлює необхідність установити передконцептуальне підґрунтя *КРАСИ*, виявити архетипи, які лежать в основі цього концепту, та реконструювати внутрішню форму імені концепту шляхом етимологічного аналізу відповідних лексем.

У цьому розділі логіка дослідження передбачає такі послідовні кроки: встановлення інваріантного змісту концепту *КРАСА*, виявлення і систематизація семантичного простору його вербалізаторів, включаючи концептуальні метафори і метонімії, моделювання фреймової структури концепту, яка залишається діахронічно сталою протягом досліджуваних періодів XIV-XXI століть.

2.1. Передконцептуальні ознаки концепту *КРАСА* в англomовній картині світу

Розуміння особливостей *КРАСИ*, еволюції уявлень про неї, причин, що викликають зміну тлумачення змісту концепту *КРАСА* в ті чи інші періоди людської історії, вимагає встановлення діахронічно сталих ознак поняття

КРАСИ в англійській МКС у цілому. Дослідження концепту КРАСА зумовлює «звернення до аналізу мовних одиниць у їхньому взаємозв'язку з історично сформованою предметною сферою й соціокультурним середовищем» [150, с. 61; 264]. Розкриття передконцептуальної основи концепту передбачає визначення його архетипних засад – «безпосередньої психічної даності, яка сягає корінням культового мислення і ще не опредмечена словом» [163, с. 26], етимологічного шару концепту і виявлення центрального, подекуди стертого, метафоричного образу – **внутрішньої форми** номінацій досліджуваного концепту.

2.1.1. Етимологічний шар концепту КРАСА. Первісна інформація про властивості лінгвокультурного концепту, яким є КРАСА, «зберігається у свідомості, з одного боку, і в знаках – способах її втілення, з іншого» [200, с. 41]. Для опису концепту КРАСА вважаємо за необхідне передусім виявити його передконцептуальні властивості за даними історії мови. Структура концепту, на думку Ю. С. Степанова, має все, що «належить будові поняття; з іншого боку, усе, що робить концепт фактом культури – вихідна форма (етимологія); стиснута до основних ознак змісту історія; сучасні асоціації; оцінки і т. ін.». [187, с. 43]. Поняттєва сутність КРАСИ в англійській картині світу сягає її теологічного і філософського трактування – тих когнітивних структур знань про КРАСУ, які склалися у ході розвитку західної цивілізації в цілому. Відповідно, дослідження концепту КРАСА в англійській лінгвокультурі має базуватися на ретельному вивченні етимології слів-номінантів концепту, чий семантичні ознаки дозволяють глибше зрозуміти природу концепту. У результаті аналізу словників різних історичних періодів можна «зробити важливі висновки про зміни, що відбулися в лексичних засобах, які брали участь у репрезентації концепту» [192, с. 47].

Згідно зі зведеними даними етимологічних словників англійської мови [382; 366], лексема *beauty* (первинна лексема для ряду похідних (див. Додаток

Г, Таблиця Г.1)) вперше зафіксована як іменник у XIII столітті. У ній можна простежити такі історичні трансформації: від Proto Indo-European **dw-en-elo-*, **deu-*, **dw-eye-* «to do, perform; show favor, revere», від латинського *bonus* «good», *bene* «well», Old English *wlite* «appearance, look», від латинського *bellus*, *bellitas* «pretty, lovely, state of being handsome», від Anglo-French *beute* and Old French *biauté*, *beaute* «beauty, seductiveness, beautiful person», далі від late Middle English *bewty*, *bewte* «physical attractiveness, goodness, courtesy» до Middle English *beauty* «beauty, courtesy». Посилаючись на інформацію лексикографічних джерел [366; 382], доходимо висновку, що етимомом лексеми *beauty* (n.) є «шанований» (від протоіндоєвропейського дієслова **deu*).

Значення етимона «шанований» містить загальну позитивну оцінку, що охоплює спочатку духовну, а згодом і фізичну / матеріальну сфери. Історичний розвиток значення від етичного до естетичного (від «хороший, порядний, чесний» до «привабливий, гарний, спокусливий») засвідчується в усіх етимологічних словниках. В основі описаних семантичних трансформацій лежить загальна ознака – «позитивна оцінка», яка, на нашу думку, і визначає внутрішню форму лексеми *beauty* (n.). Стає очевидним, що ідея КРАСИ являє собою естетичну конкретизацію загальнооцінної позитивної ознаки [349]. Розглянувши еволюцію лексеми *beauty* (n.) з моменту її першої фіксації *bealte* в англійській мові 1275 року за даними історичних тезаурусів [369; 375], виділяємо наступні етапи розвитку, кожному з яких притаманне нове значення:

(1) «комбінована досконалість форми й чарівність забарвлення, що приносить задоволення під час споглядання»:

– кажучи про людину:

(1275) *Heo is cristal of clannesse, Ant baner of bealte* (Th. Wright);

(1325) *He zef me myzt & als bewte* [395];

(1350) *A worschipful lady, þat burde was of beuaute briztest in erþe.*

(William of Palerne);

(1485) *Alle owre pryð, owre jollytte and fayre boutte* [395];

(1490) *Samblant to..Absalon in beaulte!* (W. Caxton);

У 1594 році лексема фіксує свою форму *beauty*, що збереглась до сьогодні:

(1594) *Beauties ensigne yet Is Crymson in thy lips* (W. Shakespeare);

(1714) *Fair tresses man's imperial race insnare,*

And beauty draws us with a single hair (A. Pope);

– першу фіксацію вживання лексеми при описі відмінних від людини об'єктів засвідчено у 1340 році:

(1340) *Pare es bryghtnes and bewte*

Of alle thing þat men salle þare se (Richard Rolle Of Hampole);

(1483) *The wonderful beaute of creatures* (J. Lydgate);

(1532) *The rychesse and beaulty of that chaumbre can not be dyscryuyd* (L. Berners);

(1808) *Beauty is, for the greater part, some quality in bodies acting mechanically upon the human mind by the intervention of the senses* (E. Burke);

(2) значення «якість або комбінація якостей, які дають гостру насолоду іншим органам чуття (наприклад, слухові) або які зачаровують інтелектуальними або моральними здібностями за допомогою притаманної благодаті або відповідності бажаної мети»:

(1300) *Of all thing scho [Mary] tok till ane, widvten quam es buute [v.r. beute] nane*
(M. Cursor);

(1449) *To speke and write the wordis in sum gaynes and bewte* (R. Pecock);

(1819) *All the immediate pleasures of the human imagination proceed either from greatness or beauty in external objects. The pleasure from greatness; with its final cause. The natural connexion of beauty with truth" and good.*

(M. Akenside);

(3) значення «домінуюча мода або стандарт красивого»:

(1667) *She stained her hair yellow, which was then the beauty* (Jer. Taylor);

(4) значення «абстрактна якість»:

(1667) *The charm of Beauties powerful glance* (P.L. Milton);

(1730) *Thoughtless of beauty, she was beauty's self* (J. Thomson).

Також виділяємо 3 конкретних значення, що вперше фіксовані в англійській мові у XV-XIX століттях:

(5) значення «красива людина / річ / група». Зокрема,

- «красива жінка»:

(1483) *I haue loued the ouer late, thou beaulte* (W. Caxton);

(1599) *The beautious scarfe Vailing an Indian beautie* (W. Shakespeare);

(1811) *Leonora was formerly a celebrated Beauty, and is still a very lovely Woman.*

(J. Addison);

(1830) *Faith, you're a beauty, Elisha.*

(Carleton Traits, Irish Peasant Traits and Stories of the Irish Peasantry, First Series);

- значення «красива річ» (зокрема, кажучи про виключно хороший зразок / приклад чого-небудь):

(1753) *When a vessel sails well, the sailors always call her a beauty* (W. Hogarth);

(1899) *I saw a beauty of a two-bladed knife at Buncombe's store* (J. Bell);

(1924) *She swung her right and plugged Slingsby a perfect beauty in the eye.*

(P.G. Wodehouse);

- значення «група красивих людей, напр. «красиві жінки»:

(1623) *There will be The Beauty of this Kingdome* (W. Shakespeare);

(1845) *Belgium's capital had gather'd then Her Beauty and her Chivalry* (Byron).

(6) значення «красива риса або якість, прикраса, витонченість, чарівність»:

(1563) *The which is a beautie vnto the whole Coronix* (J. Shute);

In the beauties of holinesse (Bible Psalm 96:9);

(1712) *These, in two sable ringlets taught to break,*

Once gave new beauties to the snowy neck (A. Pope)

(1860) *Guided by a friend who knew the country, I became acquainted with its chief beauties* (J. Tyndall).

(7) значення «риса або компонент, що дарує особливу втіху або задоволення» («it was great beauty», «that's the beauty of it»):

(1753) *That's the beauty of it; to offend and make up at pleasure* (S. Richardson);

(1795) *Hit was great beautie to beholde their puyssant array* (L. Minot).

Різновидом останнього є значення «краса природи»:

(1660) *Foresters and Hunters do call this yearly mewing of their heads, the beauty of their wildnesse: not the Mewing of their Horns* (J. Guillim).

Лексема-дериват *beautiful* уперше з'явилася в середині XIV століття в значенні «а beautiful woman», пізніше виникли й інші дериваційні форми (див. Додаток Г):

(1495) *Beauty* (v.) – to render beautiful; to beautify, adorn, deck;

(1580) *Beau* (n.) – dandy, lover, boyfriend;

(1580) *Beautify* (v.) – to make beautiful or add beauty to;

(1590) *Beauteous* (a.) – beautiful;

(1693) *Beauship* (n.) – the state of being a beau; the personality of a beau;

(1710) *Beauish* (a.) – vain and showy;

(1760) *Beautifier* (n.) – a person who or a thing which beautifies or makes beautiful;

(1820) *Beautiless* (a.) – destitute of beauty.

Як результат історичного розвитку семантики словник сучасної англійської мови [361] дає таке визначення лексеми *beauty* (n.): «A quality that makes something especially good or attractive», яке демонструє наявність окремих сем лексеми *beauty* (n.), поєднаних значенням «естетична чуттєва позитивна оцінка».

У сучасній англійській мові ми також виділили 29 комбінацій з лексемою *beauty* (див. Додаток Д). Серед них:

- номінації КРАСИ з поетичною конотацією: *beauty-bow*, *beauty-crest*, *beauty-in-the-ghost*; *beauty-beaming*, *beauty-blooming*, *beauty-blushing*, *beauty-breathing*, *beauty-bright*, *beauty-clad*, *beauty-drunken*, *beauty-waning*, *beauty-bloom*;

- номінації КРАСИ з професійною конотацією (приналежності до індустрії моди): *beauty contest*; *beauty culture*; *beauty culturist*, *beauty doctor*,

beauty specialist, beauty-man; beauty-manner; beauty-mock; beauty parlour; beauty-proof; beauty queen; beauty salon = beauty parlour; beauty shop; beauty show; beauty-sleep; beauty treatment; beauty-wash.

Також в англійській розмовній мові зафіксовано злиття поняття КРАСИ з негативними якостями особистості людини: «жорстокість» і «злість» (*beautality, beautevil*), «докучливість» (*beautidul*), «легковажність» (*beautifly*) та ін. [150, с. 8], наприклад:

While filled with a glorious beauty seldom seen on this Earth, her honesty made her a dangerous foe. She truly exemplified beautality [373];

I thought my girlfriend was beautiful and that she was in love with me for me, but it turns out that she's beautevil and only after my money [391];

Hey girl, you're so beautifly! [391];

Як видно з наведених даних, в основі описаних семантичних ознак *beauty* та їх дериватів лежить загальна ознака – естетична позитивна оцінка, що дозволяє вважати її внутрішньою формою концепту.

У якості загальнолюдського осмислення КРАСИ – константної величини, яка відтворюється на будь-якому етапі історичного розвитку суспільства, сформувалось знання про КРАСУ як про гармонію, симетрію, досконалість форм і пропорцій, а також як про естетичну насолоду, отримувану безпосередньо від споглядання об'єкта КРАСИ [175].

Отже, виявлений етимологічний шар концепту входить у змістовний мінімум КРАСИ, представлений у словниковій дефініції, і стає основою для формування стереотипного сприйняття концепту КРАСА в англійській картині світу, визначаючи структуру семантичного простору, заданого іменем цього концепту.

2.1.2. Архетипні засади концепту КРАСА. У сучасній науці архетипи розуміють переважно як «базисні елементи культури, що формують константи моделі духовного життя» [176, с. 162; 289]. Для кожної національної культури є

характерним набір певних домінуючих етнокультурних архетипів, «які суттєво визначають особливості світогляду, характеру, художньої творчості та історичної долі народу» [66, с. 79]. Разом із психологічними архетипами [227; 294] вони являють собою константи національної духовності.

Уведене К. Г. Юнгом поняття **психологічного архетипу** передбачає, що всі люди володіють вродженою здатністю підсвідомо утворювати певні загальні символи – архетипи, які виявляються у сновидіннях, міфах, казках, легендах [294]. У цих особливих сферах свідомості архетип набуває відчутної форми й утілюється в дії. За Л. І. Белєховою, в сучасній когнітології «архетипи К. Юнга можна вважати передконцептуальною основою для формування структур представлення знань, що являють собою не певну семантичну конструкцію, а апріорно-когнітивну умову її формування» [16, с. 10].

В архетипах, за К. Юнгом, виражене «колективне несвідоме», тобто та частина несвідомого, яка не є результатом особистого досвіду, а успадкована людиною від предків. Це такий варіант колективного підсвідомого, який існує до конкретного нового втілення. Так, архетип не залежить від волі автора художнього тексту, який є «провідником із підсвідомого рівня об'єктивно-психологічного буття» у сферу художньої реальності [121, с. 30]. Як зазначає В.А. Маслова, «архетип – це психічний орган, що виростає в душі людини, як квітка» [133].

Архетипи утворюються двома способами: як відображення досвіду людства і як репродукція давніх міфологічних уявлень. **Культурний архетип** – результат культурно-історичного досвіду людства [16, с.14; 208]. Культурні архетипи, «залишаючись незмінними за суттю й визначенням, діахронічно і синхронічно виявляються в найрізноманітніших формах: у міфологічних образах і сюжетних елементах, у релігійних ученнях і ритуалах, у національних ідеалах» [67, с. 14]. Культурні архетипи є спонтанно діючими стійкими структурами оброблення, зберігання та репрезентації колективного культурно-історичного досвіду [16, с. 14]. Серед них можна виділити універсальні, що

забезпечують спадкоємність і єдність загальнокультурного розвитку, і етнокультурно-специфічні архетипи [там само].

Архетип є гіпотетичною конструкцією, а не «певним цілком визначеним міфологічним образом і сюжетом»; архетип об'єднує «одночасно тіло і психіку, інстинкт і образ, тому він не може бути переданий у логічному, упорядкованому варіанті» [86, с. 112] Архетип впливає на відчуття людини через нерозривно пов'язані між собою образ і емоції, виявляючи свою присутність у символічно-образній формі. Архетипи, будучи не безпосередніми образами, а лише їхніми схемами, психологічними передумовами, можливістю, мають винятково «формальну характеристику». Свою змістовну характеристику прообраз отримує лише тоді, коли «він проникає у свідомість, наповнюючись конкретним матеріалом свідомого досвіду» [40, с. 29]. З архетипних елементів виростають «образи (людей, тварин, природних сил, демонів), які починають домінувати в мисленні людей і в культурі» [86, с. 112].

Для розуміння КРАСИ важливим є архетип Великої Матері, який наділений параметрами часу: як зазначає С. Біркхойзер-Оері [19], її минуле постає в образі бабці, теперішнє – в образі жінки середнього віку і майбутнє – в образі маленької дівчинки або юної дівчини. Останній образ представлений у вигляді Цнотливої Діви (цей культурний архетип має спільні характеристики з психологічним архетипом Аніма: «красива», «сильна», «жіночна» [295]). Таким чином, архетип Аніми представлений і в архетипі Матері, і в архетипі Діви, які змінюють один одного з плином часу:

She was tall, in her early thirties, and had once, it was plain, been a great beauty; but time, and grief, Sally-Anne thought perceptively as she moved to greet her, had worn her down (F. Cooper)

Отже, загальним для тріади Мати – Аніма – Діва є позитивний жіночий первень, що має два аспекти: материнський первень (теперішнє) володіє такими якостями, як: та, що оберігає, приймає, дарує любов, пов'язана зі станом «райської первісної безтурботності» [147] і передвічна діва (майбутнє) –

чистота, наївність, емоційність, краса, пристрась [19], при цьому конкретний образ Аніми здатний сприйматися як позитивний та/або негативний з акцентом на будь-які якості з допустимої їх безлічі: сексуальність, краса, мудрість, духовність, моральна доброчесність, руйнівність тощо [94], прикладом яких є:

*She walks in beauty,
Like the night of cloudless climes and starry skies;
And all that's best of dark and bright
Meet in her aspect and her eyes* (Вурон).

КРАСА належить до архетипів жіночої позитивної першооснови разом з архетипами Турбота, Ніжність, Доброта, Мудрість. Їй протистоять архетипи з негативною оцінністю: Злість, Старість.

КРАСА також входить у число таких архетипів чоловічого позитивного первня, як Сила, Мудрість, Справедливість, Хоробрість; протиставлені архетипам негативного первня – Злість, Хитрість, Підступність [2]. Наприклад, *manly beauty* (*gracefulness, comely, faire-visag'd, glorious*) зникає через *bad action*:

His manly beauty and more than common gracefulness were instantly the theme of general admiration (J. Austen);
He was comely and faire-visag'd and did shadow his beauty by any blemish of bad action (Th. Walkington);
Then he said he would flay her; and presently she saw many horns begin to grow out of his head, and his beauty and glorious light were gone, and he changed into a most terrible shape (Ed. Fairfax, R. Monckton Milnes Baron Houghton).

За суттю КРАСА є тим первнем, чиї вторинні втілення закорінені в природі речей (ще в античній традиції «усе перше, яке творить, має бути саме по собі сильнішим за (вторинне) те, що твориться»), отже КРАСА сильніша за час:

Of high-souled Beauty's triumph over time!

*For numerous Centuries armed with steel and flame,
Have not destroyed the trophies of her Fame;
And when at length their last dim beam expires,
Her deeds shall live in History's deathless fires! (D. Bryan).*

Як видно з переліку архетипів, зовнішня КРАСА перебуває в постійному протистоянні з внутрішньою, оскільки лише в чистому розумі образ КРАСИ збігається з нею самою:

*The best and most beautiful things in the world cannot be seen, nor touched ...
but are felt in the heart (H. Keller);*

*I do mean, however, that inner beauty – within one's heart, mind, soul and very
being – which shines through all of the physical ugliness or beauty there is.*

(H. L. McCrorey).

Підсумовуючи, зазначимо, що первинна ідея КРАСИ, її «прообраз-архетип», поєднує чуттєві та раціональні, зовнішні та внутрішні, естетичні та етичні ознаки, що підкреслює синкретичність архетипної природи КРАСИ. Таке архетипне підґрунтя концепту КРАСА зумовлює його історичне й сучасне побутування в картині світу англійців та актуалізацію в англomовному дискурсі.

2.2. Поняттєво-ціннісний складник концепту КРАСА у мовній картині світу

Поняттєво-ціннісний складник лінгвокультурного концепту визначають як єдність позалінгвальних та лінгвальних ознак. Сукупність мовних засобів, які репрезентують концепт, утворює його номінативне поле [165], головною відмінністю якого від традиційних в лінгвістиці структурних угруповань лексики – лексико-семантичної групи, лексико-семантичного поля, лексико-фразеологічного поля, синонімічного ряду, асоціативного поля – є те, що воно має «комплексний характер, включаючи всі перераховані типи угруповань до

свого складу, і не виступає при цьому як структурне угруповання в системі мови, будучи виявленою і впорядкованою дослідником сукупністю номінативних одиниць та включаючи в себе одиниці різних частин мови» [165].

Дані лексикографії свідчать, що концепт КРАСА втілено окремими лексемами, що належать до різних частин мови, та словосполученнями. Тож, у визначенні історичного інваріанту імені концепту виходимо з параметрів семантичного складу та частотності у дискурсі окремих лексем-номінацій концепту КРАСА, що притаманні усім досліджуваним періодам.

2.2.1. Ім'я концепту. Мова виступає як засіб категоризації і концептуалізації світу. Людина має й інші семіотичні інструменти для фіксації цих процесів (артефакти, малюнки та живопис, математичні знаки і формули, музику, танець і багато іншого), проте саме знаки мови є універсальними, оскільки в цілях спілкування і розуміння інші семіотичні інструменти можуть бути описані і пояснені за допомогою природної мови [23; 165].

Знакова природа лінгвокультурного концепту передбачає його закріпленість за певними вербальними засобами реалізації, сукупність яких становить «план вираження відповідного лексико-семантичного поля, побудованого навколо домінанти (ядра), представленої ім'ям концепту» [47]. Ім'я концепту – це головним чином слово, а в разі багатозначності останнього – один з його лексико-семантичних варіантів (ЛСВ) [143, с. 138].

Відправною точкою концептуального аналізу служить компонентний (семний) аналіз, в основі якого лежить ідея про те, що «семантична структура будь-якого слова є ієрархією семантичних компонентів, організованих певним чином» [145, с. 116; 221].

Релевантне для аналізу КРАСИ розуміння концептуалізації є досить широким і охоплює як існуючі поняття, так і нові уявлення, а також сенсорні, кінестетичні, емоційні враження та усвідомлення комунікантами соціального, фізичного і лінгвістичного контексту мовної ситуації. За Р. Ленекером,

концептуалізація – це когнітивна обробка, тобто «нейрофізіологічні процеси людського мозку» [306, с. 6]. Процес концептуалізації поняття КРАСА відбувається на базі знань і уявлень суб'єкта оцінки про якість, бажаність, приємність, і т.п. і включає емоційну, чуттєву оцінку.

Розглядаючи концептуальні ознаки КРАСИ, представлені різними частинами мови, виходимо з визначення О.С. Кубрякової, що «частини мови, знаходячи свою форму для передачі значень як структур знань, з часом виявляються здатними відображати не тільки спеціалізацію окремих типів значень (предметних на відміну від непередметних і т.п.), але і закріпленість подібних значень за різними «тілами» знаків, а, отже, співвідношення – нехай і в дуже загальному вигляді – тіла (форми) знака зі способом подання в ньому певної семантики» [117, с. 177]. Так, за даними британських корпусів англійської мови [412; 415], КРАСА, будучи ознаковим концептом, вербалізується як:

- прикметник (в реченні *He made a beautiful pass through the neutral zone.* [412] відсилає до ознаки предмета);

- іменник (в реченні *The real beauty of humans, as well as their calling to create, restore, and sustain beauty, is to be found in their intimate and integral relationship to the larger work of creation* [412] відсилає до предмета);

- дієслово (у фразі *a body beautied us*, в реченні *The harlot's cheek, beautied with plast'ring art, Is not more ugly to the thing that helps it, Than is my deed to my most painted word* (W. Shakespeare) відсилає до дії);

- прислівник (в реченні *Excellent and Wonderful Frame of the Human Body, wherein the Wisdom of the Creator shines so beautifully and apparently before our Eyes* (M. D'Assigny) відсилає до ознаки дії).

Відтак, за лексемою *beauty* та її похідними різних частин мови стоять різні структури знання, оскільки «в пам'яті людини позначення предмета, ознаки, дії тощо зберігаються як окремі одиниці, кожна зі своїм значенням» [117, с. 178].

Мова – це природна система, що «відображає мінливість і різноманітність світу; його динамізм і гнучкість, обумовлені онтологічно, демонструються оптимальним чином, якщо всі три повнозначні частини мови уявити об'єднаними в когнітивну систему уявлення світу, розвиваючу ідею шкали часової стабільності Т. Гівона [281], де два полюси шкали – це «стійкий в часі стабільний іменник і протиставлене йому дієслово руху, що позначає швидкі зміни; проміжне положення займають прикметники, що наближаються залежно від характеру фіксованих ними ознак до іменника або до дієслова» [29, с. 6]. У переважній більшості випадків «прикметники позначають стійкі ознаки об'єктів, <...>, незалежні від часу, атемпоральні» [95, с.94].

До базових значень **іменника** *beauty*, за результатами аналізу лексикографічних джерел (Cambridge Advanced Learner's Dictionary, Oxford Advanced Learner's Dictionary, Merriam Webster Online Dictionary та ін. [359; 378; 374]), відносимо чотири семи:

- **«якість / якості, що дарують приємне чуттєве задоволення»:**
the beauty of the sunset/of poetry/of his singing/ a woman of great beauty,
 наприклад:
He was impressed by her beauty and charm [372];
- **«красива, приваблива річ або людина, особливо жінка»:***to be a beauty*,
to consider smb a real beauty, наприклад:
Tony walked around the old car. «She's a beauty, ain't she?» (L. Bristow);
She was one of the great beauties of her time [374];
She was no beauty now, but she had kept her sense of humor [412];
- **«гарний приклад чогось»** (an excellent example of its type), наприклад:
That last goal was a beauty! [359];
- **«будь-що досконале, високої якості»:** *that's the beauty of it, the horse is a beauty*, наприклад:
The fish was a beauty, around 14 pounds [380]
Hammett's gun went off. The shot was a beauty, just slightly behind the eyes.

(L. Hellman)

Лексикографічні джерела [388; 389; 376; 378] фіксують одне значення у дієслова *beautify*:

- «**робити щось / або ставати красивим**»: (to make or become beautiful, to decorate, to adorn), наприклад:

Gods struck Fire, and lighted up the Lamps That beautify the Sky (BNC);

They are beautified with very lively carvings and paintings, and figures both of men and women, as far as the breast and shoulders, but miserably defaced (BNC).

Також, зафіксовано два значення **прислівника** *beautifully* [378]:

- «**гарно, красиво**» (in a beautiful way), наприклад:

She sings beautifully [378];

My face – especially all round my forehead and temples – was beautifully and variously marked, yet there was nothing I more ardently desired than that Katherine should see me in this condition (F. Reid);

- «**дуже добре, приємно**» (very well; in a pleasing way), наприклад:

It's all working out beautifully [378];

До базових значень **прикметника** *beautiful* належать шість семем:

- «**приємний для зору, слуху або розуму**» (pleasing to the eye, ear or mind aesthetically), наприклад:

She looked stunningly beautiful that night [378];

The party was beautiful from here – all the lights, the sound of laughter, music and voices, the tinkling of champagne glasses (B.J. Daniels);

What a beautiful thing to say! [378];

The Deanery is now a beautiful private residence with herbaceous borders.

(E.V. Lucas);

- «**високого стандарту, якості, що ідеально підходить в якості ілюстрації або моделі**» (of a high quality / standard, perfect as an illustration, outstanding as a type or model), наприклад:

A case of disease may be so typical in its exhibition of characteristic relations as to be called beautiful (J. Dewey);

From birth to death, there is a time and a season for everything under Heaven. Therefore, the Preacher praised God for his beautiful timing.

(Ph. G. Ryken);

He made a beautiful shot on that leopard [367];

- **«такий, що дає насолоду почуттям або викликає інтелектуальне чи емоційне захоплення»** (delighting the senses or exciting intellectual or emotional admiration), наприклад:

An Aquinas in his cell before a crucifix or a Narcissus ... equally beautiful.

(W.H. Mallock);

Young children not infrequently have an exquisitely beautiful saintliness of character (W.R. Inge).

- **«такий, що дає насолоду почуттям за відповідністю естетичному ідеалу (форми, пропорції, розміщення, грації, кольору або звуку)»** (keenly delighting the senses as approaching perfection or the ideal in form, proportion, arrangement, grace, color, or sound), наприклад:

The Song of Songs, beautiful, orientally sensuous, too glowing perhaps for western taste (H.O. Taylor);

We speak of sweet and of soft sounds; of warm, of delicious, and of harmonious colouring, with as little impropriety, as of a beautiful voice, or of a beautiful piece of music (D. Stewart);

- **«привабливий, такий, що викликає бажання, зваблює»** (arousing desire, tempting), наприклад:

I heard a number of the sweetest words, breathed from the most beautiful and tempting lips — O what an amiable creature! — what an affectionate soul!

(The Belfast Magazine and Literary Journal);

Indeed, as she leaned her head downward it seemed that a branch of red leaves <...> reflected their bright colours into her blooming cheeks, making them doubly beautiful and seductive (L.W. Bickley);

When Debbie opened the door Michael thought she looked even more beautiful that he had remembered. She was wearing a long blue dress with a frilly white silk collar and cuffs that covered every part of her body from neck to ankles and yet she could not have been more desirable (J. Archer).

- «привабливий, такий, що викликає інтерес, захоплення» (attractive, arousing interest, delight), наприклад:

I say I had insensibly taken an interest in them, for I am not a man who can talk with a pleasant woman and a beautiful girl for half an hour without taking an interest in them (N. Hale, H. Th. Tuckerman)

Oh! She is the most beautiful creature I ever beheld! (J. Austen);

I felt much interested in the beautiful girl, who at length hung on my arm exhausted by the violent excitement of her feelings (F. Tietz);

Отримані дані про значення лексем *beauty* (n.), *beautiful* (adj.), *beautifully* (adv.), *beautify* (v.) підсумовані в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Семантичні ознаки лексем
beauty (n), *beautiful* (adj), *beautifully* (adv), *beauty(-ify)* (v)**

№	Beautiful (adj)	Beauty (n)	Beauty(-ify) (v)	Beautifully (adv)
1	приємний для зору, слуху або розуму;	щось приємне;	—	дуже добре, приємно
2	ідеально підходить в якості ілюстрації, високого стандарту, якості;	будь-що досконале, високої якості, гарний приклад;	—	—
3	такий, що дає насолоду почуттям або викликає інтелектуальне чи емоційне захоплення;	якість/якості, що дарують чуттєве задоволення;	—	—
4	привабливий, такий, що викликає інтерес, захоплення	красива, приваблива річ або	робити щось/ставати	гарно, красиво

		<i>людина, особливо жінка;</i>	<i>красивим</i>	
5	такий, що дає насолоду почуттям за відповідності естетичному ідеалу (форми, пропорції, розміщення, грації, кольору або звуку)	—	—	—
6	привабливий, такий, що викликає бажання, зваблює	—	—	—

Як видно з таблиці 2.1, змістову структуру концепту КРАСА утворюють 6 значень, які максимально повно представлені прикметником (6 сем); із них 3 значення, виражені іменником, 1 – виражене дієсловом та 2 – виражені прислівником повністю збігаються зі значеннями, вираженими прикметником. Кількісні дані про частотність лексем різних частин мови з коренем *beaut* - , що номінують КРАСУ у дискурсі XIV-XXI століть, підсумовані на рис. 2.1:

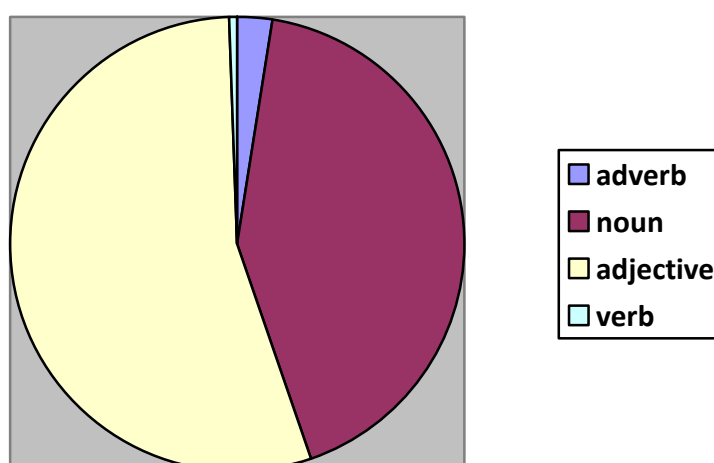

Рис. 2.1. Частиномовна приналежність номінацій концепту КРАСА в дискурсі

Як видно з рис. 2.1., у випадках функціонування лексеми *beauty* та її похідних у нашому матеріалі превалює прикметник (53 %), у 40 % – іменник, частотність дієслова та прислівника мінімальна (6 % та 1 % відповідно). Отже, частотність прикметників в проаналізованих корпусах прикладів суттєво перевищує частотність лексем інших частин мови (див. Дод.Б, Табл. Б.3).

Таким чином, за двома параметрами – за найбільшою повнотою значень і частотним домінуванням, ім'ям концепту слід визнати прикметник – полісемант *beautiful*.

Одним з факторів встановлення полісемії слугують особливості ономасіологічної вмотивованості мовних одиниць в її співвіднесеності з поняттями, що позначаються, бо постає питання про те, як кваліфікувати випадки однакового осмислювання різних понять, що мають загальний компонент-мотиватор [180; 224]. Згідно з теорією концептуальної полісемії, значення багатозначної лексеми розрізняються залежно від домену, стосовно якого їх визначають [266-268; 89]. Як наголошує С.А. Жаботинська, «побудова концептуальної мережі полісемії і виділення в ній поняттєвих доменів дозволяє отримати уявлення про структуру «бази даних» – існуючого в синхронії номінативного простору» лексеми, а вже після цього наступним етапом дослідження може бути аналіз типів перетворень в межах цього номінативного простору в діахронії [89].

З-поміж усіх ЛСВ полісеманта *beautiful* апелювання до концепту КРАСА у прямий спосіб здійснюють лише ті з них, які профілюються у домені ЛЮДИНА, субдоменах ВНУТРІШНЄ/ЗОВНІШНЄ (ЛЮДИНИ) (гіперсеми «приємний» і «привабливий»). Профільовані у доменах АРТЕФАКТ/ПРИРОДА (субдомен ЯКІСТЬ) значення ЛСВ, поєднані гіперсемою «гарний за якістю», здатні апелювати до концепту КРАСА у непрямий спосіб, слугуючи корелятивними доменами для концептуальних метафор КРАСИ (рис. 2.2.).

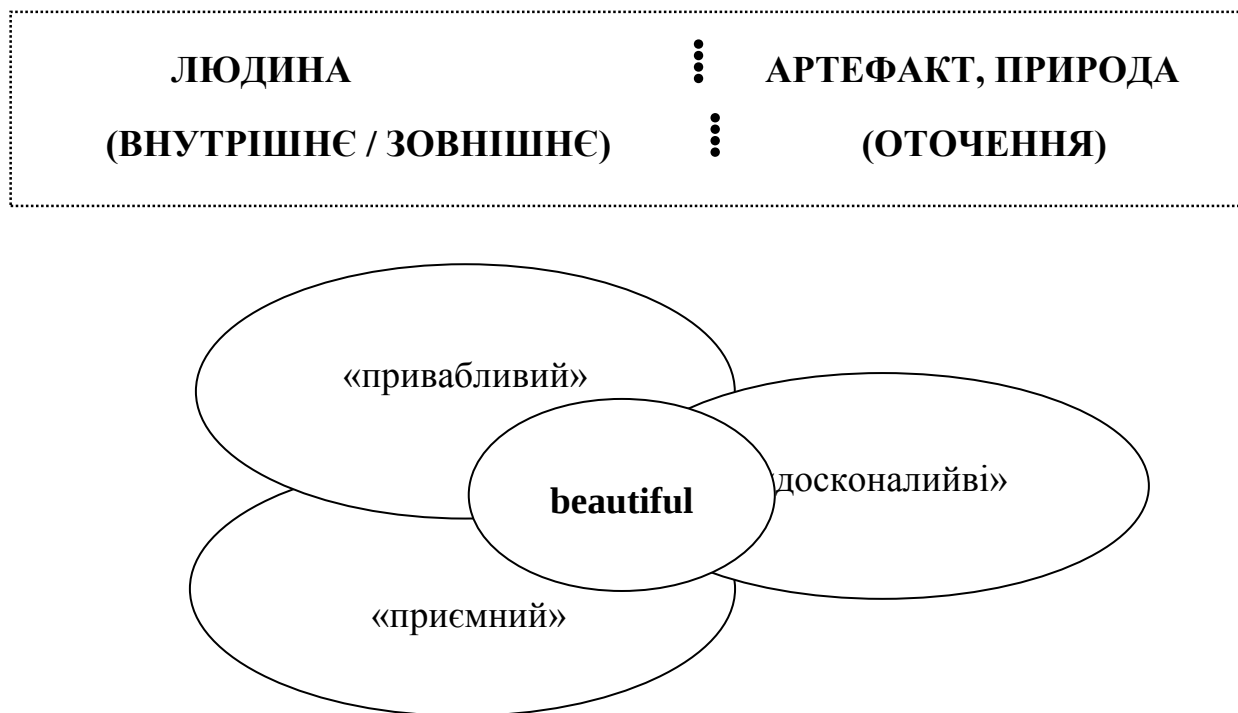

Рис. 2.2. Семантичні ознаки полісеманта *beautiful* (adj.)

У більшості лексикографічних джерел [359; 363; 371; 378; 379; 392; 393] значення *beautiful* (adj.) «красивий» не лише мотивує інші значення; його наводять першим, що свідчить про центральність у структурі значень цієї лексеми. У випадку радіальної полісемії «початкове значення можна представити у вигляді певного центру, від якого відходять радіуси вторинних, похідних значень, кожне з яких розвивається безпосередньо з початкового і не залежить від попереднього похідного» [60, с. 192]. Тож, виявлені семантичні властивості імені концепту – лексеми *beautiful* засвідчують радіальний характер його полісемії.

2.2.2. Лексико-семантичне поле «Beautiful». Аналіз поєднуваності лексем, що об'єктивують концепт в мові, не тільки «дає можливість виявити деякі складові концепту», а й надає можливість «виявити засоби категоризації явища, що концептуалізується» [189, с. 62]. Вивчення лексичних засобів

репрезентації КРАСИ здійснюється у термінах лексико-семантичного поля (далі – ЛСП). Під ЛСП розуміють «лексичну категорію вищого порядку, що є ієрархічною структурою безлічі лексичних одиниць, об'єднаних загальним (інваріантним) значенням» [166, с. 25].

За результатами нашого аналізу, зміст концепту КРАСА найбільш повно розкривається в гіперсемах полісемантичної лексеми *beautiful* (adj.) з семантичними розширеннями і окремими уточнюючими семами. Інтегральна сема «красивий» є центральною для полісеманта *beautiful* (adj.), усі значення якого об'єднані за радіально-ланцюжковим типом (термін див: [303]), «що засвідчується присутністю в лексичній структурі слова спільного семантичного компонента і розширень його окремих значень» [200, с. 87]. Так, за результатами компонентного аналізу лексем-номінацій КРАСИ, семантичний простір цього ознакового концепту структурований ЛСП з домінантою, представленою іменем концепту – лексемою *beautiful* (adj.) і трьома мікрополями з подальшими розширеннями, що утворені значенням прикметника *beautiful* [359; 363; 371; 378; 379; 392; 393] які можна об'єднати у три групи:

(1) група, об'єднана гіперсемою «pleasant / приємний», включає значення: «приємний, такий, що дарує задоволення при сприйнятті»;

(2) група, об'єднана гіперсемою «attractive / привабливий», включає значення «такий, що наділений красою, яка приваблює / зваблює»;

(3) група, об'єднана гіперсемою «perfect / досконалий», включає значення «чудовий, відмінної якості, дуже гарний».

З погляду теорії поля значення лексеми *beautiful* (adj.) є «не самостійною одиницею, а сукупністю відношень зі значеннями її основних синонімів – лексем» [200, с. 98], що входять до складу заданого нею ЛСП «Beautiful».

Проведений компонентний аналіз лексеми *beautiful* (adj.) дозволяє виділити її синоніми. За критеріями частотності в дискурсі та ємності семного складу значень (Табл. Б1, Б2, Б3 у Додатках) провідними синонімами *beautiful* у

XIV – XXI ст. слід вважати: *admirable, agreeable, alluring, angelic, appealing, attractive, bewitching, brilliant, captivating, charming, comely, dainty, dazzling, delectable, delicate, delightful, divine, elegant, enchanting, engaging, enticing, excellent, exquisite, fabulous, fair, fascinating, fine, glamorous, glorious, (very) good, good-looking, gorgeous, graceful, gratifying, handsome, harmonious, ideal, inviting, lovely, luxurious, magnetic, marvellous, nice, perfect, pleasant, pleasing, pretty, radiant, ravishing, refined, regular, resplendent, seductive, shapely, showy, splendid, striking, stunning, sublime, superb, symmetrical, tantalizing, teasing, tempting, voluptuous, wonderful* з відповідними дериватами (лексемами *prettiness, attractiveness, loveliness* та ін.). Ці синоніми називають характеристики зовнішності та моральних якостей людини, що викликають певне ставлення до неї через процедуру оцінювання, причому людині «приписується та чи інша кількість характеристик» [194, с. 106].

ЛСП «Beautiful» інтегровано єдиною архісемою «beautiful / красивий» і диференційовано трьома гіперсемами, кожна з яких об'єднує кілька розширень, які здатні до подальшого радіального розгалуження, утворюючи три радіально-ланцюжкові мікрополя – відповідно «Attractive», «Pleasant», «Perfect».

Кожне з цих трьох мікрополів структуровано за принципом центр – периферія і мотивовано центральним членом; кожне відрізняється ступенем складності за критерієм наявності / відсутності подальших субкомпонентів і має аналогічно побудовані розширення, що й визначає радіально-ланцюжковий устрій ЛСП «Beautiful».

Ядро ЛСП «Beautiful», подане лексемою *beautiful* (adj.), уособлює інтегральну архісему «красивий» і більшість сем, притаманних окремим лексемам-синонімам, що входять до периферії (*alluring, charming, comely, fair, graceful, handsome, lovely, tempting, wonderful* та ін.).

Нами були виділені сталі концептуальні ознаки КРАСИ, які лишаються незмінними за частотністю у дискурсі на протязі трьох досліджуваних періодів, зокрема:

1. Мікрополе «Pleasant / Приємний» з розширенням «Delightful / Чудовий», поєднане гіперсемою «той, що володіє якостями, які приносять чуттєве, естетичне задоволення». Лексема *pleasant* означає властивість об'єкта або предмета дарувати відчуття щастя або задоволення.

На відміну від *beautiful*, значення *pleasant* є більш загальним, ніж КРАСА, та відноситься до всіх модусів перцепції; *приємність* приписується, в першу чергу, матеріальним предметам (*pleasant fragrance, pleasant colour, pleasant appearance*) і лише в результаті перенесення – людським почуттям (*pleasant feeling*): «щоб бути красивим, потрібно перш за бути приємним» [71]:

I think her most pleasant,' Mrs. Lyon interposed, hastily; ' most pleasant and agreeable,' she repeated, emphatically (J. Hogg, F. Marryat).

1.1. Розширення «Delightful / Чудовий» умотивоване семою «такий, що дарує естетичну насолоду, на який приємно дивитись» («giving pleasure and satisfaction»). До складу цього розширення входять номінації КРАСИ, значення яких зумовлене зовнішніми якостями особи або предмету, які дарують відчуття естетичної насолоди:

Stately her Look, and delightsome (Th. Smith);

He found her delightful. She was beautiful, with her red hair and green eyes, but it was her personality that fascinated him (Jo-Ann I. Crawley).

2. Мікрополе «Attractive / Привабливий», до ядра якого входить лексема *attractive* («causing interest or pleasure») [361], об'єднує два розширення «Charming / Чарівний» та «Alluring / Манкий», мотивовані відповідними семами і поєднані гіперсемою «такий, що привертає увагу, володіє приємною зовнішністю» («anybody or anything that's attractive is visually pleasing or draws you in» [361]). Значення цих розширень мотивовані, відповідно, психологічною, соціально-етичною і сексуальною сферами буття людини:

<...> to present him in all his attractive excellencies, that all hearts may be ravished with his beauty, and charmed into his arms by love (BNC);

Church has called Beauty the “splendor of the Truth,” or at times, the attractive power of the Truth (BNC);

While, on the lovely Queen's enchanting face, Departed Sorrow's faint and fainter trace, Gave to each touching charm a more attractive grace.

(R. Griffiths, G. E. Griffiths)

2.1. Розширення «Charming / Чарівний» умотивоване семою «той, хто приваблює, зачаровує, гіпнотизує» з акцентуванням сфери психологічних, уроджених якостей людини, які викликають захоплення інших, змушують підкоритися, захопивши інтерес неначе за допомогою магії, наприклад:

Hearing her charming Voice, and astonished with her graceful Motion, I could not keep up to my assumed Fierceness, but died like a Man (J. Addison);

There's something in a woman beyond all humane delight, a magnetique vertue, a charming quality, an occult and powerfull (R. Burton)

2.3. Розширення «Alluring / Манкий» умотивоване семою «той, що спокушає або вабить» (у значенні «powerfully and mysteriously attractive or fascinating»). До складу цього розширення входять номінації КРАСИ, значення яких зумовлене якостями особи (рідше – предмета), яка зачаровує своєю зовнішністю та спонукає до дії (зокрема, заволодіти, завоювати її):

Her eyes were her most alluring feature. Amber, they glinted with flecks of gold and had a cat-like appearance (S. Townsend);

That impatient gesture only pulled Griffin's attention to her lovely hands, to her winsome face...to her soft, alluring lips. Olivia glanced up at him welcomingly, and all at once, Griffin didn't care that they were in public.

(L. Plumley);

В узагальненому вигляді наші дані про інваріантну будову лексико-семантичного поля «Beautiful» в XIV-XXI ст. у складі двох мікрополів з розширеннями схематично зображені на рис. 2.3.

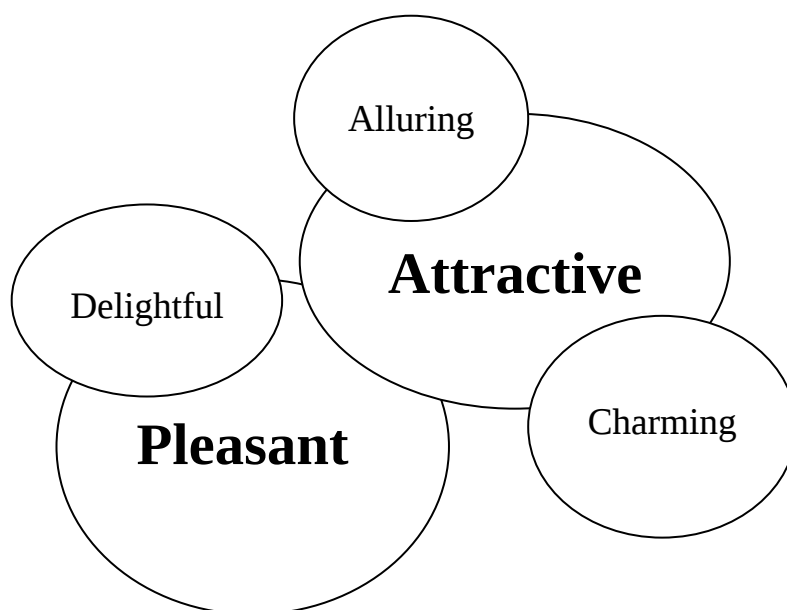

Рис. 2.3 Лексико-семантичне поле «Beautiful»-історичний інваріант

За нашими підрахунками, компоненти цих двох мікрополів демонструють сталу частотність, номінуючи КРАСУ людини на протязі трьох досліджуваних періодів (див. Табл. Б2, Дод. Б).

Тож, у цілому, наш аналіз свідчить, що поняттєво-ціннісний складник концепту КРАСА, до якого апелюють лексеми-компоненти ЛСП «Beautiful», синкретично поєднує позитивно-оцінні ознаки людини, що належать моральній (етичній), матеріальній (естетичній), інтелектуальній, соціальній та іншим сферам буття людини.

2.3. Аксіологічні ознаки концепту КРАСА

Концепт КРАСА розуміється як «багатовимірна ментальна одиниця з домінуючим ціннісним елементом» [100, с. 76-77, 111]. Цінність є його провідною ознакою, а в основі культури лежить саме ціннісний принцип. Лінгвокультурний концепт відрізняється від інших ментальних одиниць акцентуацією ціннісного елемента [125]. Мовним показником ціннісного відношення слугують оцінні предикати: «якщо про який-небудь феномен носії

культури можуть сказати «це добре» (погано, цікаво, утомливо тощо), цей феномен формує в цій культурі концепт» [165, с. 136].

Головна відмінна риса оцінки – її «внутрішньомовна природа і, як наслідок, зв'язок із конкретним індивідом або мовною спільнотою, тобто її антропоцентричність» [21, с. 25]. У навколишньому світі немає *хорошого* або *поганого*; відповідні смисли конструюються як такі лише у свідомості людини і лише за допомогою і на основі мови. Це, в свою чергу, неодмінно передбачає, що у свідомості людини існує окрема система оцінних концептів і категорій, що забезпечують оцінну інтерпретацію отриманих знань [там само].

Оцінна шкала, на думку О.М. Вольф, є градуйованою в діапазоні між знаками оцінки (+) і (–) [44, с. 53] і визначає зовнішній вигляд людини або будь-якого предмета як «КРАСИВО (+) / НЕКРАСИВО (–)». На відміну від градуйованої шкали «негативна оцінка – нейтральна оцінка – позитивна оцінка», у нашій шкалі норма КРАСИ не перебуває в центрі (Рис.2.4), КРАСА не є градуйованою (не можна бути «трохи красивим»), поняття «КРАСИВО / НЕКРАСИВО» перебувають на полюсах, а в зоні розмитості містяться інтенсифікатори концепту, що вербалізуються словосполученнями, напр.: *heavenly exquisite, stunningly beautiful, extremely beautiful, absolutely stunning, utterly pleasing* та ін.

Рис. 2.4 Оцінна шкала «НЕКРАСИВО – КРАСИВО»

Як зазначає О.М. Вольф, деякі ознаки (в нашому випадку – ознака «красивий») є «абсолютними» [44, с. 52], тобто ці ознаки фіксовані на полюсах. Тож, специфіка концепту КРАСА – в його неградуйованому характері та приналежності до полюсу «+».

Звернення лінгвістики до культурних цінностей, аксіологічних домінант лінгвоконцептів дозволяє усвідомити, що мова є формою самовираження, вона національно специфічна та асиметрична [210; 211, с. 70]. Слова як репрезентанти концептів вміщують національно-культурні компоненти в своєму значенні, бо будь-яка естетична оцінка етнокультурно детермінована [204, с. 9]. Ю.В. Мещерякова зазначає, що «естетична оцінка є складним феноменом, який знаходить різні способи вираження в мові, має певну структуру, яка частково збігається в мовній свідомості різних груп суспільства»; відповідно існують універсальні і специфічні характеристики естетичної оцінки, які можуть бути об'єктивно встановлені методами лінгвістичного аналізу [135, с. 2]. Дослідниця також підкреслює, що етнокультурна специфіка естетичної оцінки пов'язана з культурними домінантами поведінки [там само].

За нашими даними, найчастіше предметом естетичної оцінки постає людина або частина її тіла. Аналіз матеріалу дозволяє диференціювати дві найрозповсюдженіші моделі КРАСИ: ФІЗИЧНА КРАСА та ДУХОВНА КРАСА. Кожна з цих областей «характеризується набором структурних елементів, які найчастіше піддаються естетичній оцінці з боку мовця» [335, с. 35]. Зміст оцінки КРАСИ, профільований в **домені ФІЗИЧНА КРАСА**, включає в себе оцінку таких областей зовнішності, як:

- обличчя у цілому:

She gave him a beautiful smile, which lit her lovely face (M. Lewes Kilby);

<...> it comes from the fact that, having been blessed with probably the most beautiful face that ever stood in front him (S.M. Shearer);

- зокрема, очі:

The beautiful eyes turned on me. 'How d'you do, Mr Herriot!' She looked pleased. Her eyes, though' not so large as our Europeans, darted such lustre, with a mixture of sweetness and' vivacity, that it was impossible not to be charmed with their rays (S. Berington);

- ВОЛОССЯ:

You're breathtaking, sparkling, your lovely hair is swept up to a glossy oriflamme (F. Cooper);

Ah -- yeah, sure... you've got beautiful eyes and nice hair (C. Brayfield);

- рот, губи:

That beautiful, hard mouth descending on hers in a kiss that held passion and tenderness, excitement and safety (J. Byrne);

Sweet kissing lips, swelling breasts, and the finest shape that ever was embraced (J. Bell);

- щоки, зуби:

In Absolon's case, this emphasizes, not quite his effeminacy, but rather his daintiness, with his Pre-Raphaelite fan of golden curly hair, his rosy cheeks and grey eyes (J. Hines);

*Then she opens her pretty red lips and smiles with pretty white teeth.
(J. Russel);*

- тіло, шкіра:

In the semi-darkness Mark could see her movements. She had a most beautiful body which looked opalescent in the half light (M. Lewes Kilby);

Her splendidly white skin and fine neck were shown off by a square dcolletage, messy swathes of lace tied over her bosom by what seemed a white shoe-lace.

(J. Fowles).

Метонімічний спосіб апелювання до КРАСИ (**домені ДУХОВНА КРАСА**) включає в себе такі номінації певних концептів-корелятивів замість референту КРАСА, як:

- ХАРАКТЕР, ПОВЕДІНКА ЛЮДИНИ замість ЛЮДИНА:

She had thought him handsome when they first met but it was his intellect and passion and caring she had fallen in love with (G. Bockoven);

- ДУХ, ДУША замість ЛЮДИНА:

Your spirit is beautiful, blissful and kind (GBC);

- РОЗУМ, МАНЕРИ замість ЛЮДИНА:

The struggle was too much for her, her soul received a blight from which it never recovered; a fever, accompanied by delirium, was the consequence of the shock she had received; it shook her reason; her once beautiful mind had flown. (GBC)

Тлумачення ціннісних уявлень засноване на **стереотипах**, які В. В. Красних визначає як національно марковані «ментальні» картини світу (образні і ситуативні) [113, с. 235]. Для КРАСИ релевантним є розуміння стереотипу – фрагменту концептуальної картини світу у вигляді стереотипу-уявлення – кліше свідомості [113, с. 232-233] (стереотип простежуємо в операції оцінювання).

Цінності тісно пов'язані зі здатністю людини до створення глобальних суспільних **ідеалів**. Як вид ціннісного уявлення, ідеал «характеризує не сутність явищ, а сутність цінності, сутність вимог людини до дійсності, її ставлення до неї. Цінності, а отже, і концепти, що їх включають, є за суттю відображенням окремих аспектів таких ідеалів» [184, с. 12]. Серед ідеалів є такі, що піддаються / не піддаються рефлексії широкими масами носіїв певної культури. Інтегративність як одна з фундаментальних властивостей культури, що реалізується в тенденції елементів культури утворювати узгоджене й нерозривно пов'язане ціле, дозволяє говорити про наявність системних зв'язків між усіма експліцитно або імпліцитно, офіційно або неофіційно представленими ідеалами, що функціонують у цій культурі, а також і між лінгвокультурними концептами, які їх виражають [184].

Наш аналіз пареміологічного фонду дозволяє стверджувати про таку специфіку оцінного розуміння концепту КРАСА в англomовному просторі: для

паремій типовим є акцент на ціннісних характеристиках людського буття. Це підтверджують дані Ю.В. Мещерякової про домінування в пареміях протиставлення КРАСИ зовнішньої і внутрішньої, переважання духовних чеснот (порядності) та інтелектуальних здібностей (розуму) над оманливістю й ефемерністю КРАСИ зовнішньої [135; 136]:

Beauty without virtue is like a rose without scent (Proverbs Online)

У художньому англомовному дискурсі специфіка втілення концепту КРАСА полягає в реалізації його **позитивної емоційно-естетичної оцінки** і прагненні до **ідеалу** [там само]:

The ideal has many names, and beauty is but one of them.

Абсолютна цінність – це сама **людина**, її **життя**:

She will not stay the siege of loving terms,

Nor bide the encounter of assailing eyes,

Nor ope her lap to saint-seducing gold:

O, she is reach in beauty; only poor,

That, when she dies, with beauty dies her store (W. Shakespeare)

Також простежуються такі цінності, як **безтурботність** і **свобода** в поведінці носіїв західної лінгвокультури:

A thing of beauty is a joy forever

Its loveliness increases; it will never

Pass into nothingness; but still will keep

A bower quiet for us, and a sleep

Full of sweet dreams, and health, and quiet breathing (J. Keats)

Традиційно в мовній свідомості носіїв англійської мови КРАСА асоціюється з групою цінностей, які в цілому перебувають під владою людини, тобто це **відповідальність** / **особистий контроль** оточення:

Beauty in things exists merely in the mind which contemplates them (D. Hume)

If beauty is an innate characteristic, how can there be any competition?

(Quotations Online)

У західній лінгвокультурі превалює необхідності докласти зусиль для досягнення КРАСИ як результату власної **важкої роботи**. Ця культурно-маркована характеристика концепту КРАСА зумовлена активністю західного менталітету:

What they are doing is beauty, and it is hard work (Quotations Online)

Handsome is as handsome does (World Proverbs)

В англійській фразеології, пареміології й афористиці домінує ідея оманливості та ефемерності КРАСИ:

Beauty always promises, but never gives anything (Quotations Online).

Для британського суспільства характерні цінності **індивідуалізму**, що виявляються в зарозумілості, високій самооцінці, самотійності суджень тощо:

Even with all my wrinkles! I am beautiful! (A.E. Delany).

Культурно-маркованою специфікою англійської лінгвокультури є **сексуальна привабливість** як частина фізичної привабливості:

I do agree with them about women being considered only sex objects and breeding machines and that Madison Avenue and the media degrade women by exploiting sex appeal and stereotyping sex to sell things (M. Klim);

Sex and beauty are inseparable, like life and consciousness (Quotations Online);

Sex appeal is fifty percent what you've got and fifty percent what people think you've got (World Proverbs).

Водночас паремії фіксують властивість КРАСИ втрачати свою цінність без відповідної **моральності** [7]:

Fair without, false within [417];

Beauty isn't about having a pretty face, it's about having a pretty mind, a pretty heart, and a pretty soul [417];

Beauty, like a lantern's light, will shine outward from within [417];

Beauty is the wisdom of women. Wisdom is the beauty of men [417]

Таким чином, ціннісний аспект КРАСИ в більшості випадків розуміється виключно як позитивний феномен із духовно збагаченим змістом (переважно в

художній прозі та поезії). Разом з тим, в окремих випадках цей концепт отримує негативну конотацію як явище, позбавлене духовного, ментального первня. Отже, духовний компонент – невід’ємна частина КРАСИ, свідчення синкретичності естетичного та етичного смислів, що відповідає уявленню про КРАСУ в термінах калокагатії.

2.4. Образно-ціннісний складник концепту КРАСА

Естетичне сприйняття, осмислення та опис образів КРАСИ різняться за параметрами етнокультури та історичних періодів її розвитку. Загальні принципи естетичного ставлення до образу людини і образу її КРАСИ засновані на принципах естетичного ставлення певної людини / групи до світу. Образні уявлення про людину, її вчинки, характер, КРАСУ чи потворність актуалізуються опосередковано за допомогою метафори, через порівняння, що базується на сприйнятті і ставленні людини до різних фрагментів дійсності [309; 317]. Специфіка метафоричного опису образу, характерна для певної картини світу народу, зумовлена вибором фрагментів дійсності, звідки черпаються порівняння.

Концептуальні метафора і метонімія служать для реалізації оцінних смислів у дискурсі. Історичний розвиток образно-ціннісної складової КРАСИ співвідноситься з історичними трансформаціями її поняттєво-ціннісного компоненту, тож серед метафоричних моделей і метонімії КРАСИ існує діяхронічний інваріант, який містить позитивну оцінку, і діяхронічні змінні, що фіксують її трансформації. Логіка аналізу обумовлює необхідність виділення історично сталих засобів метафоричної номінації концепту КРАСА з подальшим виокремленням його історично змінних концептуальних метафор і метонімії у кожний історичний період.

Попередній аналіз доводить, що КРАСА в наших прикладах є переважно референтом концептуальної метафори, тож у нашому дослідженні спочатку

описуємо історично сталий діапазон метафор КРАСИ – референта, а також встановлюємо метонімічні засоби апелювання до КРАСИ, незмінні у дискурсах трьох періодів.

Метафорична актуалізація концепту КРАСА здійснюється за допомогою цілої низки корелятивів різних рівнів схематизації, що утворюють діапазон концептуальних метафор КРАСИ. За нашими спостереженнями, **набір корелятивних доменів-інваріантів**, що мапуються на референт КРАСА протягом всіх трьох аналізованих періодів, охоплює кореляти високого ступеню схематизації (у термінах [302]) – образ-схему КОНТЕЙНЕР, домени ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, ЛЮДИНА, які мотивують появу концептуальних метафор орієнтаційного, онтологічного та структурного типів [302; 305].

Серед наших прикладів провідну роль в метафоричній концептуалізації КРАСИ відіграють кореляти – менш схематизовані фрейми, що підпорядковані більш схематизованим доменам: фрейми МОЛОДІСТЬ, ІСТОТА, ЩО ПРИТЯГУЄ / ЗАЧАРОВУЄ, ВЛАДА – підпорядковані домену ЛЮДИНА, фрейм КВІТКА – домену РОСЛИНА, фрейм КОЛІР / ВІДТІНОК – домену КОЛІР, фрейм ДЖЕРЕЛО СВІТЛА, ЗБРОЯ – домену ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ та фрейм ПОЛОЖЕННЯ У ПРОСТОРИ – образ-схемі КОНТЕЙНЕР.

Так, у домені ЛЮДИНА, домінантному за частотністю серед корелятивних доменів цих періодів (більше половини прикладів), концептуальні метафори КРАСИ є результатом перехресного мапування ознак корелятивного концепту на референтний концепт КРАСА:

– метафора КРАСА є ЖИВА ІСТОТА, що народжується, зростає, помирає:

For the beauty of art is a beauty that is born — born again, that is — of the mind (W. F. Hegel);

True beauty takes a long time to mature (D. Lawrence);

She will not stay the siege of loving terms,

Nor bide the encounter of assailing eyes,

Nor ope her lap to saint-seducing gold:

O, she is reach in beauty; only poor,

That, when she dies, with beauty dies her store (W. Shakespeare).

– метафора КРАСА є ЖИВА ІСТОТА, що здатна літати:

Then thus, ye fair, I both advise,

Since beauty ev'ry moment flies,

Since ev'ry hour those charms decrease,

Which ... Angelic probity's unpriz'd,

And heav'n-descended truth despised (The Gentleman's Magazine, 1754);

– метафора КРАСА є МОЛОДІСТЬ, де корелятами слугують уявлення про веселощі, свіжість, квітучість молодості, яким протистоїть зів'яла привабливість старості:

Youthful life is a bliss of beauty (L.G. Akita).

Різнопланові випадки концептуальних метафор персоніфікації висвітлюють окремі здібності та дії людини:

– метафора КРАСА є ЛЮДИНА, ЩО ПРИТЯГУЄ активує таке значення *beauty*, профільоване у корелятивному домені ЛЮДИНА, як здатність притягувати, наче магніт, притягувати з легкістю, всупереч власній волі:

That was far from the first time I'd been struck by the beauty of Aura's legs, but in that instant I was especially struck; that contrast between utilitarian plumber's boots and feminine shapeliness, so young and vigorous.

(F. Goldman);

Fair tresses man's imperial race insnare, beauty draws us with a single hair.

(A. Pope);

Корелятивний фрейм ЛЮДИНА, ЩО НАДІЛЕНА ВЛАДОЮ у свою чергу, утворює конкретні метафори найнижчого рівня схематизації. Владні характеристики людини, наділеної правом карати / змушувати, які висвітлені в корелятивній зоні, актуалізують відповідні ознаки референтного концепту і формують різновиди метафори-персоніфікації:

- КРАСА є ЛЮДИНА, ЩО ПЕРЕМАГАЄ / ДОЛАЄ / БЕРЕ У ПОЛОН:

In a similar fashion Antonius describes his soul as both drawn up and beaten down by her beauty (E. M. Hill);

... the daughter of Merari weakened him with the beauty of her countenance.

(The Holy Bible, Containing the Old and New Testaments);

...sandals ravished his eyes, her beauty took his mind prisoner, and the fauchion. She was lovely beyond description; and, being the daughter of an intimate friend, I saw her very often — of course I became greatly captivated by her surpassing beauty: her manners, too, appeared sweet and soft in the extreme (L. A. Godey, S. J. Buell Hale);

Good looking and of pleasing address, he succeeded in captivating the affections of a daughter of his employer (C. R. Williams).

– метафора КРАСА є ЛЮДИНА, ЩО ЗАЧАРОВУЄ, має чарівну усмішку, погляд, тощо:

<...> of so glorious a complexion, and so pleasing an air, that I was absolutely charm'd (Mary de la Rivière);

Her natural beauty, her charming smile and the nobility reflected from her eyes.

(A. Raju);

Here passion first I felt,

Commotion strange, in all enjoyments else

Superiour and unmov'd, here onely weake

Against the charm of Beauties powerful glance (P.L. Milton).

Останні приклади (*charming smile, charm of glance*) є засобами метафтонімії, яка базується на принципах інтеграції процесів метафоричного і метонімічного змішування. Таке складне утворення об'єднує в собі властивості як метафори, так і метонімії. За твердженням А. Барселони, «всі метафоричні проектування припускають попередні метонімічні, тобто в основі будь-якої метафори закладені метонімічні зв'язки» [232, с. 16; 233; 331]. Наведені приклади метафтонімії утворені за типом «метафора на базі метонімії»:

метонімічне переіменування ЧАСТИНА→ЦІЛЕ (*charming smile / glance* замість *person*) (синекдоха) є метонімією, що лежить в основі подальшого метафоричного переносу КРАСА є ПОСМІШКА / ПОГЛЯД, що ЗАЧАРОВУЮТЬ (*smile worked like a magnet*), пор.:

– метафора КРАСА є ВЛАДНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЖІНКИ у завоюванні чоловіка:

Beauty. The power by which a woman charms a lover and terrifies a husband.

(A. Bierce);

Thus Beauty is honourable as a precedent sign of power (F. Atterbury);

Although Anny Kennedy loved her tamed enthusiast, still, prompted by the hey-day consciousness of her beauty and her power, she sported with him.

(J. Banim).

Із залученням корелятивного домену РОСЛИНА утворено структурні концептуальні метафори КРАСА є КВІТКА, що квітне (*blossom, bloom*) або в'яне (*awry, withered, ruined*):

Because she was all simple Nature and Beauty as much a part of this spring night as was the living blossom (J. Galsworthy);

Fanny, at nineteen, is in the first bloom of youth and experience, while Anne Elliot, the twenty-seven-year-old whose courtship had gone awry (A. King);

Their beauty wither'd, and their verdure lost (R. Anderson);

Let us Imagine Virgin Beauty with Masculine strength and Vigour, all in the Utmost Conceivable Degree, the Strength and Vigour little Impair 'd, but the Beauty Wither 'd, Ruin'd by Age, Disease, and Scarrs (E. F. Daniels).

В утворенні структурних метафор КРАСИ бере участь корелятивний домен КОЛІР, яка закорінена у сприйнятті зовнішнього вигляду (кольору) людини та різних частин її тіла, тобто співвіднесення кольору із зовнішністю людини [204]. Так, красива зовнішність як жінки, так і чоловіка в англійській лінгвокультурі описується за допомогою кольору [337]. У традиційній культурі «у описі гарної зовнішності, як правило, в якості першого і часто головного

параметра виступають не гармонійність і правильність рис обличчя, стрункість фігури, здорові зуби, пишні блискуче волосся і так далі, а колір очей, волосся, обличчя, зубів, тощо» [139, с. 438]:

– метафора КРАСА Є КОЛІР включає кореляти нижчого рівня схематизації ТЕМНЕ, БІЛЕ, ЧЕРВОНЕ, ЗОЛОТАВЕ:

The beauty of the dark, is the beauty of you (M. Langer);

Thou makest his beauty to consume like a moth. Take a body of the finest spinning, white and ruddy (Psalm 39:11);

Her pink cheeks and golden curls, seemed <...> to purchase indemnity for every fault (Ch. Bronte);

Червоне є імпліцитним вираженням жіночої чуттєвості, біле символізує душевну чистоту, темний колір асоціюється з загрозою та здебільш має негативну конотацію [50; 239].

У корелятивному домені **ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ** зафіксовані декілька взаємозв'язаних фреймів, що утворюють метафори КРАСИ онтологічного типу:

- метафора КРАСА є ДЖЕРЕЛО СВІТЛА, що протистоїть пільмі, здатне сяяти (shine), є полум'ям (flame):

Beauty is but a vain and doubtful good; a shining gloss that fadeth suddenly.

(W. Shakespeare)

It was derk for it was in a derke place and wythout bewté (W. Caxton);

The first thing noted is the radiant beauty of the bride (N. Curnock);

In view of the delicate flame which seemed to come from her face like a light, he was powerless (D. Lawrence);

– перехресне мапування ознак корелятивного концепту ЗБРОЯ та референта КРАСА (мілітарна модель) утворює концептуальну метафору КРАСА Є ЗБРОЯ (вона здатна поранити, вдарити, спричинити біль):

Where þat þis ladi romede to and fro

And wiþ þat siht hire beaute hurte him so

That if palamon was wounded sore (J. Chaucer);

And we cannot but be struck with their general fairness (Ch. Dickens);
Beauty is our weapon against nature; by it we make objects, giving them limit,
symmetry, proportion. Beauty halts and freezes the melting flux of nature.
 (C. Paglia).

- метафора КРАСА є ПРИЗ:

How lovely now dost thou appear to me! Never was man dearlier rewarded.
 (Th. Middleton, W. Rowley)

– мапування елементів корелятивного домену ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ У ПРОСТОРИ / ЧАСІ на референтний концепт приводить до утворення метафор КРАСА є ПРЕДМЕТ, що ГУБИТЬСЯ / ЗНИКАЄ, наприклад:

Whi hast thou lost thyne excellent fairenesse? / Whi hast thou lost thi shape and thy beaute? (C. Horstmann);

Alas, now is loste our beaulte and our yougthe thorughe grete synn (C. D);

Образ-схема СТРУКТУРОВАНИЙ ОБ'ЄКТ («STRUCTURED OBJECT» [302]) мотивує просторові орієнтаційні концепти-кореляти ЗВЕРХУ :: ЗНИЗУ, що сходять до «глибинних шарів культурного простору, архетипних уявлень» [40, с. 144] і є однією з «базових опозицій культури» [113, с. 297]: Орієнтаційна метафора КРАСА є ЗВЕРХУ мотивується загальнолюдськими віруваннями:

The beauty of Israel is slaine vpon thy high places [Bible 2 Samuel 1:19];

It is the last which is the highest kind or perfection of beauty (Th. Upham);

But how abundantly is this want compensated for by all that is truly of the highest tragic beauty? (The Metropolitan Magazine)

Згідно принципу калокагатії, КРАСА зовнішня невід'ємна від внутрішньої, що засвідчують орієнтаційні концептуальні метафори КРАСА Є ВСЕРЕДИНІ (під шкірою, на внутрішній стороні, всередині):

All the carnall beauty of my wife, Is but skin deep (Sir Th. Overbury);

Your outside package can be perfect in every way, but your beauty on the inside (St. Arterburn, A. E. Hunt);

<...> *for, after all, the original source of true beauty lies within us; — the beautiful, the good, the delicate, the graceful, the noble, the sublime, are perceptions essential to mind* (Several Hands);

There sat..All beauty compass'd in a female form, The Princess (A.Tennyson).

У концепції Дж. Лакоффа метонімія, поряд з метафорою, виступає одним з базових механізмів побудови і зміни концептуальних структур. Метонімія постає у ментальній сфері людини як результат перенесення концептуальної моделі (концептуальної структури), між елементами якої існує відношення заміщення [122, с. 111]. Метонімічна номінація КРАСИ здебільш здійснюється за схемою: ЯКІСТЬ замість НОСІЯ ЯКОСТІ, де останній є:

- одиничним об'єктом:

So shall the King greatly desire thy Beauty; for he is thy Lord, and worship thou him (G. Whitefield);

- групою об'єктів (тут – «усі жінки»):

There will be The Beauty of this Kingdome (W. Shakespeare);

Belgium's capital had gather'd then Her Beauty and her Chivalry (G. Byron).

У наших прикладах не менш поширеним типом метонімії для концепту КРАСА є схема ЧАСТИНА замість ЦІЛЕ. Так, КРАСА жінки номінується через відповідну ознаку її зубів, грудей, обличчя:

In one corner of the room appeared a beautiful set of white teeth; and in another a pair of elegantly formed breasts (BNC);

Was this the face that launched a thousand ships,

And burnt the topless towers of Ilium?

Sweet Helen, make me immortal with a kiss.

Her lips suck forth my soul (Ch. Marlowe).

Виявлені історично інваріантні корелятивні домени, що слугують осмисленню референтного концепту КРАСА, утворюють численні в кількісному і якісному аспектах метафори та метонімії, що засвідчує актуальність цього концепту в англomовному дискурсі XIV-XXI століть.

2.5. Фреймова структура концепту КРАСА

Одержані відомості щодо семантики одиниць-номінацій концепту КРАСА та способи його актуалізації в дискурсі дозволяють реконструювати історично сталий когнітивний простір номінацій концепту для подальшого відстеження напрямів його еволюції.

Результати проведеного семантичного аналізу слугують для виокремлення концептуальних класифікаційних ознак – компонентів змісту концепту, які «узагальнюють однорідні диференційні ознаки у структурі концепту <...> і «є спільними для ряду, групи або багатьох концептів» [165, с. 89]. Так, окремі слоти концепту КРАСА, що пов'язані спільним значенням «естетична позитивна оцінка», відповідно до критеріїв оцінювання розрізняються за диференційними ознаками, утворюють кластер когнітивних моделей оцінювання за схемами кваліфікації, способу буття (що характеризують відношення КРАСА з іншими концептами) і схемами каузації, стимулювання, специфікації (відношення окремих слотів і їхніх розширень у межах фрейму КРАСА). В основу такого структурування концепту покладено методику лінгвальних мереж С.А. Жаботинської, згідно якої для моделювання концептуальної мережі використовують «набір узагальнених поняттєвих структур, які відстежуються у значеннях і формах мовних одиниць різних рівнів» [92, с. 58-59].

Виділені нами диференційні семантичні ознаки номінативного поля «Beautiful» дозволяють структурувати когнітивний простір номінацій концепту КРАСА у вигляді узагальнених понять, підведених під певні об'єднання – класи, угруповування і пояснити способи формування різних смислів на функціональному рівні. Навколишній світ представлено в різних мовах по-різному саме тому, що «в кожній природній мові він виступає виключно у вигляді підсумків процесів категоризації і концептуалізації світу, які по-різному протікали у відповідних мовах. Ці процеси здійснювалися як екологічно, так і

чисто історично в неоднакових умовах і проявляли внаслідок цього обумовленість безліччю факторів, серед яких еволюційні фактори і заглибленість людей в різні типи і різні структури їх практичної діяльності не є тотожними» [116, с. 38]. Відповідно, нетотожними і варіативними виявлялися не тільки самі структури знань, що формувалися в зазначених процесах, але і «їх внутрішня організація, їх будова, їх ієрархія, і навіть їх типи» [там само].

При формуванні значення слова, як і при його реконструкції, людина відповідно до устрою світу сканує фрагмент дійсності [237; 245; 254], що представляє елементарну референтну ситуацію (предмет → його ознака), і фіксує в ньому певний об'єкт, який у феноменологічному просторі суб'єкта, що пізнає, перетворюється в концепт з відповідним оточенням [29; 345]. Тому людина оперує не тільки виділеним концептом, але і його оточенням, ситуативно пов'язаними з ним концептами, що дозволяє говорити про фрейм як когнітивну ситуативну модель значення [29; 235]. Під **фреймом** у нашій роботі розуміється певна одиниця представлення знань, яку можна змінювати лише в деталях згідно з поточною ситуацією, або «ідеалізована когнітивна модель» (Idealized Cognitive Models) [303]. С.А. Жаботинська зазначає, що «упорядкування значень мовних одиниць відбувається на підставі схемних концептуальних мереж, утворених **базисними фреймами** – предметним, акціональним, посесивним, ідентифікаційним та компаративним [92]. Серед цих п'яти базисних фреймів найбільш релевантними для ознакового концепту КРАСА є окремі схеми, що входять до цих базисних фреймів, побудованих згідно методики семантики лінгвальних мереж, на основі «базисних пропозицій, що мають найвищий ступінь узагальнення, або схемності, та є первісними категоріями мислення і типами реляцій між ними» [там само, с. 59].

Предметний фрейм заснований на гіперо-гіпонімічних відношеннях і структурує інформацію про побутові ознаки предметної сутності на базі квалітативної схеми «X є TAKE-якість» [92, с. 59], де TAKE = BEAUTIFUL / КРАСИВИЙ. Кваліфікативна схема простежується в таких випадках:

- КРАСА є ВЕЛИЧНА:

And in great bewtes have I bene, And fosterd furth full tenderly.

(A Middle English metrical paraphrase of the Old Testament: Ed.by H.Kalén);

Dis..berne grete beute (The Wars of Alexander, ed. W. W. Skeat);

A lady of great beauty and considerable artistic talents, she had earlier captivated the bon ton of Europe, acquiring and mislaying three titled husbands in the process (R. Archer, J. Fleming);

- КРАСА є СЛІАБЕТА:

O to the crown of pride, to the drunkards of Ephraim, whose glorious beauty is a fading flower (Isaiah 28:1);

The glorious beauty of the blessed god, beauty is captivating to many.

(R. MacCulloch)

Jeschua, in consequences of his glorious beauty and his ever-youthful appearance, looked ten years younger than he really was (A. Schweitzer);

<...> a glorious and sparkling Beauty (M. Conkey).

- КРАСА є ЧУДОВА:

And Amelfa again lulled the King to sleep. But his dreams of the wonderful beauty became more definite and insistent." "Beware! Beware!" the Cockerel cried once more (A. Jacobs);

He was young, accomplished, rich, and handsome: he might have aspired to the favour of the fairest and most noble lady in ... <...> when, to his surprise, he saw, seated on the opposite bank of the fountain, a damsel of wonderful beauty (The Pocket magazine of classic and polite literature);

She was a woman in her freshest age, Of wondrous beauty, and of bountie rare... (E. Spenser);

- КРАСА є МОРАЛЬНА:

A doghter hadde he fair ynogh to sighte...

But for to speke of vertuous beautee,

Thanne was she oon the faireste vnder sonne (G. Chaucer);

The moral beauty of his character throws the loveliest charms of nature into the shade (The Christian Spectator);

I am desirous to blend with the beauty of nature between the tropics, the moral beauty of a little society (B. de Saint-Pierre);

- КРАСА є БОЖЕСТВЕННА:

<...> how pride doop wys; / He zeueþ but woo & wyssche to wage; / Of aungelis bewte þe prijs was his (F.J. Furnivall);

Therefore a beautiful face or scent or sound can lead people to the perception of the divine Beauty and thereby help free them from the bonds of the soul.

(L. Lewisohn);

All honour and reverence to the divine beauty of form! Let us cultivate it to the utmost in men, women, and children — in our gardens and in our houses.

(G. Eliot);

В акціональному фреймі декілька предметів, що є учасниками події, наділяються аргументними ролями [88, с.180]. Акціональний фрейм включає акціональні схеми стану / процесу «AG-агенс існує / діє», контактної дії «AG-агенс діє на РТ-пацієнс / АФ-афекту» і каузації «CR-каузатор робить FT-фактитив» [92, с. 59], за якими поєднані окремі концепти у межах фрейму BEAUTIFUL. Прикладами схеми стану / процесу є:

Far other claims and other duties rise,

Fair names of wife and mother, tender eyes,

Where nature's charms with double lustre shine,

And make the human beauty seem divine (R. Lloyd);

Spotless and absolute beauty does not exist; no perfect model can be found; some defect is unavoidable. But a living model interests, fascinates, imposes itself on the artist (Ch. Bigot)

Схема каузації поєднує КРАСУ з фактитивом:

The beauty of delight makes lovers glad Gazing on one another (P. B. Shelley);

Subsequently, her beauty attracted the attention of Olymbrius, the local governor, who was prepared to marry her if she gave up her faith.

(D. Konstan)

Посесивний фрейм конституюється посесивними схемами партитивності «WH-ціле має PR-частину», інклюзивності «CR-контейнер має СТ-вміст», де КРАСА слугує частиною / вмістом:

The rychesse and beaulty of that chaumbre can not be dyscryuyd.

(Ld. Berners);

Beauty in things exists merely in the mind which contemplates them.

(D. Hume);

There was, in the old times, a freshness, a softness, an ever-varying and yet ever-remaining tenderness of beauty in her face, the charm of which it is not possible to express in words —or, as poor Hartright used often to say, in painting either (W. Collins)

Компаративний фрейм представлений компаративними схемами тотожності / метаморфози «CV-компаратив є / як / MS-корелят» і подібності / аналогії «CV-компаратив є як AN-корелят» [92, с. 60]:

There are women whose exquisite forms seem as flexible, wavy and undulating as the graceful lilies of the field (L. Montez);

For where is any author in the world, Teaches such beauty as a woman's eye?

(W. Shakespeare);

I like to think of beauty as a spiritual force (S. Weil);

In considering «fitness for purpose», he has achieved beauty as a by-product.

(D. Ladkin);

No, woman! beautiful as thou art, there is not one of Satan's devils who does not bear a more heavenly impress than I see in thy gloating eye. Murderess!

(C. F. Beauclerk, H. M. Beauclerk).

В ідентифікаційному фреймі окремі слоти уточнюють (специфікують) ідентифікатив: КРАСИВИЙ є ПРИЄМНИЙ і КРАСИВИЙ є ПРИВАБЛИВИЙ, фактично утворюючи радіально-ланцюжкову сітку:

But if Pandora keep her resolve for single life, then I can raise my fancy while I live, to Adoration of her Beauty, and that Virtue, with a continual delight, which will last while I last (BNC);

But when the serenity of his temper was not disturbed, the most pleasing smile lighted up his noble countenance (L.F. J. Bausset-Roquefort);

Or if thou beist wife, or wouldest seeme no foole, beware of casualties, and a new attractive (BNC);

As time passed on, Bella grew up a beautiful and attractive girl. She displayed much of the engaging sweetness which had characterized her elder sister, united to a full share of animal spirits and intellectual fire (R. P. Gillies)

У цілому, наші дані про історично інваріантні ознаки когнітивного простору номінацій концепту КРАСА протягом XIV – XXI ст. схематично подані на рис. 2.5, де для зручності сприйняття концепти позначені лексемами – домінантами синонімічних рядів, що до них апелюють. Ці концептуальні ознаки і дані кількісного аналізу (див. Табл. Б. 2, Додаток Б) за ступенем «промінантності» (частотності їх реалізації в дискурсах усіх досліджуваних історичних періодів) дозволяють змодельовати історично інваріантну когнітивну структуру концепту КРАСА:

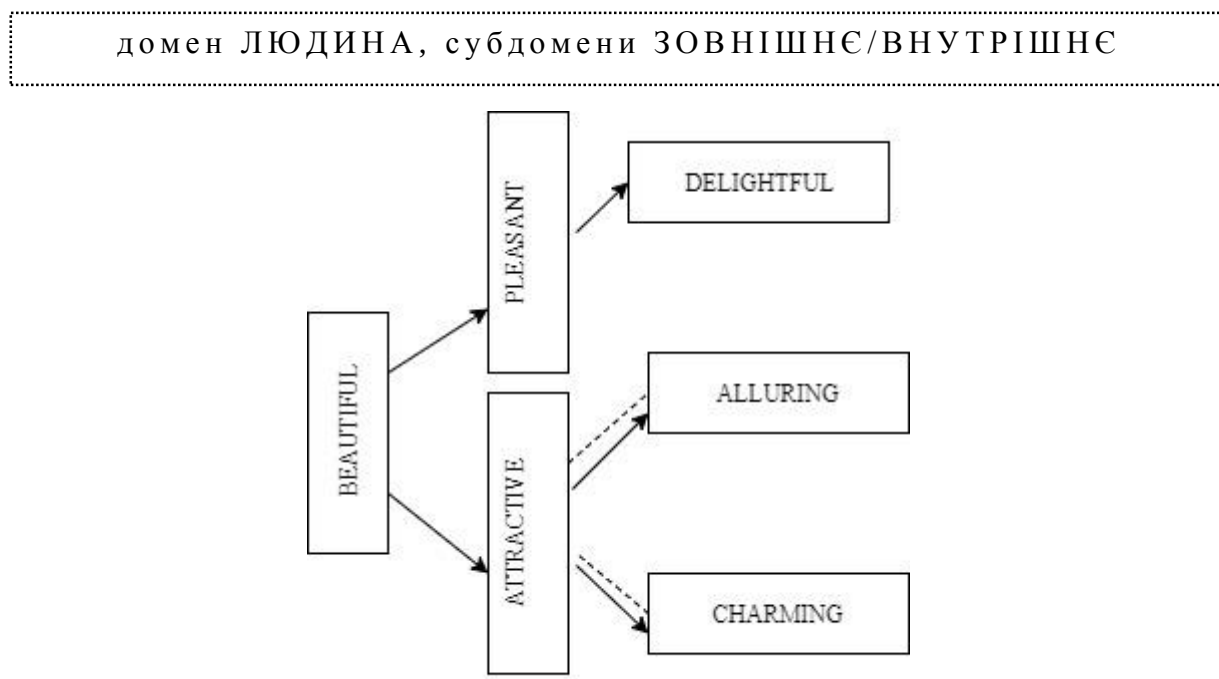

Рис. 2.5 Структура концепту BEAUTY / КРАСА – історичний інваріант, де:
 → схема специфікації; схема каузації

Таким чином, у XIV – XVI ст. структура концепту КРАСА моделюється у вигляді двох слотів – ATTRACTIVE та PLEASANT з двома та одним розширеннями, поєднаними схемами специфікації та каузації. Концепт КРАСА характеризується наявністю семантичних ознак, профільованих у субдоменах ВНУТРІШНЄ та ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА, що цілком відповідає ідеям калокагатії.

Висновки до другого розділу

1. Уявлення про КРАСУ в англійській лінгвокультурі закорінені в архетипах Великої Матері, Аніми, Діви, що уособлюють позитивний жіночий первень у двох його аспектах: материнський та цнотливий дівочий (символізують теперішнє й майбутнє). КРАСА також входить у число таких

архетипів чоловічого позитивного первня, як Сила, Мудрість, Справедливість, Хоробрість.

2. Ім'ям концепту КРАСА в англійській мові є лексема *beautiful (adj.)*, що має найбільшу з-поміж однокорінних лексем повноту значень і частотне домінування у дискурсі. Змістову структуру концепту утворюють 6 лексичних значень. З-поміж усіх ЛСВ полісеманта *beautiful* апелювання до концепту КРАСА у прямий спосіб здійснюють лише ті з них, значення яких профільються у домені ЛЮДИНА, субдоменах ВНУТРІШНЄ / ЗОВНІШНЄ (ЛЮДИНИ) (гіперсеми «приємний» і «привабливий»). Профільовані у доменах АРТЕФАКТ / ПРИРОДА (субдомен ЯКІСТЬ) значення ЛСВ, поєднані гіперсемою «гарний за якістю», здатні апелювати до концепту КРАСА у непрямий спосіб, слугуючи корелятивними доменами для концептуальних метафор КРАСИ.

3. Семантичний простір номінацій концепту КРАСА, за даними компонентного аналізу лексем-номінацій КРАСИ, структурований ЛСП «Beautiful» з домінантою, лексемою *beautiful (adj.)*, і трьома мікрополями з розширеннями, що охоплюють відповідні синонімічні ряди. ЛСП «Beautiful» інтегровано архісемою «красивий», що присутня в усіх номінаціях концепту КРАСА. Це ЛСП диференційовано трьома гіперсемами: «приємний», «привабливий» і «досконалий», які здатні до подальшого розгалуження, утворюючи три радіально-ланцюжкові мікрополя – «Pleasant», «Attractive», «Perfect». Кожне з мікрополів структуровано за принципом центр – периферія, мотивовано центральним членом, відрізняється ступенем складності за критерієм наявності / відсутності подальших субкомпонентів. Елементи мікрополів «Pleasant», «Attractive», чийі значення профільовані у домені ЛЮДИНА, субдомени ЗОВНІШНЄ / ВНУТРІШНЄ, прямо номінують концепт, а елементи «Perfect», профільовані поза доменом ЛЮДИНА, виходять за межі семантичного простору КРАСИ – естетичної ознаки людини та слугують

корелятивною зоною концептуальних метафор для непрямих номінацій інших концептів.

Кожне з цих трьох мікрополів структуровано за принципом центр – периферія і мотивовано центральним членом; кожне відрізняється ступенем складності за критерієм наявності / відсутності подальших субкомпонентів і має аналогічно побудовані розширення, що й визначає радіально-ланцюжковий устрій ЛСП «Beautiful».

У цілому, поняттєво-ціннісний складник КРАСИ синкретично поєднує позитивні ознаки людини, що належать моральній, естетичній, інтелектуальній, соціальній та іншим сферам її буття.

4. Етимологічний шар лексикалізації концепту КРАСА включає значення: «чемність», «принадність», «зовнішність», «привабливість» і мотивовані ним «спокусливість», «фізична привабливість». Внутрішня форма найменувань КРАСИ – «естетична позитивна оцінка» – засвідчує синкретичність етичної та естетичної оцінок КРАСИ.

5. Концепт КРАСА слугує оператором та результатом естетичної оцінки, чия специфіка – в неградуйованому характері КРАСИ та приналежності виключно до полюсу позитивної оцінки «КРАСИВЕ».

6. Образний складник концепту КРАСА, актуалізованого в художньому дискурсі здебільш засобами концептуальної метафори, постає як результат перехресного мапування ознак референтного і корелятивних доменів. У дискурсі КРАСА актуалізується концептуальними метафорами трьох типів: структурними, онтологічними, орієнтаційними. Історично інваріантний набір корелятивних концептів / доменів, мапованих на референтний концепт КРАСА, охоплює домени ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ та ЛЮДИНА, що утворюють метафори структурного та онтологічного типів. Орієнтаційний тип метафор представлений КРАСА є ЗВЕРХУ / ВСЕРЕДИНІ. Сукупно вони утворюють метафоричний діапазон референтного концепту КРАСА з корелятами, що

належать до окремих фреймів ЖИВА ІСТОТА, МОЛОДІСТЬ, РОСЛИНА, ВЛАДА, КОЛІР та ДЖЕРЕЛО СВІТЛА.

Метонімічний перенос здійснюється за схемою ЯКІСТЬ замість НОСІЯ ЯКОСТІ, ЧАСТИНА – ЦІЛЕ та закоріненої в ній метафтонімії.

7. Фреймова структура концепту КРАСА – його історичний інваріант – упорядкована у вигляді двох слотів, які відповідають мікрополям «Pleasant» і «Attractive» у складі ЛСП «Beautiful». Слот ПРИЄМНИЙ / PLEASANT включає одне розширення, утворене за схемою специфікації: ПРИЄМНИЙ / PLEASANT є ЧУДОВИЙ / DELIGHTFUL. Розширення ЧУДОВИЙ є специфікацією КРАСИ і, у свою чергу, деталізується концептами БОЖЕСТВЕННИЙ / DIVINE, СЛАВЕТНИЙ / GLORIOUS (поєднані за схемою специфікації).

Слот ПРИВАБЛИВИЙ / ATTRACTIVE охоплює два розширення: МАНКИЙ / ALLURING і ЧАРІВНИЙ / CHARMING, деталізовані за схемою каузації.

Основні положення цього розділу відображені у таких публікаціях автора: [74; 76; 79; 80].

РОЗДІЛ 3

ІСТОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНЦЕПТУ *КРАСА* В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ТА ДИСКУРСІ XIV- XXI СТОЛІТЬ

Обраний в роботі еволюційний підхід до концепту естетики *КРАСА* зумовлює його розгляд у термінах діяхронічного варіювання. В основі варіювання – розвиток семантики естетичної оцінки. Тобто, мається на увазі «аналіз тих атрибутів і предикатів, які висловлюють пряме і безпосереднє сприйняття *КРАСИ* і потворності» людини, «її перцептивне пізнання – з одного боку, і її пізнання шляхом сприйняття тих художніх образів, які відтворюють дійсність, здійснюючи сублімацію почуття, звільняючи його від плотських потягів і захоплень, – з іншого» [10, с. 6]. Еволюція концепту пов'язана зі змінами у системі мови та у картині світу народу і закорінена в суспільно-культурному розвитку [217]. Відповідно, виходячи з розуміння «утілесненої» (embodied) природи концепту, що сходить до тріади мозок-тіло-оточуючий світ (brain-body-environment) [283], еволюцію концепту *КРАСА* розглядаємо на тлі розвитку суспільства, культури, мови.

Еволюція концепту *КРАСА* відповідає основним етапам розвитку культури. Для англійської етнокультури це епохи Відродження, класицизму, сучасності. У цьому розділі здійснюємо умовне, евристично необхідне виокремлення поняттєвого, ціннісного, образного складників концепту *КРАСА*, реконструкцію семантичного простору номінацій та засобів актуалізації досліджуваного концепту у дискурсах трьох історичних періодів: XIV-XVII, XVII - XIX і XX- XXI століть, а їх співставлення розкриває окремі тенденції історичного варіювання та загальний вектор еволюції концепту.

3.1. Концепт *КРАСА* в дискурсі епохи Відродження

За нашими даними, концепт *КРАСА* у найбільшій повноті своїх ознак історично вперше представлений художньому дискурсі епохи Відродження. Ця

епоха «зосередила свою увагу на утвердженні свободи людини, возвеличенні її інтелекту, душі, тіла; людина постала як «вінець Божого творіння» [72, с. 21]. Гуманізм відіграє провідну роль у філософії і культурі Відродження, а центр уваги переноситься на земне життя людини, тож «досі панівні релігійні та моральні ідеї поступились місцем естетичним та інтелектуальним» [там само]. Це дає підстави почати діахронічний аналіз концепту КРАСА з розгляду світських ментальних уявлень і стереотипів людської КРАСИ з їх вербалізації з періоду Відродження та передвідродження.

3.1.1. КРАСА в картині світу Відродження. Проблема дослідження цінностей повсякденної культури Відродження пов'язана з аналізом сутності й особливостей становлення ціннісних орієнтацій і норм поведінки середнього класу Великої Британії XIV- XVI ст. Якщо повсякденну культуру розуміти як систему ціннісно-життєвих орієнтацій та духовний досвід, що зберігається і реалізується в повсякденному житті, то суспільство епохи Відродження виробило такі, що найбільшою мірою відповідали духу гуманізму та звеличення людини [25]. Основні риси ренесансної повсякденності – антропоцентризм, індивідуальність, гармонізація духу і тіла, розуму і серця, визнання чуттєвої КРАСИ [там само].

Періоду Відродження в Англії передував досить довгий підготовчий період передвідродження, починаючи із XIV ст., і саме в цей час стрімко починає розвиватися торгівля, ремесла, зміцнюються зв'язки з іншими державами, зокрема Італією, Фландрією. Виникає нове дворянство із середовища лицарів. На цьому етапі історичного розвитку Англії між різними групами і прошарками суспільства виникає взаємне порозуміння, яке ґрунтується на бажанні укріпити національну єдність Англії під егідою короля. Позитивно на цей процес вплинув початок столітньої війни з Францією (1337-1453), викликавши великий патріотичний підйом серед усіх верств населення. Ці події відіграли значну роль у створенні нової національної культури, адже

«до XIV ст. в Англії не було ані єдиної національної культури, ані загальної національної мови» [72, с. 13].

На думку В.П. Большакова, культура не природна, вона за своєю суттю духовна і являє собою особливий позитивний духовний досвід людських спільнот, що накопичується і передається від покоління до покоління, змістом якого є ціннісні смисли речей, форм, норм і ідеалів, відносин і дій, почуттів, намірів, думок, виражені в специфічних знаках і знакових системах (мовами культури) [25, с. 44]. Зміст такого досвіду становлять ціннісні смисли речей, явищ, процесів [255]. У той самий час, будь-які ціннісні смисли «опредмечені, втілені, виражені в знаках і знакових системах – носіях смислів <...> передаються, транслуються від одних поколінь, одних культурних систем до інших» [там само].

У XIV ст. сприйняття КРАСИ має «загалом середньовічний характер (англійці читають куртуазні твори французькою мовою, користується популярністю французька міська література), але водночас починають проникати гуманістичні настрої з Італії, находячи в Англії плідючий ґрунт» [37; 72, с. 13].

Розквіт англійської культури Відродження припадає на кінець XVI – початок XVII ст. Бурхливо протікав процес становлення нації та національної самосвідомості, замість старої аристократії з'явилося «нове дворянство», яке поступово формувало буржуазну спільноту, для якої цінності КРАСИ є неподільно етичними (у т.ч. релігійними) й естетичними:

3it ben most proude of worldly goodes, of beaute of welschap, of strengþe of body, of connyng, of worldly and fleshly frenschipe, of kyn, and of holynesse.

(J. Wycliffe)

Поступовий зсув домінування моральної КРАСИ на користь чуттєвої, тілесної, пов'язаний із соціо-культурними змінами в період швидкого буржуазного розвитку, якому сприяв факт винищення англійськими феодалами одним одного в значній частині в результаті тривалих міжусобних війн

Червоної та Білої троянд (1455 - 1458). Трансформація цінностей КРАСИ помітна в творі Томаса Мелорі «Le Morte d'Arthur». Мелорі, обмірковуючи проблему втраченого лицарства та намагаючись зрозуміти причини його занепаду, зображуючи минуле, мав на увазі сучасну йому Англію: у минулому він намагався знайти вирішення сучасних проблем, тому варто зазначити, що, як жодний з лицарських романів, твір Мелорі близький до реального життя сучасної автору епохи. У романі Гавейн «уособлює старий світ, Ланселот – новий, він віддає перевагу кохання, почуттям перед обов'язком, що засвідчує розпад лицарства, а також Круглого столу, який і був його (лицарства) запорукою» [72, с.11]:

I shall beware of thy boyteous body that thou beryst (Th. Malory);

Kynge Vther send for this duk chargyng hym to brynge his wyf with hym for she was called a fair lady and a passyng wyse (Th. Malory).

Однак у цілому цінність КРАСИ у британській картині світу XIV ст., відповідно до ідеалів англійського гуманізму, залишалась синкретично морально-чуттєвою. Так, Джеффри Чосер, у чиїх творах вже відчувається вплив раннього Відродження, з його художньою яскравістю і життєрадісністю, поєднує уявлення про «високу» КРАСУ – синонім доброчесності (vertu) та гідності (worthy woman) з КРАСОЮ тілесною (fair face):

In hir is heigh beautee, withoute pride,

Yowthe, withoute grenehede or folye,

To alle hir werkes vertu is hir gyde,

Humblesse hath slayn in hir al tirannye,

She is mirour of alle curteisye,

Hir herte is verray chambre of hoolynesse.

(«The Canterbury Tales», G. Chaucer)

Boold was hir face and fair and reed of hewe

She was a worthy womman al hir lyue.

(«The Canterbury Tales», G. Chaucer)

Дискурс Чосера містить нову концепцію людини та дійсності. Цінність КРАСИ у тогочасній МКС відповідає стереотипу життєвої правди, що є характерним для епохи Відродження [72].

Параметр КРАСИ, як правило, є виміром жіночих цінностей Англії XVI ст. (згідно з гуманістичними ідеалами, в якості ідеалу виступає жінка). Томас Мор розглядає її роль у патріархальній родині, де тілесна КРАСА протистає чеснотам слухняності чоловіку (*obedience*) та чесності (*probity*):

They all see that no beauty recommends a wife so much to her husband as the probity of her life and her obedience; for as some few are caught and held only by beauty, so all are attracted by the other excellences which charm all the world («Utopia», Th. More)

Разом з виключно позитивною оцінкою жіночої КРАСИ у період Відродження, вона подекуди набуває іронічного переосмислення. Так, Роберт Грін висміював пороки всіх верств лондонського суспільства і створював жіночі характери, поєднуючи вимоги норм моралі з народним стереотипом сприйняття КРАСИ:

*<...> for she had attired her selfe in riche apparell, which so increased her beauty, that shee resembled rather an Angell then a mortall (R. Greene);
Faire comely Nymph, the beautic of your face, sufficient to bewitch the heauenly powers (R. Greene).*

Культурною нормою в епоху Відродження було «не просто поблажливе, але вельми шанобливе ставлення до будь-яких проявів індивідуальності видатної людини, в тому числі і до зарозумілості» [114, с. 11], а іноді навіть порочності. У зв'язку з цим виникала «певна невизначеність в оцінках ступеню моральності або аморальності того чи іншого вчинку, яка доводила до відчаю і сум'яття почуттів всіх моралістів» [там само, с. 29]:

Amongst the rest ther was the yellow Daffadil, a flowre fit for jelous dottrels, who through the bewty of their honest wives grow fuspitious, and fo prove themselves in the end cuckhold heritikes (J. P. Collier).

У категорії ВИЩИХ УНІВЕРСАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ особливого значення для ренесансної людини набула земна **любов**. Що не випадково, оскільки любов – почуття суто індивідуальне. В епоху Відродження отримала свій розвиток філософія любові; стали можливі шлюби, засновані на добровільному союзі, з'явилися нові духовні віяння [181, с. 145; 114]. При цьому КРАСА є важливою ознакою не тільки для дівчини, а й для заміжньої жінки.

В уяві гуманістів любов відкриває людині КРАСУ світу і Бога. Так, за Фічино, КРАСА є нічим іншим як «перемогою божественного розуму над матерією» [126, с. 337], Бог є найповнішим виразом КРАСИ, «Бог красивіше всіх» [14, с. 246]. Згідно Фічино, «блиск і краса душі в матеріальному світі повинні бути названі загальною КРАСОЮ, а прагнення до цієї КРАСИ повинно бути названо любов'ю» [6, с. 261].

Отже, розум, творчість, любов, КРАСА – ідеї, які виражають сутність Бога, як його розуміли мислителі Відродження. Своє доповнення і завершення ці поняття знаходять у принципі задоволення, проголошення якого стало, можливо, найбільш яскравим виразом розриву із середньовічною теологією. «Насолода з'єднує КРАСУ і ЛЮБОВ в певному колі, в якому і завдяки якому відбувається єднання творця і його творіння, тобто людини» [114, с. 61]. При цьому гуманісти наполегливо доводили рівноцінність духовного і тілесного задоволень, зводячи тим самим принцип задоволення в ранг космічного, на основі якого примиряються душа і тіло, небо і земля. Привертає увагу той факт, що «принципи природної релігії: розум, творчість, любов, КРАСА, насолода, – у своїй сукупності є не що інше, як гранично виразний портрет людини епохи Відродження» [114, с. 62]:

It is a great comfort to a poor creature exiled from the blessing which others enjoy in beholding your angelic person, whose beauty adorns the world and whose wisdom is the miracle of our age (H. C. Hamilton).

І, нарешті, відкритою для всіх можливістю прояву індивідуальності була в епоху Відродження **зовнішність** людини – особиста манера триматися, **одяг** [114, с. 14], адже епоха Відродження ознаменувалася надзвичайною різноманітністю в одязі [181]:

The delightfull presence of the Nymphes, both attending abroad in the presence and chambers, her baser sort, their honourable and gracious behauiours, their diuersitie of apparrel, attire and dressings set with Pearle and stone, in an allowed, pleasant & louely sort, as any can imagine or expresse.

(F. Colonna, R. Dallington)

Відродження відновило в правах концептуальну ознаку КРАСИ – **людську тілесність**, яка була табуйованою в середньовічній культурі. Красиве й здорове тіло знову, як і за часів античності, «набуло статусу культурної цінності» [114, с. 16], що знайшло своє відображення в багатьох сферах культури, починаючи від мистецтва і закінчуючи побутом, але, «на відміну від античності, де зображення людського тіла було втіленням абстрактного еталону КРАСИ і, як правило, не виражало індивідуальності ні моделі, ні самого художника, в епоху Відродження людське тіло і його КРАСУ розглядали як один із засобів вираження індивідуальності» [там само, с. 17]. Формується новий еталон КРАСИ, який проявляється в характері сприйняття людського тіла і в манері одягатися і рухатися [181, с. 147].

Філософи Відродження «високо підносили людський дух та високо шанували людське тіло як одне з реальних утілень» ідеї КРАСИ [114, с. 52]:

Her complexion is not entirely white, but tinged with brown, forming a very pretty and attractive tint. Her eyes are full of sparkle. Her speech is full of grace; her dancing astonishes every one. Her beauty stands of itself and she abhors extremely all feminine artifices (BNC).

У цей час «чуттєві аспекти тілесності знову після тривалого періоду приховування виходять на передній план» [53, с. 124]:

He sees her in two ways: as a «reall mayde indeede», and as the embodiment of an ideal: "a reall and visible object of a most excellent representation, lovely presence and heavenly aspect, of a plentiful store and universall gathering of unseen (F. Colonna, R. Dallington).

Представники нової світської інтелігенції – гуманісти – захищають у своїх творах гідність людини; визнають цінність та КРАСУ людини незалежно від її суспільного становища; обґрунтовують і виправдовують прагнення до **багатства, слави, могутності**; привносять у духовну культуру свободу суджень, незалежність стосовно авторитетів [181, с. 142]:

Bowsian, Oh most insatiate and luxurious woman! (W. Shakespeare).

Відродження, таким чином, висуває на перше місце людину – суб'єкта оцінки як природну істоту з усіма своїми турботами й надіями, інтересами і правами. Людина починає по-новому бачити себе і світ природи, змінюються її естетичні смаки та цінності, ставлення до навколишньої дійсності і до минулого, розуміння КРАСИ.

Гуманісти по-новому підійшли до питання соціальної етики, у вирішенні яких вони спиралися на уявлення про потужність творчих здібностей і волі людини, про її можливості побудови щастя на землі. Важливою передумовою успіху вони вважали гармонію інтересів індивіда і суспільства, висували ідеал вільного розвитку особистості [181, с. 143]. Жага до ГАРМОНІЇ, закладена в епоху Відродження, стала основою для класичного мистецтва (і літератури тощо), визначаючи критерії КРАСИ, способи її зображення і втілення [25]. Підтвердження цьому знаходимо у сонетах Шекспіра, які для свого часу були досить сміливими за своєю відкритістю:

This very act became her; her chaste tears became [decuere] her [or, fell], and h'er [fair] face was worthy of, and corresponding to, her [gentle] disposition.

(W. Shakespeare)

*Thus is his cheek the map of days outworn,
When beauty lived and died as flow'rs do now,*

Before these bastard signs of fair were born,

Or durst inhabit on a living brow (W. Shakespeare)

Філософи звертають увагу на властиве Відродженню визнання найвищою цінністю КРАСУ чуттєву [126]. Відродження, на відміну від Середньовіччя з його гріховністю щодо чуттєвості, проголошує ідеал фізичної КРАСИ. Ця, по суті своїй революційна епоха, стала «абсолютно винятковим століттям полум'яної чуттєвості» [181, с. 145]. Разом з ідеалом ФІЗИЧНОЇ КРАСИ, «і як його наслідок, в ідеал була зведена продуктивність, плодючість» [там само]. Ідеальна людина для Відродження – та, хто викликає почуття захоплення і любові у протилежної статі. У чоловічих образах підкреслюється мужність, сила, енергія, в жіночих – зовнішня КРАСА, жіночність і необхідне для материнства здоров'я.

Таким чином, культурі Відродження «притаманна закладена в ній тенденція до гармонізації взаємовідносин між різними сутнісними силами людини, гармонізації духу і тіла, розуму і серця (раціонального – емоційного)» [114, с. 15]. Тож, в цілому розвиток КРАСИ відповідно до змін у тріаді соціум – мислення – мова виявляє нові ознаки раціонального сприйняття цього концепту у період Відродження: гармонія, фемінність, працьовитість, життєва активність, тілесність, чуттєвість. Усі вони мають переважно фемінний характер і слугують еталоном жіночої КРАСИ, що частково відрізнявся від повсякденного стереотипу.

3.1.2. Фреймова структура концепту КРАСА. Фреймова структура концепту КРАСА зумовлена зсувом у картині світу англійців **XIV – XVI ст.** від теологічно зорієнтованого розуміння КРАСИ до світського, гуманістичного. Це засвідчують мовні дані про розвиток номінацій концепту. Так, у досліджуваний період мікрополе «**Pleasant / Приємний**» об'єднує два розширення «**Delightful / Чудовий**» та «**Glorious / Славетний**», мотивовані відповідними семами і поєднані гіперсемою «той, що володіє якостями, які приносять задоволення». В

епоху Відродження до цього мікрополя входять: *pleasant – delectable, divine, graceful, fair, marvelous, resplendent, winsome, wonderful* та ін.

1.1. До розширення «**Delightful / Чудовий**» мікрополя «**Pleasant / Приємний**» в цей час належить синонімічний ряд лексем із семантичною ознакою «зовнішньо красивий, гармонійний, естетичний»: *delightful – comely, dazzling, marvellous, radiant, resplendent, wonderful*.

1.2. Розширення «Glorious / Славетний», вмотивоване концептуальними ознаками, поєднаними семою «чудовий, славетний». За диференційною ознакою «такий, що викликає захоплення, натхнення завдяки моральним чеснотам» утворено синонімічний ряд – *glorious, angelic, delectable, divine, fair, gratifying* та ін. Лексеми цього ряду апелюють до концепту КРАСА через називання ознак людини, які дарують моральне задоволення, подекуди КРАСА людини порівнюється з КРАСОЮ Бога.

2. Мікрополе «Attractive / Привабливий» у цей період має три розширення «**Alluring / Манкий**», «**Charming / Чарівний**» та «**Comely / Миловидний**».

2.1. До розширення «**Alluring / Манкий**» належить синонімічний ряд лексем із семантичною ознакою «привабливий, звабливий, лакомий, манливий, спокусливий»: *alluring – captivating, enticing, tempting*.

2.2. У розширенні «**Charming / Чарівний**» утворено синонімічний ряд *charming – bewitching, enchanting, ravishing*, де більшість значень акцентують сферу таких якостей людини, які захоплюють, неначе зачаровують оточуючих.

2.3. Розширення «Comely / Миловидний» відповідає семі «витончений, привабливий» (у значенні «*lovely, splendid, finely made*») і представлене синонімічним рядом *comely – becoming, delicate, elegant, exquisite, handsome, lovely, pretty, refined, seemly, shapely* та ін., який переважно номінує зовнішні прояви КРАСИ (завдяки манері рухатися та гарному смаку).

В узагальненому вигляді наші дані про будову лексико-семантичного поля «Beautiful» XIV-XVI століть у складі двох мікрополів із зонами поступових переходів та розширеннями схематично зображені на рис. 3.1.

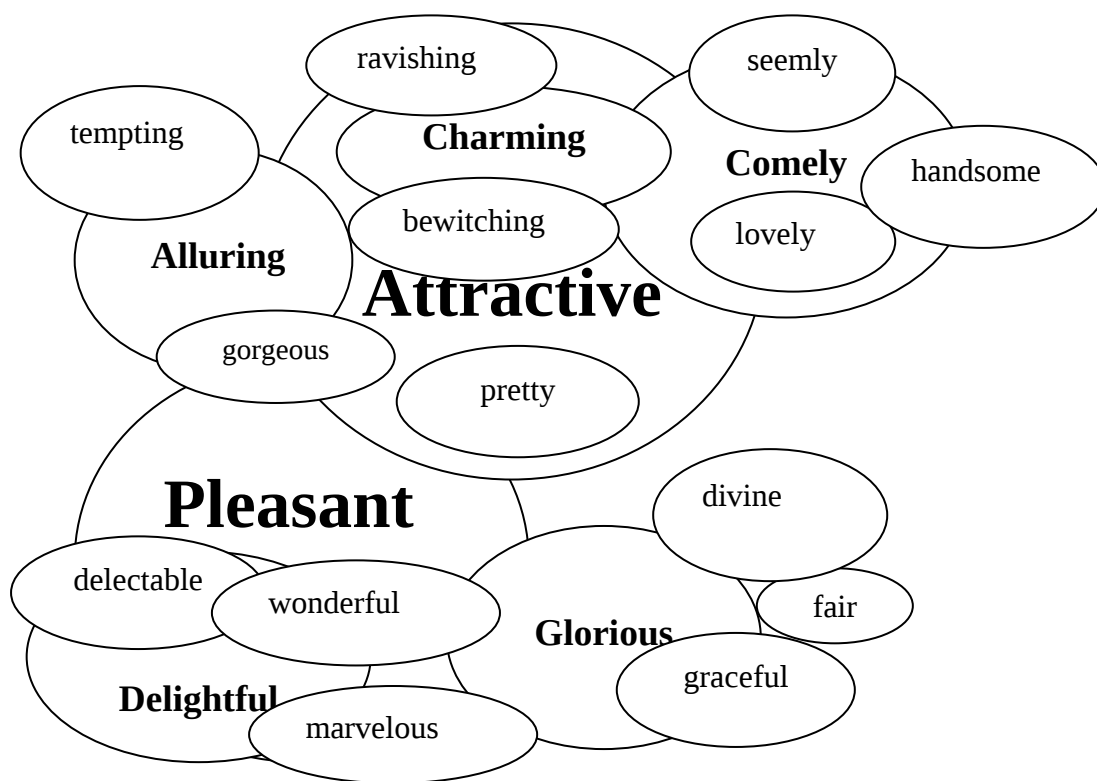

Рис. 3.1 Лексико-семантичне поле «Beautiful» епохи Відродження

Наведені лексико-семантичні дані дозволяють реконструювати фреймову структуру концепту XIV-XVI століть. Так, у цей період **слот ПРИЄМНИЙ / PLEASANT** ословлюють лексеми, що входять до складу мікрополя «Pleasant», об'єднаного гіперсемою «приємний, такий, що дарує задоволення при сприйнятті». Цей слот включає в себе два розширення, утворені за схемою конкретизації [ХТОСЬ оцінює ЩОСЬ як ПРИЄМНЕ].

1.1. У **слоті ПРИЄМНИЙ / PLEASANT розширення ЧУДОВИЙ / DELIGHTFUL** включає в себе ознаки, мотивовані семами: «той, що дає велике задоволення чи насолоду; вельми приємний, дивовижний»: (синонімічний для *delightful, delectable, wonderful*):

And it is the beste lond & on the fairest pat may ben in att the world & the most delectable & the most plentifous of att godes pat is in power of man.

(J. Mandeville);

And with all this, he was so highly fauoured of that wonderful King, that he would neuer suffer him to depart from his Court (J.de Montemayor);

Oh! what an honorable and wonderful creature were perfection, were there any such visible creature under heaven? (G. Harvey)

КРАСА ототожнюється зі світлом, тому викликає захоплення і приносить задоволення від споглядання. Її номінують лексеми сінонімічного ряду *delightful – dazzling, radiant, resplendent*, мотивовані значенням «блискучий, яскравий»: *radiant* іменує яскравий або сяючий вид КРАСИ, який частіше використовується для опису КРАСИ жінки. Це КРАСА, яка випромінює світло, життя, енергію і здоров'я:

Stately her Look, and delightsome,

With radiant beauty forthshining (Th. Smith).

Лексема *dazzling* називає КРАСУ, що засліплює своїм яскравим і дивним світлом, наприклад:

What Eye shall gaze on the Splendors of his Essential Beauty, when the very Light he dwells in is inaccessible, and even the Brightness he veils himself in, is too dazzling (R. Lucas).

Лексема *pleasing* більш об'єктивно номінує здатність приносити насолоду почуттям та частіше називає предмети, ніж людину (напр., *He wanted his kitchen to be both functional and aesthetically pleasing*) [371].

Лексеми сінонімічного ряду *delightful – delectable – marvelous – wonderful* апелюють до концепту КРАСА через наявність значення «надихати, здивовувати, захоплювати» та можуть бути використані для опису людини або об'єкту [362; 365]. Це така КРАСА і привабливість, що вселяє подив, цікавість, та нерідко має небесне походження, наприклад:

I have brought forth a lovely and wonderful Son? (Th. Mall);

1.2. Розширення СЛАВЕТНИЙ / GLORIOUS включає в себе ознаки, мотивовані семою: «той, хто характеризується **Божою благодаттю**, викликає захоплення, натхнення завдяки моральним чеснотам» («glorious, blessed») (синонімічний ряд *glorious – glorious, angelic, delectable, divine, fair, gratifying* та ін.), зі значенням «наповнений (божественною) благодаттю» [382] і конкретизовані як «приємний, благодатний». Наприклад:

In lines confufde my luckleffe harme appeereth;

Whom sorrenv clowdes, whom pleasant smiling cleereth.

This fonnet he fent to Rosalynd,

which when she read, she blufht, but with a fweete content

in that she perceaued loue had allotted (E. Gosse);

Knowe my Ganimede, the beautie and valour, the wit and prowesse of Saladyne hath fettered Aliena so farre, as there is object pleasing to her eyes.

(Th. Lodge)

And thanne bi cause that the seid reeding was to hem so graceful, and so delectable, and into the seid eende so profitable (R. Recock);

Подекуди КРАСА людини порівнюється з КРАСОЮ Бога, наприклад:

– **небесний, богоподібний, божественний**: *divine* (у значенні «небесний або священний тип краси, подібно ангельській» [371]) – (фіксується словниками з 1300 р. [382; 390]), *angelic* (ознака «лагідний, сумирний, добрий»). Так, важливою складовою КРАСИ людини вбачається не тільки зовнішність, а й моральна, сумирна душа:

Her Voice exceeds all music, Her body's comely carriage, Her gesture, and divine grace Doth ravish all beholders. Her mind, it is much heavenly, And which exceeds all judgement (B. Barnes).

But if external Features miy furprise,

And a just Texture charm th' unweary'd Eyes;

What are the God-like Beauties we admire,

When conscious Souls within themselves retire?

Th' Angelic Natures, tho' a while immur'd (Ch. Gildon).

– **прекрасний, гарний, непоганий, пристойний:** *agreeable, fair, gratifying*. Лексеми цього синонімічного ряду об'єднують диференційні ознаки «giving pleasure or satisfaction» та «highly enjoyable». Так, *fair* – це КРАСА, яка є яскравою, свіжою або бездоганною, при цьому особливо підкреслюється чистота людини, наприклад:

This wes the mirrie yme of May, Quhen this fair Ladie, freshe and gay.

(D. Lindsay)

– **славетний, прекрасний:** *glorious* (у значенні «дуже красивий та ефектний, гідний або той, що викликає захоплення»). Ця лексема описує такий тип привабливості, який викликає захоплення та асоціюється з внутрішнім блиском; вживається для підкреслення внутрішньої чистоти, скромності, доброчесності, непорочності:

The gracious glorious Queene of womankind,

The virgine Cosarie, mother of all Blisse,

What wonne her honour, but an humble minde? (N. Breton);

Where thou may'st find how largely they surpass

And stain in glorious loveliness, the fairest (B. Barnes).

Sonne os God, appeared, as comming downe srom heaven, in a very glorious fashion; having, as it were, a bright rainbow upon his head, shining with variety of excellent colours (J. Hall);

2. Слот **ПРИВАБЛИВИЙ / ATTRACTIVE** охоплює три розширення із спільною гіперсемою «такий, що має якість притягувати інтерес людей»: (модель оцінювання якостей у субдомені **ЗОВНІШНІСТЬ (ЛЮДИНИ)**): [ХТОСЬ оцінює ЩОСЬ як ПРИВАБЛИВЕ] та [ЩОСЬ приваблює / зваблює КОГОСЬ]), наприклад:

<...> so amiable and attractive, that they are always loved (Innocent Gentillet);

У XIV – XVI ст. цей слот має три розширення відповідно до конститuentів *alluring, charming, comely*, мікрополя «Attractive»:

2.1. **Розширення МАНКИЙ / ALLURING** «такий, що приваблює в сексуальному плані та / або спонукає до гріха, звабливий, лакомий, манливий, спокусливий» ословлене лексемами *alluring – captivating, enticing, tempting* умотивоване семою «той, хто не дотримується правил сексуальної добропорядності згідно з релігійними нормами»:

And chide thy beauty, and thy straying youth,

Who lead thcc in their ryoteuen thcic

Where thou art fors to breake a two sold truths.

Hers by thy beauty tempting her to thee,

Thine by thy beautie beeing false to me (W. Shakespeare);

But as the alluring crokidell uttereth her fvveete notes to entrap the simple beleieving man, so syren like used this heathen king (nay cur I may say) his kind- nesse, to no other ende but to allure the generall to returne for his port with such prize (H. R. Edward Glenham).

Здатність людини зачаровувати оцінюється позитивно, якщо пов'язана з її моральними чеснотами, рисами характеру, поведінкою тощо:

It was, indeed, scarcely possible to approach him, uninfluenced by the captivating powers with which he was so peculiarly gifted. His prepossessing appearance of person, refinement of manners, brilliancy of talent, and extent of knowledge, were as untainted by affectation, as his beneficence was unsullied by display, his morality by ostentation (S. C. Hall).

Суспільство не схвалює поведінку людини, яка не дотримується правил сексуальної добропорядності, і засуджує розпущеність:

Their unclean Hearts have ungovern'd Eyes, fed with enticing Objects of Lust, and let in the Impressions of filthy Pleasure into their Imaginations, deceiving themselves (R. Baxter)

The beauty of this sinful dame Made many princes thither frame, To seek her as a bed-fellow, In marriage-pleasures play-fellow (W. Shakespeare)

2.2. Розширення **ЧАРІВНИЙ / CHARMING** (номіноване лексемами синонімічного ряду *charming – bewitching, enchanting, ravishing*, включає концепти, поєднані схемою каузації з концептом КРАСА, де більшість значень акцентують сферу таких якостей людини, які захоплюють, неначе зачаровують оточуючих, конкретизовані семами:

- «той, що зачарує, заповняє (когось) бажанням (чогось)», наприклад:

Thy sweet enchanting voice did Orpheus raise; Who, with his harp (which down the gods did send) Celestial concord to the voice did lend. His music, all wild beasts so did amaze That they, submissive to thy looks did bend (B. Barnes);

He had such a crafty and bewitching fashion, both to move pity and to induce belief, as was like a kind of fascination or enchantment to those that saw him.

(Ch. Knight);

КРАСА приваблює, утримує біля себе, неначе за допомогою магічних чар, наприклад:

<...> *there's something in a woman beyond all humane delight, a magnetique vertue, a charming quality, an occult and powerfull* (R. Burton).

Лексема *charming* також слугує для опису ідеального чоловіка (і.е. «prince charming») та підкреслює певні риси, наприклад, чарівність очей тощо:

Forbes is of a brown complexion, charming eyes, sweet countenance, very fine hair, curled and negligently tied up with a ribbon. In the attitude in which he lay, his face was entirely seen, on which there sat so much serenity and comeliness.

(R. Burton)

– ознака «той, що гіпнотизує» подана лексемами *enchanting, ravishing*, які номінують людину, поведінка та / або присутність якої має гіпнотичний

ефект («a brilliant man of magnetic presence»). Так, підкреслюється гіпнотична КРАСА очей та посмішки:

Your Eyes, have the same effects as if they shin'd with the continual Splendor of ravishing Smiles and lean no more shun their Influence, than their all saving Aspects (A. Behn)

2.3. Розширення **МИЛОВИДНИЙ / COMELY** (номіноване лексемами синонімічного ряду *comely – becoming, delicate, elegant, exquisite, handsome, lovely, pretty, refined, seemly, shapely*, та ін.) відповідає семі «витончений, привабливий» (у значенні «lovely, splendid, finely made») переважно щодо зовнішніх проявів КРАСИ (завдяки манері рухатися та гарному смаку):

<...> doing them in an obliging way, and with a willing mind, and in a graceful and becoming manner (BNC)

- ознака «**миловидний, гарненький**»: *comely – handsome, lovely, seemly* наприклад:

Never harme, nor spell, nor harme, Come our lovely Lady nye, So good night with Lullaby (W. Shakespeare);

For manie seeming so, of Vertue faile, Whose lovely cheeks, with rare vermilion tainted, Can never blush, because their faire is painted.

(R. Barnfield, J. Halliwell-Phillipps);

Ther was also a seemly fresshe yong man, / To whom nature swiche fauour had lent (Th. Hoccleve);

There goeth a prettie Fable of the Moone, that on a time she earnestly besought her moother to provide her a comely garment, fitt and handsome for her boddy (Gabriel Harvey);

Comely у значенні «миловидний» застосовують тільки для номінації людини і тлумачать як здорову привабливість форми та зовнішніх рис. Лексема походить від «*becoming*» і має аналогічне значення привабливого поєднання (одяг, річ, або пара, яка доповнює один одного). Так, граціозність та

гармонійність дівчини є її позитивною якістю, яка викликає в оточуючих співчуття, симпатію та прихильність:

She was so aflected to her, seeing her so saire, of so comely a grace, so well spoken, and so composed (A. Daza).

Ця ознака частково перетинається з **ознаками високого походження, високоморальної поведінки** тощо, наприклад:

A Knight of most honorable parentage, whom Fortune had graced with manie favours, and Nature honored with fundrie exquisite qualities, so beautified with the excellence of both (Th. Lodge, E. Gosse);

He always used his own hair, which (many years before his death) was very grey; so that his complexion being pretty fresh, his demeanour graceful and comely (L. Glaser)

Agrippiza is certainlie a verie rare and exquisite Beautie, hath a great command of understanding, and is of an exemplarie virtue (G. de Coste La Calprenède);

<...> she was a regular church-goer of simple faith; honest-hearted, receptive, intelligent, graceful to a degree, chaste as a vestal, and, in personal appearance, exceptionally beautiful (Th. Hardy).

– ознака «**витончений, граціозний**»: лексеми *refined – delicate, elegant, exquisite*. Це дуже вишуканий тип КРАСИ, що охоплює делікатність, граціозність («pleasingly graceful and stylish in appearance or manner»), але не завжди відповідність ідеалу (*imperfect, too daintie*), наприклад:

Shadow drawn in some imperfect Lines of an exquisite Beauty (W. Bates).

Лексема *pretty* номінує витончену, ніжну КРАСУ і несе конотацію жіночності або мініатюрності (у значенні «*dainty, delicate, or graceful quality in that which pleases and carries connotations of femininity or diminutiveness*»: вона здатна називати КРАСУ дитини, наприклад:

*I cannot choose but rejoyce, when I remember my little pretty boyes,
My schollers, I meane, who all with one voyce*

Crye, we love Corage without other choyce (J. P. Collier).

У цілому, наша фреймова модель когнітивного простору номінацій концепту КРАСА у XIV – XVI ст. схематично подана на рис. 3.2.

домен ЛЮДИНА, субдомени ЗОВНІШНЄ/ВНУТРІШНЄ

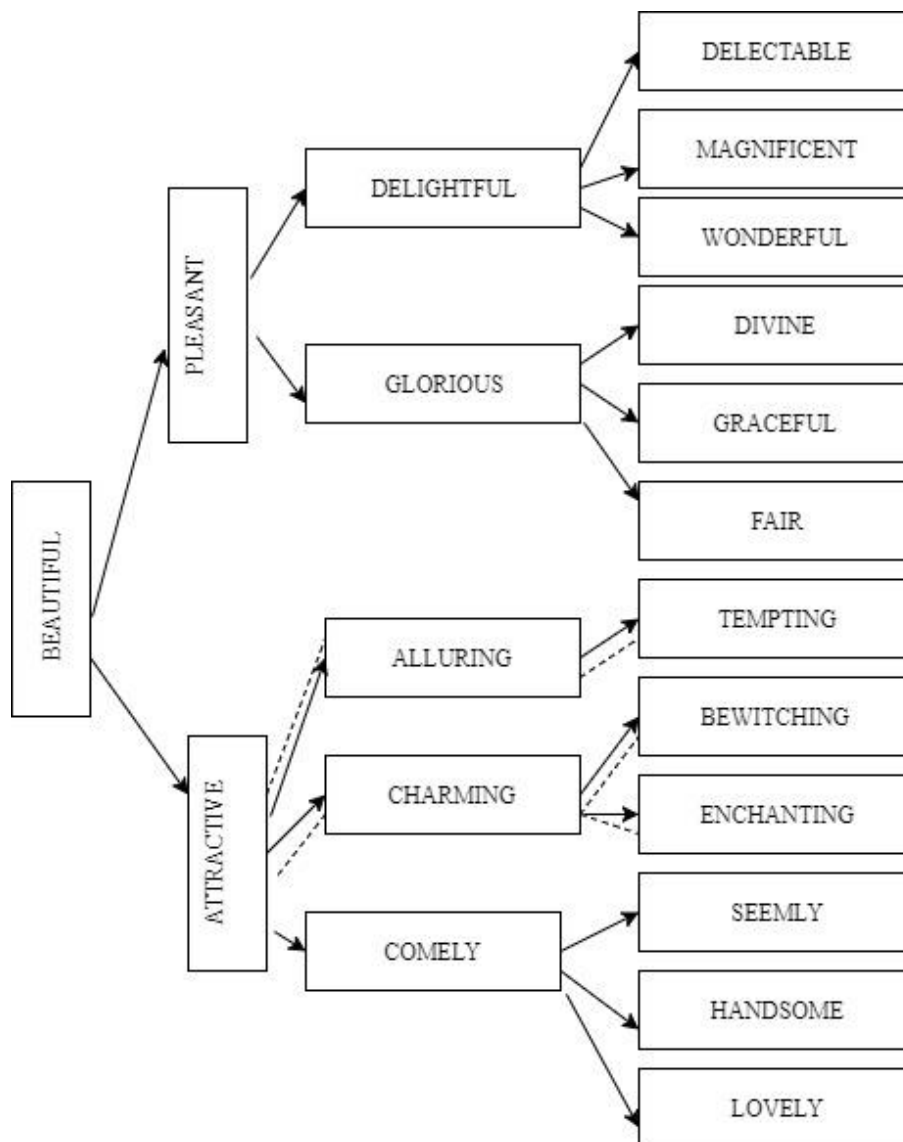

Рис. 3.2 Структура концепту BEAUTY / КРАСА в епоху Відродження,
де: → схема специфікації;схема каузації

Як видно з рис.3.2, у XIV – XVI ст. концепт КРАСА моделюється у вигляді фрейму з двома слотами – PLEASANT і ATTRACTIVE, які мають два і

три розширення відповідно, а також подальші розширення – 12 концептів, поєднаних із попередніми переважно зв'язками специфікації та каузації. Ця модель, з одного боку, характеризується домінуванням семантичних ознак, профільованих у субдомени ВНУТРІШНЄ домену ЛЮДИНА, а з іншого – низькою номінативною щільністю концепту, порівняно з більш пізніми періодами, наявністю мінімального набору семантичних розширень, всі з яких, окрім TEMPTING, мають позитивну конотацію.

3.1.3. Образно-ціннісний складник концепту КРАСА. За нашими даними, в англomовному художньому дискурсі різних періодів історично варіюється діапазон концептуальних метафор КРАСИ, виявляючи стійку тенденцію до зсувів пріоритетів у наборі корелятивних доменів, що лежать в основі досліджуваних метафор.

Історичні трансформації концептуальних метафор КРАСИ зумовлені змінами соціального досвіду: як доводить Дж. Лакофф, наша система метафор моралі закорінена (grounded) у системі моральних цінностей і норм, що домінують у суспільстві [122, с. 41-43].

Складний феномен духовного життя людини «являє собою діалектику занурення у світ почуттів, відношень, істин, він відзначається пошуком власної справжності, що відображається у часопросторі» [153, с. 178]. Зокрема, естетичне асоціюється з духовно-чуттєвим, що ґрунтується на активності людських почуттів, її здатності проникати в сутність не лише речей та явищ, а й самореалізації людини. Саме духовна сфера стає корелятом КРАСИ, однією із домінантних матриць самоідентифікації людини XIV – XVI століть. За нашими даними цього періоду, найбільш численна група корелятів (до 50% всіх прикладів) – домен ЛЮДИНА, що утворює окремі метафори (персоніфікація), завдяки висвітленню різноманітних ознак у відповідному фреймі, серед яких:

- метафора КРАСА є СКРОМНІСТЬ (вона цнотлива, не гордовита):

Unto the age of fiftene yere,

*With othir maydnes of beauté sovereyne,
 This holy virgyne, benygne and glad of chere,
Flouryng in vertu, moste goodly and entere,
Humble of hir porte, this gracyous creature (Ch. Knight);
 In hir is heigh beautee, withoute pride,
 Yowthe, withoute grenehede or folye,
 To alle hir werkes vertu is hir gyde,
Humblesse hath slayn in hir al tirannye,
 She is mirour of alle curteisye,
 Hir herte is verray chambre of hoolynesse (F. J. Furnivall);*

- метафора КРАСА є ВІРА, що дарує спасіння душі, тобто віра у Бога як найвищу міру прекрасного, вмотивована значним впливом церкви на світосприйняття людини:

*Choral music... speaks to me of boundless beauty that saveth my soul and I
 rejoice in my tears...(Th. Wyatt);
 The truth prevail, and the churches of God revert to their ancient purity, and
 recover their primitive order, liberty, and beauty (W. Bradford);*

- метафора КРАСА є ДИВО вмотивована сподіваннями людини, очікуванням дива / чарівного перетворення на підсвідомому рівні:

*Divinest Wits have done their best! And yet the most have proved least; Such
was her Sacred Majesty! Love's Pride! Grace to Virginity! could my Muse, in
 her praise rest! Venus directed me to write The praise of peerless Beauty's
Wonder! (W. Shakespeare);*

*<...> which was a gode lady and of holy livynge. And ther-to she was of
wonder grete bewte, so that noon was founden feirer in no contre; and ther-to
 was she yonge (H. B. Wheatley).*

Діапазон корелятивних концептів / доменів, мапованих на референтний концепт КРАСА (домен ЛЮДИНА), за нашими даними, охоплює такі діахронічні змінні, притаманні лише періоду Відродження, як фрейми

СКРОМНІСТЬ, ВІРА і ДИВО. Зазначені фрейми не вичерпують діапазону корелятивних концептів, які мапуються на референт КРАСА, втім є найбільшत्वживаними у йей період.

3.2. Концепт КРАСА в дискурсі епохи класицизму

Кожний історичний період і пов'язаний з ним культурний устрій залишають істотний слід в національному менталітеті, що становить низку послідовних культурно-історичних пластів, які накладаються один на одного [200, с. 143]. Доведений в еколінгвістиці принцип взаємопов'язаного розвитку суспільства – мислення – мови [310] зумовлює вирішальну для трансформації концепту КРАСА в англійській МКС роль світоглядного зсуву, коли на зміну естетиці Відродження, у якій людина була виключно індивідуальна, матеріальна, природна і, відповідно, тілесна, приходить епоха класицизму. Тлумачення КРАСИ змінюється із швидким розвитком науки і знань про людину, які ставлять «... під сумнів існування ідеального світу і внутрішнього світу особистості» [151, с. 25-27]. На думку О.Ф. Лосєва, «... естетика Ренесансу базувалася на людській особистості. Вона буйно і бурхливо заявляла про права людського суб'єкта і вимагала його звільнення – і духовного, і душевного, і тілесного, і взагалі матеріального» [126, с. 120], що отримало свій подальший розвиток з початком епохи класицизму і відповідну актуалізацію в дискурсі.

3.2.1. КРАСА в картині світу класицизму. У XVII-XIX ст. Англія була не тільки провідною капіталістичною економічно розвиненою країною, але також центром розвитку буржуазної філософії, літератури та культури. Після революції і громадянських війн згладилися різкі протиріччя в суспільстві і просвітницька естетика мала своїм джерелом ідеологію, народжену Англійською буржуазною революцією XVII ст. Англійська церква не протиставляла себе Просвітництву, а в якійсь мірі навіть відповідала його

ідеалу віротерпимості, що сприяло культурному розвитку країни, оскільки дозволяло зберегти рівновагу між традиційними цінностями, берегинею яких виступила церква, і новаторськими, які несло Просвітництво.

У період класицизму з новим трактуванням КРАСИ в моду знову входить природність та простота, а ювелірні прикраси на деякий час вважаються атрибутом поганого смаку й виходять з моди. Панівною стає думка, що чим красивіше жінка, тим менше вона потребує прикрас:

We ascribe beauty to that which is simple; which has no superfluous parts; which exactly answers its end (The free dictionary);

Simplicity, is inexpressibly more beautiful than the chequered floors which are so generally admired by others (The Tatler).

Класицизм зі своїм прагненням до суворості і гармонії в цілому не заохочував ані тілесні надмірності, ані недолік ваги: потрібно було щось середнє, що не відвертає погляд. Ідеал зовнішньої КРАСИ цього часу – правильні і симетричні риси обличчя і фігура з орієнтацією на античний ідеал [325; 347]:

I have never seen a lovelier creature. Her figure was small, round, and girlish; full of grace and symmetry. Her face had a child-like purity, and brilliancy of colouring; an alternation of blush and smile, a sweetness and innocence of expression (J. H. Hedley).

Вступивши в смугу занепаду наприкінці XVII ст., класицизм відроджується в епоху Просвітництва. Новий, просвітницький класицизм співіснує впродовж XVIII ст. з просвітницьким реалізмом, а до кінця століття стає знову панівною художньою течією. Риси поміркованості, схильності до компромісу, реалістичності в оцінці матеріального фактора, властиві англійському Просвітництву, наклали різкий відбиток на англійську естетику того часу. В Англії в кінці XVIII ст. домінують цінності розуму і працьовитості, а ідеал КРАСИ визначав «табу на прояви сексуальності і чуттєвості тіла у свідомості людини» [53, с. 125]:

Beautiful lady <...> than to ferve your exalted beauty and hawkingship; and in fo doing, your excellency will do a thing that will redound to your own advantage (The History and Adventures of the Renowned Don Quixote)

Завдяки досягненням природничих наук заклик до перемоги знань стає однією з характерних ознак епохи, поєднує КРАСУ із РОЗУМОМ:

*They looke into the beauty of thy mind,
And that in guese they measure by thy deeds,
Then churls their thoughts (although their cies were kind)
To thy faire flowerad the arcke singll of weeds* (W. Shakespeare)

У розробці естетики Просвітництва надзвичайно важливі праці з проблем етики та естетики Антоні Ешлі Купера Шефтсбері – великого англійського філософа і мораліста. Визнаючи мораль автономною від віри, він започатковує теорію «вроджених якостей» людини. Це не стільки «раціональні ідеї», скільки почуття: «моральне почуття», «порядку», «симпатії» і т.п. Тріада КРАСА – ДОБРО – ІСТИНА стає основою просвітницької естетики. Так, ідеалом людини, по Шефтсбері, є гармонійно розвинена особистість, яка передбачає єдність істини, добра і КРАСИ, досконалість фізичного, морального та інтелектуального [82]:

... Lady of the strictest Virtue, and all the Circumstances alluded to in them, should have something that might please her Mind in its purest Innocence, as well as celebrate her Person in its highest Beauty (R. Steele, J. Addison);
A damsel of surpassing beauty! (W. Irving)

Для просвітників немає істинної естетичної насолоди поза добром, немає істинної моральної радості поза прекрасним:

No more a delusive shade, but realized – his looks fixed on her with all the ardour of enthusiastic passion: he admired the unequalled harmony of her voice – her beauty – dignity and youth (S. Woodworth)

Шефтсбері говорить про КРАСУ духу, КРАСУ характерів, КРАСУ почуттів, КРАСУ серця, тобто про внутрішню КРАСУ, яка проявляється в

чуттєвій КРАСІ рухів, форм, людської поведінки, вчинків. До поняття моральної КРАСИ Шефтсбері підходить шляхом аналізу різних форм прекрасного. Він визнає, що моральна КРАСА є найвища сила в порівнянні з іншими проявами прекрасного [82, с. 6]. «Моральне вдосконалення людини здійснюється через споглядання КРАСИ світу і КРАСИ мистецтва. Інтуїтивна здатність розрізняти добро і зло, КРАСУ і потворність дана людині від народження у вигляді задатків, які необхідно розвивати» [там само]. КРАСУ (світу, добродійних вчинків, моральних відносин) людина здатна досягнути, якщо вона сама є добром, якщо її здібності розвинуті пропорційно.

Таким чином, КРАСА і ДОБРО синкретичні, вони знаходяться в органічній єдності, що закорінено в їх сутності. Просвітники вірили в можливість побудови гармонійного суспільства і розуміли КРАСУ як гармонію світу:

And the beauty and harmony of it will be apparent, in proportion to the degree in which it is examined (Ph. Doddridge);

... That which is extraordinarily beautiful, ought to be mix'd with Beauties that are more simple and common, if you would have them perfectly admired.

(J.-P. de Crousaz)

Вплив Шефтсбері пояснюється тим комплексом морально-естетичних ідей, які він розвивав. Це ідеї свободи, вільнодумства, високого морального пафосу, думки про гармонійний і всебічний розвиток людини, про велике моральне значення мистецтва і благотворний вплив КРАСИ на людину, чії ціннісні орієнтації включають в себе особисту незалежність, оптимізм, активність:

He talked very gallantly to her; and she, whose wit was equal to her beauty, replied with so much sense, sprightliness, and innocent ingenuity, that she charmed him with her conversation (H.W. Weber).

Але були й інші погляди на КРАСУ. Так, за теорією естетичного виховання Джона Локка – філософа, який виступив з критикою теорії

вроджених ідей, ідеалом є джентльмен, одночасно підприємливий і з бездоганними манерами. Він відрізняється розсудливістю, самовладанням, обачністю [82]:

Mr. Bingley was good-looking and gentlemanlike: he had a pleasant countenance and easy, unaffected manners (J. Austen).

Таким чином, культурі класицизму притаманна тенденція до раціоналізму, гармонізації та доцільності, адже «естетика класицизму зводила прекрасне до витонченого» [7, с. 112], а найвищим предметом мистецтва класицизм проголосив КРАСУ в суспільному житті, яку ототожнювали з добром і державною доцільністю [там само]. Тож, концепт КРАСА цього періоду демонструє такі ознаки раціонального (на відміну від попереднього періоду) сприйняття концепту у період класицизму, як розсудливість, природність, гармонійність, індивідуалізм. Усі ці ознаки слугують еталоном КРАСИ зазначеного періоду.

3.2.2. Фреймова структура концепту КРАСА. У МКС англійців XVII – XIX ст. домінує раціональне розуміння КРАСИ. Розвиток лексичних засобів вербалізації концепту КРАСА, «обумовлений процесом семантичної трансформації мовних одиниць, зрушеннями у соціокультурній та когнітивній сфері» [200, с.160], засвідчує історичне варіювання концепту.

У цей період мікрополе «**Pleasant / Приємний**» об'єднує два розширення «**Delightful / Чудовий**» та «**Admirable / Захопливий**», воно збагачується лексемами *aesthetic, harmonious, splendid* та ін. і частотність лексеми *glorious* у дискурсі зменшується, а в лексеми *admirable*, навпаки, збільшується (див. Табл. Б.2 додатку Б).

2. Мікрополе «Attractive / Привабливий», за часів класицизму об'єднує три розширення «**Alluring / Манкий**», «**Charming / Чарівний**», «**Graceful / Витончений**», в цей період воно збагачується лексемами *engaging, fascinating, glamorous, good-looking, inviting, magnetic, seductive, striking, stunning, tantalizing*, та ін., зменшується частотність появи лексеми *comely* у дискурсі,

проте збільшується частотність в лексеми *graceful* (див. Табл. Б.2 додатку Б). Зокрема:

2.1. У розширенні «**Alluring / Манкий**» диференційна ознака «**seductive / звабливий**» – «той, хто приваблює в фізичному плані» втілюється лексемами *alluring* – *seductive* (у значенні «tending to seduce or capable of seducing»), *enticing* (у значенні «to attract or draw towards oneself by exciting desire»), *tempting* (у значенні «making you want to do it or have it, tending to seduce»), *tantalizing* («teasing (someone) with the sight or promise of something that is unobtainable»), тобто цікавить в сексуальному плані. Ці номінації здебільш мають негативну конотацію, наприклад:

Valerius now sets his foot into the world, with a heart decisively affected by recent and reiterated impressions: the loves of Venus, her sallies, the seductive air of pleasantry, have sullied his imagination (BNC).

2.2. У розширенні «**Charming / Чарівний**» також значно поповнюється синонімічний ряд (*charming* – *appealing*, *engaging*, *fascinating*, *good-looking*, *engaging*, *magnetic*, *striking*, *stunning*, *ravishing*, *voluptuous* та ін.), більше акцентується зовнішня КРАСА людини, зокрема:

– ознака «**привабливий фізично**» (людина, як правило жінка, що має привабливі форми, пишне тіло, тощо) представлена лексемами *gorgeous*, *pulchritudinous*, *voluptuous* та ін. У той час, як лексема *beautiful* номінує більш внутрішню / зовнішню якість, *gorgeous* номінує дуже сильний фізичний потяг (у значенні «a very powerful physical attraction»):

Whose whiteness so much doth your lustre check, As whitest lilies the Primrose in fairness; neck most gorgeous, even in Nature's bareness (B. Barnes).

Нерідко описується і КРАСА чоловіка, наприклад:

Whereof the former, was indeed a Voluptuous Man, and Inordinate (F.Bacon);

2.3. Розширення «**Graceful / Витончений**» відповідає семі «витончений і стильний за зовнішнім виглядом або формою, рухами» (у значенні «having or showing grace or elegance») і представлене синонімічним рядом лексем *graceful* – *cunning*, *dainty*, *delicate*, *elegant*, *exquisite*, *pretty*, *refined*, *regular*, *shapely*,

symmetrical та ін., які переважно номінують зовнішні прояви КРАСИ (завдяки манері рухатися та гарному смаку):

Post yourself in various attractive attitudes, so and so – move your arms, your feet and your head, all at once, in this graceful, bewitching manner (BNC);

<...> doing them in an obliging way, and with a willing mind, and in a graceful and becoming manner (BNC)

Ознака «**привабливість** завдяки малому розміру або **ексцентричності**» є результатом подальшої деталізації проявів привабливості зовнішнього вигляду завдяки своїй незвичайності («*attractive in a pretty or endearing/unusual way*»). Вона представлена лексемами *cute*, *cunning* та ін. переважно щодо зовнішніх проявів КРАСИ:

Our lyght is cute, our example is wycked, and stynckes before Goddes face, Because thee devell wythin us doethe dwell, and resystethe bothe vertue and grace (S. Gosson, Ch. Bansley);

3. З'являється **мікрополе «Perfect / Досконалий»** з гіперсеомою «довершений / чудовий за якістю, стандартом». Воно конкретизується двома семантичними розширеннями «**Excellent**» та «**Exquisite**», що відповідають побутовій сфері досвіду (синонімічний ряд *excellent – fine, goodly, ideal, nice, sublime, superb*) та в період класицизму ще не мають високого ступеню розгалуженості. Компоненти цього розширення входять до периферії поля «**Beautiful**» (де домінанту визначають як «*surpassingly good; excellent*» [361; 371]), вони апелюють до різних сфер досвіду:

- апеляція до моральних якостей людини, наприклад:

Ordinary in speech he was, but in knowledge he was sublime and excellent.

(E. Leigh);

Лексема *sublime* називає такий тип КРАСИ людини (рідше – об'єкту), який є майже духовним або священним, і цим вселяє захоплення:

Earth cannot consider or find out any thing under Heaven bestowed upon Man more admirable, more sublime, more noble or excellent than this (O. Croll).

При цьому серед словникових значень полісемантичної лексеми *ideal* лише одне – «a standard of perfection, beauty, or excellence» [371] – апелює до КРАСИ:

Silvia came in view! her unresistable Ideal with all the Charm of blooming Youth, with all the attractions of Heav'nly Beauty (A. Behn);

В узагальненому вигляді наші дані про будову лексико-семантичного поля «Beautiful» у цей період у складі трьох мікрополів із зонами поступових переходів та розширеннями схематично зображені на рис. 3.3.

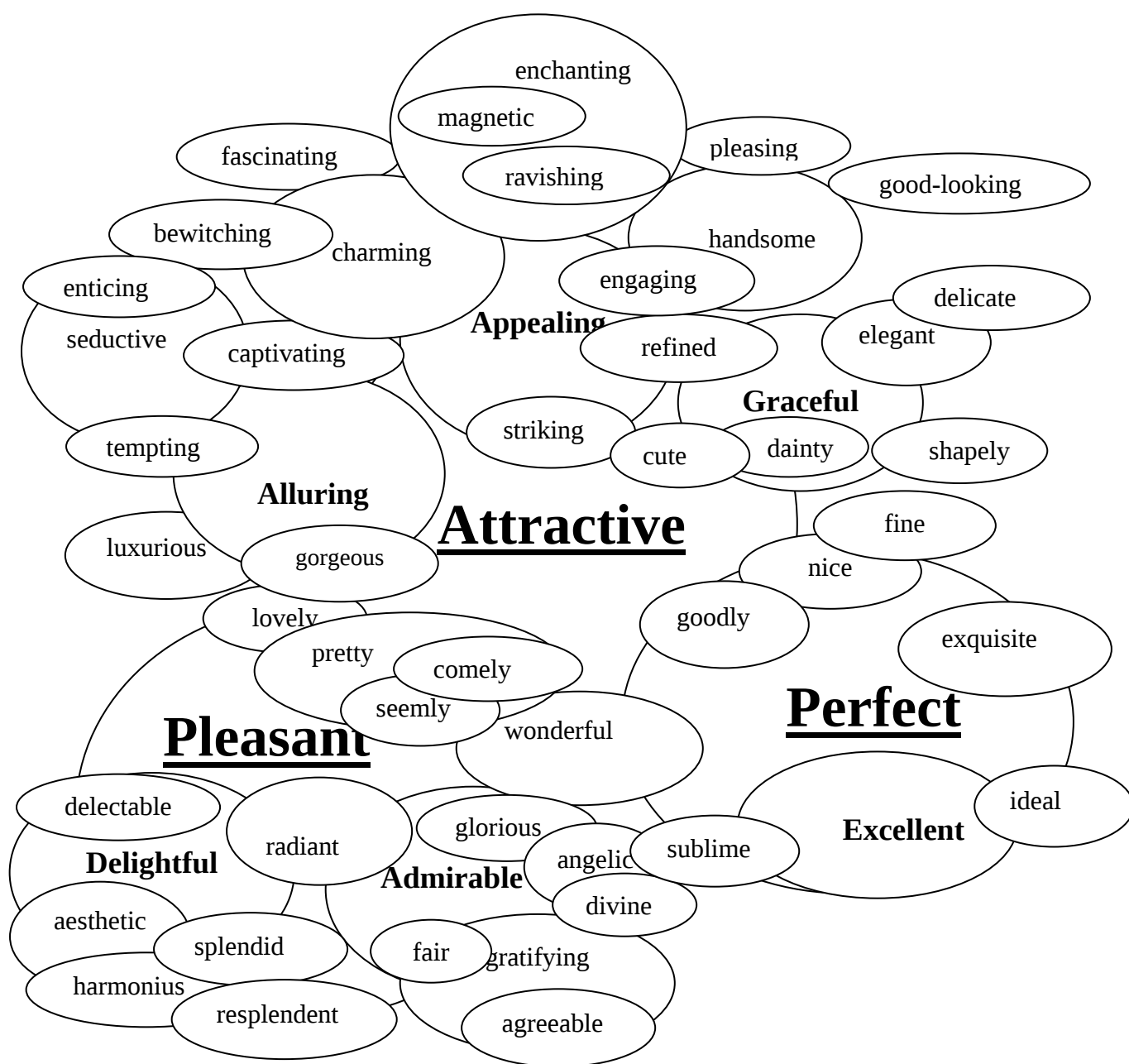

Рис. 3.3 Лексико-семантичне поле «Beautiful» епохи класицизму

Наведені лексико-семантичні дані дозволяють реконструювати фреймову структуру концепту XVII-XIX століть. Так, у цей період поєднані архисемою «красивий», слоти **ПРИЄМНИЙ** / **PLEASANT** та **ПРИВАБЛИВИЙ** / **ATTRACTIVE** виявляються історично незмінними, але їхні наповнення зазнають історичних трансформацій, набуваючи специфічних диференційних ознак. Також, з появою у 1667 р. значення «переважна мода або стандарт красивого, відмінна якість» у лексемі *beauty* [382], відбулися зміни у структурі концепту (поява слоту **ДОСКОНАЛИЙ** / **PERFECT**).

1. Слот **ПРИЄМНИЙ** / **PLEASANT** (модель [ХТОСЬ оцінює ЩОСЬ як ПРИЄМНЕ]), ословлений лексемами – елементами мікрополя «Pleasant», у XVII – XIX ст. змінює конфігурацію порівняно з попереднім періодом: у нього змінюється ім'я розширення **GLORIOUS** / **СЛАВЕТНИЙ** на **ADMIRABLE** / **ПРЕКРАСНИЙ**, оскільки лексема *glorious* вже не є домінантною (за даними словників [415]), що пов'язано з домінуванням світської картини світу над релігійною.

1.1. Розширення **ЧУДОВИЙ** / **DELIGHTFUL** (реалізоване лексемами синонімічного ряду *delightful – agreeable, delectable, wonderful*) включає лексему *harmonious* (з 1520 р.), конкретизовану новою концептуальною ознакою:

- «гармонійний, той, що добре узгоджується»:

Lest pair of Sirens, pledges of Heav'ns joy,

Sphear-born harmonious Sisters, Voice, and Vers,

Wed your divine sounds, and mixt power employ

Dead things with inbreath'd sense able to pierce (J. Milton);

IS true, frail Beauty, I did once resign

To thy impetuous charms this heart of mine:

There didst thou undisturb'd thy ...

With such sweet graces didst thou shine,

Thou entertain'st my amorous sense

With such harmonious excellence (J. Norris)

Таке розуміння КРАСИ, що ґрунтується на гармонійності пропорцій, цілком відповідає естетиці епохи класицизму.

Концепт ЧУДОВИЙ перебуває у відношеннях каузації з концептом КРАСА, наприклад, *дивовижна краса* примушує поважати та захоплюватися нею:

When I behold that beauty's wonderment,

And rare perfection of each goodly part;

Of nature's skill the only complement;

I honour and admire the Maker's art (E. Spenser)

1.2. Розширення **ЗАХОПЛИВИЙ / ADMIRABLE**, поєднане семою «той, що заслуговує або надихає захоплення», включає три нових концепти *majestic*, *resplendent*, *splendid* з концептуальними ознаками, конкретизованими семами:

- «сяючий, блискучий, чудовий, величний» наприклад:

But instead of going down to the women, I went into my own chamber, and locked myself in; ashamed of being awed by her majestic loveliness, and apprehensive virtue (S. Richardson);

<...> *and his face was resplendent, and beamie, like to the Sunne* (E. Spenser)

<...> *a group of women, whose eyes shone like diamonds, suddenly met the stupefied stare of the revelers. Their toilettes were splendid, but less than their beauty, which eclipsed the other marvels of this palace* (H. de Balzac)

2. З появою світського акценту у тлумаченні КРАСИ у XVII – XIX ст. особливого значення набувають концептуальні ознаки, поєднані у **слоті ПРИВАБЛИВИЙ / ATTRACTIVE**, що охоплює три розширення із спільною гіперсемою «такий, що має якість притягувати інтерес людей» (схема оцінювання якостей у субдоміні ЗОВНІШНІСТЬ (ЛЮДИНИ): [ХТОСЬ оцінює ЩОСЬ як ПРИВАБЛИВЕ] та акціональна схема [ЩОСЬ приваблює КОГОСЬ]), ословлені лексемами мікрополя «Attractive».

2.1. Розширення МАНКИЙ / ALLURING з концептуальною ознакою «такий, що приваблює в сексуальному плані та / або спонукає до дії» ословлене лексемами *alluring*, *captivating*, *catching* (з 1650 р.), *inviting* (з 1600), *seductive* (з 1740 р.), *tempting* та умотивоване семою «той, хто вабить, викликає бажання». Воно демонструє більшу розгалуженість у порівнянні з попереднім періодом (профілюючись у межах СЕКСУАЛЬНОЇ СФЕРИ) і подекуди має негативну оцінку (у значенні «спонукає до гріха»):

- «такий, що приваблює в сексуальному плані та / або спонукає до гріха»:

<...> the chains imposed by beauty, or the seductive allurements of an amorous sportive imagination (R.B. Sheridan);

Wine and beauty thus inviting,

Each to different joys exciting,

Whither shall my choice incline? (O. Goldsmith)

2.2. Розширення ВИТОНЧЕНИЙ / GRACEFUL також збагатилось новими лексемами. У XVII ст., як і раніше, поняття КРАСИ було пов'язано з тілесним виглядом жінки, але саме елегантність стає основою для подальшого розвитку розуміння жіночої КРАСИ, жіночності та ідеалу жіночої фігури [161]. Проаналізовані приклади цього періоду виявили психологічну закоріненість цієї ознаки на відміну від ознаки «миловидний на вигляд, помірно красивий», що домінувала в попередньому періоді. Різновиди значень охоплюють:

- «той, що володіє привабливими / витонченими якостями» *graceful* (фіксується словниками з 1580 р.), *elegant*, *refined* (з 1570 р.); як ознака граціозності, витонченості зовнішнього вигляду та природної КРАСИ людини. Це обумовлене естетикою класицизму, яка ототожнювала прекрасне з витонченим [158]:

One of them had a very noble air and graceful deportment; her beauty was natural and easy, her perlou clean and unspotted, her eyes cast towards the ground with agreeable reserve, her motion and behaviour full or' modesty.

(J. Addison);

Her person was elegant and pleasing, and her temper and manner perfectly engaging; but yet these charms could not induce the neighbouring families to forgive her for excelling other girls in her accomplishments.

(B. Montagu, S. Scott);

The delicate and refined beauty of the Signorine of some of the noble houses, on the other hand, is graceful and exquisitely feminine (Edinburgh Review);

- «той, що має тонкі форми, приємні на спогляд» ословлене лексемою *handsome* (в словниках з 1580 р.), наприклад:

She is remarkably handsome, very feminine, and delicately made (C.J. Rich)

I found her Majesty in a magnificent apartment, with a train of handsome ladies all dressed in gowns, amongst which it was easy to distinguish the fair princess of Carignan (M. W. Montague);

She is as handsome as an angel (for there is no other simile on these occasions) (R. Lynam).

2.3. Розширення **ЧАРІВНИЙ / CHARMING** включає концепти, конкретизовані семами «той, що зачаровує, заповнює (когось) бажанням (чогось)». Наші приклади аналізованого періоду виявляють історичну стабільність концептуальної ознаки чарівної, магічної КРАСИ, здатної підкорювати, наприклад:

She was amiable and fascinating; she flirted till the ball or the evening's gaiety was at an end (H.de Balzac);

But, however she appears, or whatever she is doing, everything about her is graceful, bewitching, and charming (J. Spence);

3. Усередині XVII століття з'явилась нова концептуальна ознака КРАСИ – «переважна мода або стандарт красивого» внаслідок зрушення цінностей в бік більш матеріальних, на відміну від домінуючих духовних цінностей попередніх періодів. Таким чином, **слот ДОСКОНАЛИЙ / PERFECT** охоплює розширення із спільною гіперсемою «досконалий, взірцевий, довершений»,

деталізовані за схемою специфікації (КРАСИВИЙ є ДОВЕРШЕНИЙ (*perfect*) з подальшим розширенням КРАСИВИЙ є ЯКІСНИЙ (*excellent*);

Pretty! say beautiful rather. Can you imagine any thing nearer perfect beauty than Emma altogether-- face and figure? (J. Austen)

Here dwelled adjoining to the citie of Bourdeaux a Knight of most honorable parentage, whom Fortune had graced with manie fauours, and Nature honored with fundrie exquisite qualities, so beautified with the excellence of both.

(Th. Lodge)

У цілому, наші дані про когнітивний простір номінацій концепту КРАСИ у XVII – XIX ст. схематично подані на рис. 3.4.

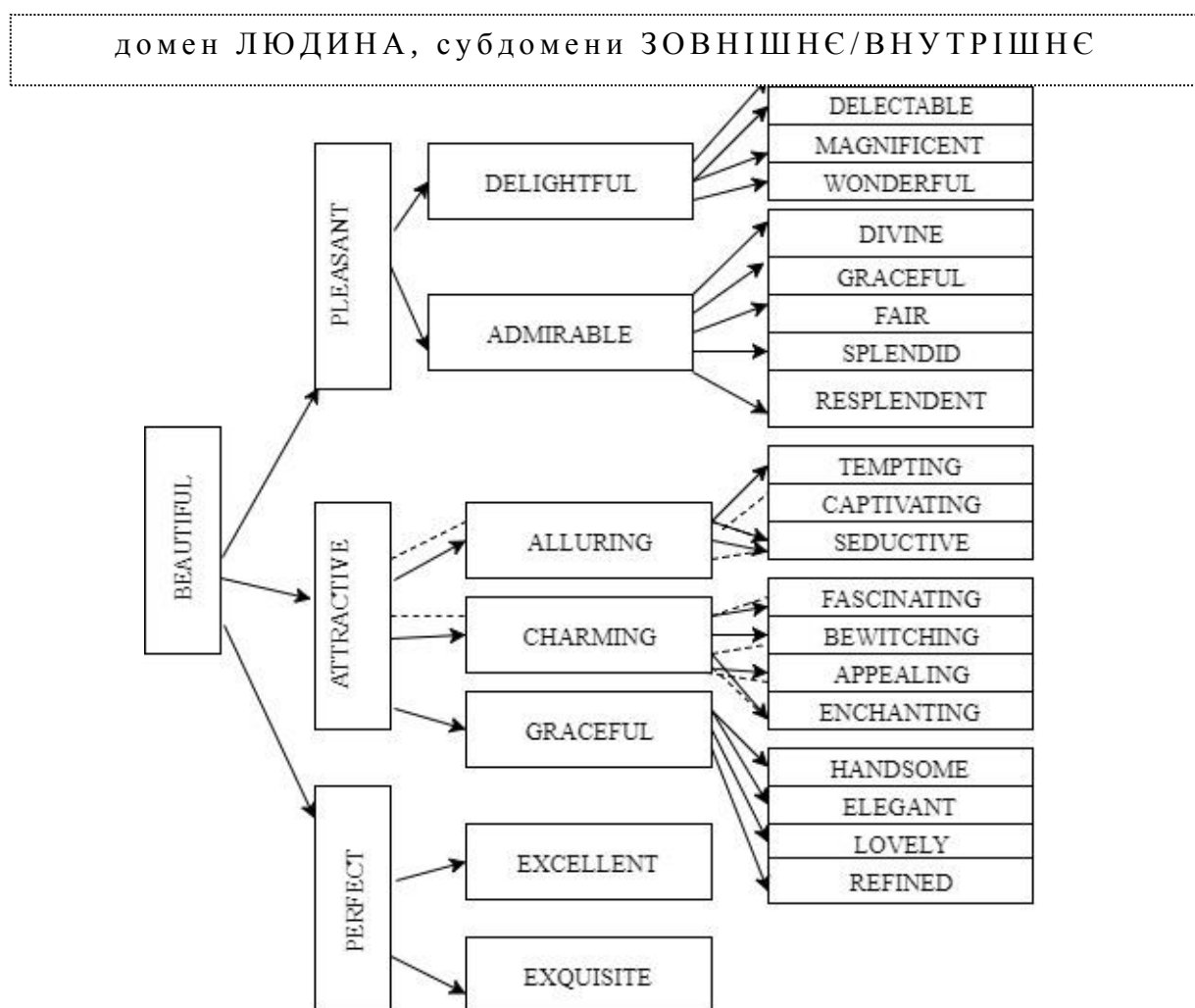

Рис. 3.4 Структура концепту BEAUTY / КРАСА в епоху класицизму,

де: → схема специфікації; схема каузації

Таким чином, у XVII – XIX ст. КРАСА, з одного боку, характеризується домінуванням семантичних ознак, профільованих у субдомені ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА, а з іншого – високою номінативною щільністю концепту та збільшенням набору семантичних розширень порівняно з попереднім періодом, причому окремі розширення отримують негативну конотацію.

3.2.3. Образно-ціннісний складник концепту КРАСА. Як і в попередньому періоді, у дискурсі XVII – XIX століть найбільш продуктивним корелятивним доменом КРАСИ, що має вищий ступінь метафоризації, виступає ЛЮДИНА (70% вибірки порівняно з доменом ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ (30%)). За нашими даними, метафори КРАСИ періоду класицизму – результат мапування референту в межах двох субдоменів ЛЮДИНИ: ВНУТРІШНЄ та ЗОВНІШНЄ.

У корелятивному субдомені ВНУТРІШНЄ висвітлено такі духовні якості людини, як:

- здатність говорити правду (*truth*); здатність гідно поводитися у суспільстві (*behaviour*); здатність відповідати етичній нормі (*suitable*) або викликати повагу (*grave*). Відповідні метафори – КРАСА є ПРАВДА, КРАСА є ПРИСТОЙНА ПОВЕДІНКА, КРАСА є ВІДПОВІДНІСТЬ, КРАСА є ПОВАЖНІСТЬ, КРАСА є ДОВЕРШЕНІСТЬ:

He shall not come in the gorgeous attire os worldly Princes, but shall bee clothed in the glorious robes of righteousness, and truth (J. Hall);

Little Rawdon exhibited a fine appetite and showed a gentlemanlike behavior
(W.M. Thackery);

To a person of a mean appearance, gorgeous apparel is unsuitable; which, besides the incongruity, has a bad effect; for by contrast it shows the meanness of appearance in the strongest light (C. Macfarquhar, G. Gleig);

O my lord, the owner of this mule is a comely young man of pleasant manners, withal grave and dignified, and doubtless one of the sons of the merchants

(R. Burton);

- здатність перевершувати, бути особливим не тільки завдяки КРАСІ, а й завдяки пристойності (*graces*), внутрішній КРАСІ (*fine soul*), доброчесності (*virtues*) мотивують метафору КРАСА є ДОВЕРШЕНІСТЬ:

Tis she does the virgins excel, No beauty with her may compare; Love's graces around her do dwell, She's fairest where thousands are fair (R.Chambers);

Helim had an only child, who was a girl of a fine soul, and a most beautiful person (R. Steele, J. Addison);

Her Virtues were so great that a Day would not suffice to recount them; <...> Beauty nor made her vain (J. Stow);

- в субдомені ЗОВНІШНЄ концептуальна ознака «той, хто може бути моделлю, гарним прикладом чогось, має найвищу якість» мотивує концептуальну метафору КРАСА є МОДЕЛЬ:

Donna Isabella is a model of beauty and grace; it were a thousand pities that her charms should be buried in an obscure village, and exposed to the rude intercourse of peasants (British Women Romantic Poets,1805);

This Lady appears to be of a much higher Quality than you represent her, and by the graceful Loveliness of her Person (Ch. Lennox, S. Johnson);

His sisters were fine women, with an air of decided fashion (J. Austen).

Поєднані внутрішні і зовнішні якості людини також мотивують метафору КРАСА є ПЕРЕВАГА:

Mrs. Gardiner, who was several years younger than Mrs. Bennet and Mrs. Phillips, was an amiable, intelligent, elegant woman, and a great favourite with all her Longbourn nieces (J. Austen);

Перехресне мапування у межах корелятивного домену ЛЮДИНА, висвітлює у референтному концепті КРАСА окремі властивості людини, що належать фреймам ВОЛОДАР, ПОМІЧНИК і формують конкретні метафори:

- здатність поневолювати, бути хазяїном, керувати почуттями (метафора КРАСА є ВОЛОДАР):

Look on your Sophia; behold her whose personal and mental charms have enslaved me (GBC);

Such a lord is Love, And Beauty such a mistress of the world (A. Tennyson);

The easy elegance of every movement of her limbs and body as soon as she began to advance from the far end of the room, set me in a flutter of expectation to see her face clearly (BNC);

- здатність допомагати (метафора КРАСА є ПОМІЧНИК):

The girl who on beauty depends for support

May call ev'ry art to her aid.

(London Magazine: Or, Gentleman's Monthly Intelligencer)

Розгалуженою, хоча і менш частотною, є концептуальна метафора, утворена із залученням вищого рівня схематизації – образ-схеми ОБ'ЄКТ. Мапування окремих властивостей, висвітлених у корелятивному домені ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, на референт КРАСА утворює структурні метафори, поодинокі у цей період:

- КРАСА є ПРИКРАСА (що здатна прикрашати обличчя жінки). Ця метафора вперше з'являється у дискурсі XVII – XIX ст.:

These, in two sable ringlets taught to break,

Once gave new beauties to the snowy neck (A. Pope);

Thy cheeks are comely with rows of jewe'ls, thy neck with chains of gold.

(J. Martin).

Виявлені історичні трансформації образно-ціннісного складника концепту КРАСА засвідчують найбільш розгалужену систему і найвищу частотність його вторинних номінацій у дискурсі класицизму порівняно з усіма іншими аналізованими періодами та появу структурних метафор з негативною оцінністю.

3.3. Концепт КРАСА в сучасному дискурсі

Культурні епохи постійно змінюють одна одну, встановлюючи нові естетичні орієнтири та визначаючи ступінь обов'язковості їхнього дотримання. Змінюючись залежно від історичних епох і культурних традицій, образ КРАСИ зазнає часом значних трансформацій, оскільки «уявлення про прекрасну людину змінюються разом з віком людства» [161, с. 68]. На межі XIX–XX століть у західноєвропейській естетиці, «з одного боку, набули поширення суб'єктивно-ідеалістичні погляди, згідно з якими людина у процесі естетичного сприйняття ніби одухотворяє естетично нейтральний світ і змушує його випромінювати КРАСУ» [7, с. 113]. З іншого боку, КРАСА, як і вся естетична система сучасності, зазнає нищівного впливу секуляризації та прагматизму суспільства споживання.

3.3.1. КРАСА в сучасній картині світу. Протестантська етика характеризує носіїв англійської лінгвокультури як таких, що мусять дотримуватися ідеалів працьовитості, врівноваженості, привітності й порядності. Їх ідеалом психологи визнають незалежність, освіченість, внутрішню самоповагу, чесність і безкорисливість, а також почуття такту, витонченість манер, вишукану ввічливість, здатність пожертвувати часом і грошима заради доброї справи, вміння керувати і підкорятися, наполегливість в досягненні мети, відсутність чванства і хвастоців [358, с. 195]. Концепт КРАСА, синкретичний за природою, акцентує більшість основних цінностей англійської культури XX–XXI століть:

- **індивідуалізм:**

She could not stop thinking it over and over. I'm not plain. I'm not homely. I'm beautiful! (K.Wise);

- **раціоналізм:**

Beauty - in projection and perceiving - is 99.9% attitude (G. Livingston);

Why weds with loveliness utility? ...

O thou, whose brightening wing is plumed with light,

At once that pinion's beauty and its might —

Thou true ... (Eb. Elliott)

- **незалежність:**

Confidence in your own abilities shines out of your eyes and gives you more beauty than an expensive face cream ever could (S. Gunnell, K. Leigh);

- **жагу до змагання:**

The Piazza di Siena was thronged with ladies who looked as if they had come to take part in a competition. All were superbly dressed for the occasion, and even the least attractive among them radiated that charm (The Literary Gazette);

The Prize of Beauty was disputed only till You were seen; but now all Pretenders have withdrawn their Claims (J. Dryden, V. A. Dearing);

- **традиціоналізм:**

Even if I'm common in the earth's crust, I'm beautiful, if I do say so myself.

(G. Raham)

- **толерантність** [344 и др]:

I've got cancer, and I'm beautiful. I'm HIV-positive, and I'm beautiful. Whatever it is that society doesn't like about me, that's okay, because I'm beautiful! I am black, and I'm beautiful! (BNC)

Для сучасного суспільства **рівність** як «одна з найважливіших цінностей не є випадковою, адже для індивідуалістичних культур характерна так звана «дистанція влади» [123, с. 40]. Як зазначає Т.В. Ларіна, «шанобливе й уважне ставлення до кожного, незалежно від статусу і соціального становища, є важливою рисою англійського стилю комунікації» [там само]. Так, у наших прикладах КРАСУ чоловіка рівняють з КРАСОЮ Бога, а КРАСУ жінки — з КРАСОЮ чоловіка, ЗОВНІШНІЮ КРАСУ жінки — з її розумом:

Oh! My Lord, equal in beauty to the God of Love with lotus arrows, my heart is filled with desire (Ph. B. Zarrilli)

St John's desire has been directed towards Rosamond who is his equal in beauty and returns his feelings (J. Courtney, P. James)

When she reached her fifteenth year her beauty began to shine forth like the noonday sun; which it surpassed in brightness. As for her mind, it was equal in beauty to her body (Ph. B. Zarrilli)

Суттєву роль серед цінностей англійської культури відіграє **емоційна стриманість**. Уміння стримувати і контролювати свої емоції є невід'ємною складовою поняття «Englishness» [123, с. 41], що засвідчують прислів'я стосовно КРАСИ, наприклад:

A beautiful face is a silent commendation.

(The Multicultural Dictionary of Proverbs)

Стереотип КРАСИ сучасного світу відповідає стандартам моделей та актрис, що нав'язані рекламою та ЗМІ, «хоча цей параметр не є стійким і може змінитися в найближче десятиліття» [161, с. 3; 348]. Так, образ КРАСИ в сучасній культурі значно змінився, а її поняттєво-ціннісний компонент частіше виражається словом *glamour* [198, с. 42]:

She dominated by more than just her age, size and superior heritage: she had a magical, unexpected glamour (F. Walker);

The glamour attracts, charms, bewilders, intoxicates; its reaction brings pain.

(H.W. Percival)

Все частіше абсолютна цінність КРАСИ ставиться під питання. Зокрема, сучасні англійські прислів'я припускають, що КРАСА може не бути ідеальною, наприклад:

Beauty and folly are generally companions (B. Gracian);

The Queen of Beauty cannot be truly beautiful, and have known and understood beauty, unless she has realized ugliness too (Ch. Gilchrist);

From the sublime to the ridiculous.

Beauty and brain don't mix [350].

Сучасні уявлення про КРАСУ змінюються із зміною релігійних установок, соціально-економічних чинників і етнокультурних особливостей [332]. Зокрема, опис «зовнішнього вигляду жінки в поєднанні з духовно-моральними і особистісними особливостями, відображає соціо-культурні та релігійні тенденції» [161, с. 79; 321]. У наш час ідеалом зовнішньої КРАСИ стають об'єкти масової, низькопробної культури, які нерідко трактуються через поняття сексу, підкреслюючи зв'язок КРАСИ і СЕКСУАЛЬНОСТІ [198, с. 112]. Відповідно, «метафоричні образи-символи нового часу, які представляють сучасне сприйняття категорій КРАСИ і СЕКСУАЛЬНОСТІ, часто вибудовуються за допомогою таких компонентів як: «*model*» («*supermodel*», «*top model*») та «*sex*» («*sex symbol*», «*sex appeal*», «*metrosexual*»)» [там само]. Наприклад:

I don't say I'm a sight, but I don't come within miles of being pretty. All the same, I'm well aware of the fact that a girl who's not pretty may still attract the men. The Greeks had a word for it – sex-appeal (J. Romaines);

Beauty and strength thus became the basic elements of sexual attraction, now called «sex appeal» (R. Dreikurs).

Оскільки у сучасній картині світу КРАСА є, «перш за все, атрибутом прекрасної статі», тож беззаперечно більшість в ЛСП «Beautiful» «складають одиниці, що апелюють саме до жінки» [212, с. 162], хоча в період Відродження чільне місце займали уявлення про КРАСУ чоловіка. Соціо-культурні уявлення про жіночу КРАСУ у XX-XXI століттях включають узагальнені характеристики переважно домену ЗОВНІШНЄ (елегантність, крихкість), ряд параметрів, «які розкривають гендерну ідентичність жінки, її привабливість для протилежної статі, риси фізичного вигляду, оформлення зовнішності» [161, с. 5; 182], наприклад:

Beauty isn't worth thinking about; what's important is your mind. You don't want a fifty-dollar haircut on a fifty-cent head (G. Keillor)

КРАСА не обов'язково є «вродженою властивістю людини або предмету, вона може набуватися в процесі цілеспрямованої дії» [212, с. 162], що підтверджується широкою розгалуженістю синонімів лексеми *beautify – adorn, bedeck, decorate, embellish, garnish, gild, glamorize, ornament, prettify*. Також у сучасному суспільстві КРАСА є штучним продуктом, якого легко можна набути завдяки нечисленним косметичним засобам, наприклад:

<...> she is not a woman. Her glossy lips and matt complexion, her unfocussed eyes and flawless fingers, her extraordinary hair floating and shining, curling and gleaming, (reveals) the inhuman triumph of cosmetics, fighting, focusing and printing, cropping and composition [Greer, 2000].

Це також підтверджується наявністю в сучасній англійській мові «великої кількості слів і виразів, що відносяться до так званої «індустрії краси» (напр.: *beauty aids, beauty box, beauty preparations*) [212, с. 163; 365; 370; 386].

Однак, незважаючи на безліч можливостей для зовнішнього догляду, «жіноча КРАСА у багатьох її інтерпретаціях пов'язана з віком, асоціюється з молодістю, їй приписується недовговічність» [161] на відміну від КРАСИ внутрішньої, наприклад:

Some people, no matter how old they get, never lose their beauty – they merely move it from their faces into their hearts (M. Buxbaum)

Сучасна красива жінка «виглядає елегантною, ефектною, бездоганною, сексуальною» [161], про неї кажуть *a glamour girl, smasher, knockout, ravisher, sweetheart, peach, lulu, looker, mantrap, dish, siren, Venus, femme fatale, good-looker, corker, cracker, stunner, doozy, doozer* [386; 383; 385], підкреслюючи сексапільність жінки, її здатність зваблювати, на відміну від домінуючих у дискурсах попередніх періодів лексем *beauty, nymph, belle, charmer*, що підкреслювали концептуальні ознаки «чарівність», «витонченість», «тендітність» у концепті КРАСА тогочасної жінки.

У цілому, період XX-XXI століття характеризується різноманітністю естетичних стилів і швидкою зміною модних тенденцій, і, не дивлячись на

спроби зберегти баланс між «зовнішнім і внутрішнім», на перше місце виходить зовнішнє [161, с. 84]. Тож, сучасне уявлення про КРАСУ досить нестабільне і зазнає постійних змін.

Таким чином, основні варіативні характеристики концепту КРАСА в сучасній англійській лінгвокультурі – це «протиставлення безпосередньо емоційної і раціонально відрефлектованої позитивної естетичної оцінки, акцентування вибору як умови для визнання чого-небудь таким, що відповідає критеріям КРАСИ, переважне усвідомлення потворного як результату неправильного людської поведінки» [197, с.23]. У наш час домінують ознаки КРАСИ, профільовані в субдомени ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА. Такі концептуальні ознаки в цілому засвідчують синкретичність концепту, тобто невід'ємність і взаємозалежність його складників: поняття, цінності та образів КРАСИ у британській картині світу та дискурсі ХХ-ХХІ століть.

3.3.2. Фреймова структура концепту КРАСА. У наш час в картині світу англійців домінує світське трактування стандартів КРАСИ, укорінених у домені ЛЮДИНА, їхнє дотримання стає факультативним, а оцінка подекуди має негативний характер (пор. *A fair face, but foul heart* [368; 377; 384]).

У наш час усі мікрополя у межах ЛСП «Beautiful» значно збільшуються, з'являється багато нових лексем (напр., *adonic, blooming, bright, cherry cheeked, dapper, dishy, fit to be seen, glossy, glowing, grand, in full bloom, jaunty, natty, not amiss, ornamental, proper, quaint, rosy, rosy cheeked, ruddy, shining, showy, sleek, smart, sparkling, specious, spotless, spruce, symmetrical, regular, tricky, trig, trim, unspotted* та ін.).

Мікрополе «Pleasant / Приємний» об'єднує два розширення «**Delightful / Чудовий**» та «**Admirable / Захопливий**», з'являються нові лексеми (*fabulous, passable, personable* та ін.). У наш час з'являються нові ознаки КРАСИ:

– ознака **симетричний (possessing or displaying symmetry)** номінується лексемами синонімічного ряду *symmetrical – shapely, regular* (у значенні

«pleasing or attractive in shape»), що вжито для позначення пропорційно красивого зовнішнього вигляду, наприклад:

His shapely Legs like marble Pillars hold

The Fabric rising from a Base of Gold (A. A. Cooper).

Лексема *symmetrical* вживається у значенні «рівний, відповідний» не тільки за зовнішніми характеристиками: наприклад, дружина Томаса Брауна за усіма параметрами відповідає властивостям її чоловіка:

She was, however, (as seems to have been recorded by way of excuse) "a lady " of such admirable symmetrical proportion to " her worthy husband, both in the graces of her" body and mind, that they seemed to come together by a kind of natural magnetism (R. Heathcote).

– ознака «**гламурний, такий, що привертає увагу своєю незвичністю**» представлена лексемами *bright, dishy, glamorous, shining, showy* та ін.

Yes I am the older sister, it proclaimed – the glamorous one from glamorous New York, with the glamorous man – who still finds time in her busy schedule to witness the quaintly old-fashioned ritual of marriage (R. Sisman).

3. Значного розгалуження зазнає **мікрополе «Perfect/Досконалий»**, з'являються нові лексеми (*brilliant, well grouped, well-favored, well-formed, well-made, well-proportioned* та ін.)

Так, у розмовному мовленні, словосполучення *a perfect ten* (п) використовують, говорячи про жінку, яка отримує вищий бал за шкалою від 1 до 10. Ця система показників застосовується, як правило, чоловіками, для того, щоб об'єктивувати жінок і дати їм оцінку за їх зовнішню КРАСУ, тобто, аби похизуватися своїми «перемогами» перед друзями. Наприклад, оцінка 10 – жінка є досконалою, 9 – може бути дуже красивою / чудовою, 8 – красивою, 7 – милою, і 6 – такою собі [373]:

She's a perfect ten. I've been in love with her since high school (BNC).

3.1. У побутовій сфері **розширення «Excellent»** мотивоване семою «досконалий, взірцевий, гарний», синонімічний ряд *excellent – brilliant, fine,*

(very)good, goodly, ideal, luxurious, nice, sublime, superb та ін. Компоненти цього розширення входять до периферії ЛСП «Beautiful» (де домінанту визначають як «surpassingly good; excellent» [370; 380]), вони апелюють до різних сфер досвіду:

- оцінка моральних якостей людини, наприклад:

Nor yet does he say so neither, but that which is far more sublime and excellent; for he speaks not of an inclination or affection, but expresses the quality itself (J. Owen);

And native sweetness brightens every charm; Not lightly gay, nor rigidly severe, She scorns the haughty self-important air, 'Tis hers with artless elegance to shine, And brilliant wit with solid judgment join; Hers the sublimest faculties to please (J. Owen).

Лексема *sublime* називає такий тип КРАСИ людини (рідше – об'єкту), який є майже духовним або священним, і цим вселяє захоплення:

Earth cannot consider or find out any thing under Heaven bestowed upon Man more admirable, more sublime, more noble or excellent than this (O. Croll).

При цьому серед окремих словникових значень полісемантичної лексеми *ideal* лише одне – «a standard of perfection, beauty, or excellence» [371] апелює до КРАСИ:

Silvia came in view! her unresistable Ideal with all the Charm of blooming Youth, with all the attractions of Heav'nly Beauty (A. Behn);

- оцінка зовнішності людини через її форму, очі тощо:

Oh most insatiate and luxurious woman (W. Shakespeare);

Parents gave him a crown of gold, the spirit of Divination, and in conclusion, made him a Demi-god, superb a form, a Goddess beauty (R. Burton);

I want to meet those brilliant eyes, ' Which first my heart did fire. ' - What other nymph's admir'd (R. Burton).

В узагальненому вигляді наші дані про будову лексико-семантичного поля «Beautiful» у складі трьох мікрополів із зонами поступових переходів та розширеннями схематично зображені на рис. 3.5:

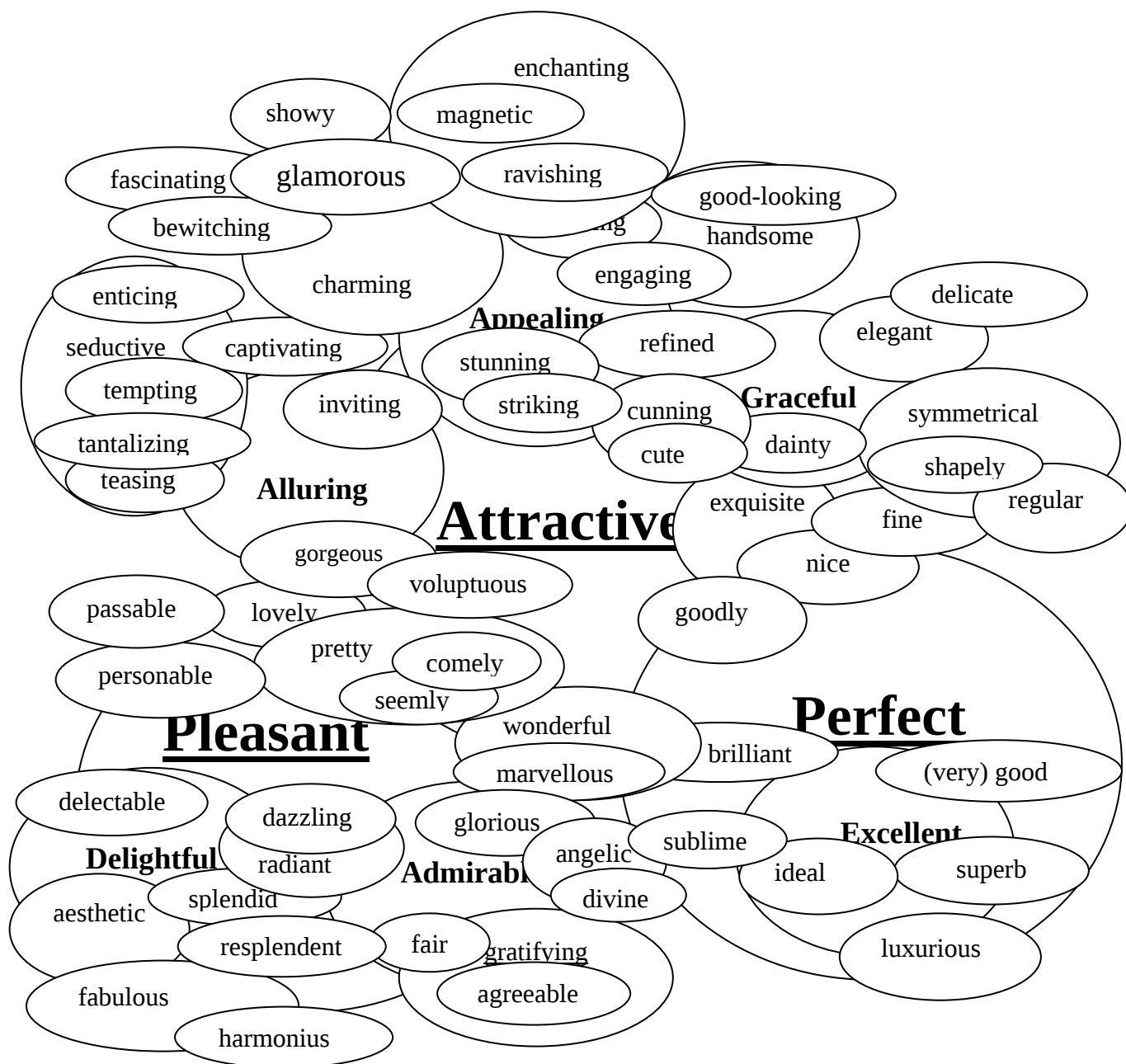

Рис. 3.5 Лексико-семантичне поле «Beautiful» у сучасний період

Наведені зміни у ЛСП пов'язані з трансформацією фреймового устрою концепту КРАСА у XIX-XXI століттях.

За нашими даними, історичне варіювання торкається усіх слотів та розширень у когнітивній структурі концепту як в якісному сенсі (зміна висвітленості окремих значень), так і кількісно (збільшення набору концептів – розширень в окремих слотах концептуальної структури) (рис. 3.6).

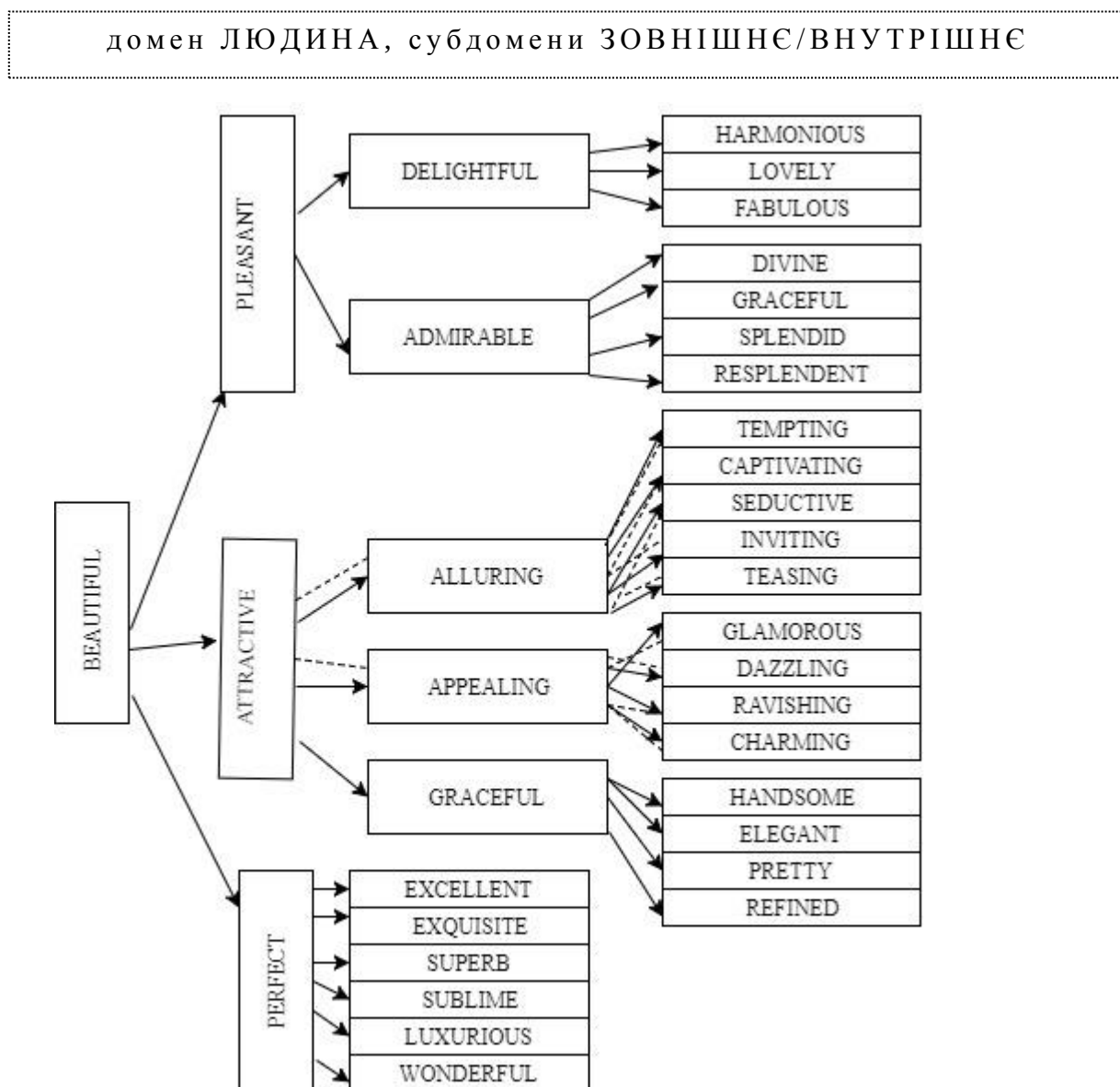

Рис. 3.6 Структура концепту BEAUTY / КРАСА в наш час,

де: → схема специфікації; ····схема каузації

Як свідчить рис. 3.6, у першому з трьох слотів концепту КРАСА, що відповідає мікрополю «Pleasant», відбувається трансформація висвітленої ознаки, заданої семним складом значень лексеми *attractive* від «чарівності»,

укоріненої у релігійному трактуванні КРАСИ і фокусованої у МКС XIV – XIX ст., до «привабливості» у переважно світській сучасній картині світу. У розширенні DELIGHTFUL / ЧУДОВИЙ слоту ПРИЄМНИЙ / PLEASANT, поєднаному значенням «приємний, милий», на зміну DELECTABLE / ЧУДОВИЙ, та WONDERFUL / ЧУДОВИЙ, притаманним МКС XIX ст., зараз приходять FABULOUS / НЕЙМОВІРНИЙ (значення «дивовижний, чудовий, приголомшливий» з 1950 р. [OED]) та LOVELY / ЧУДОВИЙ, профільовані в доменах ЛЮДИНА та ОБ'ЄКТ (за даними словників «in modern use applied indiscriminately to all pleasing material objects, from a piece of plum-cake to a Gothic cathedral» [OED] на відміну від значення «милий за рахунок краси, привабливий», яке було притаманне попереднім періодам):

'By God, she's fabulous,' Tom kept saying. 'Absolutely fabulous (H.E. Bates);
That lovely mouth parting for his, those delicate arms winding around him. It stirred him, this youth combined with dignity, eagerness flushed with innocence.

(N. Roberts);

The sandwiches which had been recommended by the doctor were quite lovely, brown bread and butter with dates or dried apple- rings or Bovril and cress.

(H. Hollingsworth)

У другому з трьох слотів концепту КРАСА – ПРИВАБЛИВИЙ / ATTRACTIVE, що відповідає мікрополлю «Attractive», відбувається трансформація висвітленої ознаки, заданої семним складом значень лексеми *attractive* від «чарівності», укоріненої у релігійному трактуванні КРАСИ і фокусованої у МКС XIV – XIX ст., до «привабливості» у сучасній переважно світській картині світу. За нашими даними, конфігурація розширення зберігається, але домінуючу за частотністю позицію у XXI столітті займає концепт APPEALING замість CHARMING у значенні «чарівний» (за даними Google Books Corpora):

So she was not at all his type, though he could readily admit there was something appealing about her (J. Jacobs).

У розширенні ALLURING / МАНКИЙ спостерігається певне розгалуження концептуальних ознак КРАСИ, ословлених лексемами *tempting, captivating, seductive, inviting, teasing*, обумовлене варіюванням ціннісного складника концепту. Так, ознака «привабливий» знаходиться в тісному взаємозв'язку з намаганням «бути бажаною» [197, с. 27]:

He wanted to tell her it wasn't true but the sun was shining on her hair and the smell of grass was so strong and the skin on her neck and shoulder looked so inviting that he had to force himself not to stretch his hand out towards her.

(R. Rendell)

Також у розширенні APPEALING / ЧАРИВНИЙ на зміну концептам FASCINATING, ENCHANTING, BEWITCHING, що домінували у МКС XIX ст. в домені РЕЛІГІЙНЕ, в наш час приходять GLAMOROUS (зі значенням «full of glamour; charmingly or fascinatingly attractive, especially in a mysterious or magical way» [361; 380 та ін.]), DAZZLING, RAVISHING в домені СВИТЦЬКЕ (зі значенням «enchanted, extremely attractive or exciting [370; 386]):

In short, our Peter fell ecstatically in love with the loveliest, sweetest, most ravishing girl in the University (J. Cournos);

She was a brown beauty: that is, her eyes, hair, and eyebrows and eyelashes, were dark: her hair curling with rich undulations, and waving over her shoulders; but her complexion was as dazzling white as snow in sunshine.

(B. N. Hardy)

Значення лексеми *glamorous, showy* – семи «зовні привабливий і стильний (superficially attractive and stylish; suggesting wealth or expense)» підкреслюють привабливість, яка вабить до себе завдяки дорогому та ексцентричному зовнішньому вигляду. Як видно з наших прикладів, людина вимушена бути гламурною, звабливою, аби знайти своє місце в сучасному суспільстві:

I don't want to be glamorous! But when I'm not glamorous, I'm nothing! So I dress up like little Bo Peep and go to the party (A. Loos);

In dress her taste inclined to the showy and attractive, and she aimed to select and adapt her outfit to her well-shaped form (P. C. Metcalf);

They seemed parodies of real women engaged in real seduction....<...> Unusually showy for her, purple panties with a lace heart (G. Rabasa);

<...> that cinema star who, within the last year or so has ceased to be "beautiful," descriptively speaking, but who has become glamorous, mysterious and alluring (F. J. Ringel)

До розширення GRACEFUL / ВИТОНЧЕНИЙ у наш час додається розширення PRETTY / МИЛОВИДНИЙ з новим значенням «applying to that which has symmetry and delicacy, a diminutive beauty» [382; 388]:

<...> a really pretty woman admiring herself in a slinky, short, black dress, long athletic legs, every curve perfect, lean-sexy, nothing to spar (N. Tuana)

She was a short, pleasantly pretty woman, with dull black hair braided tightly around her head. Blessed with a flawless complexion, she wore no makeup; her skin was the rich shade of bronzed metal, with amethyst highlights and a superb glistening sheen (Osterman & Osterman)

У сучасній МКС деталізовано більшість ознак третього слоту концепту КРАСА – ДОСКОНАЛИЙ / PERFECT, що відповідає мікрополлю «Perfect». Так, ознаки «той, що має високу якість» та «гарно зроблений» ословлені лексемами синонімічного ряду *perfect – excellent, exquisite, luxurious, sublime, superb, wonderful*. Збільшення набору лексем, що апелюють до цих ознак, обумовлене домінуванням матеріальних цінностей над традиційними етичними, що властиве ХХ століттю [222].

3.3.3. Образно-ціннісний складник концепту КРАСА. У ХХ столітті образ КРАСИ змінюється, адже вона «постає тепер як бездоганне, елегантне, трохи різкувате і дуже ефектне створіння», адже КРАСА тепер «викинута на

ринок тіл і обличч подібно товару» [161, с. 83]. Жінка має зробити вибір: проявити свою приналежність до певного класу, соціальної верстви, групи або показати світу і людям помірну, «нормальну», середню КРАСУ, без надмірностей і крайнощів [там само].

Так, мапування окремих властивостей, висвітлених у корелятивному домені ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, на референт КРАСА утворює метафори:

- КРАСА є ТОВАР (який має вартість, може бути збережений, придбаний):

Beauty is simply a commodity sold to us constantly in movies, in magazines, and on television (K. Tester);

She is simply the victim of her own vanity Feminine beauty is preserved and treasured like an aesthetic commodity (J. Roemhild);

The beauty dies out and disappears into nothingness and is forgotten until new beauty is found in new flowers that are available for sale at the flower stands in san Francisco and other cities (D. E. Atkins)

- КРАСА є НАПІЙ (який має вкус, може бути випитий):

He kept on kissing her at the same time, running the tip of his tongue across the sensitive inner skin of her lower Up, softening his mouth on hers so that he could drink her sweet taste (B. Freethy);

He groaned as he brought his mouth to hers. He tasted her sweetness. ... He released her lips and buried his face in the curve of her neck.

(Y.S. John, D.F. Mello, D. Girard)

- КРАСА є ЇЖА (яка приємно пахне, викликає апетит):

She smelled so good; I could just eat her up (P. Parikh);

She gives and gives and is constantly seduced by my overwhelming appetite for her. I will devour her yet (P. Tait, E. Schafer);

She's the perfect, all American girl, like an apple pie, and I just want to eat her up. (L. Blakely)

За нашими даними, у дискурсі ХХ – ХХІ ст. вперше з'являється метафора КРАСА Є ЗДОРОВ'Я – результат того, що концептуальні ознаки ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я (кореляту) проектується на референт КРАСА, наприклад:

I hardly think you do. It is difficult to recognize the pale, half-prostrated being who, three years since, entered the family of the Dulbergs, in this blooming and healthy young girl, whom we see here (F. Bremer);

In vivid contrast to his other features, Taita's hair was dense and strong as that of a healthy young woman, but bright burnished silver in colour (W. Smith);

У дискурсі ХХ – ХХІ ст. уперше зафіксовано структурну метафору КРАСА Є СЕКСУАЛЬНІСТЬ, де елементи корелятивного домену СЕКС мапуються на референт, наприклад:

She would put her arm around me and beg me in a very sexy tone while she played with my ears. I thought she was the prettiest lady in the world.

(P. I. Rose);

Blond, blue-eyed and built like a fifties pinup girl, she was too sexy by half, but that was only a fraction of her appeal. He'd been drawn by her energy and enthusiasm when they'd first met (J. Rock).

Таким чином, у дискурсі ХХ – ХХІ ст. спостерігаємо стабільність діапазону метафор КРАСИ. Серед двох корелятивних доменів, зафіксованих у цей період, – ЛЮДИНА та ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ – за ступенем метафоризації найвищим, як і в попередні періоди, є домен ЛЮДИНА.

3.4. Еволюційний тип історичних трансформацій концепту КРАСА

Виявлена суттєва варіативність концепту КРАСА в плані діяхронії слугує базою для узагальнення тенденцій історичної динаміки, адже «історичні концептологічні студії базуються саме на властивості концептів зазнавати трансформацій із плином часу» [213; 214]. Як зазначає І.С. Шевченко, «методологічно діяхронічні студії лексично втілених концептів спираються на

загальні для історичних розвідок положення про розвиток мови й мовлення разом із суспільством та його культурою, елементом якої є мова», що в цілому «відповідає принципу антропоцентричності сучасної парадигми» [214, с. 122].

У визначенні вектору розвитку концепту беремо до уваги усі прояви історичного варіювання, виявлені для окремих складників концепту КРАСА. Перш за все звертаємось до розвитку поняттєво-ціннісної основи концепту, використовуючи для цього «комплекс енциклопедичних знань про ознаки концепту, відомості з філософії та інших наук, та семантику лексичних одиниць, що вербалізують концепт» [214, с. 122].

Поняттєво-ціннісний складник концепту КРАСА закорінений у культурі та соціумі. Сталі концептуальні ознаки КРАСИ у XIV – XXI століттях центруються навколо:

1. властивості і якості, що дарують насолоду людині (КРАСА і зовнішня, і внутрішня);
2. позитивна естетична оцінка;
3. внутрішня, духовна закоріненість зовнішньої КРАСИ, взаємозв'язок етичної та естетичної оцінки.

Так, позитивна естетична оцінка закорінена ще в етимологічних відомостях про лексему *beautiful* (п.) – ім'я концепту, відображає «прадавні значення, що лежать в основі внутрішньої форми лексеми – імені концепту, формує доконцептуальні ознаки концепту» [214, с. 122]. Хоча окремі концептуальні ознаки з цього набору набувають різної висвітленості у різні епохи (див. Табл. Б2 Додатку Б), в цілому поняттєво-ціннісний складник КРАСИ в картині світу англійців є історично відносно сталим.

Історичне варіювання КРАСИ вбачаємо в засобах вербалізації концепту, у його структурі, у діапазоні концептуальних метафор та у способах його актуалізації у дискурсі, що відбувається як наслідок поступових трансформацій в колективній та індивідуальній свідомості носіїв мови та змін аксіологічних установ у картині світу англійців.

Проведений аналіз демонструє різну **номінативну щільність концепту** (термін В.І. Карасика [102, с.133]) в окремі періоди. Під номінативною щільністю в нашій роботі розуміємо «наявність в мові цілого ряду одно- або різнорівневих засобів його реалізації, що безпосередньо пов'язано з релевантністю, важливістю цього концепту в лінгвокультурному соціумі, аксіологічною або теоретичною цінністю явища, відбитого в його змісті» [102, с.139]. Номінація КРАСИ у різні періоди здійснюється різною кількістю лексем. Так, у період Відродження словники фіксують 50 лексем-номінантів КРАСИ, у період класицизму їх кількість зростає до 80, а в наш час в семантичному полі концепту КРАСА їх налічується понад 130 [360; 362; 369; 374; 379; 380; 385; 386 та ін.]: *beautiful, fair, dainty, goodly, pleasant, comely, seemly, fine, glorious, wonderful, charming, divine, enticing, lovely, marvellous, pleasing, excellent, beauteous, agreeable, angelic, delectable, delicate, shapely, voluptuous, delightful, gratifying, handsome, nice, exquisite, ideal, perfect, ravishing, sublime, admirable, appealing, graceful, pretty, radiant, resplendent, elegant, dazzling, gorgeous, bewitching, captivating, superb, alluring, refined, attractive, appealing; enchanting, striking, tempting, fabulous, luxurious, splendid, harmonious, magnetic, fascinating, tantalizing, stunning, engaging, brilliant, seductive, good-looking, cute, scenic, charismatic, glamorous, artistic, artistical, inviting, beaming, beamy, bonny; adonic, blooming, bright, brilliant, cherry cheeked, dapper, dishy, fait a peindre, fit to be seen, glossy, glowing, grand, in full bloom, jaunty, jimp, natty, not amiss, ornamental, passable, personable, pictorial, proper, quaint, rosy, rosy cheeked, ruddy, shining, showy, slightly, sleek, smart, sparkling, specious, spotless, spruce, symmetrical, regular, tricky, trig, trim, underformed, unspotted, well grouped, well varied, well-composed, well-favored, well-formed, well-made, well-proportioned*. Тож, в динаміці розвитку концепт КРАСА має тенденцію до збільшення номінативної щільності.

Історичні зміни торкнулись і **когнітивної структури КРАСИ** (рис.3.1, 3.2, 3.3). Так, варіювання структури концепту виявляється не тільки у кількості

його слотів, що поступово збільшуються з двох у період Відродження до трьох у період класицизму та сучасності. Тенденція до збільшення набору прослідковується і для подальших розширень кожного слоту.

Ще більше історичних змін демонструють окремі розширення кожного слоту. Так, розширення DELIGHTFUL залишається стабільним протягом усього досліджуваного періоду, а розширення GLORIOUS змінюється з плином часу на ADMIRABLE. Слот ATTRACTIVE має три розширення, з яких історично сталим є лише ALLURING, у той час, як два інших розширення трансформуються з CHARMING і COMELY у період Відродження у CHARMING, GRACEFUL у період класицизму та APPEALING, GRACEFUL у наш час.

Слот PERFECT, що вперше з'явився у структурі концепту у період класицизму і мав лише два розширення, у наш час суттєво поповнився і має шість розширень.

Подальші розширення окремих слотів концепту демонструють історичний зсув домінування уявлень про КРАСУ, закорінених у субкатегорії ЕТИЧНЕ, на ЕСТЕТИЧНЕ починаючи з періоду пізнього класицизму. Зафіксовані приклади сучасного дискурсу засвідчують максимальний ступінь висвітленості концептуальних ознак зовнішньої КРАСИ (субкатегорія ЕСТЕТИЧНЕ) у наш час порівняно з іншими періодами.

Аксіологічні властивості концепту, що зазнають варіювання у XIV – XXI століттях, виявляють суттєве зменшення ступеню висвітленості ознак божественної природи КРАСИ та збільшення висвітленості ознаки звабливості, а у наш час поповнюються концептуальною ознакою гламурності.

Проведений аналіз показав, що концепт КРАСА володіє різноманітними позитивними ознаками; оцінка концепту КРАСА сучасного періоду має більш раціоналістичний характер, в той час як в дискурсі XIV-XVI століть спостерігається духовне сприйняття КРАСИ як блага, а у XVII-XIX століттях – світське її розуміння. При цьому спостерігається загальний зсув цінностей

суспільства в бік матеріалізму разом з образом КРАСИ та її поняттєвими характеристиками.

Не менш важливим є історичне зростання кількості концептуальних ознак КРАСИ з **негативною оцінністю**: від одного негативно конотованого розширення TEMPTING у період Відродження до трьох (TEMPTING, CAPTIVATING, SEDUCTIVE) в епоху класицизму та п'яти (TEMPTING, CAPTIVATING, SEDUCTIVE, INVITING, TEASING) у наш час.

Розподілені за принципом частотності, концептуальні ознаки КРАСИ теж виявляють історичне коливання: вони займають різні пріоритетні позиції в трьох досліджуваних періодах, зміщуються «з однієї зони в іншу в процесі еволюції концепту, що свідчить про стабільність одних ознак, девальвацію інших і зростаючий потенціал третіх» [62, с. 19].

Концепту КРАСА притаманний розвинений **образно-ціннісний складник**, який також трансформується та розгалужується в процесі еволюції. Так, історично інваріантними концептуальними метафорами, за нашими даними, залишаються КРАСА є ЖИВА ІСТОТА, КРАСА є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, КРАСА є ОБ'ЄКТ У ПРОСТОРІ.

Історичного варіювання зазнають корелятивні домени та фрейми, що залучаються для перехресного мапування на референт метафори – концепт КРАСА. Це концепти-кореляти СКРОМНІСТЬ, ВІРА, ЧУДО, ПРАВДА, ГАРМОНІЯ, ВАЖЛИВІСТЬ, МОДЕЛЬ, ПРИСТОЙНА ПОВЕДІНКА, ПРИКРАСА, НАГОРОДА, ТОВАР, НАПІЙ, ЇЖА, ЗДОРОВ'Я, СЕКСУАЛЬНІСТЬ.

Наші дані про кількісне і якісне варіювання метафор КРАСИ подано у таблиці 3.1.

Табл. 3.1

Діапазон концептуальних метафор КРАСИ у XIV – XXI ст.

Рівні схематизації та кореляти	XIV – XVI століття	XVII – XIX століття	XX – XXI століття
Корелятивний домен ЛЮДИНА			
Фрейм ІСТОТА, ЩО ПРИТЯГУЄ/ЗАЧАРОВУЄ	29	31	32
Фрейм ВЛАДА	17	16	18
Фрейм МОЛОДІСТЬ	7	6	4
Фрейм ЗДОРОВ'Я/ СЕКСУАЛЬНІСТЬ	-	-	3
Фрейм МОРАЛЬ	-	3	-
Фрейм СКРОМНІСТЬ	-	3	-
Корелятивний домен РОСЛИНА			
Фрейм КВІТКА	11	9	11
Корелятивний домен КОЛІР			
Фрейм КОЛІР/ ВІДТІНОК	12	10	11
Корелятивний домен ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ			
Фрейм ДЖЕРЕЛО СВІТЛА	13	11	8
Фрейм ЗБРОЯ	7	6	6
Фрейм ЇЖА / НАПОЇ	-	-	3
Фрейм ТОВАР	-	-	2
Образ-схема КОНТЕЙНЕР			
Фрейм ПОЛОЖЕННЯ У ПРОСТОРІ	4	5	2
УСЬОГО	100%	100%	100%

Як видно з цієї таблиці, загальна тенденція історичного розвитку полягає у подальшому розгалуженні метафор у кожному наступному періоді. Тож, зменшення кореляту МОЛОДІСТЬ в наборі концептуальних метафор не є

домінуючою тенденцією історичного розвитку. Скоріше, її можна вважати винятком, що підкреслює загальне правило.

Відмічені історичні трансформації дозволяють встановити **загальний вектор** історичного варіювання концепту КРАСА в англomовній картині світу та дискурсі. Для цього звертаємось до найбільш узагальнених типів еволюції, відомих у науці та застосованих для опису цивілізаційних процесів. Як зазначає І.С. Шевченко, «в природничих науках вироблено уявлення про механізми еволюції, серед яких для лінгвістики <...> релевантні *кладогенез* і *анагенез*» [216; 217]. Кладогенез – це «тип еволюції, заснований на дивергенції (розбіжності), що відбувається в «результаті зміни напрямку відбору в різних умовах», при цьому «відмінності між видами і таксонами вищих рангів все більш заглиблюються», натомість «спільність ознак зберігається, що свідчить про походження таксонів від загального предка» [217, с. 132].

Кладогенез (термін вперше запропонований Б. Раншем у 1947 році) (від грец. *klados* гілка і *генез*) – еволюційний процес, в ході якого з однієї групи організмів (виду) формуються кілька споріднених. Кладогенез відрізняється від видоутворення тим, що включає збільшення різноманітності в процесі еволюції [357]. Механізм кладогенезу заснований на дивергенції, в ході якої має місце незалежне утворення різних ознак [11]. У процесі еволюції відмінності між видами і таксонами вищих рангів все більш заглиблюються; при цьому зберігається спільність ознак, що свідчить про походження таксонів від спільного предка [217]. Описані дані варіювання КРАСИ як динамічного концепту шляхом співставлення комплексу його характеристик для окремих історичних періодів свідчать, що КРАСА отримала свій розвиток за принципом кладогенезу.

Таким чином, проведений аналіз дає підстави зробити висновок про історичне варіювання концепту КРАСА за типом кладогенезу, що простежується в збільшенні засобів його вербалізації (збільшення лексем у кожний досліджуваний період), у змінах структури концепту (поява третього

слоту в епоху класицизму), у розгалуженні діапазону метафор (поступове розгалуження набору корелятив концептуальних метафор КРАСИ). Ці процеси є наслідком трансформацій в свідомості носіїв англійської мови, розвитку системи мови та зсуву аксіологічних установ їхньої картини світу.

Висновки до третього розділу

1. Історичне варіювання концепту КРАСА є наслідком постійних трансформацій в колективній та індивідуальній свідомості носіїв мови та змін аксіологічних установ у картині світу англійців та розвитку лексичної системи мови. Зокрема:

2. В епоху та Відродження концепт КРАСА характеризується наявністю семантичних ознак, профільованих у субдоменах ВНУТРІШНЄ та ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА, що цілком відповідає ідеям калокагатії; простежується поступовий зсув домінування моральної КРАСИ у попередні часи на користь чуттєвої, тілесної, пов'язаний із соціо-культурними змінами цього часу. Усі ознаки концепту мають переважно фемінний характер і слугують еталоном жіночої краси, що частково відрізнявся від повсякденного стереотипу.

2.1. У XIV – XVI ст. структура концепту КРАСА моделюється у вигляді фрейму з двома слотами – PLEASANT і ATTRACTIVE, які мають два і три розширення відповідно, а також подальші розширення – 12 концептів, поєднаних із попередніми переважно зв'язками специфікації та каузації. У концепті КРАСА домінують семантичні ознаки, профільовані у субдоменах ВНУТРІШНЄ домену ЛЮДИНА. Його номінативна щільність є низькою порівняно з іншими епохами.

2.2. У наборі корелятивних концептів, мапованих на референтний концепт КРАСА (домен ЛЮДИНА), з'являються нові діяхронічні змінні, притаманні лише періоду Відродження: корелятивні фрейми СКРОМНІСТЬ, ВІРА і ДИВО.

3. В епоху класицизму КРАСА набуває нових концептуальних ознак, відмінних від попереднього періоду: це раціональність, природність, гармонійність, індивідуалізм, які визначають еталон КРАСИ зазначеного періоду.

Концепт КРАСА характеризується домінуванням семантичних ознак, профільованих у субдомені ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА; високою номінативною щільністю концепту; збільшенням набору семантичних розширень, порівняно з попереднім періодом; появою розширень з негативною конотацією.

3.1. Результатом історичних трансформацій образно-ціннісного складника концепту КРАСА є найбільш розгалужена система концептуальних метафор і найвища частотність вторинних номінацій КРАСИ у дискурсі класицизму порівняно з усіма іншими аналізованими періодами, що супроводжується появою структурних метафор з негативною оцінністю.

4. Варіативні характеристики концепту КРАСА в сучасній англійській лінгвокультурі профільовані переважно у субдомені ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА. У сучасній МКС розширюється набір лексем мікрополя «Perfect», які апелюють до третього слоту концепту КРАСА – ДОСКОНАЛИЙ / PERFECT, що обумовлене домінуванням матеріальних цінностей над традиційними етичними.

4.1. Концептуальні метафори КРАСИ сучасного періоду демонструють відносну історичну стабільність. До корелятивів в діапазоні концептуальних метафор КРАСИ – історичних інваріантів у сучасному дискурсі додаються ЗДОРОВ'Я та ГЛАМУР і СЕКС, що проектується на референт КРАСА, утворюючи метафори КРАСА Є ЗДОРОВ'Я; КРАСА Є СЕКСУАЛЬНІСТЬ.

5. До загальних тенденцій історичного варіювання ознакового концепту КРАСА належать аксіологічні трансформації: його оцінність сучасного періоду є переважно прагматична й матеріальна, в той час як в дискурсі XIV-XVI століть домінує духовне сприйняття КРАСИ як блага, а у XVII-XIX століттях –

його світське раціоналістичне розуміння. Спостерігається загальна тенденція ціннісного зсуву уявлень про КРАСУ разом із розвитком суспільства в бік матеріалізму.

6. Історичне варіювання концепту КРАСА в англомовній картині світу та дискурсі трьох досліджуваних періодів відповідає еволюційному типу кладогенезу: розгалуженню за параметрами засобів вербалізації концепту, його структури, діапазону концептуальних метафор КРАСИ як способу її актуалізації у дискурсі.

Основні положення цього розділу відображені у таких публікаціях автора: [77; 79; 81].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження концепту КРАСА, вербально втіленого засобами англійської мови та актуалізованого в художньому дискурсі XIV – XXI століть, дозволило дійти висновку, що це лінгвокультурний телеономний універсальний концепт, який репрезентує одну з вищих універсальних цінностей людства. Важлива роль КРАСИ для англійської лінгвокультурної спільноти, з одного боку, та використання для аналізу концепту апарату новітньої когнітивно-дискурсивної парадигми в її діяхронічному аспекті, з іншого, засвідчують актуальність і своєчасність такої розвідки.

Дослідження спирається на еколінгвістичний принцип взаємодії суспільства і його культури – мислення – мови. Воно проведене за розробленим алгоритмом аналізу, що залучає шість послідовних етапів: від установлення історично інваріантних концептуальних ознак концепту КРАСА (виявлення передконцептуальних ознак КРАСИ – етимологічного шару концепту, внутрішньої форми його імені, архетипного підґрунтя; поняттєво-ціннісних ознак, зокрема, з'ясування імені концепту, його номінативного поля та структурування ЛСП; аксіологічних ознак та місця у категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ; образно-ціннісних ознак за даними концептуальних метафор і метонімії КРАСИ; фреймової структури концепту) до їх історичних варіантів відповідно окремих історичних періодів протягом XIV – XXI століть.

У результаті доведена висунута у роботі гіпотеза щодо синкретичної природи КРАСИ як нерозривної єдності поняттєвого–ціннісного–образного складників концепту та його історичного варіювання в художньому дискурсі Великої Британії протягом останніх восьми століть за еволюційним типом кладогенезу: розгалуження більшості концептуальних ознак КРАСИ під впливом історичних трансформацій суспільства, його культури, мислення,

системи мови, зокрема, змін аксіологічних настанов, утілених у мовній картині світу.

Етимологічний шар концепту КРАСА включає значення: «чемність», «принадність», «зовнішність», «привабливість» і мотивовані ним «спокусливість», «фізична привабливість». Внутрішня форма найменувань КРАСИ – «естетична позитивна оцінка» передбачає синкретичність етичної і естетичної оцінки КРАСИ.

В англійській лінгвокультурі уявлення про КРАСУ закорінені переважно в архетипах Великої Матері, Аніми, Діви.

Концепт КРАСА акумулює знання лінгвокультурної спільноти про переважно естетичні властивості світу, він є оператором та результатом оцінки, має неградуйований характер, тобто належить виключно до полюсу позитивної оцінки «КРАСИВЕ». Виконуючи функції означення, концепт КРАСА належить до концептів ознакового типу.

Ім'ям концепту є лексема *beautiful* (adj.), яка серед однокорінних лексем інших частин мови має найбільшу повноту значень і домінує за частотністю у дискурсі. Семантичний простір номінацій концепту, за даними компонентного аналізу, структурований ЛСП «Beautiful» з домінантою *beautiful* (adj.) і трьома радіально-ланцюжковими мікрополлями – «Pleasant», «Attractive», «Perfect» з розширеннями до кожного, що охоплюють відповідні синонімічні ряди. Серед них у прямий спосіб до КРАСИ апелюють лише значення, профільовані у домені ЛЮДИНА, субдоменах ВНУТРІШНЄ / ЗОВНІШНЄ (ЛЮДИНИ).

Концептуальні ознаки КРАСИ закорінені у таксономічній категорії ВИЩІ УНІВЕРСАЛЬНІ ЦІННОСТІ. Концепт КРАСА належить до базового рівня категоризації однієї з її субкатегорії – ЕСТЕТИЧНЕ / ПРЕКРАСНЕ. КРАСА частково перетинається з іншими розширеннями цієї субкатегорії та з двома іншими субкатегоріями – СВІТОГЛЯДНЕ, ЕТИЧНЕ, зокрема, з концептами ІСТИНА, ДОБРО, що цілком відповідає ідеям калокагатії в основі цього синкретичного концепту.

Історичний інваріант фреймової структури концепту КРАСА – це єдність двох слотів відповідно мікрополям «Pleasant» і «Attractive» у складі ЛСП «Beautiful» та їх розширенням, поєднанням за схемами специфікації і каузації.

Образно-ціннісний складник концепту КРАСА, актуалізованого в художньому дискурсі здебільш шляхом концептуальної метафори, є результатом перехресного мапування референта і корелятивів. Інваріантний набір корелятивних концептів, мапованих на референтний концепт КРАСА, охоплює фрейми з доменів ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ та ЛЮДИНА, що утворюють метафори структурного та онтологічного типів. Орієнтаційний тип метафор представлений КРАСА є ЗВЕРХУ / ВСЕРЕДИНІ. Сукупно вони утворюють метафоричний діапазон референтного концепту КРАСА.

Історично сталим і найбільш поширеним типом метонімічного перенесення в наших прикладах є схеми ЧАСТИНА замість ЦІЛЕ, ЯКІСТЬ замість НОСІЯ ЯКОСТІ.

Історичне варіювання концепту КРАСА як наслідок трансформацій у свідомості носіїв мови та змін аксіологічних установ у картині світу англійців охоплює всі провідні параметри концепту: поняттєвий, ціннісний, образний.

У XIV – XXI століттях простежується поступовий зсув домінування моральної КРАСИ на користь чуттєвої, тілесної. У структурі концепту домінують семантичні ознаки, профільовані у субдомени ВНУТРІШНЄ домену ЛЮДИНА, а його номінативна щільність є низькою порівняно з іншими епохами.

В епоху класицизму концепт КРАСА набуває нових концептуальних ознак, які стають еталоном КРАСИ: раціональність, природність, гармонійність, індивідуальність. Домінують семантичні ознаки, профільовані у субдомени ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА; зростає номінативна щільність концепту; збільшується набір семантичних розширень вербалізацій концепту і серед них вперше з'являються негативно оцінні значення.

Варіативні характеристики концепту КРАСА в сучасній англійській лінгвокультурі профільовані переважно у субдомені ЗОВНІШНЄ домену ЛЮДИНА. Відповідно до домінування матеріальних цінностей над традиційними етичними у сучасній МКС ознаки КРАСИ витлумачуються через секс і гламур, розширюється набір лексем мікрополя «Perfect».

Історичне варіювання діапазону концептуальних корелятів концепту КРАСА (домен ЛЮДИНА), засвідчують значення, специфічні для кожної епохи: так, періоду Відродження притаманні діяхронічно змінні кореляти СКРОМНІСТЬ, ВІРА і ДИВО; у дискурсі класицизму спостерігається найбільш розгалужена система концептуальних метафор і найвища частотність вторинних номінацій КРАСИ порівняно з усіма іншими аналізованими періодами, з'являються структурні метафори з негативною оцінністю. У наш час до корелятивних концептів у діапазоні концептуальних метафор КРАСИ додаються ЗДОРОВ'Я та ГЛАМУР і СЕКС, що проектується на референтний концепт КРАСА, утворюючи метафори КРАСА Є ЗДОРОВ'Я; КРАСА Є СЕКСУАЛЬНІСТЬ.

До загальних тенденцій історичного розвитку ознакового концепту КРАСА належать діяхронічні трансформації від переважно релігійно-духовного сприйняття КРАСИ як блага в епоху Відродження до його мішано-світського моралізаторського витлумачення за часів класицизму і до переважно раціоналістичного і почасти цинічно утилітарного у наш час.

У цілому результати проведеного дослідження є внеском у діяхронічну когнітивну семантику (виявлення значень лексеми – імені концепту і його ЛСП, профільованих у різних доменах), лінгвокогнітивістику (визначення змісту й структури концепту КРАСА), теорію когнітивної метафори (встановлення наповнення метафоричних і метонімічних / метафтонімічних моделей ментальної репрезентації знань), історичну лінгвокогнітивістику (визначення діяхронічного інваріанта і варіантів концепту).

Застосований підхід, запропонована й опробована методика аналізу зумовлюють перспективність їх застосування для виопрацювання типології концептів (як синкретичних, так і інших типів); а також для дослідження варіювання концептів за різними параметрами – діахронічним і міжкультурним, що сприятиме розбудові історико-когнітивного та компаративного напрямів лінгвокогнітивних студій на матеріалі англійської, української та інших мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверина М. А. Вербализация концепта «Красота» в лексеме «Прекрасный» как составляющая языковой картины мира / М. А. Аверина // *Universum: филология и искусствоведение*. – 2014. – №10(12). – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/verbalizatsiya-kontsepta-krasota-v-lekseme-prekrasnyy-kak-sostavlyayuschaya-yazykovoy-kartiny-mira> (дата обращения: 22.05.2016).
2. Агавелян О. К. Вербально-визуальные характеристики архетипов в современных представлениях личности / О. К. Агавелян, С. Б. Перевозкин, Ю. М. Перевозкина // *II Сибирский вестник специального образования*. – 2011. – № 3. – С. 7–14.
3. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка: учебное пособие [Электронный ресурс] / Н. Ф. Алефиренко. – Режим доступа. – http://www.nnre.ru/kulturologija/lingvokulturologija_cennostno_smyslovoe_prostranstvo_jazyka_uchebnoe_posobie/index.php (дата обращения: 13.01.2013).
4. Алимуратов О. А. Структурная и признаковая модели концепта BEAUTY (КРАСОТА), объективируемого в современном англоязычном женском дискурсе / О. А. Алимуратов, М. А. Гусева // *Вопросы когнитивной лингвистики*. – 2010. – № 3. – С. 12–19.
5. Альберти Л. Б. Десять книг про зодчество / Л. Б. Альберти. – М. : Изд-во всесоюзной академии архитектуры, 1935. – Т. 1. – 392 с.
6. Антология мировой философии. Возрождение. – Минск : Харвей, М. : Аст, 2001. – 927 с.
7. Анурина І. С. Філософське, психологічне, естетичне, етичне та лінгвокультурологічне підґрунтя відображення концепту КРАСА в британській, німецькій, українській і російській лінгвокультурних спільнотах

- / І. С. Анурина // Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – Вип. 20. – С. 108–118.
8. Аристотель : [сочинения в четырех томах]. – М. : Мысль, 1976. – Т. 1. – 550 с.
 9. Аристотель Риторика. Поэтика. – М. : Лабиринт, 2000. – 224 с.
 10. Арутюнова Н. Д. Истина. Добро. Красота: взаимодействие концептов / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Языки эстетики: Концептуальные поля прекрасного и безобразного / [Отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. – М., 2004. – С. 5–29.
 11. Афонин А. А. Механизмы макроэволюции [Электронный ресурс] / А. А. Афонин. – Режим доступа : http://afonin-59-bio.narod.ru/4_evolution/4_evolution_lec/evol_lec_13.htm.
 12. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1996. – 104 с.
 13. Балалыкина Э. А. Концептосфера лексико-семантического поля красоты в современном русском языке / Э. А. Балалыкина // Избранные вопросы русского языка и лингводидактики. – Познань, 2002. – С. 23–30.
 14. Баткин Л. М. Итальянское Возрождение. Проблемы и люди / Л. М. Баткин. – М. : Российский Государственный гуманитарный университет, 1995. – 448 с.
 15. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти / О. Л. Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 362 с.
 16. Белехова Л. И. Методика экспликации архетипов, воплощенных в американских поэтических текстах / Л. И. Белехова // Когниция, коммуникация, дискурс. – Харьков, 2014. – № 9. – С. 8–32. – Режим доступа: <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/ISSN 2218-2926>
 17. Белякова И. Е. Концепт «красоты» в американском языковом и культурном пространствах / И. Е. Белякова // Вестник ТюмГУ. – 2006. – № 8. – С. 18–22.

18. Биктагирова З. А. Концепт «Семья» в паремиологии английского, турецкого и татарского языков: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Биктагирова Зубайда Альбертовна. – Казань, 2007. – 228 с.
19. Биркхойзер-Оэри С. Мать. Архетипический образ в волшебной сказке / С. Биркхойзер-Оэри. – М. : Когито-Центр, 2006. – 256 с.
20. Бокова Ю. С. Вербализация концепта «красота» в русском и англоязычном лингвокультурном сознании (на материале произведений русских, английских и американских писателей): автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Ю. С. Бокова. – М., 2012. – 22 с.
21. Болдырев Н. Н. Оценочные категории как формат знания / Н. Н. Болдырев // Исследование типов знаний и проблема их классификации : сб. науч. тр. – М.–Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2008. – С. 25–37.
22. Болдырев Н. Н. Интерпретационный потенциал концептуальной метафоры / Н. Н. Болдырев // Когнитивные исследования языка : сборник научных трудов / отв. ред. В. З. Демьянков. – Тамбов, 2013. – Вып. XV: Механизмы языковой когниции. – С. 12–21.
23. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии : учебное пособие / Н. Н. Болдырев. – [Изд. 4-е, стер.]. – М.-Берлин : Директ-Медиа, 2016. – 163 с.
24. Болотова Е. Н. Роль лексикона в когнитивно-дискурсивных исследованиях / Е. Н. Болотова // *Lingua Mobiliis*. – 2007. – № 3. – С. 106–111.
25. Большаков В. П. История культуры повседневности : учебное пособие / В. П. Большаков, С. Н. Иконникова. – М. : изд-во Проспект, 2015. – 648 с.
26. Бондаренко Є. В. Еволюція поняття часу в англійській мові та у дискурсі : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Бондаренко Євгенія Валеріївна. – Харків, 2012. – 555 с.

27. Бондаренко Е. В. Матричное моделирование базовых понятий картины мира / Е. В. Бондаренко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Романо-германська філологія. – 2013. – № 1051. – С. 6–11.
28. Бондаренко Е. В. Матричное моделирование. Дуальность времени в англоязычной картине мира : [монография] / Є. В. Бондаренко. – Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2014. – 304 с.
29. Борисенкова Л. М. Когнитивные аспекты словообразования: автореф. дисс. на соискание уч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. М. Борисенкова. – Тверь, 2005. – 40 с.
30. Босова Л. М. Соотношение семантических и смысловых полей качественных прилагательных: психолингвистический аспект: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание, социоллингвистика, психолингвистика» / Л. М. Босова. – Барнаул, 1998. – 45 с.
31. Бровченко І. В. Концептуальна метафора у кліше англомовного наукового тексту : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Бровченко Ірина Володимирівна. – Харків, 2011. – 250 с.
32. Брославская Б. Я. Концепт ВІЙНА в англомовній картині світу: доконцептуальні основи / Б. Я. Брославская // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1051. – С. 46–51.
33. Брутян Г. А. Язык и картина мира / Г. А. Брутян // Научные труды высшей школы. Философские науки. – М., 1973. – № 1. – С. 108–109.
34. Буало Н. Поэтическое искусство / Н. Буало. – М. : Азбука-классика, 2012. – 176 с.
35. Будаев Э. В. Становление когнитивной теории метафоры / Э. В. Будаев // Лингвокультурология. – Екатеринбург, 2007. – Вып. 1. – С. 16–32.

36. Бурмакина Н. А. Красота природы в художественных и публицистических сочинениях первого Енисейского губернатора А. П. Степанова: (Лингвистический аспект) / Н. А. Бурмакина. // Сибирский субэтнос: культура, традиции, ментальность : IV Всеросс. научно-практическая Интернет-конференция – Красноярск : КГПУ им. В. П. Астафьева, 2008. – С. 26–34.
37. Буркхардт Я. Культура Италии в эпоху Возрождения / Я. Буркхардт. – М. : Интрада, 2001. – 544 с.
38. Бычков В. В. Эстетика / В. В. Бычков. – М. : Гардарики, 2004. – 556 с.
39. Бычков В. В. Эстетика / В. В. Бычков, О. В. Бычков // Новая Философская Энциклопедия. – М. : Мысль, 2001. – Т. 4. – С. 456–466.
40. Ваховская О. В. Вербализация концепта ГРЕХ в англоязычном дискурсе XIV – XXI веков: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Ваховская Ольга Владимировна. – Харьков, 2011. – 287 с.
41. Вардзелашвили Ж. А. К вопросу о толковании термина «номинация» в лингвистических исследованиях / Ж. А. Вардзелашвили // Славистика в Грузии. – Тб. : ТГУ, 2000. – Вып. 1. – С. 62–68.
42. Виндельбанд В. Платон / В. Виндельбанд. – СПб., 1909. – 176 с.
43. Войшвилло Е. К. Понятие как форма мышления: логико-гносеологический анализ / Е. К. Войшвилло. – М. : МГУ, 1989. – 239 с.
44. Вольф Е. М. Оценочное значение и соотношение признаков «хорошо/плохо» / Е. М. Вольф // Вопросы языкознания. – 1986. – № 5. – С. 98–106.
45. Вольф Е. М. Метафора и оценка / Е. М. Вольф // Метафора в языке и тексте. – М. : Наука, 1988. – С. 52–65.
46. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 280 с.
47. Воркачев С. Г. Концепт СЧАСТЬЯ: значимостная составляющая Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж, 2002. – Вып. 2. – С. 4–18.

48. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. – 236 с.
49. Воркачев С. Г. Вариативные и ассоциативные свойства телеономных линвоконцептов : [монография] / С. Г. Воркачев. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 214 с.
50. Гайдукова В. П. Символизм цветообозначений в культуре и немецком языке / В. П. Гайдукова // Новая Наука: Проблемы и перспективы : [в 2 ч.]: Международное научное периодическое издание по итогам Международной научно-практической конференции, 04 марта 2016 г. : тезисы докл. – Стерлитамак : РИЦ АМИ, 2016. – Ч. 1. – С. 2227.
51. Гак В. Г. К проблеме общих семантических законов / В. Г. Гак // Общее и романское языкознание. – М., 1972. – С. 144–157.
52. Гак В. Г. К проблеме семантической синтагматики / В. Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики. – М. : АН СССР Институт русского языка, 1972. – С. 367–395.
53. Галуцьких І. А. Тілесність у художній прозі англомовного модернізму і постмодернізму (когнітивно-меміотичні студії) : монографія / І. А.Галуцьких. – Запоріжжя : Кругозір, 2016. – 628 с.
54. Гаспаров Б. М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования / Б. М. Гаспаров. – М. : Новое литературное обозрение, 1996. – 352 с.
55. Гегель Г. В. Ф. Наука логика : [в 3-х т.] / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1970. – Т. 1. – 501 с.
56. Гильберт К. Э. История эстетики / К. Э. Гильберт, Г. Кун. – СПб : Алетейя, 2000. – 653 с.
57. Головина М. А. Концептуализация пути в современном русском и английском языках / М. А. Головина. – М. : Московский городской педагогический университет, 2010. – 75 с.

58. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : [монографія] / І. О. Голубовська. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Логос, 2004. – 284 с.
59. Гончарова Н. Н. Языковая картина мира как объект лингвистического описания / Н. Н. Гончарова // Известия ТулГУ. Гуманитарные науки. – 2012. – № 2. – С. 396–405.
60. Грибіник Ю. І. Явища полісемії та омонімії в англійській геодезичній термінології / Ю. І. Грибіник // Молодий вчений. – 2015. – № 2(1). – С. 191–194.
61. Губанова Э. С. Сопоставительный анализ концепта «красота» в английском, русском и башкирском языках / Э. С. Губанова [и др.] // Юный ученый. – 2015. – № 3. – С. 24–28.
62. Гудкова Н. М. Становлення концепту "Ексклюзивність" у російському друкованому рекламному тексті XIX-XXI ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / Н. М. Гудкова. – К., 2012. – 23 с.
63. Гукетлова Н. Ф. Метафорическая номинация концепта "красота" в разных лингвокультурах / Ф. Н. Гукетлова, Ф. А. Бербекова // Вестник Адыгейского государственного университета. Сер. : Филология и искусствоведение. – 2010. – Вып. 3(63). – С. 161–164.
64. Гумбольдт В. фон. О различии организмов человеческого языка и о влиянии этого различия на умственное развитие человеческого рода. Введение во всеобщее языкознание. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М. : Либроком, 2013. – 376 с.
65. Гурочкина А. Г. Типы знаний как концептуальное основание значения координативных словосочетаний / А. Г. Гурочкина // Когнитивные исследования языка : сб. науч. трудов / [Ред. Е. С. Кубрякова, Н. Н. Болдырев]. – М.-Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2008. – Вып. III. Типы знаний и проблемы их классификации. – С. 169–175.

66. Давыдов А. Нетрадиционный психоанализ: Избранные научные статьи и выступления на конференциях / А. Давыдов, О. Скорбатьюк. – Сан-Диего, Калифорния : HPA Press, 2015. – 159 с.
67. Дедюлина М. А. Конспект лекций по культурологии: [учебное пособие] / М. А. Дедюлина, Е. В. Папченко, Е. А. Помигуева. – Таганрог : ТТИ ЮФУ, 2009. – 127 с.
68. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация : [авторский сборник] / Тён Адрианус ван Дейк ; [пер. с нидерл. М. Дмитриовская, С. Сухомлинова, С. Ромашко и др.]. – М. : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 310 с.
69. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода / В. З. Демьянков // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 17–33.
70. Демьянков В. З. Термин «концепт» как элемент терминологической культуры / В. З. Демьянков // Язык как материя смысла : сборник статей в честь академика Н. Ю. Шведовой / [Отв. ред. М. В. Ляпон]. – М. : Издательский центр «Азбуковник», 2007. – С. 606–622.
71. Демьянков В. З. Пленительная красота / В. З. Демьянков // Логический анализ языка: Языки эстетики: Концептуальные поля прекрасного и безобразного / [Сост. и отв. редактор Н.Д. Арутюнова]. – М. : Индрик, 2004. – С. 169–208.
72. Девдюк І. В. Курс лекцій з історії англійської літератури (від початків до кінця XVIII ст.) / І. В. Девдюк. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2012. – 84 с.
73. Довганюк Е. В. Специфіка вербалізації концепту ВРОДА в англійській мові: педагогічний аспект / Е. В. Довганюк // Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі : IV Міжнар. наук.-метод. конф., 23 листопада 2011 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – С. 55–56.

74. Довганюк Е. В. Метафоризація естетичного концепту ВРОДА: лінгводидактичний аспект / Е. В. Довганюк // Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі : VI міжнар. наук.-метод. конф., 21 листопада 2013 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 52–54.
75. Довганюк Э. В. Концепт BEAUTY в англоязычной лингвокультуре: ценностная составляющая / Э. В. Довганюк // Актуальные проблемы современной лингвистики : III Межвуз. конф., 15-16 апреля 2014 г. : сборник тезисов. – Санкт-Петербург, 2014 – С. 85–87.
76. Довганюк Е. В. Етнокультурна специфіка метафоричної об'єктивації концепту ВРОДА (на матеріалі англійської та української/російської мов) / Е. В. Довганюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2014. – № 1103 – С. 35–40.
77. Довганюк Э. В. Концепт BEAUTY/КРАСОТА в англоязычной лингвокультуре: понятийная составляющая / Э. В. Довганюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. – Одеса, 2015. – Вип.14. – С. 139–142.
78. Довганюк Э. В. Концепт КРАСОТА в лингвистических студиях / Э. В. Довганюк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2015. – Вип. 81 – С. 236–243.
79. Довганюк Э. В. Метафора как инструмент формирования лексических навыков студентов при обучении английскому языку (на примере метафорической объективации концепта BEAUTY) / Э. В. Довганюк // I Таврійські філологічні читання : Міжнар. наук.-практ. конф., 27–28 лютого 2015 р. : тези доп. – Херсон, 2015. – С. 195–196.
80. Довганюк Э. В. Предконцептуальные характеристики концепта КРАСОТА в английской картине мира / Э. В. Довганюк // Science and Education a New Dimension. Philology. – 2017. – V(33), Issue: 123. – С. 24–27.

81. Довганюк Е. В. Історичні трансформації концепту КРАСА, вербалізованого лексичними засобами англійської мови / Е. В. Довганюк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2017. – Вип. 85. – С. 81–87.
82. Дорога А. Є. Тематичні акценти естетичних досліджень доби Відродження та епохи Просвітництва / А. Є. Дорога // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : [зб. наук. праць; вип. XXVII]. – К. : Міленіум, 2011. – С. 3–9.
83. Дудченко О. В. Реконструкция концептосферы КРАСОТА в англосаксонской поэтической картине мира: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О. В. Дудченко. – Владивосток, 2007. – 23 с.
84. Єнікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови : [монографія] / С. М. Єнікєєва. – Запоріжжя : ЗНУ, 2006. – 320 с.
85. Евин И. А. Искусство и синергетика : [учебное пособие] / И. А. Евин. – [изд. 2-е, перераб. и доп.]. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 208 с.
86. Ерофеева И. В. Архетип как средство репрезентации национальных ценностей в журналистике / И. В. Ерофеева // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. Филология и искусствоведение. – Киров, 2009. – № 2 (2). – С. 111–115.
87. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: ракурсы анализа языковой картины мира / С. А. Жаботинская // Актуальні проблеми металінгвістики : науковий збірник. – К. : Брама, 1999. – С. 3–8.
88. Жаботинська С. А. Посесивна конструкція і концептуальні трансформи / С. А. Жаботинська // Мова. Людина. Світ: До 70-річчя проф. М.П. Кочерга на. Зб. Наукових статей / [Під ред. Тараненка О.О.]. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2006. – С. 178–192.

89. Жаботинская С. А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики: интегративный подход / С. А. Жаботинська // Когнитивные исследования языка.: сб. науч. трудов / [Ред. Е. С. Кубрякова, Н. Н. Болдырев]. – М.-Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2008. – Вып. III. Типы знаний и проблемы их классификации. – С. 61–74.
90. Жаботинская С. А. Концепт / домен: матричная и сетевая модели / С. А. Жаботинська // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 168. – Т. 1. – С. 254–259.
91. Жаботинская С. А. Ономаσιологические модели и событийные схемы / С. А. Жаботинская // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2009. – № 837. – С. 3–14.
92. Жаботинская С. А. Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции) / С. А. Жаботинская // Когниция, коммуникация, дискурс : Междунар. электронный сб. науч. трудов. – 2013. – № 6. – С. 47–76.
93. Живицька І. А. Концепт «BEAUTY / КРАСА» в пареміологічному уявленні (на матеріалі англійських та українських прислів'їв) / І. А. Живицька // Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Філологічні студії. Структура і семантика мовних одиниць. – 2013. – Вип. 9, Ч. 2. – С. 50–58.
94. Жмуров В. А. Психиатрия. Энциклопедия. [Электронный ресурс] / В. А. Жмуров. – Режим доступа : https://books.google.com.ua/books?id=wwwqDQAAQBAJ&dq=%D0%B6%D0%BC%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%B2+%D0%92.%D0%B0.+%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BF&hl=ru&source=gbp_navlinks_s.
95. Змиева И. В. Лингвокогнитивные характеристики средств вербализации концепта ДОБРО в английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Змиева Ирина Владимировна. – Харьков, 2006. – 223 с.

96. Иванова Е. В. Архетипический концепт в языке и тексте / Е. В. Иванова // Вестник ЧГПУ. – 2013. – № 6. – С. 181–190.
97. Исаев И. Ф. Проблема методологических оснований формирования личности школьника в поликультурной образовательной среде [Электронный ресурс] / И. Ф. Исаев, И. П. Ильинская // Научные ведомости БелГУ. Сер. : Гуманитарные науки. – 2009. – №14 (69). – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/problema-metodologicheskikh-osnovaniy-formirovaniya-lichnosti-shkolnika-v-polikulturnoy-obrazovatelnoy-srede> (дата обращения: 11.03.2017).
98. Кабанова И. В. Зарубежная литература. Литература XVII века [Электронный ресурс] / И. В. Кабанова. – Режим доступа : <http://17v-euro-lit.niv.ru/17v-euro-lit/kabanova/literatura-xvii-veka.htm>.
99. Карасик В. И. Оценочные доминанты в языковой картине мира / В. И. Карасик // Единство системного и функционального анализа языковых единиц. – Белгород, 1999. – С. 39–40.
100. Карасик В. И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : Ворон. гос. ун-т, 2001. – С. 75–80.
101. Карасик В. И. О типах дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. – Волгоград. – 2000. – С. 5–20.
102. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
103. Карасик В. И. Лингвокультурная концептология : [учеб. пособие] / В. И. Карасик, Н. А. Красавский, Г. Г. Слышкин. – Волгоград : Парадигма, 2009. – 114 с.
104. Каратышова М. А. Гендерные и прагмалингвистические закономерности реализации концепта в комплиментарном речевом поведении: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04

- «Германские языки», спец. 10.02.19 «Теория языка» / М. А. Каратышова. – Армавир, 2010. – 26 с.
105. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 261 с.
 106. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / С. Д. Кацнельсон. – Л. : Наука, 1972. – 215 с.
 107. Клименко Т. А. Лексические концепты «СВЕТ» и «ТЬМА» как фреймовые структуры / Т. А. Клименко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Лінгвістика. – 2013. – № 18. – С. 102–105.
 108. Клименко Е. О. Концепт менеджмент в американской и русской лингвокультурах : дисс. ... канд филол наук : 10.02.20 / Клименко Елена Олеговна. – Волгоград, 2004. – 204 с.
 109. Клинцева Ю. В. Лексико-семантические и когнитивно-derivационные аспекты гиперконцепта «Красота»: на материале английского и русского языков: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Ю. В. Клинцева. – Краснодар, 2007. – 23 с.
 110. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1990. – 108 с.
 111. Кондратьева О. Н. Основные направления в области концептуальных исследований / О. Н. Кондратьева // Филол. сб. – Кемерово, 2002. – Вып. 2. – С. 83–88.
 112. Коч Н. В. Исследование концептов в диахронии как теоретическая и методическая проблема / Н. В. Коч // Наукові записки. Сер. : Філологічні науки (мовознавство) : у 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89 (1). – С. 316–320.
 113. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.
 114. Круглова Л. К. Культура эпохи Возрождения : учеб. пособие [по курсу Культурологии] / Л. К. Круглова. – СПб. : СПбГУВК, 2002. – 82 с.

115. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М. : МГУ, 1996. – 248 с.
116. Кубрякова Е. С. В поисках сущности языка: Когнитивные исследования / Е. С. Кубрякова. – М. : Знак, 2012. – 208 с.
117. Кубрякова Е. С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
118. Кубрякова Е. С. О соотношении языка и действительности и связи это проблемы с трактовкой понятия знания / Е. С. Кубрякова // Когнитивные исследования языка. – Тамбов : Общероссийская общественная организация «Российская ассоциация лингвистов-когнитологов». – 2008. – № 3. – С. 11–24.
119. Кузнецов В. Г. Предмет и задачи диахронической сопоставительной концептологии / В. Г. Кузнецов // Вопросы когнитивной лингвистики. – М., 2007. – № 2. – С. 26–34.
120. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М. : Высш.шк., 1986. – 396 с.
121. Кушниренко А. А. Семантика компонентов архетипического комплекса литературного произведения / А. А. Кушниренко // Архетипы, мифологемы, символы в художественной картине мира писателя / [под ред. Г. Г. Исаева ; сост. Г. Г. Исаев, Т. Ю. Громова, Д. М. Бычков]. – Астрахань : Изд. дом «Астрахан. ун-т», 2010. – С. 30–32.
122. Лакофф Дж. Джонсон Марк Метафоры, которыми мы живем / Дж Лакофф, М. Джонсон : Пер. с англ. / [Под ред. и с предисл. А. Н. Баранова]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
123. Ларина Т. В. Категория вежливости и стиль коммуникации / Т. В. Ларина. – М. : Litres, 2017. – 1191 с.
124. Летуновская Н. В. Лексико-семантическая репрезентация концепта КРАСОТА в немецком и русском языках: автореф. дисс. на соискание уч.

- степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Н. В. Летуновская. – М., 2005. – 20 с.
125. Лингвокультурология [Электронный ресурс] : учебник / Т. В. Евсюкова, Е. Ю. Бутенко. – [2-е изд., стер.]. – М. : ФЛИНТА, 2014. – 480 с.
 126. Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения / А. Ф. Лосев. – М. : Мысль, 1978. – 624 с.
 127. Лосев А. Ф. История античной эстетики: ранняя классика / А. Ф. Лосев. – М. : ООО «Изд-во “АСТ”», 2000. – 624 с
 128. Лошаков А. Г. Сверхтекст: семантика, прагматика, типология: автореф. дис. на соискание уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / А. Г. Лошаков. – Киров, 2008. – 48 с.
 129. Лызлова С.А. Метонимия и способы перевода метонимических единиц с английского языка на русский / С. А. Лызлова // Актуальні проблеми викладання іноземних мов для професійного спілкування: IV Всеукраїнська науково-практична конференція, 7–8 червня 2013 р. : тези доп. : [У двох томах]. Том 1. Лінгвістика та методика викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі. – Дніпропетровськ : Біла К.О., 2013. – С. 63–65.
 130. Ляпин С. Х. Концептология: к становлению подхода / С. Х. Ляпин // Концепты. – Архангельск. – 1997. – Вып. I. – С.11–35.
 131. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / В. А. Маслова. – Мн. : ТетраСистемс, 2005. – 256 с.
 132. Маслова В. А. Теория концептуальной метафоры и её роль в современных лингвистических исследованиях [Электронный ресурс] / В. А. Маслова. – Режим доступа : <http://lingvodnu.com.ua/arxiv-nomeriv/lingvistika-lingvokulturologiya-2012/> (дата обращения 25.10.2016).
 133. Маслова В. А. Лингвокультурология как наука о наиболее культураносных языковых сущностях / В. А. Маслова // Актуальные проблемы филологии и

- педагогической лингвистики. – Белоруссия, Витебск : Витебский государственный университет, 2014. – № 16. – С. 78–90.
134. Махмутова А. Н. Аксиологические характеристики концептов женщина и мужчина в русском, английском и татарском языках / А. Н. Махмутова // Ученые записки казанского государственного университета. Сер. : Гуманитарные науки. – 2008. – Т. 150, Кн. 2. – С. 205–212.
135. Мещерякова Ю. В. Концепт КРАСОТА в английской и русской лингвокультурах : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно–историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Ю. В. Мещерякова. – Волгоград, 2004. – 24 с.
136. Мещерякова Ю. В. Концепт «красота» в английской и русской лингвокультурах [Электронный ресурс]: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Мещерякова Юлия Витальевна. – М., 2004. – 232 с. – Режим доступа : <http://diss.rsl.ru/diss>.
137. Милевская Т. В. О понятии «дискурс» в русле коммуникативного подхода / Т. В. Милевская // Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах «Коммуникация – 2002» (“Communication Across Differences”) : междунар. науч.-практ. конф., 2002 г. : тезисы докл. – Пятигорск : ПГЛУ, 2002. – Ч. 1. – С. 188–190.
138. Мирзоева Л. Ю. Диахроническая детерминированность восприятия средств выражения оценки / Л. Ю. Мирзоева // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2013. – № 4. – С. 123–128.
139. Михайлова Т. А. Цвета красоты / Т. А. Михайлова // Логический анализ языка. Языки эстетики: Концептуальные поля прекрасного и безобразного / [Отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. – М., 2004. – С. 436–445.
140. Михаленко А. О. Интересная лингвистика [Электронный ресурс] / А. О. Михаленко. – Режим доступа : https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/35/Внутренняя_форма_слова.pdf.

141. Михальская Н. П. История английской литературы [Электронный ресурс] / Н. П. Михальская, Г. В. Аникин. – Режим доступа : <http://svr-lit.niv.ru/svr-lit/mihalskaya-anikin-angliya/index.htm>.
142. Морозова Е. И. Дискурс как мыслекоммуникативное образование / Е. И. Морозова, И. С. Шевченко // Лінгвістичні й дидактичні проблеми іншомовної комунікації // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Х.: Константа, 2003. – № 586. – С. 33–38.
143. Москвин В. П. Н.Ф. Алефиренко. Спорные проблемы семантики. Рецензия / В. П. Москвин // ВЯ. – 2000. – № 6. – С. 137–140.
144. Никитин М. В. Развернутые тезисы о концептах / М. В. Никитин // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 53–64.
145. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения : учеб. пособие / М. В. Никитин. – М. : Высш. шк., 1988. – 168 с.
146. Новиков Л. А. Избранные труды. Эстетические аспекты языка / Л. А. Новиков. – М. : Издательство Российского Университета дружбы народов, 2001. – Т. 2. – 842 с.
147. Нойманн Э. Происхождение и развитие сознания / Э. Нойманн ; [пер. с англ. А. П. Хомик]. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 1998. – 464 с.
148. Одоевский В. Ф. Русские ночи / В. Ф. Одоевский. – Л. : Наука, 1975 – 320 с.
149. Окунева И. О. Концепт «красота» в русском и английском языках: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / И. О. Окунева. – М., 2009. – 25 с.
150. Олейник Н. А. Концепт ЭКОНОМИЧЕСКИЙ КРИЗИС в англоязычном экономическом дискурсе 1930-х и 2000-х годов: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Олейник Наталья Анатольевна. – Харьков, 2016. – 245 с.

151. Осинцева Н. В. Танец в аспекте антропологической онтологии: дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Осинцева Надежда Владимировна. – Тюмень, 2006. – 167 с.
152. Павиленис Р. И. Проблема смысла: Современный логико-функциональный анализ языка / Р. И. Павиленис. – М. : Мысль, 1983. – 286 с.
153. Павлова А. Концепція краси і духовний універсум людини в українській народній казці / А. Павлова // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. праць. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. – Вип. 38. – С. 177–181.
154. Пак А. О. Сопоставительное исследование концепта "красота" в китайском и русском языках: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / А. О. Пак. – Душанбе, 2009. – 25 с.
155. Паскаль Б. Мысли / Б. Паскаль // Библиотека всемирной литературы. Серия первая. – М., 1974. – Т. 42. – С. 109–186.
156. Перебийніс В. І. Статистичні методи для лінгвістів: навчальний посібник / В. І. Перебийніс. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 168 с.
157. Перевезенцева А. Ю. Развитие исторической прозы в английской литературе XX века / А. Ю. Перевезенцева // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – Нижний Новгород, 2011. – № 6 (2). – С. 500–503.
158. Петрушенко В. Л. Этика и эстетика : учебное пособие / В. Л. Петрушенко и др. – Львов : Издательство Национального университета "Львовская политехника", 2008. – 180 с.
159. Пименова М. В. Концептуальные исследования и национальная ментальность / М. В. Пименова // Гуманитарный вектор. Сер. : Педагогика, психология. – 2011. – № 4. – С. 126–132.
160. Платон. Собрание сочинений : [в 4 т.] ; [под общ. ред. А.Ф. Лосева и др.]. – М. : Мысль, 1990. – Т. 1. – 860 с.

161. Погонцева Д. В. Культурно-историческая динамика представлений о женской красоте / Д. В. Погонцева // Человек и культура. – 2014. – № 5. – С. 67–85.
162. Позднякова Е. М. Категория знания в современной лингвистике / Е. М. Позднякова, Г. Ф. Саблина // Когнитивные исследования языка. – Тамбов : Общероссийская общественная организация "Российская ассоциация лингвистов-когнитологов", 2008. – № 3. – С. 55–60.
163. Полина А. В. Языковая объективация концепта БОГ в английском дискурсе XIV–XX вв.: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Полина Анна Владимировна. – Харьков, 2004. – 205 с.
164. Пономарева О. Б. Субстандартная семантическая деривация: когнитивно-коммуникативный аспект : [учебное пособие] / О. Б. Пономарева, Н. Ю. Шабалина. – Тюмень : Вектор Бук, 2011. – 265 с.
165. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ, Восток-Запад, 2007. – 315 с. – (Серия. Лингвистика и межкультурная коммуникация).
166. Попова Н. В. Лексико-семантическая репрезентация концепта «КРАСОТА» в немецком и русском языках / Н. В. Попова. – Мичуринск : Научград РФ, 2009. – 168 с.
167. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека / В. И. Постовалова // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 8–69.
168. Потебня А. А. Эстетика и поэтика / А. А. Потебня. – М. : Искусство, 1976. – 613 с.
169. Потебня А. А. Мысль и язык [Электронный ресурс] / А. А. Потебня. – [3-е издание]. – Харьков : Тип. Мирный труд, 1913. – 186 с. – Режим доступа : <http://crecleco.seriot.ch/textes/POTEBNJA-MiJaz/10.html>.
170. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы / А. Н. Приходько. – Днепропетровск : Белая Е. А., 2013. – 307 с.

171. Садовская Н. Д. Концепт "Beautiful" в семантико-когнитивном пространстве английской литературной сказки: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. Д. Садовская. – М., 2010 – 22 с.
172. Садриева Г. А. Устойчивые образные средства, репрезентирующие концепт «красота», в английском, русском и татарском языках: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Г. А. Садриева. – Казань, 2007. – 26 с.
173. Самарская Т. Б. Художественный дискурс: специфика составляющих и особенности организации художественного текста [Электронный ресурс] / Т. Б. Самарская, Е. Г. Мартиросьян // Сфера услуг: инновации и качество. – 2012. – №10. – Режим доступа : <http://journal.kfrgteu.ru/files/1/2012.10.20.pdf> (15.10.15).
174. Самохина В. О. Оцінка у фокусі функціонально-комунікативної парадигми / В. О. Самохіна, В. П. Кривенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2013. – № 1071. – С. 6–13.
175. Сборошенко К. В. Метафорическая репрезентация концепта "красота" в современной поэзии: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Сборошенко Кирилл Валерьевич. – Челябинск, 2009. – 167 с.
176. Северинова М. Ю. Значення та роль архетипів у вітчизняній гуманітаристиці / М. Ю. Северинова // Мистецтвознавчі записки. – 2015. – С. 159–170.
177. Селиверстова О. Н. Некоторые типы семантических гипотез и их верификация / О. Н. Селиверстова // В кн.: Гипотеза в современной лингвистике. – М. : Наука, 1980. – С. 262–318.

178. Серебренников Б. А. Картина мира в жизнедеятельности человека / Б. А. Серебренников // Роль человеческого фактора в языке. – М. : Наука, 1988. – С. 8-69.
179. Серова И. Г. Гендер как область-источник формирования смыслов в процессе оценочной категоризации / И. Г. Серова // Принципы и методы когнитивных исследований языка. – Тамбов, 2008. – С. 189–199.
180. Селиванова Е. А. Когнитивно-ономасиологический фактор полисемии производной лексики / Е. А. Селиванова // Вісник Черкаського ун-ту. Сер. : філол. науки. – Черкаси, 2001. – Вип. 25. – С. 3–10.
181. Слепцова А. О. Культура повседневности в эпоху Возрождения / А. О. Слепцова // Аналитика культурологии. – Тамбов : Тамбовский государственный университет им. Г.Р. Державина, – 2010. – №17. – С. 142–151.
182. Слінчук В. В. Мовностилістичні засоби творення гендерних образів молоді (за матеріалами друкованих мас-медіа): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.08 «Журналістика» / В. В. Слінчук. – К., 2006. – 15 с.
183. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты / Г. Г. Слышкин. – Волгоград : Перемена, 2004. – 340 с.
184. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 139 с.
185. Снитко Т. Н. Предельные понятия в Западной и Восточной лингвокультурах / Т. Н. Снитко. – Пятигорск : Пятиг. гос. лингвист. ун-т, 1999. – 156 с.
186. Степанов Ю. С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности / Ю. С. Степанов // Язык и наука конца XX века : сб. статей. – М. : РГГУ, 1995. – 432 с.
187. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – [Изд. 2-е, испр. и доп.]. – М. : Академический проект, 2001. – 990 с.

188. Стернин И. А. Проблемы анализа структуры значения слова / И. А. Стернин. – Воронеж : Воронеж. ун-т, 1979. – 156 с.
189. Стернин И. А. Методологические проблемы когнитивной лингвистики / И. А. Стернин / [под редакцией И. А. Стернина]. – Воронеж : Воронежский государственный университет, 2001 – 182 с.
190. Столович Л. Н. Природа эстетической ценности / Л. Н. Столович. – М. : Политиздат, 1972. – 271 с.
191. Столович Л. Н. Философия красоты / Л. Н. Столович. – М. : Изд-во пол. лит., 1978. – 118 с.
192. Субиркина Н. Ю. Дискурс в аспекте диахронической концептологии (на материале исследования концепта «честь») / Н. Ю. Субиркина // Вестник МГЛУ. – 2011. – Вып. 8 (614). – С. 43–52.
193. Сулейманова О. А. Гипотетико-дедуктивный метод в современной семантике / О. А. Сулейманова // Лингвистика на рубеже эпох: доминанты и маргиналии : сб. статей. – М. : МГПУ, 2004. – С. 3–17.
194. Тарасенко О. Н. К семантическому представлению концепта красота в лексической системе английского языка / О. Н. Тарасенко // Вестник ЛГУ им. А. С. Пушкина. – 2011. – № 1. – С. 105–114.
195. Тарасенко О. Н. Концепт «КРАСОТА» в паремиологическом представлении / О. Н. Тарасенко // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2012. – № 6(1). – С. 350–353.
196. Телия В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В. Н. Телия // Метафора в языке и тексте ; [под ред. В. Н. Телия]. – М. : Наука, 1988. – С. 26–52.
197. Томчаковская Ю. О. Концепт CHARM/ЧАРІВНІСТЬ в английской и украинской лингвокультурах : монография / Ю. О. Томчаковская ; [под ред. Н. В. Петлюченко]. – Одесса : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – 204 с.

198. Труфанова Н. В. Особенности лингвокультурного и лингвопсихологического анализа концептов на материале текстов литературы постмодернизма / Н. В. Труфанова // Русская филология. Украинский вестник : Республиканский научно-методический журнал. – Харьков, 2009. – № 3(40). – С. 41–43.
199. Тугаринов В. П. О ценностях жизни и культуры / В. П. Тугаринов. – Ленинград : Типография ЛОЛГУ, 1960. – 155 с.
200. Турченко В. О. Когнітивно-комунікативні характеристики концепту СКРОМНІСТЬ в англо-мовному дискурсі XIV–XXI століть: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Турченко Віра Олександрівна. – Харків, 2014. – 241 с.
201. Федотова Т. Н. Лексико-семантическое поле красоты в современном русском языке: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Федотова Татьяна Николаевна. – Казань, 1999. – 234 с.
202. Хахалова С. А. Личность и мораль: между метафорой и метонимией / С. А. Хахалова // Личность и модусы ее реализации в языке : кол. монография. – М. : Иркутск, 2008. – С. 319–359.
203. Хованова С. Ю. Метафтонимия среди механизмов формирования отглагольных имен типа PIN-UP в современном английском языке / С. Ю. Хованова // Вестник ВГУ Сер. : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2010. – № 1. – С. 85–87.
204. Хуа Ли. Положительная эстетическая оценка в русском языке (КРАСОТА с позиции носителя китайского языка и культуры) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Ли Хуа. – М., 2006. – 20 с.
205. Цапок О. М. Мовні засоби репрезентації концепту КРАСА в поезії українських шістдесятників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Українська мова» / О. М. Цапок. – Одеса, 2004. – 20 с.

206. Чернявская В. Е. Лингвистика текста. Лингвистика дискурса : [учебное пособие] / В. Е. Чернявская. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2013. – 208 с.
207. Черняк Н. А. Логика : [учебное пособие] / Н. А. Черняк. – Омск : Омск. Гос. ун-т, 2004. – 61 с.
208. Четвертакова Ж. В. Ценностные ориентации, укорененные в культурных архетипах / Ж. В. Четвертакова // Аналитика культурологии. – 2007. – №7. – С. 184–188.
209. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации : [монография] / А. П. Чудинов. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2003. – 248 с.
210. Шаховский В. И. Эмоциональные культурные концепты: параллели и контрасты / В. И. Шаховский // Языковая личность: культурные концепты. – Волгоград-Архангельск : Перемена, 1996. – С. 80–96.
211. Шаховский В. И. Эмоции: Долингвистика, лингвистика, лингвокультурология / В. И. Шаховский. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 128 с.
212. Шарданова М. А. Вербализация концепта "КРАСОТА" в английской и адыгской языковых картинах мира / М. А. Шарданова, Л. Х. Дзасежева // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2016. – № 5, Ч. 2. – С. 161–164.
213. Шевченко И. С. Концепты коммуникативного поведения и дискурс / И. С. Шевченко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – № 1072. – С. 15–20.
214. Шевченко І. С. Лексично втілені концепти: історичний вимір / І. С. Шевченко // Нова філологія. – 2014. – №. 64. – С. 121–126.
215. Шевченко І. С. Лінгвокультурні концепти: проблеми типології / І. С. Шевченко // Каразінські читання читання: Людина. Мова.

- Комунікація : XIV наук. конф. з міжнар. участю, 27 березня 2015 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 250–251.
216. Шевченко І. С. Принципи історичного розвитку концептів / І. С. Шевченко // Когнітивна лінгвістика в міждисциплінарному контексті: теорія і практика: міжнарод. наук. конф. УАКЛіП, 8–10 жовтня 2016 р. : тези доп. – Черкаси : Видавець ФОП Гордієнко Є.І., 2016. – С. 83–84.
217. Шевченко И. С. Эволюционные механизмы когнитивной семантики / И. С. Шевченко // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2016. – № 13. – С. 83–93.
218. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани. – М.: Прогресс, 1969. – 534 с.
219. Шиллер Ф. Собрание починений : [в 8 т.] / Ф. Шиллер. – М. : изд-во «Государственное издательство художественной литературы», 1957. Т. 6. Статьи по эстетике. – 793 с.
220. Шмелев Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка / Д. Н. Шмелев. – М. : Просвещение 1964. – 243 с.
221. Шмелев А. Д. Новомосковская школа концептуального анализа / А. Д. Шмелев // Научное наследие академика Ф.Ф. Фортунатова и современное языкознание. – Петрозаводск, 2004. – С. 16–23.
222. Шпенглер О. Закат Европы. Образ и действительность [Электронный ресурс] / О. Шпенглер. – Режим доступа : http://royallib.ru/read/osvald_shpengler/zakat_evropi_obraz_i_deystvitelnost.html#0.
223. Эберт Т. В. Семантика и валентность глаголов лексико-семантического поля *lieben*: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Эберт Татьяна Викторовна. – Тамбов, 2003. – 184 с.
224. Эванс В. Концептуальная и межсловная полисемия: анализ в терминах теории лексических концептов и когнитивных моделей (ЛККМ) / В. Эванс // Язык и Мысль Современная когнитивная лингвистика. – М., 2015. – С. 350–387.

225. Эко У. Искусство и красота в средневековой эстетике / У. Эко. – СПб. : Алетейя, 2003. – 256 с. – (Серия «Библиотека средних веков»).
226. Эко У. История красоты / У. Эко / [под редакцией Умберто Эко ; перевод с итал. А. А. Сабашниковой]. – М. : СЛОВО/SLOVO, 2005. – 440 с
227. Юнг К. Г. Человек и его символы / К. Г. Юнг и др. – М. : Медков, 2016. – 352 с.
228. Юрина Е. А. Комплексное исследование образной лексики русского языка: автореф. дисс. на соискание уч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е. А. Юрина. – Томск, 2005. – 47 с.
229. Якимова Е. Г. Марксистская аксиология В. П. Тугаринова как криптосистема советской этики / Е. Г. Якимова, Е. Ю. Мартыанов // Новые идеи в философии : Междунар. науч. конф., апрель 2015 г. : тезисы докл. – Пермь : Зебра, 2015. – С. 51–62.
230. Aronson E. The Social Animal / E. Aronson. – New York : Worth Publishers, 1999. – 431 p.
231. Baker P. Introduction to Old English / P. Baker. – [3rd edn.]. – Wiley-Blackwell, 2012. – 414 p.
232. Barcelona A. Introduction: The Cognitive Theory of Metaphor and Metonymy / A. Barcelona // Metaphor and Metonymy at the Crossroads: a Cognitive Perspective / [ed. by A. Barcelona]. – Berlin – N. Y. : Mouton de Gruyter, 2000. P. 1–28.
233. Barcelona A. Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within cognitive linguistics: An update / A. Barcelona // Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast / [ed. By Rene Dirven and Ralf Porings]. – Berlin and New York : Mouton de Gruyter, 2002. – P. 207–274.
234. Barnden J. A. Metaphor and Metonymy: Making Their Connections More Slippery / John A. Barnden // Cognitive Linguistics. – 2010. – Vol. 21. – Issue 1. – P. 1–34.

235. Barsalou L.W. Frames, Concepts and Conceptual Fields / L.W. Barsalou // Frames, Fields and Concepts – New Essays in Semantic and Lexical Organization / [ed. A. Lehrer, E.F. Kittay]. – Hillsdale : Laurence Erlbaum, 1992. – P. 21–74.
236. Bartsch R. Metaphor and Metonymy / R. Bartsch // R. Dirven, R. Porings. Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast. – Berlin. – New York : Mouton de Gruyter, 2003. – P. 49–75.
237. Basile P. Analysing word meaning over time by exploiting temporal random indexing // P. Basile, A. Caputo, and G. Semeraro // Proceedings of the First Italian Conference on Computational Linguistics CLiC-it 2014 & the Fourth International Workshop EVALITA 2014, 9-11 December 2014, Pisa. 2014. – P. 38–42.
238. Bateson G. Mind and Nature: A Necessary Unity (Advances in Systems Theory, Complexity, and the Human Sciences) / Gregory Bateson. – New York : Hampton Press (NJ) – 2003. – 220 p.
239. Biggam C. The Semantics of Colour: A Historical Approach / C. Biggam. – Cambridge : Cambridge University Press, 2012. – 257 p.
240. Biktagirova Z. Comparative study of concepts "beauty"/"schönheit" (based on multiple-response free associations of Americans and Germans) / Z. Biktagirova, N. Deputatova // Journal of Language and Literature 2014. – 5(3). – P. 121–125.
241. Brown G. Discourse analysis / G. Brown, G. Yule. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 288 p.
242. Brugman C. Cognitive topology and lexical networks / C. Brugman, G. Lakoff // Cognitive Linguistics: Basic Readings / [Ed. D. Geeraerts]. – New York : Mouton de Gruyter, 2006. – P. 109–140.
243. Burlew D. L. Men and Body Image: Current Issues and Counseling Implications / D. L. Burlew, W. M. Shurts // Journal of Counseling & Development. – October, 2013. – Volume 91, Issue 4. – P. 428–435.

244. Carpenter M. J. Semantic Change and Cognition: How the Present Illuminates the Past and the Future / M. J. Carpenter // Selected Proceedings of the 15th Hispanic Linguistics Symposium, ed. Chad Howe et al. – Somerville, MA : Cascadilla Proceedings Project. 2013. – P.1–16.
245. Chilton P. Language, space and mind: the conceptual geometry of linguistic meaning / Paul Chilton. – Cambridge : Cambridge University Press, 2014. – 356 p.
246. Chui K. Conceptual metaphors in gesture / K. Chui // Cognitive Linguistics. – 2011. – 22–3. – P. 437–458.
247. Cienki A. Metaphor and Gesture / A. Cienki, C. Muller (eds.) – Amsterdam : John Benjamins, 2008. – 307 p.
248. Clausner T. C. Domains and image schemas / T. C. Clausner, W. Croft // Cognitive Linguistics. – 1999. – № 10–1. – C. 1–31.
249. Colabianchi N. Weight preoccupation as a function of observed physical attractiveness: ethnic differences among normal-weight adolescent females / N. Colabianchi, C. E. Ievers-Landis, E. A. Borawski // Journal of Pediatric Psychology. – 2006. – Sep. 31(8). – P. 803–812.
250. Coulson S. Blending and Coded meaning: Literal and Figurative Meaning in Cognitive Semantics / S. Coulson, T. Oakley / Journal of Pragmatics. – 2005. – Vol. 37–10. – P. 1510–1536.
251. Cowley G. The biology of beauty / G. Cowley // Newsweek. – 1996. – (127). – P. 60–67.
252. Croft W. Cognitive Linguistics / W. Croft, A.D. Cruse. – New York : Cambridge University Press, 2004. – 374 p.
253. Croft W. The Role of Domains in the Interpretation of Metaphors and Metonymies / W. Croft // Cognitive Linguistics: Basic Readings ; [ed. D. Geeraerts]. – New York : Mouton de Gruyter, 2006. – P. 269–303.
254. Cruse A. Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics / A. Cruse. – Oxford : Oxford University Press, 2011. – 510 p.

255. Deignan A. Metaphorical expressions and culture: an indirect link / Alice Deignan // *Metaphor and Symbol*. – 2003. – Vol. 18. – P. 255–272.
256. Deo A. Diachronic Semantics / A. Deo // *The Annual Review of Linguistics*. – 2015. – Vol. 1. – P. 79–97.
257. Dijk T. A. van. Strategies of discourse comprehension / T. A. van Dijk, W. Kintch. – N.Y. : Academic Press, 1983. – 389 p.
258. Dijk T. A. van. Society and discourse. How context controls text and talk / T. A. van Dijk. – Cambridge : CUP, 2009. – 287 p.
259. Dion K. K. Cultural perspectives on facial attractiveness. *Facial Attractiveness: Evolutionary, Cognitive, and Social Perspectives*. Eds. Rhodes, Gillian, Zebrowitz, Leslie. Westport, CT: Ablex Publishing, 2002. pp. 239-259.
260. Dirven R. Cognitive Exploration of Language and Linguistics / R. Dirven, M. Verspoor. – [2nd edition]. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1998. – 300 p.
261. Dodd F. Englishness and the national culture / F. Dodd // *Representing the Nation: A Reader. Histories, heritage and museums* ; [ed. by David Boswell and Jessica Evans]. – N. Y., 1999. – P. 87–103.
262. Dronova L. A Concept as a Diachronic Phenomenon: Heuristic Comparative Historical Analysis (Based on the "Purity" Lexical-semantic Field in the German and English Languages / L. Dronova // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. – 2015. – Vol. 200. – P. 423–428.
263. Durkin Ph. Borrowed Words: A History of Loanwords in English / Ph. Durkin // Oxford-New York : Oxford University Press, 2014. – 491 p.
264. Edwards J. Sociolinguistics: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2013. – 133 p.
265. Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics / V. Evans. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2007. – 256 p.
266. Evans V. How words mean: Lexical concepts, cognitive models and meaning construction / V. Evans. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – 400 p.

267. Evans V. New directions in cognitive linguistics / V. Evans // *Human Cognitive Processing* / [V. Evans, S. Pourcel (ed.)]. – John Benjamins Publishing Company, 2009. – Vol. 24. – 519 p.
268. Evans V. From the spatial to the non-spatial: The ‘state’ lexical concepts of in, on and at // *Language, cognition & space* / [Evans V., Chilton P. (eds.)]. – London : Equinox, 2010. – P. 215–248.
269. Fauconnier G. Conceptual integration networks / G Fauconnier, M Turner // *Cognitive science*. – 1998. – 22 (2). – P. 133–187.
270. Fauconnier G. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind’s Hidden Complexities* / G. Fauconnier, M. Turner. – New York : New York Basic Books, 2002. – 440 p.
271. Fauconnier G. The dark matter of semantics / G. Fauconnier // 4th UK Cognitive Linguistics Conference (London, King’s College, 10-12th July, 2012) : Book of Abstracts. – London, 2012. – P. 114.
272. Fillmore C. Frame Semantics / C. Fillmore // *Linguistics in the morning calm*, [ed. by The Linguistic Society of Korea] – Seoul : Hanshin, 1982. – P. 111–137.
273. Fischer R. Congruence and Functions of Personal and Cultural Values : Do My Values Reflect My Culture’s Values? / R/ Fischer // *Personality And Social Psychology Bulletin*. – 2006. –Vol. 32, No 11. – P. 1419–1431.
274. Freeman M. H. Metaphor making meaning: Dickinson’s conceptual Universe / M. H. Freeman // *Journal of Pragmatics*. – 1995. – Vol. 24. – P. 643–665.
275. Frondizi R. What is Value? An Introduction to Axiology / R. Frondizi // *An Introduction to axiology by Risiery Frondizi ; [2nd ed.]*. – La Salle, Illinois : Open Court Publishing Company, 1971. – 160 p.
276. Fusaroli, R. Conceptual Metaphor Theory: Thirty Years After / R. Fusaroli, S. Morgagni // *Journal of Cognitive Semiotics* 5 (1-2). Conceptual Metaphor Theory. – 2013. – P. 1–13.
277. Geary J. *I Is an Other: The Secret Life of Metaphor and How It Shapes the Way We See the World* / J. Geary. – NY : Harper Collins. 2011. – 304 p.

278. Geeraerts D. Diachronic Prototype Semantics: A Contribution to Historical Lexicology / D. Geeraerts. – Oxford : Clarendon Press, 1997. – 207 p.
279. Geeraerts D. Cognitive Linguistics: basic readings / Dirk Geeraerts. – Berlin / New York : Walter de Gruyter, 2006. – 485 p.
280. Geeraerts D. The Oxford Handbook Of Cognitive Linguistics / Geeraerts Dirk, Cuyckens Hubert (Eds.). – Oxford : Oxford University Press, 2007. – 1334 p.
281. Givon T. On Understanding Grammar / T. Givon. – NY : Academic Press, 1979. – 325 p.
282. Goaty A. The Language of Metaphors / A. Goaty. – L. : Routledge, 1997. – 360 p.
283. Gomila T. Directions for an embodied cognitive science: toward an integrated approach // Handbook of cognitive science: An embodied / [P. Calvo, T. Gomila, (eds)]. – San Diego : Elsevier, 2008. – P. 1–25.
284. Grady J. Cognitive Mechanisms of Conceptual Integration / J .Grady // Cognitive Science. – 2000. – № 11 (3/4). – P. 335–347.
285. Goddard C. Discourse in Culture / C. Goddard, A. Wierzbicka / Discourse as Social Interaction / [ed. Teun A. Van Dijk]. – 1997. – P. 231–257.
286. Goossens L. Metaphonymy: The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action / L. Goossens // Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast / [ed. by Rene Dirven, Ralf Porings]. – Berlin, N.Y. : Mouton de Gruyter, 2002. – P. 349–377.
287. Hamilton W. L. Diachronic word embeddings reveal historical laws of semantic change / W. L. Hamilton, J. Leskovec, and D. Jurafsky // Proceedings of the 54th ACL. 2016. – P.1489–1501.
288. Hewitt K. Understanding Britain Today / K. Hewitt. – L. : Perspective Publications Ltd., 1997. – 307 p.
289. Hillman J. Archetypal Psychology: Uniform Edition / J. Hillman / Spring Publications. – 2013 –Vol. 1. – 160 p.

290. Huemer W. Brentano on Beauty and Aesthetics / W. Huemer // *The Routledge Companion to Brentano and the Brentano School* / [Uriah Kriegel (ed.)]. – London & New York : Routledge, 2017. – P. 202–209.
291. Jatowt A. A framework for analyzing semantic change of words across time // A. Jatowt, K. Duh / *In Proc. ACM/IEEE-CS Conf. on Digital Libraries*, IEEE Press, 2014. – P. 229–238.
292. Jefferson J. A. Multilingualism in Medieval England (c. 1066-1520): Sources and analysis / J. A. Jefferson, A. Putter (eds.). – Turnhout, 2013. – 292 p.
293. Johnson M. *The Body in the Mind: The Bodily Basic of Meaning, Imagination, and Reason* / M. Johnson. – Chicago, IL. : University of Chicago Press, 1987. – 233 p.
294. Jung C.G. *Psychological Types* / C.G. Jung // *Collected Works*. – N.J., Princeton : Princeton University Press, 1976. – Vol. 6. – 640 p.
295. Kast V. *Anima / Animus* / V. Kast // *The Handbook of Jungian Psychology: Theory, Practice and Applications* / [ed. by Renos K. Papadopoulos]. – New York : Routledge, 2006. – P. 113–129.
296. Kay Ch. *English Historical Semantics. (Edinburgh Textbooks on the English Language – Advanced)* / Christian Kay, Allan Kathryn. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2015. – 224 p.
297. Kemmler F. *Medieval English: Literature and Language* / Fritz Kemmler, Iryna Rieker. – Tübingen : Narr., 2012. – 408 p.
298. Kittay E. *Metaphor: Its Cognitive Force and Linguistic Structure* / E. Kittay. – Oxford : Clarendon Press, 1987. – 345 p.
299. Koselleck R. *Futures Past: on the semantics of historical time* / R. Koselleck. – New York : Columbia University Press, 2004. – 348 p.
300. Kostov B. On beauty and the beautiful in aesthetic education / B. Kostov // *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*. – 2013. – 1(1). – P. 71–75.

301. Kovecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction* / Z. Kovecses. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 375 p.
302. Kövecses Z. Levels of metaphor // *Cognitive Linguistics*. – 2017.– V.28, No 2. – P.321-347.
303. Lakoff G. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind* / G. Lakoff. – Chicago : University of Chicago Press, 1987. – 614 p.
304. Lakoff G. *Metaphors We Live By* / George Lakoff, Mark Johnson. – London : University of Chicago Press, 2003. – 276 p.
305. Lakoff, G. *The Contemporary Theory of Metaphor* / G. Lakoff // *Metaphor and Thought*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 202–252.
306. Langacker R. W. *Foundations of cognitive grammar* / R. W. Langacker. – Stanford, CA : Stanford University Press, 1987. – V. 1: Theoretical prerequisites. – 516 p.
307. Langacker R. W. *Cognitive grammar. A basic introduction* / R. W. Langacker. – New York : Oxford University Press, 2008. – 562 p.
308. Langlois J.H. et al. Maxims or myths of beauty? A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*. 2000 (126): 390-423.
309. Leezenberg M. *From Cognitive Linguistics to Social Science: Thirty Years after Metaphors We Live By* / M. Leezenberg // *Journal of Cognitive Semiotics* 5 (1-2.) Conceptual Metaphor Theory. – 2013. – P. 140-153.
310. Lier van L. An ecological and semiotic perspective of language and linguistics / van Lier L. // S. Kramsch (ed.) *Language acquisition and language socialization: Ecological perspectives*. – London : Continuum, 2002. – P. 140–164.
311. Little A. and D. Perrett. Putting beauty back in the eye of the beholder. *Psychologist*. 2002 (15): 28-32.
312. Manning J.T., R.L. Trivers, D Singh, R Thornhill. The mystery of female beauty. *Nature*. 1999 (399): 214-215.

313. Markus H. Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation / H. Markus, S. Kitayama // *Psychological Review*. – 1991. – No. 98. – P. 224–253.
314. Marsden R. The Cambridge Old English Reader / R. Marsden. – Cambridge : Cambridge University Press, 2015. – 566 p.
315. Maslow A. H. Notes on Being-psychology// *Readings in Humanistic Psychology*/A. J. Sutich, M. A. Vich (Eds.). New York: Free Press, 1969 a. P. 51–80.
316. Matsumoto D. Cultural Similiarities and Differences in Display Rules / D. Matsumoto // *Motivation and Emotion*. –1990. – № 3. –P. 195–214.
317. Metaphor // *International Encyclopedia of Linguistics* / [ed. By W. Bright]. – N.Y. : Oxford University Press, 1992. – Vol. 2. – P. 417–423.
318. Metzner M. J. Perceptions of Beauty / Michael John Metzner // A Thesis Submitted to the Faculty of The Harriet L. Wilkes Honors College in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Bachelor of Arts in Liberal Arts and Sciences with a Concentration in Interdisciplinary Visual Art / Florida Atlantic University, Honors College : Jupiter, Florida 2012. – 226 p.
319. Mieder W. Origin of Proverbs / W. Mieder // *Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies* ; [Hrisztalina HrisztovaGotthardt & Melita Aleksa Varga (eds.)]. – Berlin : De Gruyter Open, 2015. – P. 28–48.
320. Minsky M. A framework for representing knowledge / M. Minsky // *The Psychology of Computer Vision* / [Ed. by P. Winston]. – McGraw-Hill, 1975. – P. 211–277.
321. Moller A.P. and R. Thornhill. Bilateral symmetry and sexual selection: a meta-analysis. *American Naturalist*. 1998(151): 174-192.
322. Morris Ch. Varieties of Human Values / Ch. Morris. – Chicago : University of Chicago Press, 1956. – 236 p.
323. Morozova O. Transparency Across Semiotic Modes: An Ecological Stance / O. Morozova // *Language – Literature – the Arts : A Cognitive-Semiotic*

- Interface. Series: Text – meaning – context: Cracow Studies in English Language, Literature and Culture ; [Chrzanowska-Kluczevska E., Vorobyova O. (eds.)]. – Frankfurt am Main, Bern : Peter Lang, 2016. – Vol. 14.– P. 49–68.
324. Ning Yu. The relationship between metaphor, body and culture / Yu Ning // Body, language, and mind ; [ed by T. Ziemke, J. Zlatev, M. Frank]. – Berlin : Walter de Gruyter & Co., 2008. – Vol. 1. – P. 389–408.
325. Perrett D. Symmetry and human facial attractiveness. *Evolution & Human Behavior*. 1999 (20): 295-307.
326. Petrasian H. lexical-semantic aspect of concept «beauty» in english lingual culture / H. Petrasian // Язык. Коммуникация. Культура : IX Всеросс. научно-практ. электронная конференция с международным участием, посвящённой 80-летию КГМУ, 22-28 апреля 2015 г. : тезисы докл. – Курск : КМГУ, 2015. – С. 58–61.
327. Radden G. How metonymic are metaphors? / G. Radden // Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective / [ed. by Antonio Barcelona]. – B., N.Y. : Mouton de Gruyter, 2003. – P. 93–108.
328. Radden G. Cognitive English Grammar / G. Radden, R. Dirven. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2007. – 374 p.
329. Research Methods in Linguistics / [Edited by Robert J. Podesva]. – Cambridge : Cambridge University Press, 2013. – 546 p.
330. Rogers P. The Oxford Illustrated History of English Literature / P. Rogers. – Oxford : OUP, 2001. – 544 p.
331. Ruiz de Mendoza F. The role of mapping and domains in understanding metonymy / F. Ruiz de Mendoza // Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective / [ed. by Antonio Barcelona]. – B., N.Y. : Mouton de Gruyter, 2003. – P. 109–132.

332. Sanders M. Is better beautiful or is beautiful better? Exploring the relationship between beauty and category structure / M. Sanders, T. Davis, B.C. Love // *Psychonomic Bulletin & Review* 2013. – Volume 20, Issue 3. – PP. 566–573.
333. Schendl H. Multilingualism, Code-Switching, and Language Contact in Historical Sociolinguistics / H. Schendl // *The Handbook of Historical Sociolinguistics* / [Juan Manuel Hernández-Campoy & Juan Camilo Conde-Silvestre (eds.)]. – Malden: Wiley-Blackwell, 2012. – P. 520–533.
334. Shiffrin D. *Approaches to Discourse* / D. Shiffrin. – Cambridge : Blackwell, 1994. – 470 p.
335. Slavianova L. Metonymic Representation of the Concept of Beauty
PROCEEDINGS OF UNIVERSITY OF RUSE - 2016, volume 55, book 6.3
Научни трудове на русенския университет - 2016, том 55, серия 6.3. P.34-38.
336. Taylor J. R. Category extension by metonymy and metaphor / J. R. Taylor // *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast* / [ed. by Rene Dirven, Ralf Prings]. – B., N.Y. : Mouton de Gruyter, 2002. – P. 323–347.
337. Tieken-Boon van Ostade I. *In Search of Jane Austen: The Language of the Letters*. – New York: Oxford University Press, 2014. – 282 p.
338. Tovee M.J. and P.L. Cornelissen. Is beauty in the eye of the beholder? *Nature*. 1998 (396): 321-322.
339. Turner M. Metaphor, Metonymy and Binding / M. Turner, G. Fauconnier // *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective* / [A. Barcelona (ed.)]. – Berlin & New York, 2000. – P. 133–145.
340. Ungerer F. *An Introduction to Cognitive Linguistics* / F. Ungerer, H. J. Schmid. – New York : Language Arts & Disciplines, 2006. – 384 p.
341. Vennemann Th. Concerning myself / Th. Vennemann // Robert Mailhammer (ed.), *Lexical and structural etymology: Beyond word histories* (Studies in Language Change, 11), Berlin: De Gruyter Mouton, 2013. – P. 121-146.

342. Wierzbicka A. Semantics: primes and universals / A. Wierzbicka. – Oxford [England]; New York : Oxford University Press, 1996. – 500 p.
343. Wierzbicka A. Lingua Mentalis: The Semantics of Natural Language / A. Wierzbicka. – Sydney : Academic Press, 1980. – 367 p.
344. Wierzbicka A. Semantics, culture, and cognition: Universal human concepts in culture-specific configurations / A. Wierzbicka. – USA : Oxford University Press, 1992. – 496 p.
345. Wierzbicka A. Words and meanings: lexical semantics across domains, languages, and cultures / Anna Wierzbicka, Cliff Goddard. – Oxford : Oxford University Press, 2014. – 323 p.
346. Wilensky R. Discourse, probability, and inference / R. Wilensky // Beliefs, Reasoning, and Decision Making. – Hillsdale, 1994. – P. 363–388.
347. Zebrowitz L. Reading Faces: Window to the Soul? / L. Zebrowitz. – Boulder, Colorado : Westview Press, 1997. – 288 p.
348. Zinken J. Metaphors, Stereotypes, and the Linguistic Picture of the World: Impulses from the Ethnolinguistic School of Lublin [Electronic resource] / J. Zinken // Metaphorik.de. – 2004. – № 7. – Access : <http://www.metaphoricde/07>.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

349. Брокгауз Красота [Электронный ресурс] // Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. – Режим доступа : <http://www.vehi.net/brokgauz/index.html>.
350. Дубенко О.Ю. Англо-американські прислів'я та приказки : навчальний посібник для ВНЗ / О. Ю. Дубенко. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. – 416 с.
351. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный [Электронный ресурс] / Т. Ф. Ефремова. – Режим

доступа : <http://www.efremova.info/word/ponjatie.html#.VMlQBGisUhs> (дата обращения: 16.04.2015).

352. ЛЭС 340.ЛЭС – Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В.Н. Ярцева]. – [2-е изд., доп.]. – М. : Большая рос. энциклопедия, 2002. – 709 с.
353. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 196 с.
354. Можейко М. А. Красота / М. А. Можейко // Новейший философский словарь. – Минск, 1999. – С. 336–338.
355. Новая философская энциклопедия. – М.: Мысль, 2000. – Т. 1–4. – 2659 с. Современный философский словарь / [Под общ. ред. В. Е. Кемерова]. — М.; Бишкек; Екатеринбург : Одиссей, 1996. – 602 с.
356. Философский энциклопедический словарь / [Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов]. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
357. Экологический энциклопедический словарь. – Кишинев : Главная редакция Молдавской советской энциклопедии. И.И. Дедю, 1989. – 406 с.
358. Этнопсихологический словарь / В.Г. Крысько. – М. : МПСИ, 1999. – 343 с.
359. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. – [Second Edition]. – Cambridge : CUP, 2005. – 1572 p.
360. CCALED – Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary. – [Electronic resource]. – Access : <http://slovar-vocab.com/english/collins-cobuild-dictionary>.
361. CDO – Cambridge Dictionary Online: Free English Dictionary and Thesaurus. – [Electronic resource]. – Access : <http://dictionary.cambridge.org/>.
362. CED – Collins English Dictionary and Thesaurus. – Complete and Unabridged. – Harper Collins Publishers, 1991. [Electronic resource]. – Access : <http://www.collinsdictionary.com>.

363. Collins English Dictionary. – [Fifth Edition]. – L. : Harper Collins Publishers Ltd., 2000. – 1785 p.
364. Dictionary of Old English Corpus [Electronic resource]. – Access : <http://tapor.library.utoronto.ca/doecorpus/>.
365. DC – Dictionary.com. – LLC, 2014. – [Electronic resource]. – Access : <http://dictionary.reference.com/browse/beauty>
366. EPDEL – Etymological and Pronouncing Dictionary of the English language by James Stormonth. Edinburgh : W. Blackwood, 1881. – 820 p.
367. Funk and Wagnalls Standard Dictionary. – New York : New American Library, 1980. – 1013 p.
368. Harold V. Cordry The Multicultural Dictionary of Proverbs / New York : Jefferson, N.C McFarland, 1997. – 406 p.
369. HTOED – Historical Thesaurus of the Oxford English Dictionary: with additional material from “A Thesaurus of Old English”. – Oxford University Press, 2009. – 4448 p.
370. Longman Dictionary of Contemporary English. – Bath : Pitman Press. – 1978. – 1303 p.
371. Merriam Webster’s Collegiate Dictionary. – Springfield, Mass. : Merriam-Webster, 1994. – 1557 p.
372. MCMD – MACMILLAN Dictionary. – Macmillan Publishers Limited, 2009–2013. – [Electronic resource]. – Access : <http://www.macmillandictionary.com>.
373. Mo' Urban Dictionary: Ridonkulous Street Slang Defined. Andrews McMeel Publishing, 352 p.
374. MWD – Merriam-Webster Dictionary and Thesaurus [Electronic resource]. Encyclopedia Britannica Company. Merriam-Webster’s Incorporated. – 2015. – Access : <http://www.merriam-webster.com>.
375. NEDHP – A New English Dictionary on Historical Principles: founded mainly on the materials collected by the Philological Society by James A. H. Murray

- and Henry Bradley. Oxford : Clarendon Press. – 1900. – 1180 p. – [Electronic resource]. – Access: <https://archive.org/details/oed04arch>
376. New Concise Webster's Dictionary. – NY: Modern Publishing, 1984. – 370 p.
377. NTS's English idioms Dictionary / [ed. by R. Spears, B. Kirkpatrick]. – Illinois : National Textbook Company, 1993. – 470 p.
378. OALD – Oxford Advanced Learner's Dictionary. – 7th edition, OUP. – 2005. – 1780 c.
379. ODTN – Online Dictionary/Thesaurus [Electronic resource]. – Access : <http://www.memidex.com/beauty>
380. ODTN – Oxford Dictionary and Thesaurus / [ed. by Sara Tulloch]. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 1892 p.
381. ODWO – Oxford Dictionary of Word Origins, Julia Cresswell; Oxford University Press. New York, N.Y. : Oxford University Press, 2010. – 512 p
382. OED – Online Etymology Dictionary [Electronic resource]. 2001–2015. Douglas Harper. – Access : <http://www.etymonline.com>.
383. OOCN – Online Oxford Collocation Dictionary [Electronic resource]. – Access : <http://oxforddictionary.so8848.com/search1?word=beauty>.
384. Oxford Dictionary of English Idioms / A. Cowie, R. Mackin, I. McCaig. – Oxford : Oxford University Press, 1993. – 685 p.
385. Phrase Thesaurus by Phrasefinder [Electronic resource]. – Access : <http://www.phrases.org.uk>.
386. RCTN – Roget's 21st Century Thesaurus [Electronic resource] // Thesaurus.com website. – Access : <http://www.thesaurus.com/browse/beautiful>.
387. Stanford Encyclopedia of Philosophy [Электронный ресурс] // <https://plato.stanford.edu/>.
388. The American Century Dictionary/ [ed. L. Urdang]. – NY : Grand Central Publishing, 1985. – 691 p.
389. The Free Dictionary by Farlex [Electronic resource]. – Access : <http://www.thefreedictionary.com/beautiful>.

390. Thesaurus of Old English [Electronic resource]. – Access :
<http://oldenglishthesaurus.arts.gla.ac.uk/>
391. Urban dictionary [Electronic resource]. – Access :
<http://www.urbandictionary.com/define.php?term=Beautevil>.
392. Webster's New Ideal Dictionary. – Philippines : G. and C. Merriam Co, 1978. – 663 p.
393. WNIDEL – Webster's New International Dictionary of the English Language. Second Edition Unabridged. – London : Bell & Sons, Ltd. – 1934.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

394. Bible Verses [Electronic resource]. – Access :
<http://www.biblestudytools.com/topical-verses/bible-verses-about-beauty/>
395. British English Idioms [Electronic resource]. – Access :
<http://www.usingenglish.com/reference/idioms/country/british+english.html>
396. British National Corpus (BYU-BNC) [Electronic resource]. – Access :
<http://corpus.byu.edu/bnc/>
397. CMEPV = Corpus of Middle English Prose and Verse. (1997-) Developed by the Humanities Text Initiative. [Electronic resource]. – Access :
<http://quod.lib.umich.edu/c/cme/>
398. CORE: Corpus of Online Registers of English [Electronic resource]. – Access :
<http://corpus.byu.edu/core/>
399. Corpus of American Soap Operas [Electronic resource]. – Access :
<http://corpus.byu.edu/soap/>
400. Corpus of Canadian English (Strathy) [Electronic resource]. – Access :
<http://corpus.byu.edu/can/>
401. Corpus of Contemporary American English [Electronic resource]. – Access :
<http://corpus.byu.edu/coca/>
402. Corpus of Global Web-Based English (GloWbE) [Electronic resource]. –

- Access : <http://corpus.byu.edu/glowbe/>
403. Corpus of Historical American English [Electronic resource]. – Access : <http://corpus.byu.edu/coha/>
404. DOEC Dictionary of Old English Corpus. Toronto, University of Toronto, [Electronic resource]. – Access : <http://www.doe.utoronto.ca/>
405. GADEL.info [Electronic resource]. – Access : <http://www.gadel.info>
406. Google Books: British English [Electronic resource]. – Access : <http://googlebooks.byu.edu/>
407. NOW Corpus (News on the Web) [Electronic resource]. – Access : <http://corpus.byu.edu/now/>
408. Penn-Helsinki Parsed Corpus of Modern British English. 2010. [Electronic resource]. – Access : <https://www.ling.upenn.edu/hist-corpora/PPCMBE-RELEASE-1/index.html> (13 Dec 2015).
409. Phrasefinder [Electronic resource]. – Access : <http://phrasefinder.io/>
410. Proverbs Online [Electronic resource]. – Access : <http://www.special-dictionary.com/proverbs/keywords/beauty/>
411. Quotations Online [Electronic resource]. – Access : <http://www.thinkexist>
412. Quotes about beauty [Electronic resource]. – Access : <http://www.wiseoldsayings.com/beauty-quotes/>
413. Quotes Online [Electronic resource]. – Access : <http://www.goodreads.com/quotes/tag/attractiveness>
414. The Historical Thesaurus of English, version 4.2. 2015. Glasgow: University of Glasgow. [Electronic resource]. – Access : <http://historicalthesaurus.arts.gla.ac.uk>
415. The Holy Bible. King James Version [Electronic resource]. – Access : <http://kingjrbible.com/genesis/1.htm>.
416. TIME Magazine Corpus [Electronic resource]. – Access : <http://corpus.byu.edu/time/>
417. World Proverbs [Electronic resource]. – Access : <http://www.special-dictionary.com/proverbs>

ДОДАТОК А

Таблиця А.1

Етимологія лексеми *beauty* (п.)

Мова	Лексема	Значення
Proto-Indo-European	*dw-en-elo-, *deu- *dw-eye-	to do, perform; show favor, revere
Old English	<i>wlite</i>	appearance, look
Latin	<i>bellus</i> (related to bonus)	pretty, lovely, good, well
Vulgar Latin	<i>bellitas</i>	state of being handsome
Anglo-French	<i>beute</i>	beauty, seductiveness, beautiful person
Old French	<i>biauté, beaute</i>	beauty, seductiveness, beautiful person
late Middle English 1225–1275	<i>bewty, bewte</i>	physical attractiveness, goodness, courtesy
Middle English 1541-1750	<i>beauty</i>	beauty, courtesy

Етимологія лексеми *beauty* (п.) наведена за узагальненими лексикографічними даними [364; 366; 369; 381; 382].

Додаток Б

Таблиця Б.1

Семний склад значень лексем - номінацій концепта КРАСА

Гіперсеми Семи Лексеми	‘приємний, такий, що дарує задоволення при сприйнятті’		‘привабливий, наділений красою’			‘досконалий, взірцевий’	
	‘такий, що дарує естетичне задоволення’	‘такий, що дарує задоволення серцю, розуму’	‘такий, що відповідає естетичному ідеалу за формою, пропорцією, грацією’	‘такий, що викликає реакцію’			‘дуже гарний, відмінної якості’
				‘такий, що викликає бажання заволодіти, зваблює’	‘такий, що викликає інтерес, захоплення’		
‘beautiful’	+	+	+	+	+	+	+
‘graceful’	+		+		+		
‘lovely’	+	+	+		+	+	
‘fair’	+						+
‘pretty’	+		+		+		
‘handsome’	+		+			+	
‘inviting’	+			+	+		
‘charming’			+		+		
‘delicate’	+		+			+	
‘exquisite’	+		+				
‘seductive’				+			
‘attractive’	+				+		

Продовження табл. Б.1

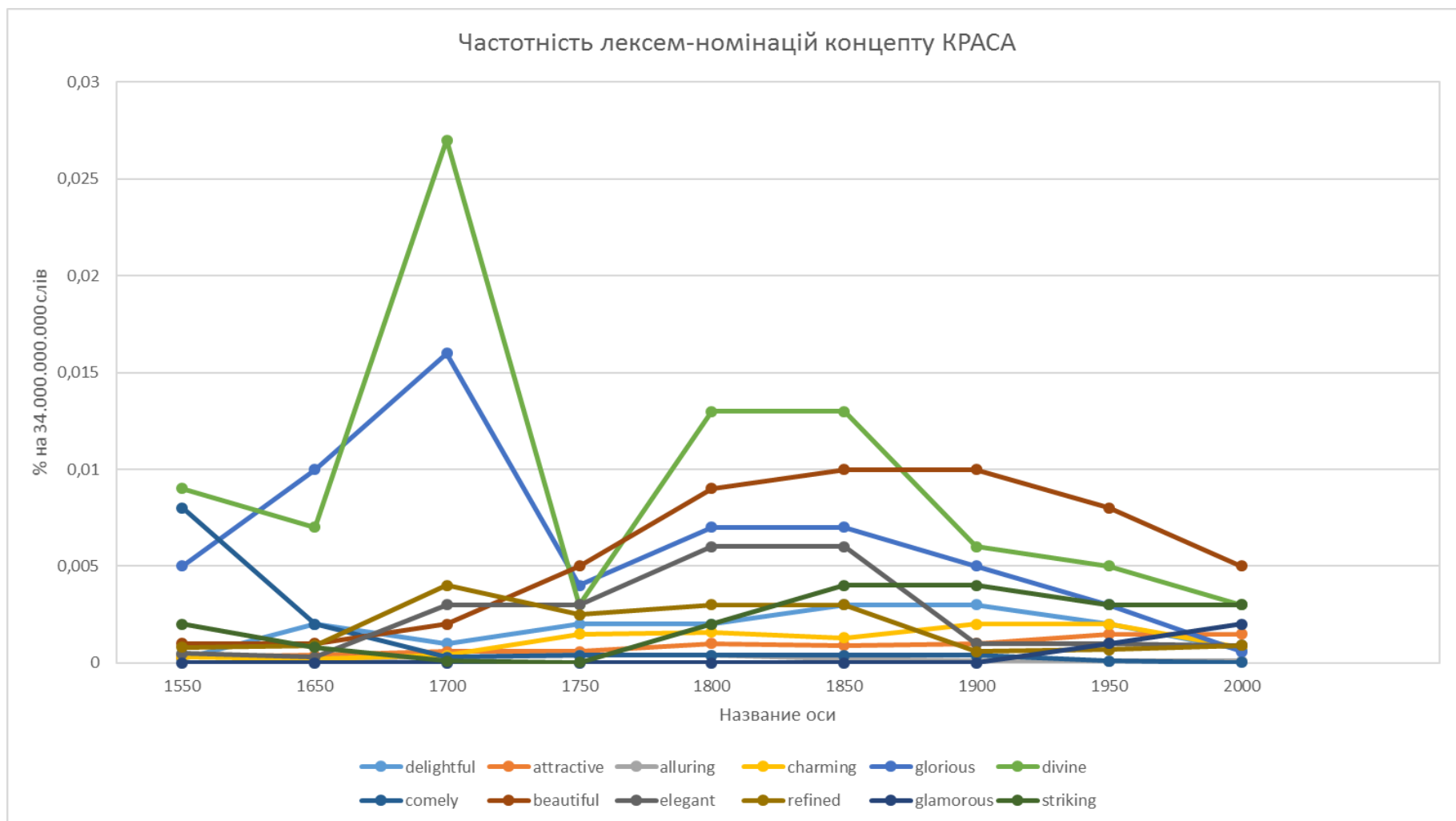
'brilliant'	+						+
'fascinating'					+		
'alluring'		+			+		
'bewitching'				+			
'captivating'				+			
'enchanting'		+		+			
'magnetic'					+		
'engaging'	+				+		
'dazzling'	+				+		
'gorgeous'	+				+		
'elegant'	+	+					
'regular'	+	+					
'pleasant'		+			+		
'radiant'	+		+				
'delightful'	+	+			+		
'fabulous'	+						+
'comely'	+				+		
'glamorous'	+				+		
'appealing'	+	+			+		
'agreeable'	+	+					
'glorious'		+					
'splendid'	+					+	
'resplendent'	+				+		
'fine'	+						+
'ravishing'	+				+		
'stunning'	+	+			+		
'admirable'		+					
'wonderful'						+	
'excellent'						+	+

Продовження табл. Б.1

<i>'divine'</i>		+				+	
<i>'ideal'</i>							+
<i>'marvelous'</i>						+	
<i>'teasing'</i>				+			
<i>'superb'</i>							+
<i>'striking'</i>	+				+		
<i>'tempting'</i>				+			
<i>'refined'</i>		+				+	
<i>'good-looking'</i>	+						
<i>'sublime'</i>		+					+
<i>'symmetrical'</i>			+				
<i>'voluptuos'</i>	+	+		+	+		
<i>'enticing'</i>				+	+		
<i>'angelic'</i>	+					+	
<i>'dainty'</i>	+	+					
<i>'tantalizing'</i>		+	+		+		
<i>'shapely'</i>			+			+	
<i>'delectable'</i>					+		
<i>'gratifying'</i>		+					
<i>'harmonious'</i>		+					
<i>'luxurious'</i>		+	+				
<i>'nice'</i>	+	+			+		
<i>'perfect'</i>						+	+
<i>'showy'</i>					+		

Таблиця Б.2

Частотність вживання лексем-номінацій концепта КРАСА в корпусах англійської мови*

Продовження Таб. Б.2

Years	pleasant	delightful	attractive	alluring	charming	glorious	divine	comely	beautiful	elegant	refined	glamorous	striking
1500	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1550	0,0006	0,0002	0,0003	0,0004	0,0003	0,005	0,009	0,008	0,001	0,0005	0,0008	0	0,002
1650	0,001	0,002	0,0004	0,0002	0,0002	0,01	0,007	0,002	0,001	0,0003	0,0009	0	0,0008
1700	0,0004	0,001	0,0006	0,0003	0,0004	0,016	0,027	0,0003	0,002	0,003	0,004	0	0,0001
1750	0,0004	0,002	0,0006	0,0004	0,0015	0,004	0,003	0,0004	0,005	0,003	0,0025	0,000001	0,00003
1800	0,004	0,002	0,001	0,0004	0,0016	0,007	0,013	0,0004	0,009	0,006	0,003	0	0,002
1850	0,004	0,003	0,0009	0,0002	0,0013	0,007	0,013	0,0004	0,01	0,006	0,003	0,0000005	0,004
1900	0,005	0,003	0,001	0,0001	0,002	0,005	0,006	0,0004	0,01	0,001	0,0006	0,0000007	0,004
1950	0,005	0,002	0,0015	0,0001	0,002	0,003	0,005	0,0001	0,008	0,001	0,0007	0,001	0,003
2000	0,005	0,0007	0,0015	0,0001	0,0008	0,0006	0,003	0,00004	0,005	0,0009	0,0009	0,002	0,003

* Кількісні дані у відсотковому відношенні

Таблиця Б.3

Частотність вживання лексем *beauty*, *beautiful*, *beautifully*, *beautify* в корпусах англійської мови

№	Corpus	Entries	Beauty	Beautiful	Beautifully	Beautify
1	Google Books Corpora British (1500-2000s)	34 billion	3265267	4258855	454620	23774
2	NOW (News on the Web)	37 billion	181918	278852	43103	2382
3	COCA (1990-2015)	520 million	27052	53987	4411	164
4	COHA (1810-2000s)	400 million	44708	69581	5100	287
5	GlowBe (20 th century)	1.9 billion	104589	239605	25302	1000
6	BYU-BNC British (1980s-1993)	100 million	4055	8307	1192	13
7	Time Magazine	100 million	5506	7130	886	49
8	SOAP US (1990s-2000s)	100 million	2967	27352	357	5
9	Strathy Canada	50 million	1956	3110	307	24
10	CORE Web genres	53 million	2726	7540	918	16

Таблиця Б.4

Семний склад значень лексеми *beautiful* (adj.) – імені концепту КРАСА*

<i>Гіперсеми та розширення</i>	<i>Дифференційні семи</i>
1. delighting the senses or exciting intellectual or emotional admiration 1.1. pleasing to the eye, the ear, the aesthetic faculty 1.2. pleasing to the intellect or the moral sense	• generally pleasing: pleasing to the eye, or mind especially through beauty or charm • exciting aesthetic pleasure • pleasant or enjoyable • very pleasing in appearance or sound • having or allowing you to see beautiful natural features • used to describe something that has an attractive form, especially a woman's body or parts of a woman's body • giving a feeling of satisfaction or enjoyment • having a pleasant character • appealing to the emotions • a characteristic or combination of characteristics affording great sensory pleasure • having noble and spiritual qualities
2. attractive, possessing the qualities or presenting the appearance of beauty 2.1. pleasing in appearance especially by reason of conformity to ideals of form and proportion	• having or relating to the power to attract • refined and tasteful in appearance or behavior or style • having a thin, attractive shape • moving in a smooth, relaxed, attractive way, or having a smooth, attractive shape • the ideal itself apprehended through the medium of a beautiful thing

2.2. arousing interest, having a quality that makes people like smth or someone	• tending to entice into a desired action or state • capturing interest as if by a spell - coverpoweringly attractive • very unusual or easily noticed, and therefore attracting a lot of attention • causing interest or pleasure • possessing an extraordinary ability to attract
2.3. having a quality that makes people possess smth or someone, intended to seduce someone	• attractive and tempting • sexually attractive
3. perfect as an illustration, excellent very good 3.1 done or made very well, of a very high standard	• used to describe qualities that are extremely good; great • of excellent quality • perfect, or the best possible

* За узагальненими даними словників і тезаурусів [360; 361; 362; 365; 367; 372; 374; 379; 386; 388; 389]

ДОДАТОК В

Таблиця В.1

**Афористичні одиниці і прислів'я на позначення КРАСИ
(за критерієм походження)**

<i>Походження</i>	<i>Приклади паремій</i>
Автохтонні паремії	<u>Beauty</u> is only skin deep. /Sir Thomas Overbury/ [412]
	That which is <u>striking</u> and <u>beautiful</u> is not always <u>good</u> , but that which is good is always <u>beautiful</u> . /Ninon de L'Enclos/ [409]
	Immodest and <u>attractive</u> is easy. Modest and repulsive is easy too. But modest and <u>attractive</u> is an art form. /Douglas Wilson/ [411]
	<u>Beauty</u> is in the eye of the beholder/ British Proverb / [412]
	It is absurd to divide people into good and bad. People are either <u>charming</u> or tedious. /Oscar Wilde/ [412]
	<u>Fancy</u> passes <u>beauty</u> . /English Proverb/ [399]
Запозичені паремії	Beauty will not season your soup. ~/Polish Proverb." [GADEL]
	A good character is real beauty that never fades. ~/ Burmese Proverb / [GADEL]
	A woman gets thirty percent of her <u>beauty</u> from nature and seventy percent from <u>makeup</u> . ~/Chinese Proverb/ [GADEL]
	<u>Beauty</u> is not in the face; beauty is a light in the heart. ~/ Kahlil Gibron / [GADEL]
	<u>The one-eyed person</u> is a <u>beauty</u> in the country of the blind. ~ / Arab Proverb / [GADEL]
Біблійні паремії	"Finally, brothers and sisters, whatever is true, whatever is noble, whatever is right, whatever is pure, whatever is <u>lovely</u> , whatever is <u>admirable</u> – if anything is <u>excellent</u> or praiseworthy – think about such things." /Philippians 4:8/ [415]
	"You are altogether <u>beautiful</u> , my darling; there is no flaw in you."/ Song of Songs 4:7/ [415]
	"And why do you worry about clothes? See how the flowers of the field grow. They do not labor or spin. Yet I tell you that not even Solomon in all his <u>splendor</u> was dressed like one of these." / Matthew 6:28-29/ [415]
	" <u>Charm</u> is deceptive, and <u>beauty</u> is fleeting; but a woman who fears the LORD is to be praised./ Proverbs 31:30 / [394]
	"I praise you because I am fearfully and <u>wonderfully made</u> ; your works are <u>wonderful</u> , I know that full well."/ Psalm 139: 14/ [394]

ДОДАТОК Г

Таблиця Г.1

Дериваційні форми лексеми *beauty*

Дериватив/Частина мови	Словникове значення	Приклад / Дата фіксації в словниках
Beauty (n.) Beauties (pl.)	1. An assemblage or graces or properties pleasing to the eye, the ear, the intellect, the aesthetic faculty, or the moral sense. 2. A particular grace, feature, ornament, or excellence; anything beautiful. 3. A beautiful person, esp. a beautiful woman. 4. Prevailing style or taste; rage; fashion(OPTED)	early 14c. <i>Beauty consists of a certain composition of color and figure, causing delight in the beholder</i> <i>The beauties of nature.</i> <i>She had been a beauty in her day.</i> <i>She stained her hair yellow, which was then the beauty.</i>
Beau , n.	1. A man who takes great care to dress in the latest fashion; a dandy. 2. A man who escorts, or pays attentions to, a lady; an escort; a lover.	1720 <i>Why, I vow, I could sometimes have taken him for a beau.</i> <i>You must surely have a beau in your life?</i>
Beaut (n.)	a beautiful thing or person	1866 <i>That new car of yours is a real beaut.</i>
Beaucatcher (n.)	A small flat curl worn on the temple by women.	1913 <i>A tiny little creature combing her hair in black, flat curls across her forehead called 'beaucatchers'.</i>
Beau ideal	A conception or image of consummate beauty, moral or physical, formed in the mind, free from all the deformities, defects, and blemishes seen in actual	1801 <i>She is the beau ideal of the beautiful but unassuming film actress</i>

	existence; an ideal or faultless standard or model.	
Beauish (<i>a.</i>)	Like a beau; characteristic of a beau; foppish; fine.	1736 <i>A beauish young spark.</i>
Beautiless (<i>a.</i>)	Destitute of beauty.	mid 16c. <i>If Heaven's loveliness Is born of struggle and decay; And, but for funeral array, Would it be beautiless?</i>
Beautify (<i>v. t.</i>) Beautifying (<i>p. pr. & vb. n.</i>) Beautified (<i>imp. & p. p.</i>)	To make or render beautiful; to add beauty to; to adorn; to deck; to grace; to embellish. To become beautiful; to advance in beauty.	mid-15c. <i>Money has been raised to beautify the area. These islands may be considered as the gardens of the country, which they enrich and beautify.</i>
Beautiful (<i>a.</i>)	Having the qualities which constitute beauty; pleasing to the sight or the mind.	mid-15c. <i>She looked stunningly beautiful that night.</i>
Beautifier (<i>n.</i>)	One who, or that which, beautifies or makes beautiful.	1590 <i>Hate never was, and never will be, a beautifier of the face.</i>
Beautied (<i>p. a.</i>)	Beautiful; embellished.	early 17c. <i>The harlot's cheek, beautied with plastering art.</i>
Beauteous (<i>a.</i>)	Full of beauty; beautiful; very handsome.	mid-15c <i>Miraculously, the slow, stuttering, myopic Rohit is transformed into a hero who can dance, woo theauteous heroine and defeat the bad guys.</i>
Beau monde	The fashionable world; people of fashion and gayety.	1673 <i>Well, if she does, I shall perhaps have a glimpse at the beau monde.</i>

ДОДАТОК Г

Таблиця Г.1

**Найбільш частотні лексеми-репрезентанти концепту BEAUTY
в англійській мові**

1.	fine	560,99	0,5609
2.	nice	599,91	0,5999
3.	beautiful	312,52	0,0312
4.	pretty	314, 69	0,03146
5.	wonderful	108,95	0,01089
6.	lovely	83,9	0,00839
7.	pleasant	80,83	0,00808
8.	fair	77,01	0,00770
9.	excellent	52,56	0,00525
10.	handsome	45,35	0,00453
11.	gorgeous	26,15	0,00261
12.	regular	21,39	0,00213
13.	charming	19,32	0,00193
14.	attractive	17,41	0,00174
15.	brilliant	14,9	0,0014
16.	fabulous	14,8	0,00148
17.	divine	13,12	0,00131
18.	fascinating	11,84	0,00118
19.	ideal	11,77	0,00117
20.	delicate	10,53	0,00105
21.	perfect	9,02	0,00092
22.	agreeable	8,09	0,00080
23.	elegant	7,36	0,00073

Продовження табл. Г.1

24.	marvelous	6,82	0,00068
25.	splendid	6,82	0,00068
26.	inviting	6,8	0,00068
27.	magnetic	6,35	0,00063
28.	teasing	6,04	0,00060
29.	superb	5,72	0,00057
30.	glorious	5,45	0,00054
31.	stunning	4,99	0,00049
32.	striking	4,29	0,00042
33.	delightful	3,84	0,00038
34.	exquisite	3,55	0,00035
35.	tempting	2,92	0,00029
36.	refined	2,64	0,00026
37.	graceful	2,59	0,00025
38.	good-looking	2,43	0,00024
39.	appealing	2,23	0,00022
40.	radiant	2,2	0,00022
41.	admirable	2,16	0,00021
42.	dazzling	2,01	0,00020
43.	sublime	1,91	0,00019
44.	engaging	1,77	0,00017
45.	enchanted	1,57	0,00015
46.	glamorous	1,55	0,00015
47.	ravishing	1,45	0,00014
48.	seductive	1,45	0,00014
49.	luxurious	1,24	0,00012
50.	symmetrical	0,95	0,00009

Продовження табл. Г.1

51.	alluring	0,79	0,00007
52.	voluptuous	0,72	0,00007
53.	harmonious	0,71	0,00007
54.	enticing	0,65	0,00006
55.	bewitching	0,65	0,00006
56.	angelic	0,63	0,00006
57.	captivating	0,49	0,00004
58.	comely	0,47	0,00004
59.	dainty	0,45	0,00004
60.	gratifying	0,43	0,00004
61.	tantalizing	0,36	0,00003
62.	shapely	0,31	0,00003
63.	resplendent	0,31	0,00003
64.	delectable	0,3	0,00003
65.	showy	0,3	0,00003

ДОДАТОК Д

Таблиця Д.1

Словосполучення-номінації концепту КРАСА в англomовному дискурсі

Дата першої фіксації	Словосполучення
1592	A Beautie-waining and distressed Widow (W. Shakespeare Richard III)
1596	This beauty-blushing orient of his rise (M. Drayton <i>Mortimeriados</i>)
1639	This Beauty-clad naked lady (G. Chapman <i>Poems</i>)
1641	Achabs Stock, With his proud Queen (a painted *Beauty-mock) (J. Sylvester <i>Du Bartas</i>)
1727	All the varied hues Their beauty-beaming parent can disclose (J. Thomson <i>Summer</i>)
1781	I am *Beauty-proof I am sure nothing on earth can bias me (S. Richardson <i>The History of Sir Charles Grandison</i>)
1813	When from his beauty-breathing pencil born. The Magdalen of Guido saw the morn (G.G. Byron <i>Sonnet, To Genevra</i>).
1818	To nightly call Vesper, the beauty-crest of summer weather (J. Keats <i>Endymion</i>).
1838	The *Beauty-man is, nine times out of ten, little more than the oracle of his aunts, and the ‘sitch a love’ of the housemaids (E. B. Lytton <i>Ernest Maltravers</i>)
1853	Young Apollo, with the beauty-bloom upon his chin! (Ch. Kingsley <i>Hypatia</i>)
1857	A medical man, who may be called up at any moment, must make sure of his *beauty-sleep (Ch. Kingsley <i>Two Years Ago</i>)
1889	Rough-Robin or five-lipped champion clear For a beauty-bow to his hat (G. M. Hopkins <i>Poems</i>)

Продовження табл. Д.1

1889	Beauty-in-the-ghost , deliver it, early now, long before death Give beauty back (G.M. Hopkins <i>Poems</i>)
1900	She had won a beauty contest , and was probably easily the prettiest girl staying in the hotel (J. B. Priestley <i>Wonder Hero</i>)
1902	It is the ideal course of beauty culture for those ladies who prefer to take their breakfast in bed (B. Macfadden <i>Woman's Physical Development</i>)
1903	Mrs. Halcut-Hackett..looking like a beauty-specialist's mistake (N. Marsh <i>Death in White Tie</i>)
1905	A strange throng of hangers-on—manicures, *beauty-doctors , hair-dressers (E. Wharton <i>House of Mirth</i>)
1911	A chap once suggested to me to form a small syndicate to hold a beauty competition (The Pall Mall Magazine)
1925	The active chapter recently gave a bridal luncheon for Jennie Hockaday who was Beauty Queen of 1924 (The Arrow of Pi Beta Phi)
1928	The Great Mother, mourning for her daughter And beauty-drunken by the water (W.B.Yeats <i>Tower</i>)
1937	Beauty treatment is never cheap (R. Macaulay <i>Going Abroad</i>)
1938	She was the receptionist in Southstone's biggest beauty parlour (E. Bowen <i>Death of Heart</i>)
1939	Next door to the beauty shoppe was a Western Union office (A. Huxley <i>After many a Summer</i>)
1941	You would make me a curtain-raiser for a beauty show (G. B. Shaw <i>Let.</i>)
1953	Beauty salons had special prices (J. L. Morse <i>Unicorn</i>)
1969	Janey Milton..on her way to have her hair set at a local beauty shop (B. Knox <i>Tallyman</i>)

ДОДАТОК Є

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Довганюк Е.В. Етнокультурна специфіка метафоричної об'єктивації концепту ВРОДА (на матеріалі англійської та української/російської мов) / Е.В. Довганюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2014. – № 1103, вип. 78. – С. 35–40.

2. Довганюк Э.В. Концепт BEAUTY/КРАСОТА в англоязычной лингвокультуре: понятийная составляющая / Э.В. Довганюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія – Одеса, 2015. – Вип.14. – С. 139–142.

3. Довганюк Э.В. Концепт КРАСОТА в лингвистических студиях / Э.В. Довганюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2015. – Вип. 81. – С. 236–243.

4. Довганюк Е.В. Історичні трансформації концепту КРАСА, вербалізованого лексичними засобами англійської мови / Е.В. Довганюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2017. – Вип. 85. – С. 81–87.

5. Довганюк Э.В. Предконцептуальные характеристики концепта КРАСОТА в английской картине мира / Э.В. Довганюк // Science and Education a New Dimension. Philology. – Budapest, 2017. – V.33, Issue 123. – P. 24–27.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Довганюк Е.В. Специфіка вербалізації концепту ВРОДА в англійській мові: педагогічний аспект / Е. В. Довганюк // Матеріали IV Міжнародної науково-методичної конференції «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (23 листопада 2011 р.). – Харків, 2011. – С. 55–56.

7. Довганюк Е.В. Метафоризація естетичного концепту ВРОДА: лінгводидактичний аспект / Е.В. Довганюк // Матеріали VI Міжнародної науково-методичної конференції «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (21 листопада 2013 р.). – Харків, 2013. – С. 52–54.

8. Довганюк Э.В. Концепт BEAUTY в англоязычной лингвокультуре: ценностная составляющая / Э.В. Довганюк // Материалы III Межвузовской конференции «Актуальные проблемы современной лингвистики» (15-16 апреля 2014 г.). – Санкт-Петербург, 2014. – С. 85–87.

9. Довганюк Э.В. Метафора как инструмент формирования лексических навыков студентов при обучении английскому языку (на примере метафорической объективации концепта BEAUTY) / Э.В. Довганюк // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції I Таврійські філологічні читання (27-28 лютого 2015 р.). – Херсон, 2015. – С. 195–196.